

106

M. EMINESCU 🌸 N. BĂLCESCU 🌸 G. COȘBUC
S. MICU 🌸 CHR. SCHESÄUS 🌸 S. BARNUȚIU
SERVIEN 🌸 GALSWORTHY 🌸 HAUPTMANN

Liviu REBREANU - Academician (fotografie de epocă)

Coperta și prezentarea artistică: VICTOR MAȘEK

Numai cine crede în scrisul său poate aspira la încrederea și respectul cititorului. A crede în scrisul tău nu înseamnă o valorificare și cu atât mai puțin o autoidolatrizare, ci doar mărturisirea într-un ideal estetic și etic prin care opera dobindește și o semnificație omenească. A face versuri frumoase nu înseamnă nimic dacă ele nu izvorăsc dintr-o credință mare și dacă nu devin, la rindul lor, izvor de bucurii mari. Opera de artă adevărată e expresia cea mai durabilă a sufletului unui neam. De aceea și scriitorul adevărat e reprezentantul cel mai autentic al specificului neamului. Iată de ce cred cu tărie că scriitorul, ca profesionist pur, fără să aibă nevoie de alte justificări, merită un loc de onoare în ierarhia socială a națiunii sale și a omenirii.

În calitatea aceasta și prin opera lui, scriitorul e totdeauna de actualitate. Misiunea lui, în orice timpuri, rămâne aceeași: de-a exprima zbuciumările, bucuriile și durerile neamului său condensate în forma care înfruntă veacul...

Liviu Rebreanu

(Din Răspunsul rostit cu prilejul sărbătoririi sale de către S.S.R. — apărut în „Viața”, 9 martie 1942, și în Jurnal, II, 1984)

859.0.09

M30

MANUSCRIPTUM

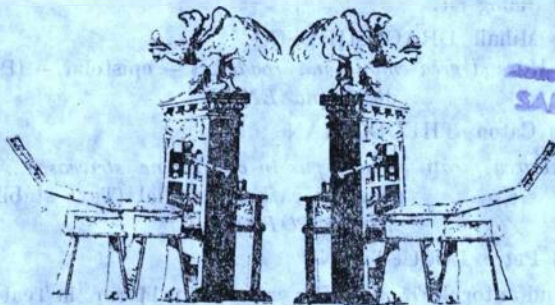
3/1985 • (60) ANUL XVI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

265500

24

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 10376
prsfir București, Calea Griviței, nr. 64—66, Sectorul Export—Import

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

265.500

SUMAR

10.0.828

06M

Centenar Liviu Rebreanu

- 5 **Un Eminescu al romanului** (Editorial de *Edgar PAPU*)
- 7—8 Premiul «Liviu Rebreanu» pentru tinerii scriitori (*Puia Florica REBREANU*)
- I. *Publicistică*
- 9—16 Misterul unui pseudonim (Dosar de *Stancu ILIN*)
- II. *Traduceri*
- Gerhart HAUPTMANN
- 17—26 *Der Biberpelz* (Blana de biber) — comedie în patru acte; actul al IV-lea (tran. scris și prefațat de *Claudia DIMIU*)

MIKSZÁTH Kálmán

- 27—29 Despre tălmăcirea *Cavalerilor* (Noi precizări documentare de *Livia BACĂRU*)
- III. *Correspondență*

Liviu REBREANU

în dialog cu:

- a) Mihail DRAGOMIRESCU
- 30—38 «*Mare și grea emoție mă roade...*» — epistolar — (Prezentare și transcriere de *Ileana ENE*)
- b) Caton THEODORIAN
- 39—44 «*Parcă pirații și-ar fi pus în cap să ne strivească...*» — scrisori din timpul primului război mondial (Text stabilit, note și preambul de *Mircea POPA*)
- c) Petre LOCUSTEANU
- 45—47 Când autorul *Frământărilor* era secretar literar la Teatrul Național din Craiova (Documentar de *Aureliu GOCI*)
- d) Ludovic DAUȘ
- Un prieten al familiei (*Puia Florica REBREANU*)
- e) Lucian BLAGA, Theodor CAPIDAN, Ion CHINEZU, M. SEVASTOS ș.a.
- 49—56 «*...acest scrupul... de demnitate profesională...*» — scrisori din arhiva M.L.R. (transcrise de *Violeta POPOVICI* și adnotate de *Aureliu GOCI*)
- f) Editorii săi din Austria și Cehoslovacia
- 57—60 «*...eu rămn stăpîn pe manuscris...*» — 2 scrisori și o autorizație (prezentate de *Puia Florica REBREANU*)
- g) Traducătorii săi în limbile engleză și franceză

002.202

SUMAR

- 61—62 Entuziasm și reticență (Cuvint introductiv de *Fănuș BĂILEȘTEANU*)
63—67 «...o ofertă din America pentru Pădurea dumneavoastră...» — scrisori primite de la Alice V. WISE (Anglia)
68—69 Liviu Rebreanu pe meridianele lumii (*P.F. REBREANU*)
70—78 «...mindru de a participa la strălucirea marelui dumneavoastră talent...» — scrisori primite de la Pierre MESNARD (Algeria)
79—80 Întregiri la dialogul epistolar al scriitorului (*Nicolae SCURTU*)

IV. Documentar

- 81—86 Biblioteca scriitorului (Dedicații și autografe selectate și comunicate de Ștefan BARBU)
86—87 Referent la „Casa Școalelor” (*S. NICOLAE*)

V. Addenda

- 88—91 «...cînd ai venit și tu pe lume... — felicitări din partea mamei (prezentate de Nicolae GHERAN)
92—93 Scrisorile lui Emil REBREANU (Însemnări de Valentin RAUS)
94—95 Fanny Liviu REBREANU către Ambasada română din Anglia (notă de P. F. REBREANU)

«...eternii noștri păzitori ai solului veșnic...»

M. EMINESCU

- 96—102 Alte pagini germane despre *Psihologia popoarelor*, III (Transliterare și note de D. VATAMANIUC; traducere de AL. SURDU)

400 — Aniversări U.N.E.S.C.O — 400

Christian SCHESÄUS

- 103—107 Umanistul patriot (*George TOGAN*)
106—111 *Despre Transilvania* — fragment din poemul *Ruinae Pannonicae* (Ruinele panonice)

Revelația documentului

Samuil MICU

- 112—115 Un prețios document de epocă (*Vasile CORODI*)

SUMAR

- 116—123 *Cuvtnt la îngropăciunea Domnului Dimitrie Vidrai, birăului celui mare de la Bălgrad, de Samuil Clain, zis în anul 1795, luna lui iunie, zile 8 — manuscris aflat în arhiva Bibliotecii universitare din Cluj-Napoca. (Transcriere și note de V. CORODI)*

Simion BĂRNUȚIU

- 124—137 Pagini din *Istoria filosofiei* (Text ales și stabilit, introducere și note de Ioan CHINDRIȘ)

Laborator de creație

G. COȘBUC

- 138—142 Proiectele unor ediții ale traducerilor din *Divina Commedia* (Gh. CHIVU)
143—147 *Cîntul I* — în cîteva variante.

Scriitori români în arhive străine

Pius SERVIEN

- 148—158 Pagini de *Jurnal* (prezentate de Artur SILVESTRI)

File de album

Liviu REBREANU

- 159—161 în arta plastică românească (Eseu de Ion FRUNZETTI); diapozitive
hors texte

color de Vasile BLENDEA; fotografii alb-negru de Ioan VLAIC)

Scriitori străini în arhive românești

John GALSWORTHY

- 162—170 Scrisori către Mărgărita MILLER-VERGHY (Prefață, traducere și note de Rodica MIHĂILĂ și Pavel ȚUGUI)

Cartea de istorie literară

- 171—176 *În dezbatere*: Între literatură și istorie (Convorbire Al. ZUB — Paul CORNEA)
177—182 *Mențiuni*: Dan Berindei — *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu* (Dana DUMITRIU); *Supplex Libellus Valachorum* la a treia ediție (Paul CORNEA)

- 183—187 *Fișier bibliografic • Iconografie*

- 188—191 *Sumar* (în limbile engleză, franceză, germană și rusă)

•CENTENAR•

LIVIU REBREANU

UN EMINESCU AL ROMANULUI

Comparația nu trebuie luată sub semnul valorii. Ar fi o absurditate, deoarece, într-un atare registru, Eminescu rămîne unic și incomparabil. Dacă, totuși, s-ar găsi cineva care să meargă mai direct pe urmele lui, acesta ar fi numai Sadoveanu. De aceea, apropierea, anunțată încă din titlu, între Eminescu și Rebreanu, nu este de ordin axiologic, ci de ordin funcțional. Într-adevăr, funcțiunea pe care a avut-o autorul *Luceafărului* în istoria poeziei noastre a deținut-o și autorul lui *Ion* în istoria romanului românesc. Nu este aci o simplă aserțiune teoretică, împinsă de vînarea după analogii, ci o constatare cu substrat palpabil, putînd fi urmărită la obiect. Ceea ce a fost poezia românească înainte de Eminescu a fost și romanul românesc înainte de Rebreanu. Bineînțeles, totul a avut loc cu un decalaj de jumătate de veac. Urmînd același decalaj, ceea ce a obținut poezia românească după Eminescu a obținut și romanul românesc după Rebreanu. Se poate consemna, în această privință, un caz deosebit de interesant, chiar acela al marelui Sadoveanu. Să comparăm romanele sale anterioare lui 1920, și unele din cele de după această dată, în frunte cu *Baltagul* și cu epopeea *Iderilor*.

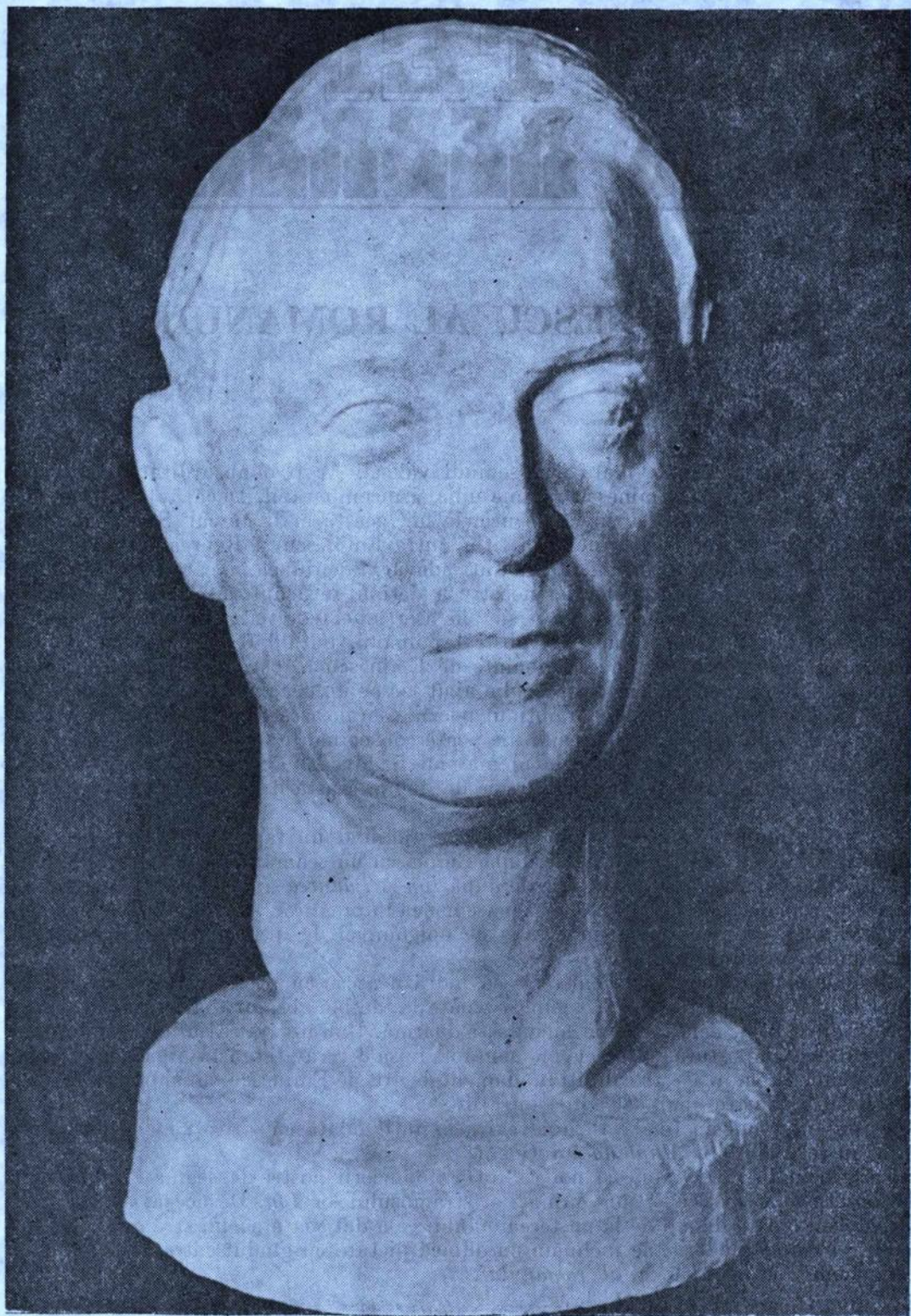
Să preîntîmpinăm aci o posibilă obiecție, stabilind un fapt elementar. Vrem să spunem că marea noastră poezie de după Eminescu nu seamănă cu aceea a lui Eminescu, după cum nici marile romane de după *Ion* și *Pădurea Spinzuraților* nu seamănă cu aceste romane. Din fericire, s-a luat o asemenea întorsătură, fiindcă spiritele geniale, deschizătoare de drumuri, n-au nevoie de epigoni, ci de urmași demni, ireductibil personali și profund originali.

Ei i-au învățat pe descendenții lor să îndrăznească, cu prețul oricăror sacrificii, chiar al vieții, să îndrăznească, spun, a scoate la lumină absolut toate resursele adîncurilor dintr-însii, nelăsînd-o pe niciuna să doarmă. I-au învățat să urască facilitatea, comoditatea, impostura, succesele momentane, lipsa de gravitate istovitoare în creație. Nu-i recunoaștem în aceste calități fundamentale atît pe Eminescu, cît și pe Rebreanu? Modelele lor ilustre apar aci adînc înfrățite.

Ce putem spune în final? Dostoievski a amintit odată că ei, toți marii prozatori ruși, au ieșit de sub *Mantaua* lui Gogol.

Parafrazîndu-l, am spune și noi că toți romancierii noștri de seamă — indiferent de factura lor stilistică — sunt urmași ai strămoșului lor *Ion*. De aceea, astăzi, cînd sărbătorim o sută de ani de la nașterea omului ce-a dat viață aceluia strămoș al romanului românesc modern, ne înclinăm cu adîncă pietate cu gîndul către acela pe care l-am numit un *Eminescu al romanului*.

Edgar PAPU

Liviu Rebreanu —
sculptură de Ion
JALEA (în patrimo-
niul Muzeului Lite-
raturii Române).

Premiul «Liviu Rebreanu» pentru tinerii scriitori

UNA DIN AMINTIRILE CELE MAI LEGATE DE PĂRINTELE MEU SE REFERĂ la marea grijă pe care a arătat-o tinerelor talente, scriitorilor în curs de afirmare, la primii lor pași. Cu mulți ani în urmă, m-am sfiit să-i pun întrebarea dacă în generozitatea sa, reală, activă, aş spune chiar dinamică, nu se reflectau greutatea şi amărăciunile din perioada începuturilor lui literare.

Ştiu însă că anii de început ai muncii sale literare au fost însoţiţi de multe griji, lipsuri şi întâmplări dramatice, cunoscute astăzi din multele studii biografice care i-au fost dedicate. Tânărul Rebreanu nu a primit nimic de-a gata, a trebuit să răzbată şi să se impună cu fiecare schiţă şi nuvelă, cunoscând sacrificiile şi suferinţele vieţii din afara boemei literare, cu atât mai acut cu cât această « viaţă » nu răspundea structurii sale robuste, obişnuită cu aerul pur al spaţiilor deschise sau cu atmosfera austeră a bibliotecilor şi sălilor de studiu.

Munca fără întrerupere, cu toată seriozitatea şi încordarea; de la acest crez nu s-a îndepărtat niciodată şi nimic nu-l mulţumea mai mult decât sentimentul de a se şti înţeles şi urmat.

Fiecare carte a lui Liviu Rebreanu a însemnat o zvîrcolire a vieţii, dominată de lupta pentru desăvîrşirea artistică.

A trebuit să treacă mulţi ani pînă cînd să-şi realizeze cadrul de viaţă şi de muncă dorit, lîngă draga lui soţie, Fanny, care a înţeles exigenţele extraordinare ale unei vieţi de creaţie, l-a susţinut şi ajutat în acele ceasuri grele, ce i-au fost sortite, pînă la ultimele sale clipe.

De aceea, ideea care m-a stăpînit, încă mai demult, avînd mereu în vedere că se apropia centenarul naşterii sale, a fost aceea de a întreprinde o acţiune pe care părintele meu ar fi aprobat-o întru totul, căreia i-ar fi acordat indiscutabil girul său.

Este vorba de înfiinţarea — încă din acest an, al centenarului naşterii tatălui meu — a unei *Fundaţii „Liviu Rebreanu”* pe lîngă Uniunea Scriitorilor din R. S. România. Scopul acestei fundaţii va fi acordarea, anuală, a unui premiu literar, *Premiul „Liviu Rebreanu”*. (Debutul va avea loc chiar în această toamnă, în luna noiembrie, în cadrul marilor manifestări consacrate Centenarului.) El va încununa creaţia — sau o carte — a unui tînăr şi talentat prozator din pleiada noilor generaţii de scriitori care se afirmă astăzi în ţara noastră.

Chiar dacă acum condiţiile debutului artistic s-au schimbat fundamental, iar publicul cititor, mult mai numeros şi mai selectiv, arată simpatie deosebită numelor noi ce se afirmă pe tărîmul artei, un premiu literar, acordat de un juriu special al Uniunii Scriitorilor din R. S. România, sporeşte considerabil avîntul prozatorului laureat.

Nu este locul să dau aici numele acelor scriitori tineri pe care, din toate puterile, părintele meu i-a încurajat şi i-a ajutat în cariera lor — adesea, la începuturi, spinoasă. Multe dovezi şi date au să iasă la iveală atunci cînd imensa corespondenţă primită de părintele meu — 15 000 de scrisori — donată de Fanny Rebreanu Bibliotecii Academiei R. S. România, va fi dată integral publicităţii.

Liviu Rebreanu avea cultul prieteniei şi nu cunoştea invidia profesională. Mai mult încă, ştia să ierte, trăsătură nobilă de caracter, de care nu puţini adversari au profitat, pentru ca la urmă să-şi recunoască singuri eroarea.

Ştiind atât de bine firea părintelui meu, m-am întrebat, aşadar, adesea, ce anume i-ar face mai multă plăcere, în împrejurarea că mi-ar fi putut citi gîndurile şi dorin-

D. R. POPESCU, preşedintele Uniunii Scriitorilor din R. S. România şi Puia Florica REBREANU, perfectând formele legale ale „Fundăţiei Liviu Rebreanu” — 4 aprilie 1985. (Foto: Ioan VLAIC)

tele. Cînd am ajuns la concluzia că înfiinţarea unui premiu literar anual, care să-i poarte numele, ar fi prinosul cel mai fierbinte pe care i l-aş putea aduce la centenarul naşterii sale, nu am mai avut linişte pînă în clipa în care proiectul s-a concretizat în faptă.

Cu cită bucurie privesc în urmă etapele acestei reuşite, acum, cînd *Premiul de literatură „Liviu Rebreanu”* este o realitate!

Pentru mine, care am cunoscut bunătatea părintelui meu, nestrămutata sa încredere în oameni, energia cu care s-a pus în slujba cultivării maselor, prin intermediul literaturii sale, satisfacţia de a fi izbutit să realizez această *Fundaţie* nu poate fi cuprinsă în cuvinte.

Sub egida premiului său, Liviu Rebreanu îşi veghează continuatorii.

Puia Florica REBREANU

mai 1985

Calligrama lui Rebreanu.

Liviu REBREANU / PUBLICISTICĂ

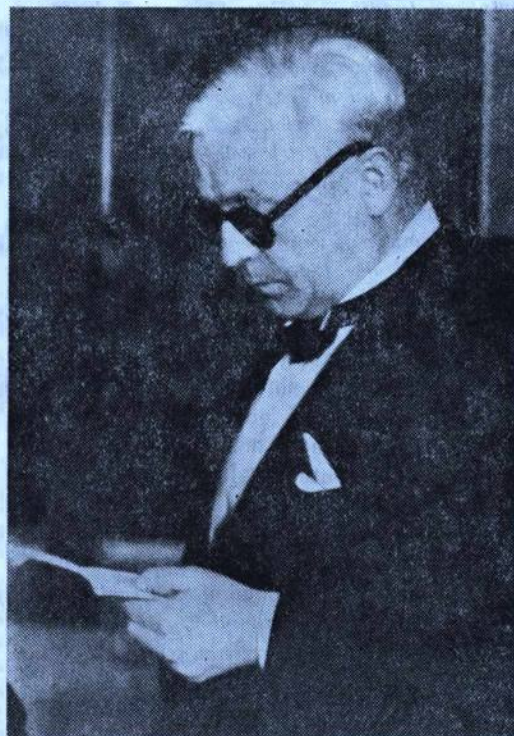
Misterul unui pseudonim

Liviu Rebreanu, rostindu-și discursul de mulțumire la primirea premiului academiei pentru romanul *Ion*.

DACĂ NE-AM IMAGINA UN TABLOU sinoptic al evenimentelor culturale, sociale și politice din perioada elaborării definitive a romanului *Ion*, am constata imediat cadența uluitoare a timpului istoric și presiunea pe care el a exercitat-o asupra autorului și a operei. Se cunoaște mărturisirea lui Liviu Rebreanu: «*În sfârșit, îndată după intrarea României în războiul Unirii, în august 1916, când în mai fiecare noapte bătea într-o dungă clopotul Mitropoliei, vestind aeroplane sau zepeline dușmane, într-o asemenea noapte, am reluat Zestrea, s-o scriu din nou... [...] Noaptea aceea cu primejdii de alarmă a fost poate cea mai fecundă din viața mea. De la ora nouă seara pînă la șase și ceva dimineața, am stat la birou neclintit și am lucrat fără întrerupere. În noaptea aceea am scris întreg capitolul întâi, cel mai lung din roman, și începutul celui de-al doilea. Evident, cînd am transcris din nou mai tirziu romanul, am făcut multe schimbări, dar numai de stilizare și de concentrare. Încolo, atmosfera, personagiile, amănuntele chiar au rămas. Mai mult, ritmul și tonul întregului roman în noaptea aceea s-au creat.*»

Dar și *Pădurea Spinzuraților* ar fi pornit de la un amănunt «*cetit într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o un frate al meu de pe frontul italian în 1916*». Precizarea pe care o face Rebreanu în interviul pe care îl acordă lui Ioan Massoff pentru revista „*Rampa*” (VII, nr. 2407, 2 noiembrie 1924, p. 1), implică și mai mult traiectoria vieții lui Emil Rebreanu chiar în punctul inițial al genezei romanului. Revăzînd scrisorile fratelui aflat pe front, înclinăm să credem că epistola evocată ar fi cea din 3 ianuarie 1916, în care Emil povestește cum a «*pușcat*» un reflector inamic.

Ce a urmat după acest an funest se cunoaște: ocuparea vremelnică a Capitalei de către armatele inamice, arestarea lui Liviu Rebreanu, se pare la denunțul lui A. de Herz, fuga de sub escortă, trecerea liniei frontului cu ajutorul citorva prieteni socialiști, acuzații de colaboraționism etc. În ciuda tuturor umilințelor și

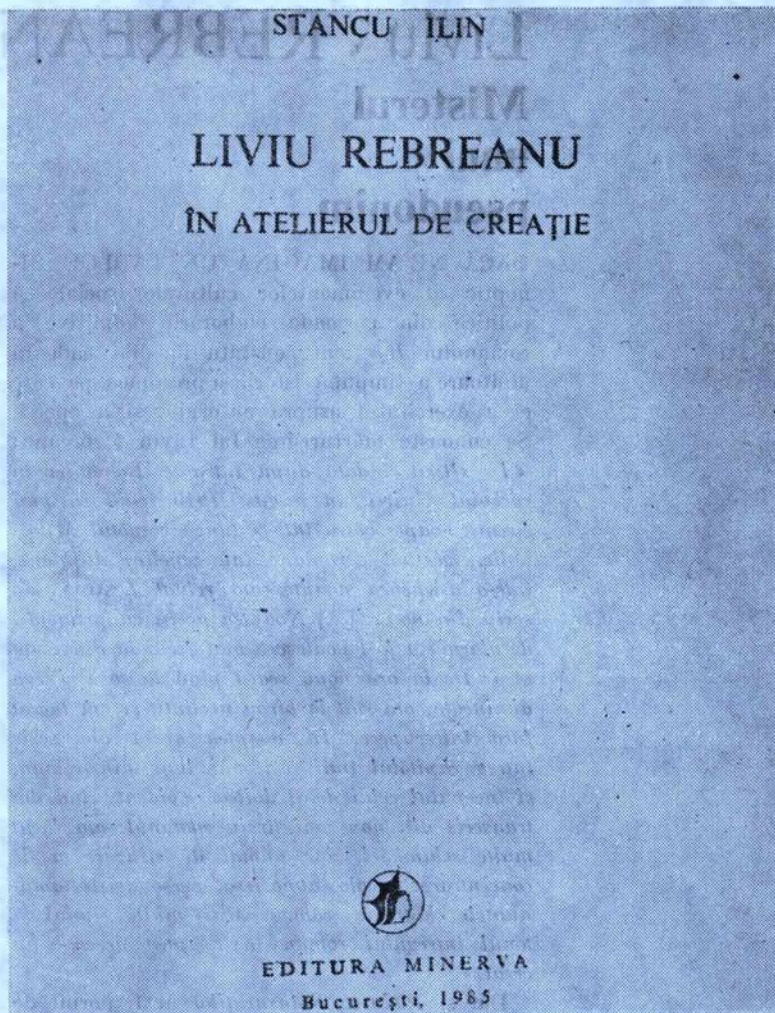
lipsurilor materiale, Rebreanu va scrie un roman autobiografic, *Calvarul* (povestirea unui oropsit), și va continua să elaboreze cu încredințare marele său roman *Ion*.

Se știe însă mai puțin despre activitatea publicistică a lui Liviu Rebreanu din această perioadă de înfăptuire a marii Uniri. Încă înainte de încheierea războiului, îi scria, din Iași, soției sale rînduri pline de încredere în viitor, întru împlinirea visului de aur al tuturor românilor. De-abia întors din refugiu, el tipărește cartea *Horia, Cloșca și Crișan* (Editura „Ancora”, S. Benvenisti & Co., 1918) în colecția „Biblioteca Universală”, nr. 150–151. Din prefață aflăm că paginile fuseseră scrise încă în 1915 și erau destinate «*să servească la popularizarea celei mai dureroase și mai înălțătoare tragedii din istoria Transilvaniei.*» Dar volumașul, din motive independente de voința

autorului, «se tipărește de-abia azi, după izbindirea unirii cu Ardealul.» Broșura va mai apărea încă o dată, în anul 1919, în Editura Librăriei A. Stănciulescu din București, cu titlul *Răscoala moșilor*.

Autorul încearcă să-și definească singur proza așa de actuală în acei ani: «*Povestirea e istorică. Poate chiar prea istorică, prea seacă, prea simplă... Înadins am dorit-o astfel. Tragedia care se zbate în paginile următoare este cea mai grozavă din toată viața neamului nostru. Am crezut deci că nu mai are nevoie de fraze pentru ca să emoționeze. Faptele, în toată goliciunea lor, vor induioasa sufletele cele mai tari.*» Corect, Liviu Rebreanu indică și sursa principală a «poveștii» sale: «*Izvoare am avut multe. Dar cea mai folositoare ne-a fost Revoluția lui Horia de Nicolae Densușianu. Am întrebuințat-o cu dragoste și cu prisosință, iar pe-alocuri am reproduș chiar pasagii întregi dintr-însa.*»

Desigur, asupra cărții despre răscoala țărănească din 1784 se pot face considerații multiple. În altă parte, observam, de pildă, o relație puternică între domeniul esteticului și cel al istoriei și politicului. Înainte de încheierea marilor sale romane, apar cu regularitate cărți de istorie cu subiect istoric sau se potențează activitatea publicistică a scriitorului. Reamintim că înainte de romanul *Răscoala* apare *Crăișorul Horia*, iar romanul *Gorila* este precedat de atitudini antifasciste tranșante. Niciodată însă ca înainte de *Ion* acest gen de activitate nu este așa de accentuat. La faptele deja reținute de istoricii literari, aducem acum noi date oarecum misterioase, întrucât ele sînt legate de elucidarea enigmei unui pseudonim. Știam mai demult că în colecția „Scriitori celebri”, pe care Editura Steinberg i-o încredințează lui Liviu Rebreanu imediat după întoarcerea de la Iași, s-au tipărit două volume iscălite Ion Jalea. În colecția „Scriitori celebri” de sub direcția marelui prozator, apăreau săptămînal în cuprinsul a două coli editoriale, volume de proză scurtă semnată de clasici ai literaturii române și universale. Reținem, din numerele ce se vindeau cu 25 de bani exemplarul, numele lui C. Negruzzi, L. Tolstoi, Balzac, Al. Odobescu, Dickens, Th. Storm, Petroniu, Ion Creangă, Blasco Ibañez, Boccaccio, Zola, V. Alecsandri, Nietzsche, Gorki. Și, deodată, după 18 numere, în loc să continue șirul «scriitorilor celebri», publicului i se oferă două broșuri semnate de un necunoscut: **Ion Jalea**.

Prima era intitulată: *Ardealul. Banatul, Crișana, Maramureșana și Bucovina* (București, Editura Steinberg, 48 p. cu o hartă). A doua purta titlul *Basarabia • Descrierea • Istoria • Unirea* (București, Editura Steinberg, 32 p. cu o hartă). Ambele erau numere speciale, cu prețul de 1 leu și, respectiv, de 50 de bani, avînd însă aceeași copertă a colecției ce-și cîștigase deja o individualitate proprie: «*Scriitori celebri. Apare în fiecare sîmbătă. Director L. Rebreanu.*»

Data fiind identitatea de nume dintre autorul celor două volume și sculptorul Ion Jalea am întreprins cercetări în această direcție, însă fără rezultate. Academicianul Ion Jalea nu a scris asemenea pagini. Dezlegarea enigmei a venit tot din arhiva L. Rebreanu de la Biblioteca Academiei. În mapa III, am găsit următorul act:

H. STEINBERG

Librar-editor

„PROVIDENȚA“

Fabrică de confecțiuni din hîrtie

Stabilimentul de Arte Grafice

București

Domnului

L. Rebreanu

Loco

Confirm prin aceasta înțelegerea verbală dintre noi prin care mi-ați cedat dreptul exclusiv de editare al broșurilor Dv. semnate cu pseudonimul Ion Jalea.

1) *Ardealul*

2) *Unirea*

în cîte 10.000 (zece mii) exemplare fiecare.

Voi tipări și pune în vînzare pe propriile mele speze ambele volume, privindu-mă deci costul hîrtiei, al tiparului, reclamei etc., iar Dv. ca onorar de autor vă voi plăti cîte 10 (zece) bani pentru fiecare exemplar vîndut.

Cu stimă

H. STEINBERG

[Pe verso]

Lei 500 (cinci sute) am primit de la L. H. Steinberg librar-editor în contul dreptului meu de autor la lucrările prevăzute în

31 ianuarie 1919 București

[Scris cu creion albastru, gros, de-a latul hîrtiei]

Ardealul

Unirea

[B.A.R., III. Acte 138]

În același lot de hîrtii am găsit un alt act pe care îl reproducem:

[antet]

H. Steinberg & fiu

Librar-Editor

București

Str. Lipscani, no 94

Compt de Editură

D-lui Liviu Rebreanu Publicist Loco

Ardealul

1919 ianuar 23. S-a tipărit și broșat o ediție de 9813 ex.

Sunt azi în ființă ex. 5625

Dreptul Dv. de autor a 10 bani de exemplar lei 418,80

Situația comptului de față

1919 ianuar 31. La cassa cit v-am dat avans 500 lei

aveți a primi conf. c[hi]l[anței] de față 418,80

să dați lei 81,20

București 30 martie 1922

[Scris de mîna lui Rebreanu cu creion negru]

Am drept autor de la *Unirea* 250

Datoria de mai sus 81,20

V-am numărat azi 168,80

Pe baza acestor dovezi indubitabile, sîntem în măsură să îmbogățim bibliografia operelor lui Liviu Rebreanu cu două titluri noi, pe care marele romancier le-a semnat cu pseudonimul Ion Jalea.

Îndeosebi prima broșură, *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșana și Bucovina*, este o pledoarie pentru drepturile românilor asupra

Transilvaniei și o mărturie despre opresiunea la care au fost supuși aceștia de-a lungul secolelor. O prefață explică cititorilor actualitatea cărții:

«În clipa cînd românii de pretutindeni se unesc într-o singură țară, sub un singur steag și domn, cunoașterea tuturor provinciilor românești e o dorință generală.

Cunoaştem prea bine Ardealul, cunoaştem Bucovina... De pe băncile şcolii ni s-a picurat în suflet dragostea pentru ţările acestea româneşti care gemeau sub jugul strein, ale căror suferinţe ajungeau pînă aici zdrobindu-ne inima. Stăpînirile străine însă nu ne îngăduiau să cunoaştem niciodată toată realitatea: Iubirea noastră trebuia să stea înăbuşită în inimi, să aştepte ivirea ceasului mare, care va putea izbucni în toată voia, cînd va putea doborî graniţele grele înălţate între fraţi...

Dreptatea acum pare că porneşte să cucerască lumea. Stăpînirea ei înseamnă şi dezrobirea noastră, unirea noastră. Mersul vremii ne-a readus înţii pe fraţii cei mai oropsiţi. Triumful dreptăţii ne readuce pe ceilalţi.

În momentele acestea o reîmprospătare şi o completare a cunoştinţelor ce le aveam despre fraţii ce vin acasă şi despre pămînturile lor trebuie să fie binevenită.

Am utilizat mult, în acest scop, îndeosebi lucrările d-lor Popa şi Istrati, pe ale d-lor Morariu, Onciul etc. Am adăugat apoi o hartă care să înlesnească citirea textului.

L.R.»

După iniţialele cu care semnează autorul, s-ar fi putut deduce adevăratul nume, dar nimeni nu a făcut pînă acum această relaţie. Un prim capitol este intitulat *Trecutul*. Liviu Rebreanu coboară adînc în istorie, la originile formării poporului român:

«Ardealul este leagănul neamului românesc. În cetatea naturală, care sînt Carpaţii români, urmaşii coloniştilor romani şi ai dacilor au izbutit să supravieţuiască năvălirilor barbarilor, să-şi urmeze viaţa lor, să-şi păstreze limba şi datinile strămoşeşti. Subt ameninţările furioase ale veneticiiilor au trebuit să dăinuiască veacuri multe şi grele, să-şi oţelească firea, să se obişnuiască a îndura toate furtunile şi să se îndrăjească întru a-şi apăra pămîntul părintesc. În vremurile acelea numai românii au putut spune că „apa trece, pietrele rămîn“. Apele au trecut într-adevăr, lăsînd prăpăd mare în urma lor, rostogolind uneori bolovanii, dar lăsînd pe loc pietrele cele multe, temelii adevărată a neamului. Un şir neîntrerupt de suferinţe este povestea poporului românesc. Nici o umilinţă şi nici o durere nu i-au fost cruţate în cursul veacurilor.

Bun, blînd, viteaz şi încrezător din fire s-a izbit veşnic de violenţie, ură şi cotropire. Din

stăpîn şi tovarăş a ajuns slugă şi rob la stăpînii veneticii. Moşia lui a devenit obiect de ceartă între cei veniţi în urmă, gălăgioşi şi îndrăzneţi. A fost scos din rîndul oamenilor, pus alături de dobitoace, decretat bun numai să-şi verse sîngele pentru interesele celor ce i s-au cocoţat la cîrmă, sau să muncească pămîntul spre a hrăni poftele veşnice nepotolite ale tiranilor.

A îndurat românul toate. Suferinţa i-a întărit încrederea într-o dreptate mare ce va trebui să vie cîndva. Ceea ce nu putea aştepta de la oameni, nădărdia de la Dumnezeu. Numai cînd chinurile erau prea cumplite, şi-a zguduit puţin lanţurile, umplînd de groază pe inchişitori. Dar împotriva urei de duşmani care-l apărau simţea bine că singur nu poate lupta cu succes. Jur-împrejur, încotro întorcea ochii, numai vrăjmaşi îl întîmpinau. Trebuia să continue calvarul. Trebuia să se mîngîie mereu aşteptînd ceasul dreptăţii celei mari...

Unii, care n-au mai putut răbda umilinţa, s-au coborît din cetatea munţilor în cîmpiile dimprejur, au descălecat acolo, căutînd libertatea. Dar şi acolo au dat peste duşmani noi, peste suferinţi noi.

Pretutîndeni durerea şi nedreptatea au fost în calea neamului românesc...

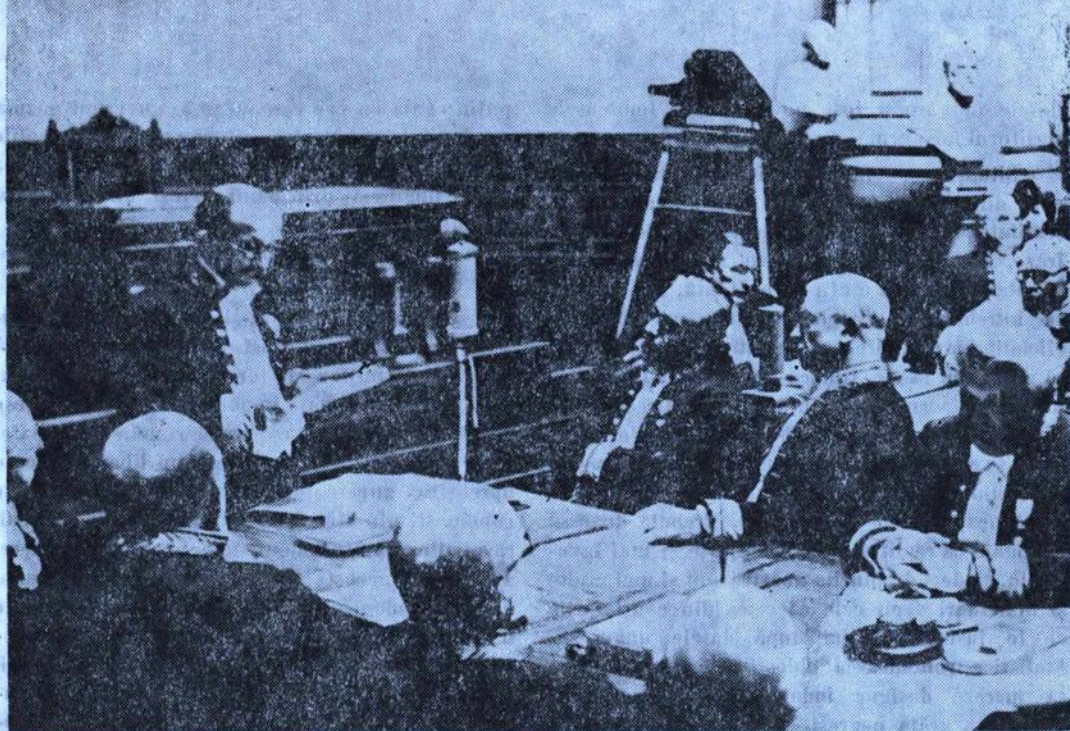
Apoi au venit zorile... Lozincă libertăţii omului, aruncată în lume de revoluţia franceză, a deşteptat din somn românimea. Început cu începutul a deschis ochii, şi-a dat seama că impasibilitatea e moartea, a început să se cutremure. Şi robia individuală s-a prăbuşit...

De-abia acuma au început românii să vază mai lămurit primejdia mare ce-l ameninţă. Şi, vîzînd-o, s-au împotrivit din răsputeri, cu energia şi vitejia ce le rămăsese în sînge de la străbunii a căror amintire se mai păstrează încă în basmele şi legendele lor.

Deşteptarea aceasta a stîrnit, fireşte, o pornire şi mai înversunată din partea stăpînitorilor. Era însă zadarnică orice încercare de înăbuşire. Cînd un popor de milioane şi-a regăsit conştiinţa naţională, nici o putere din lume nu-l mai poate răpune. [...]

Ne trebuia numai un reazim viu care să ne întărească încrederea. Consolidarea regatului român a venit tocmă la vreme. De-acuma aveam încotro să ne aştinăm privirile, unde să ne îndreptăm speranţele.

Evoluţia marilor idei regeneratoare a ajuns la principiul „libertăţii naţiunilor...“ Marele război a pus drept scop al său realizarea acestui principiu, cel mai însemnat de la libertatea

La Academia Română

individuală încoace. Aceasta însemna triumful cauzei neamului românesc. Dar triumful acesta cerea jertfe uriașe. Trebuia o hotărîre mare spre a le face. S-au pornit. Sute de mii de vieți românești s-au stins pe toate cîmpurile de bătălie. Singele românesc a curs cu o îmbelșugare fără pereche chiar în istoria acestui război îmbibat de sînge omenesc. S-au făcut sacrificii uriașe în nădejdea biruinței dreptății. Și dreptatea a biruit...»

Urmează o parte, numită *O privire generală* care nu e o descriere geografică, ci expresia unui sentiment de mîndrie bine temperată că aparține unui neam ce a fost binecuvîntat să trăiască pe-o gură de rai:

«Poate cel mai frumos și mai pitoresc colț de pe continentul european este Ardealul nostru. Un platou înalt, ondulat, înconjurat de jur împrejur de o coroană splendidă de munți: Transilvania. O cetate naturală, în care nu se pătrunde decît prin cîteva defileuri, alcătuite de curgerea rîurilor care pornesc dintr-însa. Apoi înspre apus pămîntul românesc coboară în cîmpie pînă spre Tisa, formînd parcă o avangardă firească a fortăreței transilvane. Carpații Ardealului pornesc de la Maramureș, dinspre izvoarele Tisei, și se întind pînă la Porțile de Fier. Culmea aceasta superbă e străbătută de trecătorile Tulgheș, Bicaz, Oituz, Buzău, Predeal, Turnu-Roșu, Vulcan. Sînt nume naționale vîrfu-

rile Bucegii, Negoii, Retezatu, cele mai înalte din lanțul muntos românesc.

Între Dunăre și Mureș, în Banat sînt munții metaliferi care fac legătura între Carpați și Munții Apuseni, situați între Mureș și Someș, închizînd cercul muntos al Transilvaniei.

Dintre regiunile care se pot mîndri cu deosebite frumuseți naturale, se pot aminti ținutul Hațegului, unde se află ruinele Sarmizegetuzei, capitala lui Decebal, și castelul Hunedestilor. În afară de pitorescul ei, regiunea aceasta e extrem de bogată în mine de fier, și zăcăminte de cărbuni.

Minunați sînt Munții Abrudului, cu mine de aur, cu celebrele colonade de bazalt de la Detunata, cu incomparabilul defileu de la Turda, într-o lungime de peste 30 km. și cu pereții înalți de 3—600 m.»

Liviu Rebreanu expune în continuare, pe baza unor date statistice, întinderea pămînturilor românești, populația, ocupațiunea locuitorilor, orașele, cultura pămîntului, creșterea vitelor și apicultura, repartizarea proprietăților, industria și comerțul, minele, salinele, stațiunile balneare, fabrici și stabilimente industriale, mișcarea comercială, căi de comunicație, învățămîntul, mișcarea culturală, administrația, justiția, mișcarea financiară. Toate aceste capitole dau un anume specific broșurii în discuție — de informare a marelui public. Referitor la

datele pe care a fost nevoit să le folosească, scriitorul face următoarele mențiuni:

« Situația economico-politică a neamului românesc dincolo de munți am vrea s-o arătăm în realitatea ei, așa cum a fost pînă ieri. Fără fraze, fără părtinire. N-avem nevoie de astea. Dreptatea noastră e atît de evidentă, încît putem să întrebuițăm datele statistice alcătuite de oficialitatea ungurească. Suntem dealtfel siliți să recurgem la ele, fiindcă noi n-am avut posibilitatea să facem nimic în asemenea direcții. Din datele acestea, aranjate pentru trebuințele ungurești, se vede totuși prea lămurit cum un neam de milioane a fost încălecat de o minoritate îndrăzneată secole de-a rîndul. Trebuie doar să adăogăm că realitatea reală ne este și mai favorabilă, că deci drepturile noastre sînt și mai multe și mai mari decît cele ce reies din constatările ce le însemnăm aici după datele ungurești. Statistica românească obiectivă, care va începe să lucreze desigur îndată după consolidarea unirei, va arăta negreșit cît au fost de tendințioase cifrele și datele pe care suntem nevoiți azi să le mai întrebuițăm... »

Liviu Rebreanu vorbește însă ca un om de cultură nu ca un statistician. Este interesant accentul pe care îl pune autorul pe învățămînt și mișcarea culturală, ca unul ce și-a făcut studiile sub stăpînire străină și a activat în cadrul organizațiilor culturale românești:

« Statul n-a întrebuițat nici măcar o singură școală care să aibă limba de predare românească. Pentru a putea învăța carte românească și a se ruga în limba românească, românii au fost nevoiți din capul locului să întrețină școlile și bisericile din banii lor proprii, pe cînd statul întrebuița bugetul, la care contribuiau naționalitățile în cea mai mare parte, spre a le distruge naționalicește. Dar în deceniile din urmă nici chiar din banii adunați cu chinuri și suferințe, românii nu-și mai puteau avea școlile lor. Guvernele ungurești găseau toate pretextele posibile și imposibile spre a închide școlile românești și a înființa în locul lor școli ungurești, sperînd astfel să desființeze tot ce mai respira românește în blagoslovitele pămînturi ajunse sub stăpînirea ungurească. În fiecare an se închideau zeci și uneori chiar sute de școli românești. Cele ce rămîneau aveau să se lupte cu cele mai neînchipuite greutăți. Impunînd tuturor școlilor învățătura limbii ungurești în proporție cel

puțin egală cu cea românească, guvernul năzula ca încetul cu încetul să cucerească și școlile române rămase, ba încă să obțină propaganda limbii ungurești prin oanii strînși din sudoarea țărănilor români. »

În ceea ce privește mișcarea culturală, situația nu era mai bună:

« Românii, pentru a-și păstra individualitatea națională, au fost nevoiți totdeauna să cultive prin mijloacele lor proprii, fără concursul statului, ba tocmai împotriva piedicilor puse de dinsul. Mișcarea culturală românească astfel a mers alături de cea din regatul liber. Cu toate opreliștile guvernelor ungare, cărțile, revistele românești din România au pătruns în Ardeal, răspîndind pretutindeni nădejde și mîngîiere. În privința aceasta activitatea scriitorilor români de pretutindeni a fost de cea mai mare utilitate națională. Mulțumită activității lor, s-a menținut unitatea culturală care este temelie unității teritoriale și politice. Cu ani în urmă, cînd oamenii politici poate nici nu întrezăreau înfăptuirea de azi, scriitorii români au propovăduit visul nostru de aur și au înălțat sufletele arătîndu-le mirajul împlinirii marelui ideal național.

Cu toate persecuțiile ungurești, românii nu au încetat de-a întreține în provinciile românești ziare, reviste literare, asociații culturale, societăți de autori, care toate nu uimăreau decît întărirea conștiinței naționale. Teafă goana procurorilor unguri și toate rigorile temnițelor ungurești n-au fost în stare să înăbușe pornirile din ce în ce mai vii ale manifestărilor românești. „Asociațiunea pentru literatura și cultura popoului român“ a desfășurat, mai ales în ultimii ani, o activitate națională nespus de folositoare, înființînd biblioteci, cercuri de lectură, organizînd conferințe pentru popor și întrunind în fiecare an, într-o adunare generală, pe toți intelectualii și fruntașii români din părțile românești în cadrul unor serbări înălțătoare... »

Scrisă într-o perioadă de inflăcărată atmosferă patriotică, cartea lui Liviu Rebreanu a servit marea cauză a Unirii. Dar o influență tot așa de importantă a avut-o asupra autorului însuși și asupra scrisului său. Romanul *Ion* s-a născut totuși din această efervescență politică și proiecția sufletească a Ardealului cu oamenii lui a influențat plămădirea artistică a unei capodopere. În această perspectivă, cartea prin care s-a statuat romanul românesc modern nu era un loc de refugiu și de liniște

pentru scriitor, ci tot o pledoarie, cu mijloacele artei adevărate, de această dată, pentru Transilvania și spiritualitatea ei.

Liviu Rebreanu și-a definit mai bine acum, în preajma înfăptuirii marii Uniri, statutul său de artist-cetățean. Toate acțiunile sale ulterioare vin să confirme atitudinea sa constant patriotică. Conferințele pe care le ținea periodic în localitățile Transilvaniei, preocuparea sa pentru întărirea și dezvoltarea mișcării artistice românești în teritoriile de peste munți, cooperarea sa în diferite comitete *ad-hoc* de sărbătorire a Unirii, legăturile sale cu oamenii și pământul natal, în perioadele decisive ale genezei mai tuturor cărților sale, toate acestea ne fac să înțelegem mai bine însemnarea dramatică a omului și scriitorului Rebreanu în momentul când, prin Diktatul de la Viena, Ardealul de Nord era sfîșiat, din nou, din trupul țării:

«Sfărțimarea graniței naturale a Transilvaniei a răscolit pînă în adîncime neamul românesc [...] Mutilarea Ardealului însă a lovit toate inimile, parcă neamul întreg ar simți că în Ardeal bate inima cea mare [...] Și iată-mă iarăși cu rădăcinile în afară de statul român. (L. Rebreanu, *File de jurnal*, prezentate de Mihai Gafița în „*Luceafărul*“, XVII, nr. 35 (644), 31 august 1974, p. 3). Dealtfel, neliniștea sa era exprimată public încă din discursul de recepție la Academie (29 mai 1940), cînd făcea aluzii la cei care «nu scapă o ocazie fără a ponegri începuturile și trecutul ca să ne poată apoi contesta pămîntul» (*Amalgam*, București, Editura Sococ, 1943, p. 265).

În acest context de griji și preocupări față de ideile revanșarde ale cercurilor horthiste se înscrie și o pagină autobiografică Rebreanu, inedită, pe care o reproducem:

Anul trecut un istoric ungar a tipărit în limba franceză o carte de citeva sute

de pagini în care, sub pretextul și sub masca unei polemici cu d. Iorga, batjocorea
neamul românesc și-i tăgăduia dreptul de-a stăpîni pămîntul pe care trăiește.
Cartea s-a trimis nu numai istoricilor de seamă, dar și multor personalități literare, științifice și politice din toate țările, căutînd și poate izbutînd în parte să
zdruncine unele credințe în dreptatea noastră.

«Anul trecut un istoric ungar a tipărit în limba franceză o carte de citeva sute de pagini în care, sub pretextul și sub masca unei polemici cu d. Iorga, batjocorea științific neamul românesc și-i tăgăduia dreptul de-a stăpîni pămîntul pe care trăiește. Cartea s-a trimis nu numai istoricilor de seamă, dar și multor personalități literare, științifice și politice din toate țările, căutînd și poate izbutînd în parte să zdruncine unele credințe în dreptatea noastră.

Acuma recent un profesor francez care a funcționat mai mulți ani la Universitatea din Cluj ca oaspe al guvernului român, a tipărit un volum, de asemenea de citeva sute de pagini, în care ponegrește țara și poporul român și conchide că Transilvania trebuie să se întoarcă sub stăpînirea ungurească.

Nu știu ce a făcut, ce face sau ce are de gînd să facă oficialitatea românească, adică Ministerul Propagandei, poate și cel al Minorităților, în sarcina căruia cade să se ocupe de lucrurile acestea. Nu încapе îndoială că astfel de cărți nu se pot anihila prin notițe sau articolașe de gazetă și nici prin broșuri mai mult sau mai puțin inspirate. Putem regreta, firește, că, dintre numeroșii profesori străini care au lucrat sau mai lucrează la noi, plătiți de noi, nici unul nu a simțit nevoia sau datoria, dacă nu plăcerea de-a scrie o carte favorabilă neamului și drepturilor noastre. Ce nu vor să facă străinii, trebuie totuși să facem noi, căci propaganda și contrapropaganda sînt azi arme mai puternice decît tunurile și avioanele.

În cazurile acestea eu cred că Academia Română e cea mai chemată să reacționeze cu greutatea necesară. Ea ar putea lua inițiativa unor replici serios documentate care să aibă răsunetul cuvenit și dincolo de graniță. Astfel de cărți, elaborate de istorici valoroși, nu de polemică, ci de documentare corectă, tipărite și distribuite, prin îngrijirea Academiei, tuturor personalităților de vază din lume, ar servi aievea cauza românească.

Convins că prin asemenea activitate, Academia noastră nu s-ar abate deloc de la menirea ei, îmi permit a supune atenției d-voastră sugestia aceasta. »

[Biblioteca Academiei, Arhiva L. Rebreanu, mapa II, ms. 3]

Pe terenul politic și practic sunt nișate un profund divizant, caracterizându-se în general spre cele două extreme, mai ales în ceea ce privește. Toți erau de acord pentru recunoașterea tuturor valorilor naționale, dar în ceea ce privește și în ceea ce privește erau vădit parțiale sau chiar inexistente.

În raportul trimisul revine la afirmarea unei fidele de epuizare a tuturor forțelor la bază ortodoxă, instinctivă colectivă și tradiție, la creșterea unui stat național unitar, la creșterea forțelor naționale și locale, la menținerea unității cu spiritul național orientat și creșterea eficienței sale naționale, la creșterea eficienței sale naționale.

Intervenția lui Liviu Rebreanu, pe care nu am găsit-o reprodușă sau menționată în protocoalele ședințelor înaltului for științific al țării, viza cartea profesorului de la Universitatea din Budapesta, Alexandre Domanovszky, *La méthode historique de M. Nicolas Iorga (A propos d'un compte rendu)*, Imprimerie de l'Université Royale Hongroise, 323 p. În ceea ce privește profesorul francez, menționat în pagina rebreaniană de mai sus, el nu este altul decât P.J. Thomas, care, după « 15 ani de sejur neîntrerupt în România », publică, la Paris, cartea *Les Roumains, nos alliés?*, Paris, Fernand Sorlot, 1939. Ambele volume conțineau răstălmăciri, denigrări și injurii la adresa poporului român, iar scopurile lor au fost infirmate de istorie.

Pagina lui Liviu Rebreanu aduce date în plus despre contextul în care a fost scris și pronunțat discursul de recepție din 29 mai 1940. În jurnal marele romancier va nota în 2 iunie 1940: « Felicitările m-au covârșit. Iorga zice că va propune să fie tradus discursul meu în patru limbi și răspîndit drept cea mai bună propagandă românească ». Peste câteva zile, în 8 iunie 1940, făcea noi precizări:

« Ar trebui să revin asupra discursului de recepție de la Academie. Se pare că a avut un răsunet cu siguranță peste valoarea lui. Cred că a impresionat mai mult prin spiritul de frondă sau ici-colo chiar de răzvrătire, neobișnuit într-o adunare atât de liniștită. În afară de ecoul în presă, interesant e efectul asupra lumii care a ascultat la radio și care continuă să mă copleșească cu felicitări. Dar vremurile sînt prea cumplite ca să te poți bucura de astfel de succese. Evenimentele se precipită și amenință să răstoarne fașa pămîntului... » (*Jurnal*, II, București, Editura „Minerva”, 1984, p. 243 și 244).

Sugestia lui Nicolae Iorga nu a fost însă uitată. În plin război, Liviu Rebreanu va pregăti o conferință intitulată *Viața spirituală în România*, pe baza discursului de recepție, cu care va străbate întreaga Europă, pledînd pentru continuitatea românilor în Transilvania. Acțiunea sa patriotică probează încă o dată că pentru Rebreanu Unirea era sfîntă și sufletul său sensibil vibra intens în toate perioadele de bucurie sau de restriște, activitatea sa în agora complinindu-se organic cu creația sa artistică.

Stancu ILIN

Liviu REBREANU / TRADUCERI

Din
dramaturgia lui

Gerhart HAUPTMANN

Gerhart Hauptmann

în scenă —, documentul cu pricina nu ne poate nici el lămuri dacă s-a aflat în legătură cu montarea de la Teatrul „Muncă și voie bună“. Dacă spectacolul ar fi folosit versiunea lui Rebreanu, presa ar fi salutat, desigur, colaborarea celor două mari personalități culturale ale epocii. Credem că întâlnirea pe scenă a celui mai important romancier al vremii cu directorul de scenă al celui mai frecventat teatru din București nu putea trece neobservată. Atunci, este posibil ca opera lui Hauptmann să se fi jucat într-o versiune a regizorului, care studiasse în câteva orașe din Germania, care mai tradusese și alte piese din limba germană, care — mai ales — demonstrase o adevărată predilecție pentru teatrul lui Hauptmann: montase până la acea dată încă două piese ale acestuia: *Clopotul scufulundat* și *În amurg*. (După cum este posibil ca versiunea lui Rebreanu, rămasă în manuscris la Teatrul Național, să nu se fi jucat nici în 1940 și nici altă dată.)

Faptul că piesa lui Hauptmann n-a apucat (probabil) să vadă luminile rampei române prin intermediul lui Rebreanu ține de întâmplare. Dar faptul că echivalența românească a piesei lui Hauptmann, realizată de Rebreanu, a rămas inedită se datorează, evident, contextului în care s-a desfășurat la noi activitatea de schimburi literare.

Obligate să-și împrăspăteze foarte des repertoriul, scenele sînt foarte expuse concesiilor. În această situație, cronicarul dramatic ar fi trebuit să exercite o activitate de îndrumare și control permanent. Așa cum făcea Liviu Rebreanu atunci cînd deținea rubrica de cronică teatrală în diferite publicații, înainte și după primul război mondial. El aprecia o traducere cu aceeași exigență cu care judeca opera proprie, originală, a scriitorului respectiv; el cerea ca numele traducătorului să figureze pe afișul spectacolului.

DIN RELĂȚIILE TEATRULUI NOSTRU CU dramaturgia lui Hauptmann ne stau la îndemînă informații — incomplete — despre două momente privind piesa *Blana de biber*: spectacolul de la Teatrul „Muncă și voie bună“ din 1940 și traducerea ei în românește de către Liviu Rebreanu. Volumele de istoria teatrului consemnează montarea realizată de Victor Ion Popa, fără a preciza, însă, cui îi aparținea traducerea piesei. Tot astfel, cronicile dramatice (puține), ca și notițele publicitare (ceva mai numeroase), apărute în presa timpului, nu spun nici ele nimic despre calitatea (și autorul) versiunii românești. La Biblioteca Teatrului Național din București, se păstrează, între alte tălmăcirii ale lui Rebreanu, un caiet cu manuscrisul românesc al *Blanei de biber*. Semnat de autor, dar nedatat și neadnotat de către copiiștii ori de către vreun regizor artistic, de către vreun regizor de culise — așa cum se întâmplă cu textele care au constituit obiectul unor puneri

265.500

SAU ÎN LECTURĂ

SPECTACOLELE ZILEI

În absența unei atitudini susținute și continue de respingere a opusurilor întocmite fără simțul limbii, fără simțul exactității ideilor și imaginilor, s-a întâmplat că traducătorii nescritori au invadat literalmente editurile și scenele. Încît scriitorii — chiar cînd, din impuls propriu ori stimulați de S.S.R., s-au dedicat și ei aceleiași gen de muncă — au rămas deseori în afara circuitului operei scriitorului respectiv în limba, în literatura noastră. Este cazul piesei *Pescărușul*, tradusă de Vineanu și pusă în scenă (la Teatrul Național din București, în 1924), dar neajunsă în ediția *Operele* de Cehov; este cazul primului roman al lui Dostoievski, *Bieții oameni*, tradus de George Mihail Zamfirescu, rămas pînă azi în manuscris, cu toate că, apoi, această operă a văzut lumina tiparului în românește; este cazul piesei *Blana de biber* de Hauptmann tradusă de Rebreanu, este cazul piesei *Ulciorul sfărîmat* de Kleist, tradus de Davila. Trebuie să menționăm că numai această din urmă piesă a fost cuprinsă în ediția românească de opere ale lui Kleist cu o versiune realizată de către un alt scriitor — Ion Marin Sadoveanu.

Spre deosebire de traduceri care i s-au jucat și care reprezentau opțiunea directorilor teatrelor (Național din Craiova, Ventura, ori Bulandra), piesele *Trei surori* de Cehov și *Blana de biber* reprezintă gustul, preferința autorului lui Ion. A scriitorului matur, stăpîn pe mijloacele de expresie, care nu mai face, acum, traducînd, exercițiul limbii vorbite în Regat — spre o deplină apropiere a limbii literare —, ci traduce pentru a contribui la dezvoltarea limbii române prin teatru, pentru a sălta nivelul de prezentare a autorilor străini pe scenele noastre. Într-o primă etapă, își încercase condeiul transcriind pentru cititorul nostru lucrări din Cehov și din Dostoievski, apărute — majoritatea — în diverse publicații și ulterior în volum.

Blana de biber și *Trei surori* fac parte din alt moment al creației rebreniene. Acela cînd scriitorul se simte în stare să contracareze puzderia de tîlmăciri îndoielnice. În articolul nostru care însoțea publicarea primului act al piesei *Trei surori* în versiunea lui Rebreanu, ne exprimăm * părerea că piesa lui Cehov face parte dintr-o etapă ulterioară traducerilor — numeroase — de schițe și chiar de piese de

teatru realizate de Rebreanu la începutul activității sale. Apariția *Jurnal-ului*, datorată Puiei Florica Rebreanu și lui Nicolae Gheran, ne confirmă ipoteza, pentru că în 29 noiembrie 1936, scriitorul își notează în caietul de la Valea Mare că a terminat definitiv traducerea.

Credem că *Blana de biber* reprezintă propria opțiune repertorială a lui Rebreanu, pentru faptul că nu o găsim nicăieri menționată ca spectacol. Atunci cînd i se comandă, i se comandă piese pe gustul publicului ca, de pildă, *Bărbatul domnișoarei* de Dregely. Dealtfel, între piesa lui Hauptmann și piesele lui Rebreanu descoperim anume puncte comune: ascuțișul satirei, preferința pentru cam același gen de personaje. Personaje definite prin acțiuni săvîrșite în *vîzul lumii*, dar pe care, cu seninătate, le neagă; sau altele care văd cu ochii lor fapte pe care ori nu le „cred“, ori nu le „văd“. Între cuplurile care se fac și se desfac — din *Cadrilul*, de pildă — lucrurile se întîmplă aproximativ la fel — ca investitură psihologică — cu efectuarea furturilor și (non)descoperirea lor din *Blana de biber*. Poate că și judecătorul Wehrhahn din piesa lui Hauptmann știe cine fură și cine nu, dar politica pe care o duce îl determină să „nu creadă“ și să nu acționeze. Cu acest prilej am spune că teatrul lui Rebreanu e mai valoros decît au înregistrat și reținut cronicile dramatice și istoriile noastre de specialitate.

Dăm la iveală un act din piesa lui Hauptmann, autor cu care credem că Rebreanu a avut certe afinități, ca un argument în plus pentru dragostea și interesul marelui scriitor față de teatru. Dragoste mărturisită și probată.

Teatrul „Muncă și Voe Bună“

În fiecare seară la ora 8.30 prezintă comedia în 4 acte a lui Gerd Hauptmann „Blana de biber“ în aceeași distribuție excelentă din premieră.

Măne, matineu pentru copii, la ora 3 d. a., cu „Lie-Vioric“ — musical basm dramatizat în 3 acte și 6 tablouri, de Constantin Crăciun.

Vineri, 1 Noiembrie, se va juca în premieră „Blana și Nora“ de Carlo Goldoni. Piesa are 3 acte și 11 tablouri și va fi interpretată de Maria Mohor, Elena Bodu, Ștefania Popescu, George Iliescu, Marcel Ionescu, Vasile Bulandra, Constantin Rădulescu, Gh. Danilă, Vasile Găstă, Ion Iliescu, Tania Văduțeanu. Direcția de scenă: Victor Ion Popa.

Toate spectacolele de teatru ale teatrului se sfîrșesc pînă la ora 10.45, mult înainte de ora plecării tramvaielei și autobuzelor.

LITERATURA-ARTA

CRONICA PLASTICĂ
ILONUL DE ALB ȘI NEGRU

BLANA DE BIBER

(DER
BIBERPELZ)

Comedie în patru acte de
Gerhart HAUPTMANN

Traducere de
L. REBREANU

„Nu se poate deci să fie lăsat să
vadă cu înalt. Oficialul nu revine
drept și obligat de a le deschi-
de drumurile spre camera și de a
face tot ce e în puterea pentru a
viza, dar să nu fie căsărit în pe-
ciorare de jandarmi.”

Avem înțelegerea căredat că
mănușă din care poartă aceste
căsări este și al jandarm în mână
dăruie verbul, jandarmii sunt re-
păși, arăta în spatele vald al ex-
plicit, să se înțeleasă că arăta, por-
tăm mână să facă gura de lo-
gănu cu comădarea jandarmii, în
ce lădăru că sunt păstori în lăd-
gare de jandarm sau drum pe care va
trebi înțelegerea arăta jandarmii
jandarmii.

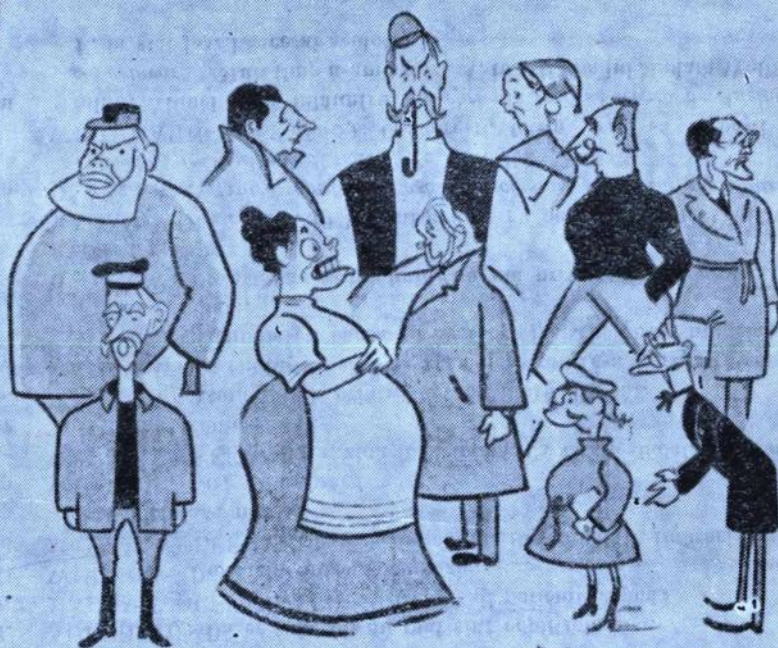
Ion Vîntu

Ecouri teatrale

La Teatrul Național:
„Faust” cu d. George
Vrăba

Teatrul Național reprezintă astă
seară Miercuri 23 oct. un spectacol
cu adevărat excepțional. Capodo-
pera lui Goethe în cea mai om-
nimească a altă culmea cele mai a-
proprie de dăruire, mereu
prompă, niciodată perfidă a
constată totdeauna pentru teatru
prin originalitatea personajelor și
prin vârstă de decență și drama-
tismă imed, în spectacol de extra-
ordinar succes.

TEATRUL MUNCĂ ȘI VOE BUNĂ
BLANA DE BIBER

Rocoș, Sereda Sorbul, George Iliescu (în primul plan); Cezar Rovintescu, Vasile Bulandra, Ion Manta, Nelly Caracioni, Marcel Enescu (al doilea plan)

Dramatis personae

D. VON WEHRHAHN, primar	LEONTINA	fiicele ei
KRÜGER, rentier		
Doctorul FLEISCHER	ADELAIDA	
FILIP, fiul lui	WULKOW, marinar	
MOTES	GLASENAPP, copist	
Madame MOTES	MITTELDORF, aprod	
Madame WOLFF, spălătoreasă	Acțiunea se petrece undeva în	
IULIUS WOLFF, soțul ei	împrejurimile Berlinului	
	Timpul: Oricind	

ACTUL AL IV-LEA

La primărie Glasenapp șade la locul lui; Madam Wolff și Adelheid care ține în poală un pachetel înfășurat într-o bucată de pinză așteaptă pe primar.

MADAM WOLFF: Iar o să așteptăm mult, se vede.

GLASENAPP (*scriind*): Răbdare! Răbdare!

MADAM WOLFF: Păi dacă vine și azi tot tîrziu, iar n-o să aibă vreme pentru noi.

GLASENAPP: Ii, Doamne! Cu flecărelele voastre! Noi avem aici alte lucruri de făcut.

MADAM WOLFF: Că frumoase lucruri mai aveți de făcut.

GLASENAPP: Țsta nu e un cuvînt. În orice caz...

MADAM WOLFF: N-o fi. Da pe față a trimis-o domnul Krüger aci.

GLASENAPP: Iar povestea cu blana, ai?

MADAM WOLFF: Ba bine că nu!

GLASENAPP: Moșneagul cela nu-i tealăr la creier. Mai bine și-ar vedea de pictoarele lui alea strîmbe, decît să plictisească mereu lumea.

MADAM WOLFF: Vorbești și d[umnea]ta ca să nu taci; ați face mai bine să găsiți hoții.

MITTELDORF (*apare în ușă*): Să te duci nițel dincolo, Glasenapp. Domnul primar vrea să te întrebe ceva.

GLASENAPP: Acu iar să mă mai intrerup. (*Aruncă jos tocul și iese.*)

MADAM WOLFF: Bună dimineața, Mitteldorf.

MITTELDORF: Bună dimineața.

MADAM WOLFF: Da unde zăbovește atît primarul?

MITTELDORF: Serie teacuri întregi de hirtie, Madam Wolff.

Lucruri mari atîta-ți pot spune (*confidențial*). Și știi: E ceva-n aer. Ce, nu știu încă. Dar ceva este, — asta o știu de bună seamă... Ai să vezi și d[umnea]ta, dacă o să trăiești. Mocnește intruna și cînd mocnește, Madam Wolff, apoi — să știi că a mocnit. Eu nu prea pricep bine. Astea-s lucruri noi. Noi sînt toate. Și din alea noi eu nu pricep nimic. Da trebuie să se întîmple ceva. Așa nu mai merge. Trebuie făcută ordine în sat. Primarul care a murit n-a fost nici măcar odagiu față de ăsta. Multe ți-aș mai putea povesti. Dar n-am vreme. Mă paște baronul. (*Se duce la ușă, se mai întoarce o dată și zice*) Mocnește, Madam Wolff, să mă crezi ce spun. (*Iese.*)

MADAM WOLFF: Se vede că și ăstuia îi lipsește o doagă. (*pauză*)

ADELHEID: Ce trebuie să spun? Că am uitat.

MADAM WOLFF: Da la D-I Krieger ce-ai spus?

ADELHEID: Păi, că am găsit p' aici pachetul ăsta.

MADAM WOLFF: Altceva n-ai ce să spui nici aici. Numai să fii isteată și neșovăitoare. Dealtfel nu ești tu lovită cu leuca.

WULKOW (*intră*): Bună dimineața să dea Dumnezeu.

MADAM WOLFF (*rămîne cu ochii holbați la Wulkow, apoi*): Ba, nu zău, Wulkow, ai înnebunit? Ce cauți acu p-aici?

WULKOW: Am venit pentru nevastă-mea...

MADAM WOLFF: Da ce-are?

WULKOW: Ce să aibă? A făcut o fetiță, și trebuie s-o scrim aci...

MADAM WOLFF: Eu credeam că de cînd ești plecat în canal!

WULKOW: Parcă eu n-aș fi plecat, Madam Wolff? Dac-ar fi fost după mine, cine știe pe unde aș fi acu. Am pornit atunci îndată. La pod însă m-am poticnit. Pe urmă am stat, am stat, că doar, doar o să se înmoaie vremea. Două zile și două nopți am pierdut degeaba, pîn-ce a născut nevastă-mea. Apoi, acu n-aveam ce face, trebuia să mă înapoiez.

MADAM WOLFF: Și barca a rămas subț pod?

WULKOW: Păi da. Unde să rămîie?

MADAM WOLFF: Nu mă-nebuni.

WULKOW: E, numai să nu fi mirosit ceva.

MADAM WOLFF: Ia du-te și cumpără de zece bani ață la prăvălie.

ADELHEID: Las că cumpăr cînd mergem acasă.

MADAM WOLFF: Pleacă și taci din gură!

ADELHEID: Da ce, nici eu nu mai sînt copil mic acu. (*iese*)

MADAM WOLFF (*repede*): Zici că v-ați poticnit la pod?

WULKOW: Două zile întregi, cum zic.

MADAM WOLFF: Ești bun de împușcat. Brava băiat. Îmbraci blana ziua-n amlaza mare.

WULKOW: Eu? O îmbrac?

MADAM WOLFF: Păi da, ziua în nămiezi. Ca să știe îndată tot satul ce blană frumoasă ai.

WULKOW: Atunci eram printre hotare, afară din sat.

MADAM WOLFF: Cîțiva pași de casa noastră. Te-a și văzut fii-mea. A trebuit să plimbe cu barca pe doctorul Fleischer care numaidecît a prins bănuială.

WULKOW: De asta nu știu nimic, nu mă privește (*se aude venind cineva.*)

MADAM WOLFF: Sst, fii baremi acuma cu ochii-n patru, Wulkow.

GLASENAPP (*intră repede cam așa cum obișnuiește să intre primarul. Întreabă pe Wulkow de sus*): Ce dorești?

WEHRHAHN (*încă afară*): Ce dorești, fetițo? Vrei să vorbești cu mine? Atunci haide înlăuntru. (*Wehrhahn lasă să treacă pe Adelheid și-o urmează*). Mult timp n-am astăzi. A, tu ești fata lui Madam Wolff!? E, ia stai jos. Ei, ce ai acolo?

ADELHEID: Pachetul ...

WEHRHAHN: Ia stai nițel... (*către Wulkow*) Ce poștești d[umnea]ta?

WULKOW: Aș vrea să anunț o naștere.

WEHRHAHN: Va să zică chestie de stare civilă. Registrele, Glasenapp.

Adică, stai să isprăvesc întâi cu cellalți. (*către Madam Wolff*) E, ce-i cu fata d[umi]tale? Iar a bătut-o Krüger?

MADAM WOLFF: Nu, pînă acolo n-a ajuns încă.

WEHRHAHN: Atunci ce s-a întîmplat?

MADAM WOLFF: Păi, cu pachetul ...

WEHRHAHN: (*către Glasenapp*): Motes n-a fost p-aici?

GLASENAPP: Pînă acuma nu.

WEHRHAHN: Inexplicabil! Ei, fetițo, ce vrei?

GLASENAPP: E referitor la blana furată, domnule primar.

WEHRHAHN: A, da. Astăzi mi-i peste putință. Nu pot face toate deodată! (*către madam Wolff*): Vino d[umnea]ta mîine pe la mine.

MADAM WOLFF: Te-am mai căutat de vreo două ori.

WEHRHAHN: Mai încercă mîine pentru a treia oară.

MADAM WOLFF: Da domnu Krüger n-o slăbește deloc.

WEHRHAHN: Ce amestec are aici domnul Krüger?

MADAM WOLFF: Fata a fost și la dînsul cu pachetul.

WEHRHAHN: Dar ce e într-insul? Ia arată.

MADAM WOLFF: E în legătură cu blana. Adică așa zice domnul Krüger.

WEHRHAHN: Bine, dar ce e într-insul, ai?

MADAM WOLFF: O vestă verde de-a lui d-l Krüger!

WEHRHAHN: Tu l-ai găsit?

ADELHEID: Eu l-am găsit, domnule primar!

WEHRHAHN: Unde l-ai găsit?

ADELHEID: Cum mă duceam cu mămița spre gară. Mergeam așa și deodată...

WEHRHAHN: Bine, bine (*către madam Wolff*). O să iau depozitie altă dată. Revenim mîine.

MADAM WOLFF: Mie mi-ar părea bine...

WEHRHAHN: Cui nu i-ar părea bine?

MADAM WOLFF: Că prea ne pisează domnul Krüger.

WEHRHAHN: Domnul Krüger, domnul Krüger, ce-mi pasă mie de domnul Krüger? A început să mă plictisească rău domnul Krüger.

N-o s-o iau acuma razna de dragul lui. Destul că a lăgăduit un premiu...

S-a anunțat și prin Monitorul Oficial.

GLASENAPP: Individul ăsta niciodată nu se satură.

WEHRHAHN: Ce nu se satură? Am constatat faptul. A bănuț pe spălătoreasa care a fost la dînsul, i-a făcut percheziție. Ce mai vrea? Ar fi bine să-și mai bage mințile-n cap. Ei, cum zic, mîine vă stau la dispoziție.

MADAM WOLFF: Nouă ni-e totuna, putem să mai venim.

WEHRHAHN: Ei, da, mîine dimineață.

MADAM WOLFF: Bună ziua!

ADELHEID (*cu plecăciune*): Bună ziua. (*Madam Wolff și Adelheid ies.*)

WEHRHAHN (*răsfoind în hîrtii, către Glasenapp*): Sînt curios ce-o să iasă d-aici. Domnul Motes vrea acuma să aducă și martori. Zice că Madam Dreier a fost și ea de față odată pe cînd Fleischer s-a exprimat necuviincios. Ce vîrstă o fi avînd Madam Dreier? Ia spune?

GLASENAPP: O fi avînd vre-o șaptezeci de ani, domnule primar.

WEHRHAHN: Cam ramolită, ai?

GLASENAPP: Depinde. La minte e încă foarte zdravănă.

WEHRHAHN: Atîta pot să-ți spun, Glasenapp, aș avea o satisfacție mare să-i pot izbi odată, dar știi, bine. Să vadă lumea cu cine are de-a face. La ziua împăratului cine crezi că n-a luat parte? Firește, Fleischer. Pe omul acela îl cred capabil de orice. Cu toate că face pe prostul. Am mai văzut noi lupi în piele de oaie. Nu sînt în stare să omoare o muscă, dar cînd la adică nu se sfîlesc să arunce sate întregi în aer. Dar aici o să le sfîrșie nițel pămîntul sub tălpi.

MOTES (*vine*): Sluga d[umnea]voastră!

WEHRHAHN: Ei, cum stăm?

MOTES: D-na Dreier se va înființa aici pe la unsprezece.

WEHRHAHN: Afacerea o să stirnească puțină senzație. Are să se facă multă gălăgie. Wehrhahn se amestecă în toate! Dar slavă Domnului, mă aștept la orice. Nu sînt

pus aici pentru plăcerea mea. N-am venit aici ca să glumesc. Lumea crede că ce-i un primar decît un morman de carne. Dacă-i așa, să-și aducă pe altceineva. Domnii care m-au numit, firește, știu foarte bine cu cine au a face. Cunosc idelle mele serioase. Eu privesc slujba ca o datorie sfîntă. Am și făcut raportul la parchet. Dacă-l expediez azi la prînz, poimîine poate să fie aici ordinul de arestare.

MOTES: Pe urmă o să se dea toți la mine.

WEHRHAHN: Știi că unchiul meu e șambelan. Am să-i vorbesc de d[umnea]ta. Ei, drăcia dracului! Vine Fleischer. Ce-o fi vrînd individul?

N-o fi allat oare ceva? (*Bate la ușă; Wehrhahn strigă*): Intră.

FLEISCHER (*intră palid și agitat*): Bună ziua. (*Nu i se răspunde*)

Aș vrea să fac o reclamație cu privire la furtul recent.

WEHRHAHN (*cu o privire pătrunzătoare de polițist*): D[umnea]ta ești doctorul Iosif Fleischer?

FLEISCHER: Exact. Mă numesc Iosif Fleischer.

WEHRHAHN: Vrei să-mi faci o reclamație?

FLEISCHER: Aș vrea, dacă-mi dai voie. Am văzut ceva important și cred că astfel s-ar putea da de urmă hoțului.

WEHRHAHN (*bate darabana pe masă și se uită cu o privire de mirare la cei dimprejur, provocîndu-i să zîmbească. Indiferent*): Și ce anume ai văzut?

FLEISCHER: Mă rog, dacă ești hotărit mai dinainte să nu pui nici un preț pe comunicarea mea, aș prefera...

WEHRHAHN (*repede, de sus*): Ce-ai prefera?

FLEISCHER: Aș prefera să tac.

WEHRHAHN (*se întoarce tăcut și în același timp neînțelegînd spre Motes, apoi schimbat, în treacăt*): Sînt foarte ocupat. Te-a șruga să fii scurt.

FLEISCHER: Și eu sînt foarte ocupat. Totuși m-am crezut obligat...

WEHRHAHN (*tăindu-i vorba*): Te-ai crezut obligat. Bine. Spune acum ce știi.

FLEISCHER (*stăpînindu-se*): Va să zică ieri am făcut o plimbare cu barca. Am luat barca de la Wolff, iar fiica lor stătea la cîrmă.

WEHRHAHN: Sînt toate astea în strînsă legătură cu ceea ce ai observat?

FLEISCHER: Da, negreșit — după părerea mea.

WEHRHAHN (*bătînd darabana nerăbdător*): Bine, foarte bine, să trecem înainte.

FLEISCHER: Ne-am dus pînă la podul cel mare. Acolo era ancorată o barcă de marfă. Ghiața, după cum am văzut, se îngrămădise în locul acela. Probabil că barca fusese nevoită să se oprească.

WEHRHAHN: Hm. Da. Asta interesează mai puțin. Mă rog, care este miezul întregii afaceri?

FLEISCHER (*de-abia stăpînindu-se*): Trebuie să mărturisesc, că felul acesta ... Eu vin de bună voie să fac un serviciu autorității...

GLASENAPP (*obraznic*): Domnul primar n-are vreme. Ați putea să vorbiți mai puțin. Spuneți scurt și clar ce aveți de spus.

WEHRHAHN (*apăsător*): Chestiunea. Chestiunea. Ce doriți?

FLEISCHER (*stăpînindu-se*): Țin ca afacerea să se lămurească. Și în interesul venerabilului domn Krüger voi ...

WEHRHAHN (*căscînd, fără interes*): Îmi bate soarele în ochi, ia lasă transperantele.

FLEISCHER: În barcă era un marinar bătrîn — probabil proprietarul bărcii.

WEHRHAHN (*ca mai sus, căscînd*): Da. Foarte probabil.

FLEISCHER: Omul era îmbrăcat cu o blană care, din depărtare, mi s-a părut a fi de biber.

WEHRHAHN (*Același joc*): O fi, o fi.

FLEISCHER: M-am apropiat cît s-a putut așa că am văzut destul de bine. Era un marinar sărăcăcios, prăpădit, iar blana părea că nu e deloc făcută pentru el. Dealtfel încă era nouă-nouță...

WEHRHAHN (*parcă acum s-ar deștepta*): Aud, aud — ei? Și? Pe urmă?

FLEISCHER: Pe urmă? Nimic.

WEHRHAHN (*înviorîndu-se*): Dar parcă vroiai să-mi faci o reclamație. Spuneai că știi ceva important.

FLEISCHER: Am spus ce-am avut de spus.

WEHRHAHN: D[umnea]ta ne-ai povestit ceva despre un marinar care purta o blană. Ei bine, marinarii poartă de obicei blănuri. Asta nu e o noutate.

FLEISCHER: D[umnea]ta poți s-o ieși cum vrei. Astfel fiind, eu am terminat. (*Iese.*)

WEHRHAHN: Ai mai pomenit așa ceva? Individul ăsta e de o prostie.

fenomenală. Un marinar a avut o blană. Se vede că tipul a mâncat mătrăgună! Și eu am o blană de biber. Cu toate astea încă nu sînt hoț. Ei drăcia dracului! Dar ce mai e și asta? (*către Mitteldorf, care stă la ușă*) Să nu mai lași pe nimeni să intre. Domnule Motes, fă-mi plăcerea, du-te, te rog, acasă la mine. Acolo putem trata netulburați. Pentru a nu știu cîtea oară iar Krüger. Parcă l-a mușcat tarantela. Dacă crede însă măgarul acela bătrîn că o să mă piseze mereu, se înșeală. Îl dau afară să mă ție minte.

(*Krüger apare în ușa deschisă în tovărășia lui Fleischer și a D-nei Wolff.*)

MITTELDORF (*lui Krüger*): Nu puteți vorbi cu domnul primar, domnule Krüger.

KRÜGER: Ce nu putem vorbi? Puțin îmi pasă (*către ceilalți*) Haideți, haideți. I-auzi d[umnea]ta!

(*Intră toți cu Krüger în frunte.*)

WEHRHAHN: Rog ceva mai multă liniște. Cum vedeți, am de lucru.

KRÜGER: Lucrează liniștit, noi așteptăm. Pe urmă o să lucrezi și cu noi.

WEHRHAHN (*către Motes*): Atunci, te rog, dîncolo, la mine acasă, iar dacă vezi cumva pe madam Dreier, aș vrea s-o ascult și pe dînsa mai bucuros dîncolo. Vezi și d[umnea]ta: Aici e imposibil.

KRÜGER (*arătînd pe Fleischer*): Și domnul știe ceva de madam Dreier. Poate chiar să-ți prezinte ceva în scris.

MOTES: Sluga d[umnea]voastră, complimentele mele! (*Iese*)

KRÜGER: Și tipul mai are obraz să facă complimente.

WEHRHAHN: Te rog, păstrează-ți pentru d[umnea]ta observațiile.

KRÜGER: Repet, dacă dorești. Tipul acesta e un escroc!

WEHRHAHN (*ca și cînd n-ar fi auzit, către Wulkow*): Ei bine, ce este? Întii să sfîrșesc cu d[umnea]ta. Registrele, Glasenapp! Stai nițel să mă scap întii de ăștia. (*Către Krüger*) Am să rezolv întii chestia d[umne]tale.

KRÜGER: Da, te rog chiar cu insistență.

WEHRHAHN: «Insistența» putem s-o lăsăm la o parte. Va să zică ce plîngere ai?

KRÜGER: Nici o plîngere. N-am nici o plîngere. Vin să-mi cer dreptul ce mi se cuvine.

WEHRHAHN: Ce anume drept și se cuvine?

KRÜGER: Dreptul ce mi se cuvine, domnule primar. Dreptul pe care-l am eu, cel furat, ca autoritatea comunală să-mi dea concurs pentru a-mi recăpăta bunurile furate.

WEHRHAHN: Ți s-a refuzat concursul?

KRÜGER: Nu, deloc. Asta nici nu se poate. Cu toate astea văd că nu se face nimic! Toată afacerea stă pe loc.

WEHRHAHN: Dumneata crezi că asta se face așa, cît ai clipi din ochi?

KRÜGER: Eu nu cred nimic, domnule primar. Altfel nici n-aș fi venit. aci. Mai mult, am dovezi sigure. Dumneata însă nu te interesezi de afacerea mea.

WEHRHAHN: Te-aș putea întrerupe chiar acuma. Nu intră în datele mele oficiale să ascult asemenea imputări. Deocamdată însă continuă.

KRÜGER: D[umnea]ta nu mă poți întrerupe pe mine. Ca cetățean german am dreptul. Și chiar dacă d[umnea]ta m-ai întrerupe, sînt alții care mă vor asculta. Dumneata nu te interesezi de afacerea mea.

WEHRHAHN (*neglijent*): Te rog să-mi dovedești.

KRÜGER (*arătînd pe madam Wolff și pe fiică-sa*): Uite, femeia asta a venit la dumneata. Fică-sa a găsit ceva important. N-a șovăit să vie pînă aici, domnule primar, cu toate că e femeie săracă. A venit o dată, ai refuzat-o, iar azi a venit a doua oară...

MADAM WOLF: Păi dacă n-are vreme domnul primar!

WEHRHAHN: Mă rog, continuă...!

KRÜGER: Să nu crezi c-am isprăvit. D[umnea]ta ce-ai răspuns femeii? Ai răspuns femeii foarte scurt; Că n-ai vreme să te ocupi de dînsa. Nici măcar n-ai ascultat fata. De aceea habar n-ai de împrejurările cele mai importante; habar n-ai de toată afacerea.

WEHRHAHN: Te rog însă acuma să-ți stăpînești firea.

KRÜGER: Sînt liniștit, sînt foarte liniștit. Sînt chiar prea liniștit, domnule primar. Sînt din firea mea un om prea liniștit. Altfel ce-ar trebui să mai zic de toate astea? Ce fel de anchetă e asta? Domnul acesta, domnul Fleischer, a fost la dumneata să-ți spuie ce-a văzut. Un marinar poartă o blană de biber...

WEHRHAHN (*ridicînd mîna*): Sst, așteaptă puțin! (*Către Wulkow*)

D[umnea]ta ești marinar.

WULKOW: De treizeci de ani numai pe apă trăiesc.

WEHRHAHN: Ești sperios din fire? Te-am văzut că te-ai cutremurat.

WULKOW: Chiar că m-am speriat nițel.

WEHRHAHN: Poartă marinarii de pe Spree deseori blănuri?

WULKOW: Sint unii care au blănuri, da.

WEHRHAHN: Domnul de colo a văzut un marinar care stătea pe bord în blană.

WULKOW: Asta nu înseamnă nimic, domnule primar. Sint mulți care au blănuri frumoase. Chiar și eu am una.

WEHRHAHN: Ei vedeți, și dumnealui are o blană.

FLEISCHER: Dar, în sfîrșit, nu o blană de biber.

WEHRHAHN: N-ai văzut nici dumneata sigur că era de biber.

KRÜGER: Ce? Dumnealui are o blană de biber?

WULKOW: Sint mulți, atîta vă spun, care au blănuri de biber din cele mai frumoase. De ce nu? Pe bani iei orice.

WEHRHAHN (*Mîndru de triumful său, cu o indiferență afectată*):

Așa. (*ușor*) Te rog, domnule Krüger, continuă. Am deschis doar o mică paranteză. Am vrut numai să-ți demonstrez ce înseamnă «observațiile» d[umnea]voastră. Vezi, va să zică, și dumnealui are o blană. (*Iar apăsînd*) Totuși nici prin gînd n-o să ne treacă să zicem că dînsul a furat blana. Asta ar fi o absurditate.

KRÜGER: Ce? Nu pricep nici o iotă.

WEHRHAHN: Atunci trebuie să vorbesc și mai răspicat. Și fiindcă tot vorbesc, am să-ți mai spun ceva. Nu în calitatea mea de funcționar, ci ca un simplu om, domnule Krüger. Un cetățean, fără îndoială onorabil, ar trebui să fie mai zgîrcit cu încrederea ce-o acordă altora,—nu să se refere la mărturia unor oameni...

KRÜGER: Prietenii mei, prietenii mei...?

WEHRHAHN: Da, prietenii d[umi]tale.

KRÜGER: Mai bine vezi de prietenii d[umi]tale. Indivizi ca Motes, cu care umbli d[umnea]ta, au fost dați afară din casa mea.

FLEISCHER: Eu am arătat ușa individului care te așteaptă pe d[umnea]ta acasă.

KRÜGER: Pe mine m-a escrocat cu chiria.

MADAM WOLFF: Nu cred să fie mulți în sat pe care să nu-i fi înșelat

ăla, fie cu pîneni, fie cu mărci, fie cu taleri, ba și cu galbeni.

KRÜGER: Tipul acela a născocit un nou sistem de impozit.

FLEISCHER (*scoate din buzunar o hîrtie*): Individul acela trebuie dat pe mîna procurorului. (*Pune hîrtia pe masă.*) Te rog să citești asta.

KRÜGER: Hîrtia e iscălită chiar de madam Dreier. A vrut s-o ademenească să jure fals.

FLEISCHER: Vroia s-o pună să mărturisească împotriva mea.

KRÜGER (*Luînd pe Fleischer*): Omul ăsta e absolut corect și vrea să-l nenorocească o canalie. Iar d[umnea]ta îi mai dai și ajutor individului.

WEHRHAHN: Mi-ai pus răbdarea la destulă încercare. Nu mă privește ce socoteți aveți cu omul acela și mi-e indiferent. (*către Fleischer*) Stringeți hîrtoagele de-aici.

KRÜGER (*alternativ către madam Wolff și către Glasenapp*): Și ăsta e prietenul domnului primar. ăsta e omul lui de încredere. Frumos om de încredere. Mai bine i-am zice spion de încredere.

FLEISCHER (*către Mitteldorf*): Nu sint dator nimănui cu explicații. Ce fac și ce dreg, mă privește. Cu cine mă întovărășesc, mă privește. Ce gîndesc și ce scriu, mă privește.

GLASENAPP: Nu-ți n-ai poți auzi glasul! Domnule primar, să chem jandarmul? Numai decît îl aduc. Mitteldorf!

WEHRHAHN: Tăcere, vă rog! (*Se face tăcere. Către Fleischer*) Stringeți, te rog, hîrtoagele de aici.

FLEISCHER (*o face*): Hîrtoagele astea vor merge la procuror.

WEHRHAHN: Poți face ce vrei. (*Se scoală și ia din dulap pachetul Doamnei Wolff*) Ca să isprăvim odată cu afacerea asta. (*către Doamna Wolff*) Unde zici că ai găsit asta?

MADAM WOLFF: Păi nu l-am găsit eu, domnule primar.

WEHRHAHN: Atunci cine?

MADAM WOLFF: Fiică-mea cea mică.

WEHRHAHN: De ce nu ai adus-o și pe dînsa?

MADAM WOLFF: A fost doar aici, domnule primar. Mă duc s-o chem.

Vorbesc în același timp

WEHRHAHN: Așa iar se târăgănează afacerea. Dumitale nu ți-a povestit fata?

KRÜGER: Au spus doar că pe drum spre gară.

WEHRHAHN: Atunci hoțul e la Berlin. O să fie greu să-l mai găsim.

KRÜGER: Eu nu cred, domnule primar. Domnul Fleischer a avut o idee foarte bună. Toată afacerea cu pachetul e pusă la cale numai ca să incurce cercetările.

MADAM WOLFF: Păi da! Asta se prea poate.

WEHRHAHN: Ei, Madam Wolff, pe dumneata te știu că nu ești proastă. Tot ce se fură aici se duce la Berlin. Blana a fost vîndută de mult la Berlin, înainte chiar ca noi să fi aflat că s-a furat.

MADAM WOLFF: Nu, domnule primar, s-avem iertare. Aici nu sînt de părerea d[um]ni[ta]le. Dacă hoțul e la Berlin, aș vrea să știu: Ce nevoie are să piarză asemenea pachete.

WEHRHAHN: Nu e nevoie să-l fi pierdut numaidecît înadins.

MADAM WOLFF: Da ia uită-te nițel la pachet și vezi ce frumos sînt toate aranjate, vesta, cheia, bucățile de hîrtie...

KRÜGER: Eu cred că hoțul e aici.

MADAM WOLFF (întărind): Așa da, domnule Krüger.

KRÜGER (întărind): Cred sigur.

WEHRHAHN: Regret, dar eu nu sînt de aceeași părere. Am o experiență mai lungă!

KRÜGER: Ce? Experiență lungă? Hm!

WEHRHAHN: Negreșit. Și pe baza acestei experiențe știu că posibilitatea aceasta nu prea poate fi luată în considerare.

MADAM WOLFF: Nu, nu, domnule primar, nu poți ști niciodată.

KRÜGER (referindu-se la Fleischer): Dar dumnealui a văzut un marinăr...

WEHRHAHN: A, nu mai îmi veniți cu basmul acesta. Asta ar însemna să mă țin în fiecare zi numai de percheziții cu douăzeci de jandarmi și de poliștiști. Ar însemna să fac percheziții la fiecare dintr-înșii.

MADAM WOLFF: Poți să începi cu mine.

WEHRHAHN: Ei vezi, nu e ridicol? Nu, nu, domnilor, așa nu merge.

Așa nu o scoatem niciodată la capăt. Trebuie să-mi dați absolut mină liberă. Eu îmi urmez cercetările și chiar cred că sînt pe calea cea bună. Sînt aici cîțiva indivizi suspecti pe care nu-i pierd din vedere. Pleacă dis-de-dimineață la Berlin, cu sacii plini în spinare iar seara se întorc ușurați.

KRÜGER: Alea sînt zarzavagioaicele care se duc cu zarzavaturile la piață.

WEHRHAHN: Nu numai zarzavagioaice, domnule Krüger. Probabil că și blana dumitale a călătorit astfel.

MADAM WOLFF: Se prea poate și asta. Nimic nu e cu neputință pe lume.

WEHRHAHN: Ei, dumneata, vrei să anunți ceva?

WULKOW: O copilă, domnule primar.

WEHRHAHN: Am să fac, va să zică, tot ce-mi va fi cu putință.

KRÜGER: Să știi, domnule primar, că nu te las în pace pînă nu-mi găsește blana.

WEHRHAHN: Ei, ce se poate face, vom face. Ar putea și madam Wolff să mai tragă nițel cu urechea prin sat.

MADAM WOLFF: Pentru așa ceva eu nu sînt bună. Dar dacă una ca asta nu se află, cum să mai poți trăi, vai de mine!

KRÜGER: Ai foarte multă dreptate, madam Wolff, foarte multă dreptate. (Către Wehrhahn) Te rog să observi bine pachetul. Pe bucata de hîrtie este scris ceva; poate că astfel se vor putea descoperi criminalii. Și poimîine dimineață, domnule primar, îmi voi lua iar voie, să mă interesez. Bună ziua! (Iese)

FLEISCHER: Bună ziua. (Iese)

WEHRHAHN (către Wulkow): D[um]nea[ta] de cîți ani ești? Bună ziua, bună ziua! — amîndorura le lipsește cîte o doagă. (către Wulkow) Cum te cheamă?

WULKOW: August Filip Wulkow.

WEHRHAHN (către Mitteldorf): Ia du-te pînă la mine acasă. Găsește acolo pe scriitorul Motes, care mă așteaptă. Spune-i că-mi pare rău, dar astăzi am alte treburi.

MITTELDORF: Va să zică să nu mai aștepte.

WEHRHAHN (*ursuz*): Să nu aștepte! Nu!

(*Mitteldorf iese*)

WEHRHAHN (*către Madam Wolff*): D[umnea]ta cunoști pe scriitorul Motes?

MADAM WOLFF: Cînd e vorba de așa ceva, știi, mai bine tac. Că lucruri bune n-aș avea să-ți spun.

WEHRHAHN: (*ironic*): Dar despre Fleischer cu atît mai mult.

MADAM WOLFF: Păi nici nu-i ăla om rău.

WEHRHAHN: Poate-ar fi bine să fii mai prevăzătoare?

MADAM WOLFF: Nu, domnule primar, la d-astea nu mă pricep. Eu una știu: adevărul, domnule primar. Dacă n-aș fi fost cum sînt, poate că aș fi fost mai norocoasă în viață.

WEHRHAHN: De pe urma mea cred că n-ai avut nici o pagubă.

MADAM WOLFF: La d[umnea]ta nu, domnule primar. Cu d[umneata] poate să vorbească omul și mai pe șleau. De d[umnea]ta n-are de ce să se ascunză nimeni.

WEHRHAHN: În sfîrșit! Fleischer e un om cumsecade.

MADAM WOLFF: Chiar așa e, chiar așa.

WEHRHAHN: Ei, să-ți aduci aminte de vorbele astea.

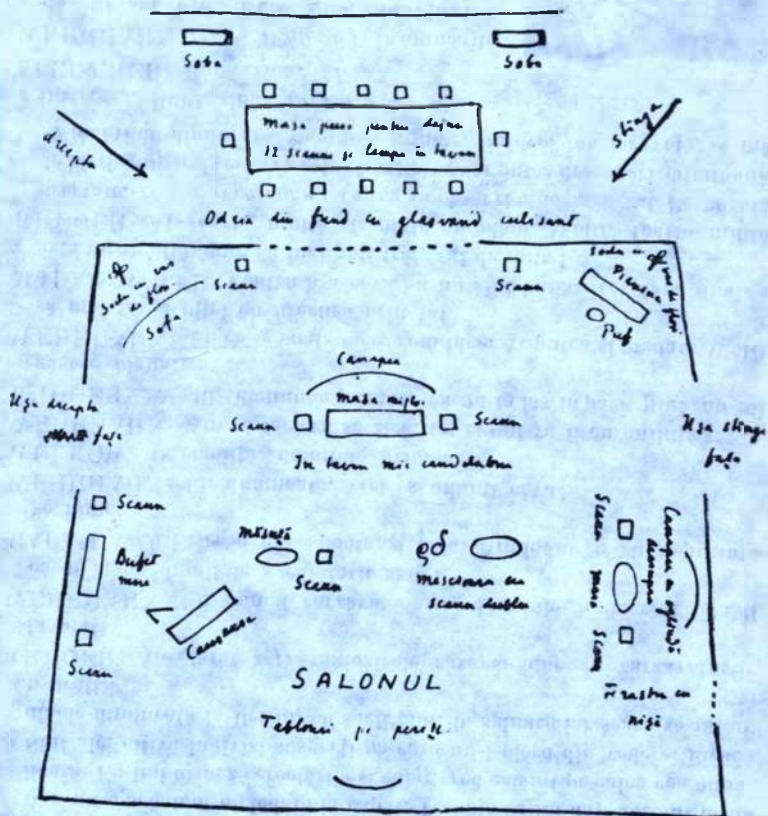
MADAM WOLFF: Și d[umnea]ta de-ale mele.

WEHRHAHN: Bine, vom vedea. (*Se întinde, se scoală, își pocnește oasele. Către Wulkow*) Dumneaei e spălătoreasa noastră, știi. Ea crede că toată lumea-i ea dînsa. (*Către Madam Wolff*) Din nenorocire nu-i toată lumea ca d[umnea]ta. D[umnea]ta vezi oamenii numai pe dinafară. Noi privim puțin mai adînc. (*Face cîțiva pași, apoi se oprește în fața ei și-i pune mîna pe umăr*) Ascultă ce-ți spun eu: Pe cît e de adevărat că madam Wolff e o femeie cumsecade, tot atît de sigur e că doctorul Fleischer, de care vorbim, e un om foarte periculos!

MADAM WOLFF (*clătînînd din cap resemnată*): De, nu știu ...
(*Cortina cade*)

S F Î R Ș I T

Decorative activities in 4th

Despre tălmăcirea CAVALERILOR lui MIKSZÁTH Kálmán

CU PRIVIRE LA TĂLMĂCIRILE LUI Liviu Rebreanu din literatura universală s-a scris puțin și rareori¹, chiar și în acele cazuri menționându-se doar titlul tradus, data și, eventual, împrejurările transpunerii lui în limba română.

Considerate mai mult ca soluții la îndemna scriitorului pentru a-și rezolva o situație materială, aproape permanent precară în anii debutului său literar, traduceriile lui nu s-au bucurat nici de atenția criticii din epocă, nici a celei mai târzii. Și, totuși, analiza limbii și a stilului lor ar fi putut contribui la urmărirea evoluției lexicale și stilistice a lui Rebreanu, tocmai în acea perioadă a începuturilor, când se cunoaște ce muncă imensă a investit pentru însușirea limbii literare și perfecționarea scriiturii sale.

Singurul care s-a aplecat cu interes și înțelegere asupra tălmăcirilor marelui scriitor a fost Nicolae Liu, ajungând la concluzia că «în cea mai mare parte dintre ele traducătorul a pus și talent și muncă plină de dragoste și conștiințiozitate. Cităm ca atare [...] *Cavalerii* de Mikszáth Kálmán, tradusă din ungurește în 1910 și publicată peste doi ani în colecția *Lumina*». Mai departe adaugă: «Tălmăcirile din literatura universală au constituit o preocupare aparținând în special epocii începuturilor literare ale romancierului [...]. Iar dacă la alegerea sau întocmirea unora din traduceri au prevalat cerințele editoriale momentane și

nevoia scriitorului de a-și procura mijloacele de subzistență (se știe că tinerețea lui Rebreanu — unul dintre cei dintii scriitori români profesioniști — a fost mereu chinuită de lipsuri materiale), nu e mai puțin adevărat că întocmirea multora s-a datorat îndemnului lăuntric al scriitorului, a corespuns unor necesități ale procesului propriu de creație»².

Mai târziu, Al. Piru consideră că traduceriile în cauză, «în general lipsite de valoare literară, dau o idee asupra ariei lecturilor lui Rebreanu»³, menționând, însă, după Nicolae Liu, tălmăcirile din scriitorul maghiar Mikszáth Kálmán, *Cavalerii*, *Haina regelui* și *Umbrela sfintului Petru*.

Într-un spirit cu totul diferit, autorii celei mai noi ediții a operelor lui Liviu Rebreanu susțin că «afinitățile tematice și stilistice cu opera lui Mikszáth îl determinase să traducă direct din ungurește povestirea *Cavalerii* apărută în volum în 1912»⁴.

Această povestire este amintită și de romancier în lunga scrisoare pe care i-o trimite lui Mihail Dragomirescu, la 1 august 1910, din Gyula, unde stătea pe nedrept închis pentru un pretins abuz de încredere săvârșit cu câțiva ani mai înainte ca ofițer în armata austro-ungară, cu toate că fusese absolvit de culpă încă din august 1908, de tribunalul din acel oraș. Arătându-i că în închisoare are libertatea de a citi cărți (nu și ziare) și de a scrie și că, împărțindu-și vremea în ore de lectură și scris, dimineața lucrează la bucăți originale iar după amiază traduce, îi face cunoscut, că, pe lângă alte tălmăciri mai are «niște bucăți de doi scriitori unguri; unul Mikszáth pe care-l veți cunoaște și celălalt Szini [...] De Mikszáth traduc o nuvelă mai întinsă *Cavalerii*, foarte caracteristică pentru autor și pentru subiect. De celălalt o să iau câteva lucrări făcute împreună. [...] Acuma vă previn numai pentru că aș dori să vă însărcinez pe D[umnea]voastră cu plasarea lor la cele trei biblioteci de popularizare; nu în persoană, firește, dar prin careva din băieți. Aș dori astfel să-mi câștig vreo 150—200 franci cu care să pot ajunge până la București și să mă susțin până ce voi

² Nicolae Liu, *Din începuturile literare ale lui Liviu Rebreanu*, în „Steaua“, Cluj, VIII (91), nr. 9, sept. 1957, p. 77.

³ Al. Piru, *Liviu Rebreanu*, București, Editura Tineretului, 1965, p. 16.

⁴ Liviu Rebreanu, *Opere*, Vol. 3, *Nuvele*. Text ales și stabilit, note, comentarii și variante de Nicolae Gheran și Nicolae Liu. București, E.P.L., 1968, p. 438.

¹ Vezi: *Cronologia întocmită de Nicolae Gheran și Ms. rom. 4056 din: Liviu Rebreanu, Caiete...*, Cluj-Napoca, Dacia, 1974, pp. 12—38, 377, 499.

găsi ceva. Am toată nădejdea că în această privință (cu manuscrisele) o să-mi dați un sprijin care, oricât de neînsemnat ar fi, totuși va avea mare însemnătate pentru mine. Pe la sfârșitul lunei curente sper să vă pot expedia cel puțin unul-două dintr-însele »⁵.

În legătură cu traduceri și adaptări după Szini, ele sînt menționate în *Cronologia* din *Caiete* (p. 23) ca unele ce au fost efectuate între 16 și 27 iulie 1920, ultima fiind *Cupeul galben*. Nu se menționează însă data traducerii nuvelei *Cavalerii*, ea nefiind cunoscută la vremea întocmirii *Cronologiei*. Or, la 1 august cînd Rebreanu i scria cele de mai sus lui Mihail Dragomirescu, trecuseră cîteva zile de cînd lucra la versiunea românească a *Cavalerilor*. El a tradus, deci, această nuvelă de 90 p. în 8° între 27 iulie și 7 august 1910, lucrînd numai în zilele de 27—28 iulie și 2—7 august după amiaza. În primele patru zile ajunsese abia la pagina 15, fiind, desigur, ocupat cu alte treburî urgente, printre care și scrisoarea către Mihail Dragomirescu. În ultimele patru zile însă a tradus restul nuvelei așadar de la paginile 25—90, punînd la sfîrșit data: «*Gh [iula], 7.VIII. [1] 910*» și semnînd *L. Rebreanu*.

Aceste date înscrise de mîna lui le-am găsit pe exemplarul original după care a făcut tîlmăcirea⁶. Se pare că el și l-a procurat în timpul detenției la Gyula, deoarece obișnuita lui semnătură de posesor pusă pe foaia de titlu este datată *26.VII. [1] 910 n.* Cartea se află în colecțiile Bibliotecii Academiei R. S. România, legată în carton îmbrăcat cu pinză roșie, între alte două lucrări, tot de format mic, cumpărate de scriitor la date diferite. Prima, *Der Zauberkaftan*. Roman von Kalman Mikszath. Aus dem ungarischen von Viktor Sziklai, Leipzig, Philipp Reclam jun., [f.a.], 103 p., are pe foaia de titlu semnătura proprie a lui Rebreanu și data *12.V.1912 București*. A doua, *Heitere Lebensbilder*. Humoresken von Alexander Balázs. Aus dem Magyarischen von Dr. Adolph Kohut. Leipzig (datele editoriale ca mai sus). Pe foaia de titlu este notat cu scriere autografă «*L. Rebreanu, 6.7.1917 Buc.*». Fără îndoială, scriitorul și-a dat mai tîrziu la legat numeroasele povestiri în diverse limbi strînse în biblioteca lui

de-a lungul anilor, deoarece pe cotorul tomului conținînd cele trei bucăți se află imprimate sus titlul și volumul factice *Erzählungen VII*, iar jos monograma *L.R.*⁷

În interiorul volumului, pe paginile ce conțin nuvela lui Mikszath, tîlmăcitorul ei a consemnat cu cerneală datele succesive ale efectuării fragmentelor de traducere, și anume:

- « p. 6 27.VII.1910
- p. 11 28.VII
- p. 13 2.VIII
- p. 15 3.VIII
- p. 25 4.VIII
- p. 46 5.VIII
- p. 65 6.VIII
- p. 90 Gh. 7.VIII.910

L. REBREANU »

La pagina 7 unde în text este vorba de un Andrei Csapiczky, gazetar ce nu umbla în haine roase «ca bunăoară baronul Sigismund Kemény despre care și astăzi mai spune poporul: Ha poros is a kabátja, Deák Ferenc a baratja» (în traducere literală: Chiar de-i prăfuit pe haină, Deák Ferenc îi e prieten), Rebreanu a notat pe marginea de jos a foi versiunea românească hotărîtă de el pentru distihul maghiar: «*Și de n-are gheata lustru, Tot e prieten c-un ministru.*» (fiind vorba de Deák Ferenc — om politic maghiar din epocă).

La finele volumului, pe verso forzațului, scriitorul face, chiar din ziua începerii tîlmăcirii, o însemnare ce reflectă încă o dată imperioasa nevoie de bani care-l frămînta în această perioadă, făcîndu-l, ca în mijlocul a tot felul de calcule, să viseze la eventualele posibilități materiale menite să-i îngăduie vizitarea locurilor sale de baștină: «*Lunar cel puțin 20—30 lei cu care să petrec vara o lună acasă. 27.VII.910. L. Rebreanu*».

Mihail Dragomirescu va fi răspuns cu siguranță solicitării lui Liviu Rebreanu și va fi intervenit pentru a-i plasa *Cavalerii*, însă cartea va apărea abia în 1912, în biblioteca *Lumina*.⁸

⁷ Volumul din Biblioteca Academiei R. S. România are cotele: I 260909—260911.

⁸ Iată datele ei editoriale: Mikszath, *Cavalerii*. Traducere de Liviu Rebreanu. București, Librăria Nouă, [f.a.], 95 p. (Biblioteca *Lumina*, Publicația periodică nr. 12). Anul apariției se cunoaște din alte surse de informație.

⁵ Nicolae Gheran, *Rebreanu. Slove din închisoare*. În „*Tribuna*”, XVIII, nr. 4 (892), 24 ianuarie 1974, pp. 14—15.

⁶ Mikszath Kálmán, *A gavalérok*, Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fial), [f.a.], 90 p.

mondatot: „sohasem nősültek pénzsorultságból!”

Hm. A Csapiczkyk! Mintha csak azt mondaná: a Wittelsbachok sohasem nősültek pénzsorultságból. Van valami Don Quixote-szerű ezekben a sárosiakban! Általában igen érdekes már az is, hogy ezuttal sárosi fiú sárosi leányt vesz el, mert a sárosiak, tudvalevőleg, más megyébe mennék férjhez, ha leányok, és más megyébe mennek háztűznézni, ha legények. Egy mást a kannibálok se eszik. A haldokló paraszt azt mondja a fiának: „Van elég üres ablak és fazék az országban, azt mind rátok hagyom.” A haldokló ur se fővényebb: van elég jó parthie a világon, azt mind a gyerekeire hagyja. A sárosiak csak éppen szüleihez szoktak Sárosban, az életet ledik egyebütt és igen bajos lesz őket iteletnapkor összekeresgélmi.

27/10/90

mindig úgy nézett ki, mintha most hozna volna haza a szabó. Előkelő modora miatt ő volt a báli tudósítónk, az interviewolónk a finom alakjával, urias hanghordozásával, még a nagy uraknak is imponált és mint riporter be tudott jutni mindenüvé, a nádor boudoiruktól kezdve a király papirkosaráig.

A kivasalt ellinder és a lakkos topán elviszi az embert a maga egyszerű atmoszférájából más világba, magasra vagy mélyre. Hej, sokat ér az a becsületes kigörbített sarku topán: biztosan jár benne az ember, mert ami a sarokból hiányzik, kiegészíti a görbény, amire lép. A mi Csapiczkyk a léha gentrybeli uracsokkal tartott, az ugynevezett „pakfon arisztokráciával”, és tele volt nyegleségekkel és adóssággal.

Bizony ráérne egy jó parthie

A sárosi svihákság mellett — volt benne

fi de n'au ghicale, lustru, Tot o pusla
muniu...

După revenirea la București, Rebreanu duce în continuare o viață plină de privațiuni, recurând și în decembrie 1910 la același generos critic și protector pentru un împrumut de 20 lei, deoarece nu primise încă banii așteptați pentru o traducere (s.n.).

E posibil ca nuvela *Cavalerii* a lui Mikszáth să fie ultima tălmăcire făcută de Rebreanu din limba maghiară, deoarece din 1911 el se consacră colaborărilor la revistele românești și prozei sale originale. Traducerile din: Molnár Ferenc (*Ofițerul*, propusă în septembrie 1912 lui M. Sadoveanu), din Szini Gyula, (*Icoane în stil Biedermeier*) și adaptările după Mórincz Zsigmond, publicate în 1913 în „*Universul literar*”, sînt reluări din anii anteriori, în parte fiind proiectate și chiar elaborate la Gyula. Volumul descris mai sus este documentul autentic care poartă datele autografe ale acestei, poate, ultime traduceri efectuată de Liviu Rebrenu din limba maghiară.

În sprijinul celor susținute trebuie să arătăm că, pe lângă informațiile aduse de materialele de arhivă dezbănuite pînă acum, din care se cunoaște că din anul 1911 scriitorul desfășoară în țară o intensă activitate publicistică și de creație literară originală plină încă de căutări, de proiecte și încercări, părăsind, așadar, orice legătură de lucru cu limba maghiară pe care cu timpul începe să n-o mai stăpînească atît de bine, se mai cunoaște o scrisoare autografă a lui Rebrenu, mărturisire neîndoieinică în acest sens.

În 1973, scriitorul Franyó Zoltán, fost coleg cu romancierul la liceul militar din Sopron și la

Academia „Ludovica” din Budapesta, acceptă să se reproducă, în cadrul unui interviu publicat de revista „*Manuscriptum*”, scrisoarea în cauză pe care romancierul român i-o adresează la 15 februarie 1923. Printre altele, Liviu Rebrenu mărturisește că: «de vreo 15 ani n-am prea văzut carte ungurească, deși cîndva mă prăpădeam după ea», iar mai departe: «Trece cu vederea cît de prost scriu acum ungurește și crede-mă că știu să savurez și azi încă, ca cititor (s.n.) frumusețile ungurești».¹⁰

Odată cu publicarea tuturor documentelor și manuscriselor din arhiva scriitorului, se va defini-tiva cu certitudine și cronologia tuturor creațiilor rebreniene, printre care și tălmăcirile din literatura universală. Pînă atunci însă am ținut să dau la lumină aceste date — cu riscul de a mă încadra între «fragmentariști» — deoarece volumul prezentat aici, nefăcînd parte din arhiva lui Liviu Rebrenu și fiind o piesă aparent cu nimic deosebită de sutele de mii de cărți din imensa colecție a Bibliotecii Academiei R. S. România, ar fi putut să rămînă și în viitor în latență de pînă acum. Și poate că e locul și momentul să se amintească imperioasa necesitate de a se reconstitui, sub forma unui catalog, biblioteca romancierului¹¹, arătîndu-se locul de conservare al fiecărui volum care, prin însemnările autografe din paginile lui poate servi ca sursă și document în elucidarea anumitor puncte obscure din viața și creația lui Liviu Rebrenu, biografia acestuia avînd încă destule aspecte învăluite în umbră.

Livia BACĂRU

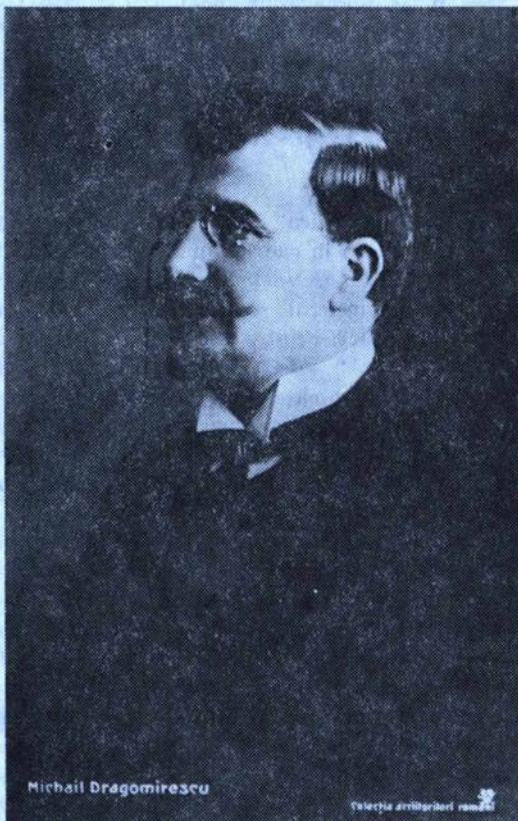
¹⁰ „*Manuscriptum*” nr. 4/1973, p. 168.

¹¹ Donată Bibliotecii Academiei R.S. România în 1947.

• Vezi *Răzlefe și Ms. rom. 4056* din L. Rebrenu. *Caiete*, p. 377 cu nota 5 și p. 499.

Liviu REBREANU / CORESPONDENȚĂ

în dialog cu
Mihail DRAGOMIRESCU

O prietenie de o viață

SE ȘTIE CĂ ÎNTRE LIVIU REBREANU și Mihail Dragomirescu a fost o trainică și îndelungată prietenie. Noi documente epistolare adresate criticului în perioada încarcerării lui Liviu Rebreanu la Văcărești și Gyula vin să completeze un capitol altminteri destul de cunoscut din viața scriitorului.

Spunem «destul de cunoscut», deoarece mărturiile sale cu privire la acest eveniment trist și neplăcut au fost relatate și publicate în

„Adevărul“ (XLIV, nr. 14513 din 23 aprilie 1931, p. 3) sub titlul *Un ultim răspuns*.¹

Ceea ce aduce nou lotul de scrisori aflate în Arhiva M.L.R., publicate acum, cu ocazia centenarului nașterii marelui nostru scriitor, este introspecția psihologică în propriul eu, declanșată odată cu drama pe care este nevoit s-o trăiască.

În același timp, noi dovezi se adaugă dosarului prieteniei și recunoștinței pe care i-a purtat-o Liviu Rebreanu criticului M. Dragomirescu, părintele său spiritual, căruia l-a datorat intrarea în literatură.

Încurajat de George Coșbuc de a se prezenta lui Mihail Dragomirescu, cu încercările sale literare, Liviu Rebreanu are revelația, de la începutul întâlnirii lor, că a dat peste un om de o delicatețe sufletească ieșită din comun, care l-a socotit vrednic de atenție, luându-l

¹ Detenția scriitorului a fost speculată de Nichifor Crainic pentru a-l denigra în fața cititorilor prin articole injurioase. Rebreanu i-a replicat în câteva rânduri terminând cu acest articol, care a fost inclus și în *Jurnal*, vol. I (editat de Puia Florica Rebreanu și Nicolae Gheran, Ed. „Minerva“, 1984, pp. 429—433).

Totodată, *Memoriul*, al cărui original se află la B.A.R. (Arhiva L.R., II, ms. 32), publicat în revista „*Manuscriptum*“ (IV, nr. 4, oct-dec., 1973, pp. 89—91), în articolul *Domnișorul Liviu și Ion al Glanetașului (Amăgire și luciditate)* semnat de N. Gheran, a fost inclus și el în *Jurnal*, vol. I, 1984, pp. 331—338.

secretar de redacție la revista sa „Convorbiri critice“, cit și la revista „Falanga“, găsindu-i, în același timp, un loc de mic redactor la ziarul „Ordinea“ al lui Take Ionescu, de unde și putea agonisi ceva bani pentru traiul zilnic.

Calvarul pe care-l va trăi Rebreanu timp de cinci luni și jumătate, de la 15 februarie până la 16 august 1910, în închisorile de la Văcărești și Gyula, îl va împărtași în corespondența trimisă lui Mihail Dragomirescu (parte din ea cunoscută — cea aflată la B.A.R. și publicată de Niculae Gheran).

Scrisorile ce se află în Arhiva Muzeului Literaturii Române au fost achiziționate de la Laura Dragomirescu, soția criticului, în 1960. Le reproducem în ordine cronologică. Acolo unde dateările scriitorului lipsesc, calculul zilelor scurse de la prevenție, ținut cu exactitate de Liviu Rebreanu, ne ajută să presupunem zilele și lunile în care le-a emis, (ipotezele datelor le vom trece în paranteze drepte).

Prima scrisoare este datată chiar de Liviu Rebreanu și este scrisă în incinta Palatului de Justiție, în ziua în care a fost arestat, după cum reiese din propriile-i informații pe care i le dă lui Mihail Dragomirescu.²

Ceea ce ne frapează de la început este motivul disculpării. El este o probă de reținut la dosar, probă care nu mai apare în alte documente publicate până acum. Ne reține atenția amestecul de ficțiune și luciditate cu care scriitorul caută să se dezvinovățească. (Trebuie avută în vedere și tinerețea celor douăzeci și cinci de ani pe care-i avea Liviu Rebreanu atunci.)

Cu o uimitoare sinceritate se confesează și-l cheamă în ajutor pe Mihail Dragomirescu. Firea acestuia, se știe din multe documente, a fost a unui mare generos. A investit în Rebreanu, dar, după cum mărturisea el însuși, a și meritat. Ocrotirea de care s-a bucurat din partea lui Mihail Dragomirescu i-a rămas vie în amintire scriitorului de-a lungul întregii sale vieți.

Cea de a doua scrisoare³, al cărei început lipsește și căreia îi presupunem o datare din 25 februarie 1910, e un strigăt de durere, în

urma mizeriilor morale și fizice prin care a trecut Liviu Rebreanu.

La un pas de depresiune psihică, bolnav de insomnii și «răcit pe deplin», fără bani, trăind doar cu pline și apă, fără tutun, fără «prime-nele», «înot în murdărie de două săptămâni aproape», «n-am nici să citesc sau să scriu ceva, n-am absolut nimic» [subl. n.], scriitorul trece prin momente extrem de dificile, în care echilibrul lui sufletește e pus la grea încercare.

Paginile acestei scrisori sint parcă desprinse dintr-un roman, al cărui erou este însuși Liviu Rebreanu.

Deși realitatea trăită este extrem de dureroasă, luciditatea și simțul practic găsesc căile de ieșire la suprafață. Astfel, concepe un plan de salvare prin angajarea unui avocat, care să facă demersurile necesare, plătindu-l «oricît» sau să fie eliberat pe garanție, «fie materială sau morală», cu riscul de a rămâne fără nici o economie, pînă se lămuresc lucrurile.

Îngrijorarea îl roade și în privința locului de muncă pe care-l putea pierde, a casei, pe care urma s-o plătească, astfel că ar fi dorit, fie și numai pentru 2—3 ore, o învoire, însoțit de un agent care să-l păzească, ca să poată să-și aranjeze socotelile.

Și pentru ca să trimită această scrisoare trebuia să-și dea «ultimul franc» pentru a primi «ceva știri cu siguranță» de la Mihail Dragomirescu.

Implorările și rugămințile adresate lui Mihail Dragomirescu au o altă tonalitate decît în prima scrisoare; sint ale unui disperat, care simțindu-se părăsit încearcă o ultimă tentativă de salvare.

Cea de-a treia scrisoare, nedată de scriitor, presupusă de noi a fi fost scrisă între 14—15 aprilie 1910,⁴ are un ton mai deferent, mai relaxat, cu toată apăsarea pe care o simte: «Văd că mi-e dat să nu mai ies de aici. Opt săptămîni e o vreme teribilă, dar în sfîrșit ce să-i pot face». Și totuși, speranța nu-l părăsește. Imediat adaugă: «Cred că mîine, po_mîine totuși o să ies; dacă nu, cel puțin o să fac aici și Paștele ca să-mi fie mai spre aducerea aminte».

Voința creatoare, care-l adusese în București, stăruia și în clipele acelea grele, astfel că din

² Vezi Arhiva Liviu Rebreanu la Muzeul Literaturii Române, doc. nr. inv. 2137, 3 p. scrise cu cerneală neagră intensă, pe o hîrtie filigran de proveniență engleză, de culoarea chihlimbarului. Deasupra titlului scrisorii se află însemnarea lui Mihail Dragomirescu «de răspuns imediat», scris cu cerneală neagră.

³ În Arhiva Liviu Rebreanu de la Muzeul Literaturii Române, doc. nr. inv. 2138, 4 p. scrise cu creionul negru, pe hîrtie filigran, de culoarea chihlimbarului.

⁴ În Arhiva Liviu Rebreanu din M.L.R., nr. inv. 2140, 1 p. scrisă cu cerneală violet, pe hîrtie velină de culoare bleu. Deasupra titlului se află însemnarea lui M. Dragomirescu, care constă din două cuvinte scrise cu cerneală neagră: «Vidi „Convorbiri“» și un «A».

«Mare și grea emoție mă roade...»

Cu nestramutată dragoste

Liviu Rebreanu

I

Iubite Domnule Dragomirescu,

Am ajuns să fiu arestat și diseară escortat la Văcărești pentru... infamiile ungu-rești. Pe cînd eram încă acasă am scris articole politice; m-au dat în judecată, dar auzind că sînt aici și că pentru politică nu mă pot urmări s-au pus de au luat un nume fictiv, ceva Olivier Rebrean, care seamănă cu al meu, și care individ dacă există sau a existat, a comis o deturnare de fonduri în Gyula. Acum ca să mă poată urmări s-au pus să-mi puie în sarcina mea delictul acesta ca să mă poată recăpăta în Ungaria unde apoi să mă condamne firește pentru agitație. Iată deci o infamie cum rar se găsește. Și autoritățile de-aici s-au executat perfect; m-a[u] invitat la poliție, de acolo m-a[u] adus la tribunal direct în închisoare unde am stat pînă după amiază, cînd judele de instrucție Slătineanu mi-a dat mandat de arestare, și în sfîrșit, diseară mă duce la Văcărești pînă mîine cînd se va pertracta la tribunal afacerea. Nu știu cum o să iasă lucrul, dar am căutat, cu permisiune, să vă pun în cunoștință.

Sunt zăpăcit și cit se poate de dezolat. Nici nu mai știu ce să fac. În urma sfatului judeului eu am dat la proces-verbal că nici nu sînt din Ungaria, ci din Bucovina, născut la Cimpulung, că nici n-am umblat prin Ungaria și alte d-astea. Nu mi se pare lucru la loc, dar așa m-a sfătuit Slătineanu, subț cea mai strictă discreție, pentru că numai așa voi putea scăpa de-a nu fi escortat din țară. Nu știu ce veți zice D[umnea]-voastră. Aș fi dorit să vă rog să interveniți și D[umnea]-voastră, care oricum, mă cunoașteți, să puneți o vorbă la domnii cari vor fi să judece mîine după amiază pe la ceasurile 2. Dacă ați putea face ceva v-aș rămîne recunoscător. Firește, urmînd instrucția d-lui Slătineanu, ar trebui să spuneți și D[umnea]-voastră că sînt bucovinean sau ceea ce veți crede de bine. D[umnea]-voastră cu cunoștințele D[umnea]-[voastră] mari ați putea să mă ajutați să scap din beleaua aceasta care îmi vine pe neașteptate și care ar fi în stare să mă nenorocească pentru totdeauna.

memorie traduce «cîteva crimpee» dintr-o carte a lui Nietzsche, pe care o citise «prin luna Decembrie-Ianuarie»⁵. «Mi-au plăcut mult scăpărările aceste[a] minunate ale acestui geniu, le-am citit și răsăcit de nenumărate ori» — mărturisea scriitorul. (Pasiunea pentru filosofia germană, cu precădere pentru Nietzsche, și-o manifestă și în scrisoarea din august 1910, publicată de N. Gheran, cit și în conspectele din 1908 publicate în *Caiete*, vol. I. Se știe că Liviu Rebreanu și-a extras *motto-uri* din opera acestuia cu prilejul editării romanelor sale: *Gorila* și *Adam și Eva*.)

Cea de a patra scrisoare⁶ este datată laconic «Marți 9», subînțelegîndu-se luna mai a anului 1910.

Alternările dintre dispoziție, dar nu descurajare, și speranțele slabe, în care-l duceau «orice închipuiri», dezorientarea, dar și intuirea unor situații de salvare, deci aceste extreme care-l legănau ca într-un tangaj pe valurile mării, astfel i-au fost zilele trăite pînă la hotărîrea extrădării.

Fiu de oameni cu vază în satul său, Liviu Rebreanu nu voia să-i fie expuși pînîi și

⁵ Ultima colaborare la „*Falanga*”: *Spicuiuri din Nietzsche* (25 apr. 1910).

⁶ În Arhiva Liviu Rebreanu din M.I.R., nr. inv. 2139, 4 p. scrise cu creionul negru, pe hîrtie de culoare chihlimbarie, Mihail Dragomirescu notează cu cerneală neagră semnul de răspuns «A».

Iubite Domnule Dragomirescu,

Ved că mi-e dată ^{nu} mai ieri de aici... Opl să plă-
mini, ~~este~~ e o vreme teribilă; dar împins de răi
pot face. Cred că mine, poimine totuși o să ies; dar

Am tot auzit că ungurii fac așa și așa infamii, dar aceasta întrece orice închipuire.
Deci, încă o dată, vă rog să faceți cum socotiți de bine sau ce vă stă în putință.
Intervenirea D[umnea]v[oastră] cred mi-ar ajuta să scap de-aici cel puțin pentru
ziua de mine.

Cu nestrămutată dragoste,
Liviu REBREANU

15.II[1]910
Palatul Justiției

II

[25 februarie 1910]

Sint foarte hotărât s-o fac aceasta pentru a mă scăpa odată de mizeria în care trăiesc de 10 zile încoace. Căci, degeaba, nimeni nu-și poate închipui ce trebuie să înduri între patru ziduri de la Văcărești. Pe lângă că mi s-au umflat oasele de scindurile patului, pe lângă că îmi hăuiesc cre[i]erii de insomnia cu care trebuie să mă lupt toate nopțile de-a rindul și pe lângă că am răcit pe deplin și se prea poate să mă aleg cu o boală de piept din această cumplită glumă a ungarilor, mai e că acum nu am nici parale și chiar astăzi, miercuri, voi fi nevoit să trăiesc cu pline și apă, și nu am nici tutun, n-am nici primenele (înot în murdărie de două săptămîni aproape), n-am nici să citesc sau să scriu ceva, n-am absolut nimic. Dacă rămîn așa, nu pot decît să mă acăț [*sic!*] de ușorul ușei sau să trîntesc cu capul de un perete căci orice e mai bine decît să rabd ce rabd.

Se poate să-mi fi trimis Tăslăuanu ceva parale; nu știu; vă rog mult să mi le trimiteți chiar astăzi dacă au sosit, căci dimpotrivă o să ajung să mai rabd și foame.

Eu una n-o înțeleg: cînd sint atîtea motive cari sint contra ținerii mele în arest (am casă, am chiar și ceva funcție etc. etc.), pentru ce trebuie totuși să stau încarcerat? Oare nu se găsește un avocat care să facă vreun demers oficial pentru mine?

rații săi «cari nici nu bănuiesc în ce prăpastie am ajuns, eu aici în țara românească»⁷.

⁷ Părinții și frații fuseseră încunoștințați de necazul lui Liviu Rebreanu, astfel că sora sa, Livia, îi răspundea unei scrisori a lui M. Dragomirescu, care o rugase să-i trimită un act necesar încercărilor lui de a-l elibera. O reproducem pentru strădaniile familiei de a-l salva:

«Stimatlui Domn
Mihail Dragomirescu
prof. universitar etc.
România București
Gramont 11

[data poștei: 22 martie 1910]

La telegrama din 21 [una] c[urență] răspund cu stimă pentru Rebreanu cum că rezoluția de absolvare a susnumitului se află între scriptele sale, cari le purta în un buzunar a[la] mantalei de vară. Să caute bine și între

Își dădea seama de eforturile făcute de Mihail Dragomirescu pentru a-l salva și dorind să-l menajeze pentru zilele cînd ajungea la duritățile din cauza neîșirii la nici un liman, se imblînzea și-și cerea iertare: «Să mă iertați, iubite Domnule, că v-am pricinuit atîtea neplăceri în timpul din urmă; ați alergat pentru mine și v-ați dat multe-multe osteneli.»

Ce suflet nobil putea să aibă Rebreanu o știu și din relatările soției și ale fiicei, dar mai

alte scrisori ce le-a dus cu dînsul; la noi nimic de-ai sdu nu se găsește.

Cerîndu-vă scuzele pentru incomodare am rămas cu distinsă stimă,

Livia Rebreanu »

(În Arhiva Liviu Rebreanu din M.L.R., nr. inv. 2144, carte poștală. Deasupra titlului se află nota lui M. Dragomirescu: «S-a găsit actul».)

L-aș plăti oricît, n-aș pofti să-mi lucreze pe degeaba. Sau chiar pentru ce să nu-mi dea drumul pe garanție fie materială, fie morală? Eu am vreo cîteva zeci de franci la casa de depuneri pe care i-am economisit lipsindu-mă de multe ori de mîncare; i-aș pune bucuros la dispoziția tribunalului, dacă ar consimți să mă lase în libertate pînă ce se rezolvă afacerea. Sau pe garanție morală: cred că aș găsi pe cineva să garanteze pentru mine! Și totuși eu trebuie să sufăr în pușcărie pe cînd zi de zi falși frauduloși, escroci, chiar pungași sînt puși în libertate pentru o cauțiune de 1—200 lei.

Am avut încredere în intervenirea d-lui Emil Petrescu, dar vād că nu mi-a făcut absolut nimic. Poate o fi uitat. Vă rog pe D[umnea]v[oastră] să-i aduceți aminte că eu stau aici pe jăratec; că fiecare sfert de ceas mi se pare un veac întreg și că nu e egal dacă ies d-aici azi sau mîine.

Pe urmă v-aș mai ruga să-mi trimiteti un avocat bun, unul care stăruie pe lingă judecători, să mă consult cu dînsul, să vād ce se poate face, și dacă n-ar fi mai bine să plec eu însumi fără să mai îndur atîta mizerie.

A trebuit să intru în pușcărie fără să-mi pot aranja afacerile cele mai urgente, proprietăreasa mea nici n-a fost avertizată că plec, nimic, nimic. Chiar dacă ar fi să ies d-aici, îmi voi fi pierdut locul la „Ordinea”, va trebui să încep din nou toate. . . Eu socot că, în cazul extrem, aș putea obține cel puțin acea mare favoare, să mi se dea voie să ies pentru două sau trei ore de-aici, să-mi pot aranja afacerile cele mai urgente. S-ar putea poate să-mi dea un agent care să mă *păzească să nu dispar?*

Astfel aș putea să vă arăt toate socotelile „*Falangei*”, să-mi aranjez afacerea cu casa, s-o abzic căci vād că n-o să am nevoie de dînsa.

În rezumat deci aș avea următoarele rugămîni:

Să binevoiți a întreba pe d. E. Petrescu ce a făcut sau ce n-a făcut;

Să binevoiți a-mi trimite paralele ce mi-au venit de la Tăslăuanu, dacă mi-au venit;

Să binevoiți a-mi trimite un avocat cu care să mă pot consulta;

Să binevoiți a spune lui Olărașu de la prefectura poliției să-mi trimeată astăzi negreșit pe agentul sau funcționarul, care a fost aici duminică.

Atît. În tot cazul aștept azi după amiază în fiecare clipă să iau ceva știri de la D[umnea]v[oastră] ca să știu cel puțin cum stau și la ce să mă aștept. Chiar pentru a primi ceva știre cu siguranță, îmi dau cel din urmă franc și trimit scrisoarea aceasta cu un comisionar.

Vă rog deci mult să-mi mai faceți și aceste din urmă dorinți, care cred că vor fi cele din urmă; la tot cazul eu nu voi mai avea îndrăzneala să vă incomodez și înainte.

Cu nestrămutată dragoste și respect

Liviu REBREANU

ales din scrisorile mamei sale Ludovica, publicate în volumul lui Fanny Rebreanu: *Cu soful meu*.

Atît de departe e chipul sobru și olimpian cu care posteritatea s-a obișnuit să-l privească pe autorul *Răscoalei*, de cel ce a existat ca om, ca tînăr, în acea perioadă, încît cuvintele « vino-văție » și « nevinovăție », atît de frecvente în scrisorile sale, ne duc la gîndul că Apostol Bologa, din *Pădurea Spinzurașilor* nu are ca prototip numai pe Emil, fratele său, ci și pe sine însuși.

Cea de a cincea scrisoare, de fapt o carte poștală,⁸ trimisă din Budapesta, îi comunică

⁸ În Arhiva Liviu Rebreanu din M.L.R., nr. inv. 2141, 1 p. scrisă cu creionul negru, nedatată de scriitor; cu data poștel Budapesta-Kolozsvár, 16 August 1910.

lui Mihail Dragomirescu bucuria eliberării din închisoare, în urma hotărîrii Curții de Apel din Oradea Mare de a înceta acțiunea pornită împotriva lui de către Tribunalul din Gyula.

O ultimă scrisoare, nedatată⁹ de scriitor, dar care poartă însemnarea lui Mihail Dragomirescu cu data de 7.XI.1910, este o cerere urgentă de bani, chiar pentru acea zi.

Tot în Arhiva M.L.R. se păstrează scrisoarea expediată de Liviu Rebreanu din București, la 20 septembrie 1920,¹⁰ lui M. Dragomirescu,

⁹ În Arhiva Liviu Rebreanu din M.L.R., nr. inv. 2143, 1 p. scrisă cu creionul negru, pe hîrtie velină, de culoarea chihlimbarului. Însemnarea lui M. Dragomirescu este scrisă în colțul din dreapta, sus, cu cerneală neagră.

¹⁰ În Arhiva M.L.R., nr. inv. 2142, 2 p. scrise cu cerneală neagră, hîrtia este imbrunită, probabil a fost expusă unei lumini foarte puternice.

P.S. Vă scrisesem de Tache Ionescu într-o scrisoare anterioară, cred că dintr-aceea nu e nimic.

Dar iarăși cred că Emil Petrescu e altceva și ar putea face dacă ar vrea.

III

[14/15 aprilie 1910]

Iubite Domnule Dragomirescu,

Văd că mi-e dat să nu mai ies de-aici. Opt săptămîni, e o vreme teribilă; dar în sfîrșit ce să-i pot face. Cred că mîine, poimîine totuși o să ies; dacă nu, cel puțin o să fac aici și Paștele ca să-mi fie mai spre aducere aminte.

Pentru cazul cînd nu aș ieși nici în săptămîna patimilor, trimit un articol pentru N-rul de Paște al „*Falangei*”. Sînt citeva crîmpeie dintr-o carte a lui Nietzsche pe care am cetit-o prin luna Decembrie—Ianuarie. Mi-au plăcut mult scîpărările aceste[a] minunate ale acestui geniu, le-am cetit și răsctet de nenumărate ori. Iar aici, în pușcîrie, gîndindu-mă la una, la alta, mi-am adus aminte de ele și am început a le scrie în românește. Nu aș putea însă răspunde că ar fi exacte, de vreme ce a trebuit să traduc din memorie, avînd în memorie și originalul. În orice caz însă n-o să fie mare deosebire; de altmîntrelea titlul justifică și el unele greșeli de text cari s-ar fi putut strecura.

Sărbători fericite!

Cu nestrămutată dragoste

Liviu REBREANU

IV

Marți 9 [mai 1910]

Iubite Domnule Dragomirescu,

Mă gîndesc mereu la nenorocita aceasta de afacere și mă prinde o adevărată groază cînd îmi vine în minte că după atîtea suferințe ce am îndurat o să mai am să îndur și maltratările temnițelor ungurești. Nu mai știu nimic ce să fac, cum s-o dreg.

O slabă nădejde mai am: consiliul de miniștri. Dacă s-ar opune stăruinți serioase la miniștri cred că cu toate propunerile tribunalului ar putea să refuze extrădarea.

la Bușteni, din care Al. Oprea a publicat două fragmente, pe care le vom menționa.

Ceea ce nu s-a remarcat pînă astăzi în prîvința raporturilor dintre Liviu Rebreanu și M. Dragomirescu și ni se pare oportun să observăm acum, cînd întreaga scrisoare vede lumina tiparului, este faptul că Liviu Rebreanu își exprimă dorința și bucuria de a-l putea convinge, în sfîrșit, pe critic să înceapă adunarea și publicarea operei sale critice «care ar fi atît de folositoare în haosul literar de azi!».

Tot de aici mai aflăm informația cu privire la traducerea din Shakespeare pe care intenționa s-o publice M. Dragomirescu la Editura „Alcalay”, unde lucra Benvenisti, cu care Liviu Rebreanu avea raporturi foarte bune și căruia urma să i-l recomande pe critic.

Acum îl ajută Liviu Rebreanu pe Mihail Dragomirescu!

În sfîrșit, în arhiva M.L.R. am mai găsit o carte poștală prin care Liviu Rebreanu îl saluta pe Mihail Dragomirescu¹¹ dintr-una din călătoriile sale în Spania.

Încă o dovadă care confirmă aserțiunea de la începutul acestor rînduri. Da, între Liviu Rebreanu și Mihail Dragomirescu a fost o prietenie de o viață.

Ileana ENE

¹¹ Cartea poștală ilustrată trimisă de scriitor a fost oferită M.L.R. de Laurențiu Sadoveanu la 9 dec. 1957 și înreg. cu nr. de inv. 80. Este scrisă cu cernelă albastră. Ilustrația color reprezintă, «Banca del Rio de la Plata y Calle del Barquillo».

E o nădejde foarte slabă aceasta, dar ce să fac? Mă agăț de orice, mă leagăn în orice închipuiri pentru că nici nu vreau să cred că ar putea să mă expue de tot risului și rușinei a două țări. Mă gindesc acasă la sărmanii mei părinți și frați care nici nu bănuiesc în ce prăpastie am ajuns eu aici în țara românească.

Să mă iertați, iubite Domnule, că v-am pricinuit atâtea neplăceri în timpul din urmă; ați alergat pentru mine și v-ați dat multe-multe osteneli. Dar totuși vreau să vă mai rog, să vă mai implor o osteneală. Să stăruiti D[umnea]voastră pe lângă careva dintre oamenii politici cari să intervieve la consiliul de miniștri, să expue cauza mea primului ministru și să aibă cel puțin ei o leacă de considerație să nu mă lase să fiu ținut prin temnițele ungurești, hulit și muncit în risul lumii.

Nu știu ce face, ce nu face d. Petrescu, dar după cât am stat aici nu prea văd mare lucru; totuși d[omnia] sa e rudă cu primul-ministru și dacă l-ar ruga îndeadeins ar putea obține să nu aprobe extrădarea mea. Atâtea lucruri se fac în România, oare aceasta să nu se poată face?

Chiar cînd aș fi un criminal și ar trebui să aibă considerație că sint și [eu] om și sufăr, sufăr nespus de mult, oricum încerc să ascund aceasta înaintea lumii.

Numai acest mijloc de scăpare îmi mai licărește; altmintrelea simt cu desăvîrșire că, cel puțin sufletește, voi fi mort. Nimeni nu-și poate închipui ce am îndurat și ce îndur eu astăzi...

Nu mi-e frică de justiția ungurească, de vinovăția mea, nu.

Eu sint absolut curat și nu mă apasă nimic pe conștiință; dar după ce am stat aici trei-patru săptămîni mi se pare că mai mult n-o să pot suferi.

Vă rog deci din tot sufletul faceți tot posibilul să nu fiu expus unei așa oribile lovituri. D[umnea]voastră cu multele și marile cunoștințe ați putea cred să mă ajutați cu succes; firește numai în cazul cînd credeți în nevinovăția mea.

Altmintrelea n-ar avea rost să vă expuneți.

Vă făgăduiesc totodată că îndată ce extrădarea s-a refuzat, eu singur o să plec să mă prezint — dacă veți crede de cuviință — numai să nu fiu ținut ca un adevărat făcător de rele.

Toată nădejdea mi-e în D[umnea]voastră. Vă rog mult să mă avizați azi, mîine, despre ceea ce ați ajuns.

Cu nestrămutată încredere

Liviu REBREANU

Dacă ar fi posibil v-aș ruga să vorbiți astăzi cu d. Petrescu, care ar putea stăruia astăzi pe lângă d. Brătianu. În tot cazul v-aș ruga să-mi comunicați și mie rezultatul intervenirei D[umnea]voastră cît se poate de urgent ca să știu cel puțin la ce să mă aștept.

D-sale Domnului
Mihail DRAGOMIRESCU, profesor universitar
Str. Gramont 11
Bucurest

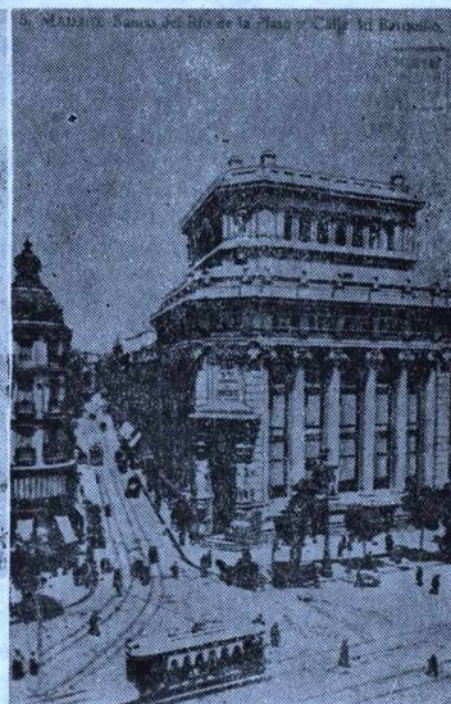
V

[Data poștei]: *Budapest-Kolozsvar*
17 aug[ust] 1910

Iubite Domnule Dragomirescu,

În sfîrșit am bucuria să Vă comunic că Curtea de Apel din Oradea Mare a încetat acțiunea pornită împotriva mea de către trib[unalul] din Ghiula pentru agitație împotriva națiunei maghiare în ziua de 16 aug[ust] c[u]r[ent] și a ordonat imediat punerea mea în libertate.

Astfel, deci, după cinci luni de zile și ceva, totuși am ajuns și ziua aceasta. Avocatului ce l-am avut i-am dat procură ca să pornească proces de desdăunare împotriva

guvernului unguresc pentru că mi-a cerut extrădarea fără absolut nici un temei și a făcut să mă terfelească presa ungurească. O să Vă povestesc mai multe în curînd. Regret că V-am deranjat cu cerere de cărți, mi-ar părea bine să nu le fi trimis. Cred că prin 20 Aug[ust] să fiu în București, dar pînă atunci Vă salut cu dragostea și respectul ce Vă dătoresc.

Liviu REBREANU

VI

[7 noiembrie 1910]

Iubite Domnule Dragomirescu,
Sînt într-o mare încurcătură. Am de plătit o datorie de 10 lei și termenul expiră astăzi la 9 ore. N-ar fi nimic, dar mi-am dat cuvîntul de onoare. Ați fost de-atîtea ori bun, fiți și acuma și împrumutați-mi această sumă; mine vă voi restitui-o.

Cu dragoste și respect,

Liviu REBREANU

VII

Iubite Domnule Dragomirescu,
Rîndurile d[umi]tale de la 3 septembrie le-am primit tocmai la 18 septembrie din mila poștei noastre minunate. Astfel nu mă mai mir că scrisorile de la Sorbul îmi sosesc cu întîrzieri de cite-o lună și că el n-a primit multe dintr-ale mele. — Azi nici nu mai sînt sigur dacă te voi găsi tot la Bușteni. Pentru orice eventualitate o dau recomandată...
Bunele intenții pentru Sorbul din nenorocire nu întîlnesc pretutindeni bunăvoință. Am încercat mai demult să-i obțin, chiar la Take Ionescu, valută oficială — zadarnic. Mi-a răspuns că are admirație pentru Sorbul, dar că valută italiană n-are.

A fost nevoie de luptă pînă să-i pot trimite, prin Plopeanu de la Teatrul Național, chiar și premiul. Așa, n-am mai făcut uz de recomandată d[umi]tale către Greceanu. Dealtfel nici nu mai e nevoie. Pînă la 1 noemvre Sorbul va fi în București. Așteaptă doar să-i sosească banii și vine acasă. A nemerit în Italia într-o vreme foarte nenorocită, cînd trupele de teatru, fiind în ultimul an cu contractele, nu joacă decît piesele vechi din repertoriu. Ar trebui să stea zadarnic pînă la 1 martie 1921, ca să poată face ceva serios. Promisiuni are, dar cu promisiunile nu poate trăi în străini o iarnă întreagă. . . Șederea în Italia însă fi aduce totuși și un folos: a scris o tragedie italiană adică e aproape gata cu ea. Cinci persoane și figurație un carabinier.

— Mai multe îți voi spune cînd vei sosi și d[umnea]ta în Capitală. În privința traducerilor din Shakespeare — cu toată dragostea sînt la dispoziția d[umi]tale. Am vorbit cu Benvenisti și, firește, e bucuros să te servească oricînd. Dealtmînterî știu bine că ești primit cu brațele deschise, numai să vrei d[umnea]ta să vii a avea.

Ce bucurie aș avea dacă te-aș putea convinge în sfîrșit să începi adunarea și publicarea operei d[umi]tale critice, care ar fi atît de folositoare în haosul literar de azi! Dar mereu parcă nu-mi vine a crede că, mai lăsînd puțin pe alții, te vei gîndi măcar o dată și la opera d[umi]tale. . .

Ion al meu e gata, tipărit, dar în vinzare nu-l pun pînă la 15 noemvre, după sezonul cărților de școală. Mare și grea emoție mă roade cu romanul ăsta! De atîția ani lucrez la el și totuși parcă aș mai lucra. Asta, desigur, trebuie să însemne că sau e foarte bun sau e mizerabil. De-abia aștept să ți-l dau d[umi]tale, să-l citești și să-mi dai sentința definitivă. Dincolo de părerea d[umi]tale, nu mă mai interesează nimic. . . Acuma, ce-o vrea Dumnezeu, că eu n-am ce să mai fac. . .

Multe complimente d-nei Dragomirescu!

Nu credeți oare că prezența d[umnea]voastră e utilă aici?

Mai ales că au început teatrele. . . în sfîrșit sezonul. . .

Cu multă dragoste nestrămutată,

Liviu REBREANU

Str. Primăverii 19
20.IX.1920

VIII

Madrid 22.V.1929

Multe și cordiale salutări de la

Liviu REBREANU

Domnului M. DRAGOMIRESCU

prof. univ.

Strada Nifon, 32

Bucarest

România

IX

București. 16 Iunie 1938

Onor. Editura „Universala” Alcalay et Co
Calea Victoriei
București

Prin prezenta am onoarea a vă înștiința că din drepturile mele de autor asupra romanului *Gorila* am cedat suma de lei 81.700 către România Imobiliară S.A.R., Bd. Elisabeta, 97. Suma aceasta, reprezentînd datoria mea de chirie din trecut și pînă la 26 octombrie 1938, vă rog să o vărsați, în contul României Imobiliare S.A.R. și pentru mine, la Banca Fabre et Hassner din Strada Smîrdan pînă la sfîrșitul lunii iulie cr.

Confirmîndu-mi scrisoarea aceasta, vă rog să faceți comunicarea necesară și României Imobiliare S.A.R. în Bd. Elisabeta 97 (avocat Nicolae Popa).

Cu toată stima,

Liviu REBREANU

Liviu REBREANU

în dialog cu
Caton THEODORIAN

Avanscena CALVARULUI

DOUĂ MOMENTE DIN BIOGRAFIA REBRE-
niană, insuficient acoperite de scriitor, au pri-
lejit de-a lungul anilor lungi și înverșunate
controverse, alimentate până la sațietate atît
de dușmanii săi personali, cît și de amatorii
de cancanuri literare și de senzații tari. Primul
dintre acestea se referă la perioada demiterii
sale din armată și detențiunea de la Gyula,
celălalt la așa-zisa sa atitudine «colaborați-
onistă» din perioada ocupației germane a Capi-
talei în timpul primului război mondial. Pentru
amîndouă, scriitorul a furnizat probe convingă-
toare la momentul potrivit, dar ele n-au fost
luate în seamă decît pe jumătate de către cei
interesați, așa că acuzațiile au fost readuse
periodic pe tapet, cu scopul de a deruta și influ-
ența opinia publică. Scriitorul însuși și-a dat
seama de dificultatea de a ieși din impas și nu
de puține ori cele două episoade dramatice ale
biografiei sale au revenit în atenția sa și ca
obiect de lucrare literară. Proiectul unor schițe
și nuvele ca *Viltoarea* și *Calvarul* datează chiar
din anii refugiului la Iași, după cum, ulterior,
prin anii 1930—1931, era la un pas de scrierea
unui roman autobiografic lămuritor, cu titlul
Un trecut tenebros, care să ofere publicului larg
cititor toate datele problemei. Dacă nuvela
Calvarul a văzut în cele din urmă lumina tipa-
rului, nu același lucru s-a întîmplat și cu roma-
nul cu titlul atît de șocant, la scrierea căruia
a renunțat tot din motive de politică literară,
convins fiind că «misterul în jurul vieții unui
artist e necesar» (*Jurnal*).

Realitatea e că așa-zisul «colaboraționism»
al scriitorului este o marotă pusă în circulație
de dușmanii și detractorii săi și nu poate fi

luat în discuție decît în măsura în care scriitorul
a fost nevoit să lucreze pentru a-și câștiga existența.
Cine urmărește însă cu atenție colabo-
rările sale de la „*Ziua*” și „*Lumina*” — și noi
mărturisim că am făcut-o —, nu va găsi acolo
nici o urmă care să umbrească patriotismul și
buna sa credință. Dimpotrivă, cronicile sale
teatrale sînt cît se poate de obiective și, atunci
cînd e cazul, nu se sfiește să critice un reper-
toriu prost, o piesă slabă sau un joc nesatisfă-
cător, chiar cînd e vorba de actorii și reper-
torul teatrului german. De pe urma acestei situații
va avea de tras consecințele, în cele din urmă
trebuind să scape cu fuga din București în care
devenise indezirabil și urma să fie arestat.

O confirmare a atitudinii sale loiale, patri-
otice și net antigermane din anii războiului,
am primit-o de curînd prin consultarea unui lot
de scrisori recent descoperit de noi în fondurile
Bibliotecii Centrale de Stat din București. E

La Veneția, în Piața
San Marco — august
1927. De la stînga la
dreapta: Caton Theo-
dorian, Mihail Sorbut,
Ion Minulescu, A. de
Hertz și Liviu Re-
breanu. (Fotografie
din arhiva B.C.S., fond
„Al. St. Georges”, com-
unicată de Maria
POLOJINTEV.)

«Parcă pirații și-ar fi pus în cap să ne strivească...»

Liviu Rebreanu

I

[Carte poștală cu adresa: D-sale d-lui Caton THEODORIAN, Nămăești, prin Cîmpulung]

Marți, 13 septembrie 1916

Bine că n-ai fost aici în aceste două zile, c-au fost comedii mari cu atacurile aeriene. Inchipu[ți]-te-ți, duminică noaptea pe la 1 1/4 a apărut un *Zeppelin* înspre Cotroceni, fără să intre deasupra orașului, plecînd după vreo 20 de minute; luni ziua, pe la ora 3, ne pomenim pe cer cu cinci *Taube* germane, splendide la vedere, dar oribile — au aruncat vreo [cifra lipsă în text — n.n.] bombe, au ucis aproape [cifra ștersă în text — n.n.] de oameni și au rănit cel puțin de două ori pe atîția (în cîteva locuri am văzut grozăvii). Luni noaptea, pe la 1 3/4, a venit un *Zeppelin*, direcția dinspre gară, pe deasupra casei mele, spre Obor — o bombă a căzut în „Hotel Carpați”, peste drum de mine, eu lucram în stradă, toate geamurile de la mine praf, asemenea prin prejur, — poți să-ți închipui groaza tuturor (comunicatul zice c-a omorît 5 copii; eu știu că a dărîmat destule case); astăzi, marți, pe la 10 1/2 dim[ineața], vreo șase aeroplan au aruncat iar bombe, între altele vreo trei în Cometei; au ucis iar multă lume și au rănit. Nu știu ce vor nemții ăștia! Sînt revoltători. Asta e mai mult decît barbare, e vandalism.

Ferice de d-ta și te invidiez. Firește că am dat chiar a doua zi bucata și articolul și fotografia.

Petrecere bună, că noi știm că-i vai de noi. Acuma e 10 1/2 seara; aștept vizita piraților. Cel puțin eu să veghez. Cu drag.

Liviu REBREANU

vorba de corespondența purtată de romancierul rămas în capitală cu scriitorul și prietenul său Caton Theodorian, care reușise să se refugieze la Nămăești—Argeș. Lipsit de mijloacele financiare necesare ca să-l poată urma pe acesta, deși invitația lui Theodorian n-a lipsit, autorul *Răscolalei* și al lui *Ion* e silit să ia decizia de a rămîne într-un București nesigur, sub amenințarea bombelor și a zeppelinurilor cu care «piraiții» aerului se întreceau a teroriza orașul. Scriitorul e revoltat, mîhnit și scribit de această agresivitate nemțească, stupidă și inumană, informîndu-și prietenul cu exactitate despre numărul victimelor și pagubele făcute. Urmărește cu febrilitate operațiile de pe front, ofensiva armatei române din Carpați, pentru cucerirea Transilvaniei, și e decepționat cînd aceasta trebuie să se retragă, după ce înainte își

pusesse toată speranța în iureșul ei: «și dacă ai noștri au știut rezista doar cu sufletul în fața formidabilei presiuni mașiniste pînă acum, de-acuma încolo, cînd începem s-avem de toate, nemții s-au șters pe bot».

Vin apoi veștile triste ale căderii Craiovei și ale pierderii Olteniei, care îl descumpănesc, dar nu-l descurajează. În timp ce unii dintre colegii de la cafenea devin subit germanofili, el simte nevoia să devină francofil. Urarea din finalul scrisorii din 18 noiembrie 1916 «de vremuri mai bune pentru noi și România» e semnificativă și ca atitudine politică și ca moralitate, așa încît credem că scrisorile de față se constituie într-un veritabil dosar al apărării, — ca răspuns tardiv la o nedreptate.

Mircea POPA

II

[c.p.]

Miercuri, 14 septembrie 1916

În clipa cînd am ieșit aseară să pun c[artea] p[oștală] la cutie, se dădu alarma. Erau exact orele 12 noaptea. La 12 3/4 s-a arătat *Zeppelinul*, dar n-a venit spre noi, ci de la gară s-a dus spre Filaret. Pe la 3 1/2 ne-am culcat. La 7 1/2 dim[ineața] ne-au trezit bubuiturile de tunuri și bombe. Erau 6 aeroplane ce ne bombardau. Au căzut pe B[ulevar]d[ul] Colței încrucișare cu str. Atenei 7 bombe, care au ucis vreo 5 oameni și au rănit vreo 12; iar la mine au spart iar geamurile ce apucasem să le pun ieri spre seară. Peste zi s-a mai dat alarma de vreo trei ori, din fericire degeaba. Azi, în sfîrșit, s-au urcat și doi aviatori de-ai noștri să-i gonească.

Ce să-ți mai spun: trăim adevărate clipe de groază. Parcă pirații și-ar fi pus în cap să ne strivească. Dacă vor mai ține-o așa, o să innebunească multă lume. Am pleca și noi, că pleacă mulți la țară, iar nevastă-mea e prăpădită de tot. Scrie-mi ce condiții de trai sînt pe-acolo, ce cheltuială; — e prea posibil să uzăm de invitația d-tale prietenească, numai să știm dacă ne ține punga cu cheltuielile. Aici nu mai e de trăit cu bandiții aerieni. Chiar cînd era să sfîrșesc, ora 9 1/2 seara, a fost o alarmă. La 10 3/4 s-a terminat pericolul, fără să se fi arătat ceva. Acuma poți vedea ce pătîmim. Aștept știri de la tine. Cu drag.

Liviu REBREANU

III

[c.p.]

22 septembrie 1916

Tocmai trei c[ărți] p[oștale] ți-am scris, iar aceasta e a patra, toate ca răspuns la cele două ale d-tale. Mi se pare însă că cerberii censurii vor să mă împiedece să-ți scriu ceva despre atacurile aeriene și mi-au suprimat scrisorile. Ori le-ai primit și nu ai răspuns d-ta?

Îți scrisesem doar orele și zilele cînd au venit nedoriiți musafiri aerieni. Despre victime n-am zis nimic, ca să n-am bucluc cu S.S.

Atunci nici nu mai știu ce să-ți spun. Poate atîta că de vreo citeva zile ne-au slăbit și că astfel a reînceput strategia (Arca?) războiului cu toate birfelile obișnuite? Sau nici atîta nu-i voie?

În sfîrșit. Nevastă-mea e prăpădită cu « țipelingurile ». Am pleca și noi, dar nu ne țin curelele. D-ta știu că ești liniștit! Să trăiești și să scrii.

Cu drag, ca întotdeauna,

L. REBREANU

IV

[c.p.]

30 sept. [embrie] 1916, Vineri

De vreo cinci zile nu ți-am scris, de cînd țin aici știrile rele. Credeam că am să te revăd printre noi, căci pe-acolo nu prea mai ești în siguranță. Îți scriu acum, deși nu încetez a crede că mîine-poimîine vei fi aici.

Nu-mi dau bine seama ce este, dar simt că bine nu e. Circulă zvonurile cele mai fantastice. Unul la sută de-ar fi adevărate și n-ar fi bine. În orice caz e nespus de dureros că a trebuit să părăsim Ardealul. Cît entuziasm era cînd am intrat și acum, cînd ieșim, cît e de trist! Și măcar de s-ar opri, de n-ar fi mai rău. O vorbă a lui Averescu e reconfortantă: « Pînă la Sinaia am să îngrop pe toți nemții! » — așa ar fi spus. Dare-ar D-zeu să-i fie gura de aur.

Altfel, de vizitele nemților aerieni am mai fi scăpat. De vreo săptămînă nu s-au arătat pe-aici.

Parcă ești un englez în fotografia din cerdacul mănăstirii. Ferice de d-ta.

Firește că nici nu mai e vorba de teatru. Cui îi mai arde de teatru? Actorii bătrâni au fugit la Iași. Poate în România Mare să mai vedem spectacole artistice. Până atunci însă mai este. Cu multă dragoste,

L. REBREANU

V

Simbătă, 29 octombrie 1916

Iubite d-le Theodorian,

Nu-ți inchipui ce plăcere mi-a făcut seria d-tale de două c[ărți] p[oștale], deși eram supărat că ai plecat fără să-mi suflă o vorbă — sau poate tocmai de-aceea. Chiar ieri descususem pe Canianu, care-mi spusese c-ai plecat și că a și primit vești de la d-ta.

Firește, nu pot decît să te fericesc că te-ai retras într-o localitate mai liniștită. Aici e de nătrăit pentru un om fără nervi tari. Zilnic zvonurile cele mai abracadabrante, veșnic o agitație care sfîrșește prin a te istovi, în plus neliniștea firească ce te ține încordat citind veștile adevărate din război. Ce să-ți mai spun, d-ta le știi prea bine toate aceste, că doar de ele ai plecat.

Dar cel puțin aeroplanele și *zeppelinurile* ne-au slăbit. De cînd ești dus d-ta nici măcar vreo alarmă n-a fost.

Deschiderea școlilor ar ridica moralul; dar chiar azi află că s-a hotărît să se amine din nou, fără termen, deoarece serviciul sanitar nu poate răspunde de condițiile igienice necesare pentru București; în restul țării însă s-ar deschide. Pînă nu voi vedea o negru pe alb, nu mai cred.

Azi e vorba să se deschidă și teatrul. La 1 noembrie zice că se vor începe repetițiile. S-ar face mai multe reluări, între care și *Patima roșie* a lui Sorbul. Dar toate acestea mi se pare că sînt mai mult dorințe, deși despre *Patima roșie* a spus chiar Locusteanu și chiar lui Sorbul. Căci Sorbul e aici de vreo două zile cu o delegație de la regimentul lui. Mi-a povestit multe lucruri interesante și reale. Poate că să-l aducă și pe el aici, la Arsenal sau unde-o fi. Dealtfel el e foarte mulțumit și optimist.

Nu știu dacă ai aflat: a murit Săulescu într-o luptă la Predeal. Ce păcat de bietul băiat și ce pierdere pentru noi. Măsura care e vorba să se ia acuma, ca să-i scoată pe toți artiștii și scriitorii de pe front, ar fi trebuit luată înainte de a pierde atîtea talente frumoase. Topirceanu zice că a scris acasă din captivitate bulgărească, Iancovescu a venit de pe front în concediu de convalescență; să-l vezi ce marțial e și cite povestește. Mavrodi o să facă să nu mai fie retrimis în primele rînduri.

De moartea lui Radovici ai aflat. Îmi inchipuiesc cît l-ai regretat, dacă eu, care eram certat cu el, am fost mișcat pînă la lacrimi.

Ce zici de dandanaua Eftimiu? Aici știu că se face mereu caz și mai ales se face multă reclamă rea, tocmai de aceea care l-au prea ridicat în slavă și l-au prea fotografiat și tămiat mereu. Tăcerea ar fi fost mai bună și mai eficientă, poate.

Cred că acolo te-ai mai liniștit și d-ta, deși de zvonurile alarmante nu vei fi ferit. Eu acuma sînt sigur că primejdia cea mare a trecut. Cea mare! Primejdia mai este și va fi pînă la sfîrșit, că doar războiul nu-i jucărie, dar nu mai stăm sub amenințarea de strivire sub care am stat ca vreo lună de zile. Ne-au venit ajutoare serioase; și dacă ai noștri au știut rezista doar cu sufletul în fața formidabilei presiuni mașiniste pînă acuma, de-acuma încolo, cînd începem s-avem de toate, nemții s-au șters pe bot.

Am văzut și eu zilele trecute un convoi de prizonieri, pe Calea Victoriei. Erau opt, escortați de doi jandarmi. Erau șapte bulgari și un german. Germanul era mai țănoș și jenat; ceilalți prăpădiți, murdari și... zîmbind înfricoșați.

Nu știu ce va fi cu mine cu milităria. Tăslăuanu și alți cîțiva ardeleni au fost îmbrăcați și expediați pe front. Eu sînt mereu în așteptare.

Sînt noștime și caraghioase raziile ce se făceau zilele trecute ca să prindă pe cei cu situația militară nelămurită. Umblau Corbescu și Boboc pe stradă cu trompeți care

sunau de sguduia orașul, parc-ar fi venit nemții. Sistemul e și ridicol și rușinos. Îți face impresia că trebuie să stringă lumea cu arcanul la oaste, parcă altfel românii nu și-ar face datoria. Nu știu ce-o fi zicînd de prostiile astea ofițerii străini care se află la noi — mi se pare încă că s-au convins și raziatorii că sistemul e nenorocit, și au încetat.

Dacă se deschide teatrul, vii încoace, ce zici?

Mi-e dor de d-ta și mi-ar plăcea mult să te văd iar aici. Mai ales că sint grozav de plictisit și de cafeneaua noastră, unde te omoară cei bine-informați și atotștiutori. Dar nici acasă nu pot să stau și nici nu pot să lucrez serios. Va mai trebui să treacă o vreme pînă să ne obișnuim cu războiul într-atita, încît să putem lucra literatură.

Iacă, m-am întins la vorbă. Bine că-ți știu adresa, de-acum am să te cercetez; dar nici d-ta să nu te lași mai prejos.

Cu Puia și cu Fanny vorbim mereu de d-ta. Mai ales Puia nu uită deloc pe pîrț-pîrț. Din partea lor sint însărcinat să-ți transmit salutări cordiale atît d-tale cît și d-nei Theodorian și fetițelor d-tale drăgălașe. Îți închipui că la acestea mă asociez și eu din toată inima.

Acum însă te las și-ți doresc noroc și sănătate. Cu toată dragostea,

L. REBREANU

VI

Miercuri, 9 noiembrie 1916

[c.p.]

Nici pînă astăzi n-am putut da de Simionescu d-tale și deci nu știu ce mi-ai scris. Minulescu îmi spuse că te-a văzut, asemenea și de scrisoare. L-am căutat la Banca Amzii, dar nu prea dă pe-acolo din pricina atacurilor aeriene care acum se țin lanț. Îmi face impresia că nemții își bat joc de noi; au găsit sat fără cîini; vin dimineața la 9—10 și se plimbă prin văzduh, deasupra capetelor noastre și ne bombardează cum le place pînă seara. Luni așa ne-au ținut vreo șase ceasuri fără întrerupere și astăzi tot cam așa. Acuma însă nu mai aruncă bombe prin centru, ci numai pe la mahalale, pe la gări, fabrici, depozite. Sau poate e numai o tactică? În sfîrșit, știu că o ducem bine. Dacă însă vor să ne terorizeze, n-au izbutit! Lumea s-a obișnuit atît de mult cu musafirii aerului, încît cască gura pe străzi la ei sau își vede liniștită de treabă.

Mai tristă e pierderea Craiovei și cu ea a Olteniei. Trăim clipe tragice. Cine știe ce-o mai fi? Știu că trebuie să fim pregătiți pentru orice.

Am auzit că ești liniștit. M-am bucurat și te-am invidiat. Aștept vești, cu toată dragostea,

L. REBREANU

VII

Vineri, 18 noiembrie 1916

Iubite d-le Theodorian,

În ultimele momente ale Bucureștilor am găsit un prilej să-ți mai pot scrie două vorbe. Simionescu, de la „Viitorul“, a venit aci de la Iași azi iar mine dimineață se întoarce acolo. Am să-l rog să-ți dea rîndurile acestea, cred că nu mă va refuza.

Noi ne-am hotărît definitiv: rămînem aici. Am cîntărit toate și am găsit că acesta e lucrul cel mai cuminte. Decît o pîrbegie cu foarte puține speranțe și fără bani destui, mai bine aici, orice s-ar întîmpla. Încă dacă s-ar ști că la Iași ar fi oprirea definitivă, ar mai face să plec. Dar aici este convingerea tuturor că în 2—3 luni nici Iașul nu va fi sigur. Astfel — stăm aici. Ce ne așteaptă? Nu știm și de-abia bănuim. Orice ar fi însă, sîntem pe pămînt românesc. Se zice că nemții se poartă bine în ținuturile ocupate. Cine poate să știe ce-i adevărat?

Aici sintem într-un fel de interregnum. Toate autoritățile au șters-o, afară de poliție. E o decepție mare ce se citește pe toate fețele. Iar băjenarii ce sosesc neîncetat în convoiuri nesfârșite măresc mereu tristețea. Apoi jalea gândului că biata noastră țărișoară, bogată, înfloritoare, fericită — e călcată în picioare de dușmani. Nu există ispășire destul de crincenă pentru aceia care au pricinuit dezastrul acesta grozav.

Te întristează și mai mult văzînd oamenii dimprejur. Poate nu vei crede, dar toată lumea a devenit germano-filă. Mai mult: așteaptă pe nemți ca pe niște salvatori. Carp, Marghiloman sînt priviți ca semizei. Eu cînd văd schimbarea aceasta la niște oameni ce urlau război pînă deunăzi — mă întristez și mai mult. Căci asta înseamnă o lipsă de tărie sufletească rușinoasă. Să nu te miri dacă am să devin eu francofil înflăcărat acum, fie și numai pentru rușinea celor ce au fost și se leapădă așa de repede.

Dar acum toate acestea nu prea au importanță. Ziua răfuieiilor va veni și ea odată. Acum dușmanul e la porțile Bucureștilor. Auzim aici bubuitul tunurilor ziua-noaptea. La Comana, la Ghimpați se dau lupte grele. Poate că și ceasurile noastre sînt numărate. Eu cred că momentul fatal va fi cel tîrziu luni. Unii însă speră să se mai tîrăgă-neze vreo 5—6 zile. Un ordin afișat pe ziduri trimite pe toți ofițerii și soldații ce nu aparțin garnizoanei de-aici, să plece imediat din București. Vezi d-aici, cum stăm.

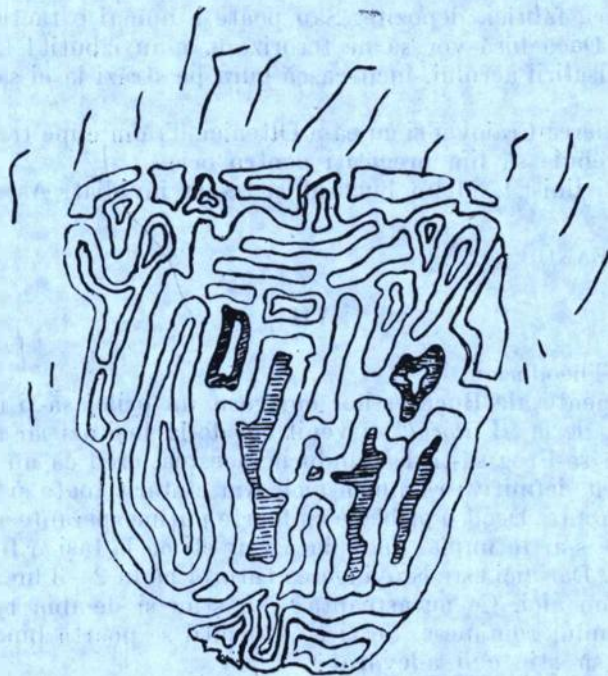
Mi-am făcut provizii pentru multă vreme și pentru orice eventualitate. Să așteptăm deznodămîntul nenorocit în orice clipă.

Ce-o fi, să fie.

Iar acum îți zic rămas bun. De ne-om mai revedea, știu că vom avea ce să ne povestim. Arată d-nei Theodorian complimentele nevastei mele și primește și d-ta din partea ei salutări prietenești.

Din parte-mi îți string mîna cu multă dragoste și cu urări de vremuri mai bune pentru noi și România.

L. REBREANU

Desen din manuscrisele lui Rebreanu

Liviu REBREANU

în dialog cu

Petre LOCUSTEANU

Iunie 1911. La numirea lui Emil Gârleanu ca director al Teatrului Național din Craiova, Liviu Rebreanu alături de câțiva confracți, printre care E. Lovinescu, I. Minulescu, D. Anghel, Al. T. Stamatiad, Corneliu Moldovanu.

La Teatrul Național din Craiova

ASTĂZI PATRONIMICUL DE LOCUSTEANU trimite mai întâi la numele colonelului Grigore Locusteanu ale cărui *Memorii* Camil Petrescu — într-un celebru studiu — le dădea exemplu pentru ceea ce poate să însemne «literatura autenticității» și a «dosarului de existențe» într-un ego-sistem de reprezentare a lumii. Dar mai există și un Nicodim (în alte semnături N.D.) Locusteanu, autor al unei cărți mai deosebite (*Ion Heliade și detractorii săi*, Tipografia română „Filip Lazăr și succesorii”, Craiova, 1898) și traducător al *Metafizicii* lui Dimitrie Cantemir.

Petre Locusteanu (1883—1919) — nu se poate stabili dacă se înrudea cu cei de mai sus sau

dacă nu e vorba decît de o simplă sinonimie onomastică —, publicist și scriitor de talent, cunoscut și prețuit în primele decenii ale veacului, este astăzi aproape un necunoscut. De câțiva ani i se joacă, într-o reprezentare revuistică, la Teatrul „Constantin Tănase”, piesa *Funcționarul de la Domenii*, al cărei succes nu a făcut însă să crească și interesul asupra autorului. Neînregistrat de G. Călinescu în *Istoria literaturii...*, Petre Locusteanu a lăsat, totuși, în scurta sa viață, o operă care se dovedește rezistentă la imperativele unei lecturi actuale.

Se pare că, în epocă, Petre Locusteanu a fost, în primul rînd, o importantă forță profe-

sională, de mobilizare publicistică și scriitoricească, reușind să obțină, pentru revista „*Flacăra*“, texte de valoare sub prestigioase semnături. Dealtfel, toată activitatea sa se leagă inestructibil de revista „*Flacăra*“ care îi va supraviețui doar pentru puțin timp (din 1911, cu întreruperi, până în 1923, director Constantin Banu care, din 1922, figurează pe frontispiciu doar ca fondator).

În mai multe numere din revistă apare următoarea notă: «Administratorul revistei „*Flacăra*“ este Petre Locusteanu. D-sa este autorizat a trata și încheia orice fel de învoieli privitoare la administrația și redacția acestei reviste. Adresa: Calea Plevnei, nr. 5».

În calitatea sa oficială, Petre Locusteanu a solicitat — mai ales în scris — colaborarea principalilor scriitori ai epocii, de la care a primit măcar răspunsuri epistolare — așa cum o dovedește arhiva Locusteanu de la Muzeul Literaturii Române —, dacă nu și texte literare. Mihail

Sadoveanu, în mai multe scrisori — între care una reprezentativă în care explică modul cum ar face el însuși o revistă —, George Topircanu care, mai întâi într-o epistolă, aduce acuzația de plagiat lui Mihail Sorbul, dezlănțuind cunoscutul proces al *Letopiseților*, —, apoi Mihail Dragomirescu, E. Lovinescu, Octavian Goga, Victor Eftimiu, Caton Theodorian sint corespondenți de mare corectitudine ai lui Petre Locusteanu.

În epoca 1911—1912, cînd Liviu Rebreanu funcționa ca secretar literar la Teatrul Național din Craiova, și a cunoscut-o pe Fanny, viitoarea lui soție, autorul *Funcționarului de la Domenii* i-a scris tînărului prozator, neîmormat încă, dar nu ca să-i ceară colaborarea, ci pentru a-l ruga să vîndă prin instituție exemplare din „*Flacăra*“. Scrisoarea de solicitare a lui Locusteanu s-a pierdut, în schimb a rămas răspunsul lui Rebreanu care face el însuși avansurile unei posibile colaborări: Dar iată scrisoarea:

[Fără plic]

[Antet]

Teatrul Național Craiova
Cabinetul Directorului

[M.L.R., nr. 12.II/510]

Scumpe Domnule Locusteanu,

Am văzut „*Flacăra*“ și, ca toată lumea, am rămas încîntat. Țin să te felicit. Cu atît mai mult cît sînt sigur cît o bună parte din succesul ei se datorește d[um]itale.

Aș vrea să fac și eu ceva pentru „*Flacăra*“, cu toate cît nici nu mi s-a cerut măcar colaborarea[,] atunci cînd li s-a cerut altora. . . Dar astea n-au a face; revista e minunată și aș face cu plăcere ca să meargă cît mai harnic.

Iată ce este: știi cît avem un chioșc pentru cărți și reviste în foyerul teatrului. Cred cît am putea desface și noi cîte ceva.

Trimite deci, dacă crezi, deocamdată cîte 50 de foi de fiecare număr în condițiile cum le dai aiurea. N-o să strice dacă o să meargă cît mai multe. Bineînțeles[,] și un afiș[,] două. Socotelile ți se vor face cum vei cere.

Salutări multe[,]

Craiova, 29.X.1911

Liviu REBREANU

Petre Locusteanu răspunde la scrisoarea de mai sus printr-o misivă, aflată la Biblioteca Academiei R. S. România, în care încearcă să repare impolitețea, rugîndu-l să colaboreze, deopotrivă cu directorul său, Emil Gârleanu, care îi făcuse și alte promisiuni:

[B.A.R. Corespondență 143593]
[Carte poștală]

[Data poștei]

1 dec[embrie] [19]11

D[omnu]lui Rebreanu
Secretarul Teatrului Național
Craiova

Iubite D[omnu]le Rebreanu,

Iartă-mă cît scriu atît de tîrziu. Sunt foarte ocupat. Îți mulțumesc pentru interesul ce-l arăți revistei noastre. Te rog foarte mult[,] cînd timpul îți va îngădui, să o

sprijini și cu talentul D[umita]le. Dacă ai gata vreo schiță[,] trimite-o repede. Adu-i aminte, te rog, lui Gârleanu că mi-a promis o năvelă și să-mi joace piesa *Funcționarul*. Să nu-și țină făgăduiala a doua ca pe cea dintâi că atunci m-a procopsit.
Cu dragoste[,]

P. LOCUSTEANU

Și, într-adevăr, Reboreanu îi va trimite năvela *Strănutarea*, publicată în „*Flacăra*” (anul I, nr. 33, 2 iunie 1912) și schița *Dumnezeu* (după Tolstoi), apărută, de asemenea, în „*Flacăra*”, (*ibidem*).

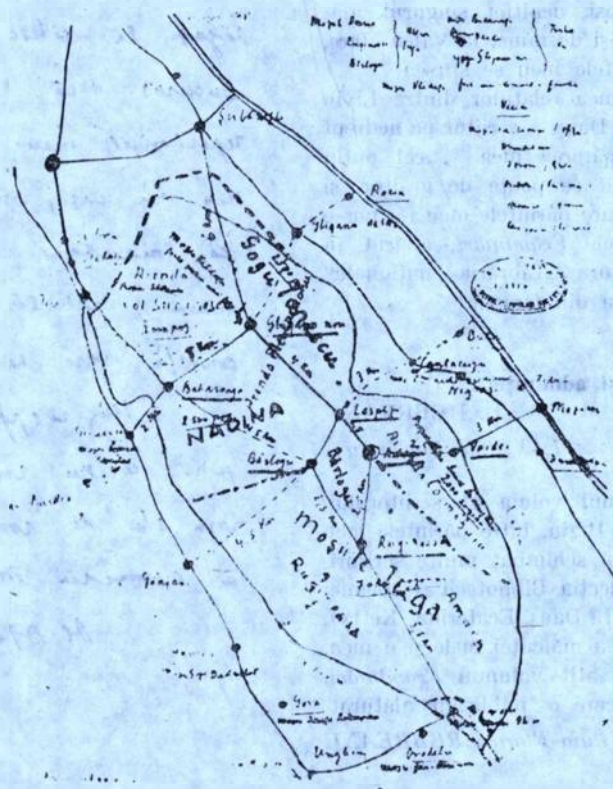
Tot în „*Flacăra*” (anul II, nr. 7, 1 decembrie 1912), este recenzat primul volum al lui Reboreanu, *Frământări*, de către cronicarul oficial al revistei, C. Sp. Hasnaș. Acesta aduce obiecțiuni aproape firești în cazul unui debutant, dar avansează și câteva opinii cel puțin stranie, care produc perplexitate din perspectiva posterității. «Prea complex în probleme simple», «subiecte care n-ar putea fi niciodată filme», «sau reînvie cuvinte românești de origine slavă, cuvinte nesigure dar și improprii» — iată câteva din obiecțiile lui C. Sp. Hasnaș, care vor fi contrazise, ulterior, de situația operei rebreaniene în conștiința criticii. Ulterior, va fi recen-

zat și la alți parametri de receptivitate și comprehensiune estetică și romanul *Pădurea Sînzurătorilor* (articol de Scarlat Struțeanu, cf. „*Flacăra*”, anul VII, nr. 5, 2 februarie 1923).

În mod cert, revista „*Flacăra*” a fost vindută în foyerul Teatrului Național din Craiova pentru că în paginile cunoscutului săptăminal (anul II, nr. 19, 23 februarie 1913) apare următorul anunț imperativ: «Somăm direcția Teatrului Național din Craiova să ne achite sumele ce ne datorează din vânzarea revistei și publicațiilor noastre spre a nu fi nevoiți să intervenim pe altă cale».

Puțin cunoscută, activitatea de secretar literar la Teatrul Național din Craiova a lui Liviu Reboreanu — primul *Journal* începe în 1916 — primește câteva date noi prin această corespondență cu Petre Locusteanu.

Aureliu GOCI

Schiță pentru romanul
Răscoala.

Liviu REBREANU

în dialog cu
Ludovic DAUȘ

Un prieten de familie

SCRISOAREA DIN «15.XII.1928 BUC.», adresată scriitorului Ludovic Dauș, a fost scrisă pe o hirtie cu *en tête*-ul Teatrului Național din București (cabinetul directorului).

Este un răspuns, un prim răspuns adresat unui prieten prețuit. Acesta îi trimisese manuscrisul unei piese de teatru — nu am putut identifica anume care —, iar părintele meu a ținut să-i răspundă fără întârziere, chiar înainte de a citi piesa.

Între familiile noastre exista, în fapt, o veche prietenie, care nu s-a dezmințit de-a lungul întregii vieți a celor doi scriitori. Și nici după aceea.

Ludovic Dauș a fost, dealtfel, singurul, alături de măicuța mea și de mine, la Valea Mare, în clipele cind părintele meu se sfârșea...

Cît privește vechimea relațiilor dintre Liviu Rebreanu și Ludovic Dauș — scriitor pe nedrept uitat astăzi, după părerea mea —, cel puțin un document este cît se poate de grăitor, și anume dedicația pe care părintele meu i-a pus-o pe volumul de nuvele *Frământări*, apărut în anul 1912, la Editura „Librăria națională” Seb[astian] Bornemisa din Orăștie:

«Domnului L. Dauș,
Cu toată dragostea și admirația

L. REBREANU
1.IX.1912 Buc[urești]»

Dedicația, pe primul volum al scriitorului, nu era formală; mai tirziu, între părintele meu și Ludovic Dauș s-au schimbat multe scrisori, aflătoare acum în Colecția Bibliotecii Academiei Române, iar soția lui L. Dauș, Ecaterina (Ketty), a fost bună prietenă a măicuței mele și a mea, oferindu-ne, ulterior, atât volumul *Frământări*, cît și scrisoarea pe care o publicăm alăturat.

Puia Florica REBREANU

TEATRUL NAȚIONAL BUCUREȘTI
CABINETUL DIRECTORULUI

Scump Domnule Dauș,

*În timpul sărbătorilor mi mi face
regaz să citesc piesa D-tale. Aș fi foarte
bucuros dacă aș putea să o inseriez în
repertoriul meu. În stagiunea aceasta însă, în
nici un caz, nu mai poate intra. Dar cum
cît important nu e să fie jucată neapărat
acum, ci să fie reprezentată eventual în
condiții care să-i asigure împlinirea.*

*Un răspuns întreg însă nu-ți pot da
putîndu-mi să cunoaște opera. După aceea
vom sta de vorbă în toată franchețea necesară
în asemenea împrejurări.*

Al D-tale devotat

L. Rebreanu

15 XII. 1928 Buc.

Liviu REBREANU

în dialog cu
Lucian BLAGA Theodor CAPIDAN,
Ion CHINEZU ș.a.

La Academie, alături
de Mihail Sadoveanu,
C. I. Parhon, Simion
Mehedințu, I. Al. Bră-
tescu-Voinești.

Scrisori din arhiva M.L.R.

REBREANU NU ERA UN SORATOR TRĂ-
lucit și se știe că își citea conferințele, precum
Blaga cursurile — monoton și monocord, fără
să se îndepărteze de partitura textului scris —
încît se poate spune că nimic nu era mai străin
de el decît vorbirea improvizată. În schimb,
avea utopia TEXTULUI, dar în procesul textua-
lizării, scrierea reprezintă « o zîncolire crîn-
cănă ». (Înregistrare din *Jurnal*, 1939, 9 mai.)

*Insemnarea din Caiete, con-semnarea din
Jurnal* (pentru sine, căci altminteri nu ar fi
amînat 50 de ani publicarea), auto-informațiile
din *epistolarium* (pentru alții) nu pot sta pe
același plan, nu sînt diversificări orizontale,

sintagmaticale ale scrisului rebreanian, ci evoluții
paradigmatice, trei partituri de manuscrise, în
trei game evolutive spre marea creație.

De aceea, în cazul autorului lui *Ion*, mi se
pare inoperantă disocierea între opera antumă
și cea postumă; rămîne determinantă opțiunea
asupra ordinii în tipărire care este și o perso-
nală judecată de valoare.

De la faza bruionară a *Caietelor*, trecînd prin
elaborarea spontană a *Jurnalului*, se ajunge
la etapa epistolară care devine o treaptă fermă
spre literatură. Între *Jurnal* și *opera magna*,
epistolarium-ul își cîștigă un statut special.

Liviu Rebreanu, prozatorul bolovănos, arid,
non-stilist, este un epistolier extrem de elabo-
rat, care își supraveghează expresia pînă la
limita artificului, dar, departe de el intenția
de a scoate efecte literare; e aici, mai degrabă

«...acest scrupul... de demnitate profesională...»

I

[Mes. M.L.R. 19867]
[fără plic]

Dragă Blaga,

Am primit revista „*Pásztörtész*“, cu o nuveletă indicată pentru traducere. Am făgăduit desigur d[omnu]lui Bologa și voi traduce bucata însemnată; țin însă să se știe dinainte că asemenea traduceri n-aș putea iscali decît cel mult cu inițiale. Aș putea semna numai traduceri după scriitori pe care eu i-aș prețui deosebit, dar nu-mi convine să-mi împrumut numele pentru niște scriitori mai mult sau mai puțin efemeri. Cred că înțelegi și tu, precum va înțelege și d[omnul] Pușcariu acest scrupul elementar al meu de demnitate profesională.

Altfel cu cele mai bune urări și o stringere de mină[.]

Liviu REBREANU

Strada Polonă, 13
16.III, 1924

II

[Mes. M.L.R. 19869]

[fără plic]

[Antet]

Teatrul Național
București
Cabinetul Directorului

1.VII. 1929

Dragă Blaga,

Am lipsit cînd mi-ai scris, în străinătate. Nu fi amărit, că n-ai de ce. Piesa ta se bucură de toată dragostea. Va fi jucată și la toamnă. Va avea destule reprezentații,

preocuparea de a cîntări cît din viața sa privată trebuie știută de ceilalți. Dealtfel, foarte puține informații personale, integrate în protocolul epistolar, transpiră dincolo de interogațiile culturale, de relațiile literare, comparativ cu *Jurnalul*, care este dedicat aproape exclusiv stării fiziologice de sănătate și lucrărilor de la vie. Pentru mulți, *Jurnalul* a fost dezamăgitor și, în orice caz, exclude alcătuirea unei biografii factologice, care n-ar mai putea deveni decît o aglomerare de date oferite gata.

Epistolarium-ul — ca o fază de tranziție — este comparabil, pe de o parte, cu avan-textul *Jurnalului*, acum apărut aproape integral, și, pe de alta, cu opera finită și clasicizată, cu *Textul*.

Numărul persoanelor cărora le scrie Rebreanu este extrem de mare, iar preocupările lor foarte variate — de unde se poate deduce o primă

destinație utilitară; altele sînt simple mărci de prezență protocolară și numai puține sînt scrise cu efuziune prietenească, revărsînd un prea plin sufletesc.

Numărul corespondențelor lui Rebreanu este impozant și variat: de la rude (Mihail Sorbul) și prieteni apropiați, pînă la necunoscuți sau admiratori obscuri. Întotdeauna scriitorul răspunde prompt, cu deferență, fără ironie sau subtilități calamburistice.

În paginile de față am selectat din scrisorile aflate la Muzeul Literaturii Române, rămase inedite, după criteriul noutății informaționale și — de ce să nu o spunem? — după importanța culturală a destinatarilor. Am folosit grafia actuală, respectînd particularitățile stilistice ale autorului.

A. GOCI

fii fără grijă. Dealtfel, pentru stagiunea viitoare mă gindesc la *Tulburarea apelor*. Sper s-o facem bine și în timp util.

Cu drag, al tău[,]

Liviu REBREANU

III

[Mss. M.L.R. 12710]
[fără plic]

Stimate Domnule Capidan,

Am atita stimă pentru persoana d[omnu]lui Sextil Pușcariu și-i prețu[[i]esc atit de mult opera încit mă simt onorat de invitația D[umnea]voastră de-a participa la sărbătorirea acestui mare dascăl și învățat al neamului nostru. Vă rog să contați pe mine în toate privințele și din toată inima.

Primiți cu acest prilej expresiunea deosebitei considerațiuni ce vă păstrează[,]

Liviu REBREANU

31.XII, 1936 București

IV

[Mss. M.L.R. 18853]
[fără plic]

23 Noemvre 1934, București

Stimate Domnule Chinezu,

Mulțumesc în primul rind pentru cartea D[umi]tale care este într-adevăr deosebit de interesantă. Mi-e rușine că n-am cunoscut-o pină acuma. Ungurii noștri trebu[i]e să fie fericiți că au găsit un istoric, comentator și judecător atit de documentat și atit de corect obiectiv în toate privințele. Cartea D[umi]tale e un prețios îndreptar pentru cei ce urmăresc literatura maghiară ardeleană cit și pentru cei ce ar dori să o cunoască. Eu, cel puțin, grație cărții D[umi]tale, voi deveni negreșit cititorul citorva autori unguri. Metodică fără rigiditate, clară, cuprinzătoare, reliefează scriitori și opere reprezentative[,] trecind ușor peste lucrurile secundare, realizând o selecție indispen-sabilă cind e vorba de valori. Ce păcat că n-avem și pentru mișcarea noastră literară contemporană un îndreptar atit de sintetic și de obiectiv! Încă o dată îți mulțumesc din toată inima.

Conferința la radio am hotărit, după dorința D-tale, să fie fixată pentru o seară din vacanțele Crăciunului. Data exactă ți se va comunica la timp, oficial. Sint sigur acuma că va fi o conferință interesantă.

Am urmărit și pină azi, „*Gînd Românesc*“ și chiar am felicitat odată pe d[omnul] Iuliu Moldovanu pentru ținuta frumoasă a revistei, deși nu știam că felicitările ți se cuvin mai mult D[umi]tale. În ciuda tuturor greutăților trebu[i]e să perseverezi. Asemenea revistă, mai ales la Cluj, e o necesitate națională. Din parte-mi îți făgă-duiesc orice concurs. Am să colaborez cu drag și în curind. Sper că ne vom vedea cind vei veni pentru conferință ca să vorbim mai multe.

Sint al D[umi]tale cu toată prețuirea afectuoasă[,]

Liviu REBREANU

V

[Ms. M.L.R. 18354]
[fără plic]

Iubite Domnule Chinezu,

Se vede că trebuie să treacă trei luni până să pot sta de vorbă cu D[umnea]ta cu care am vrut în fiecare zi să mă întrețin. Am amînat mereu sperînd că am să-ți pot trimite în acelaș[i] timp ceva pentru revista D[umi]tale atît de serioasă, atît de bine făcută că mi-ar face plăcere să figurez și eu într-însa. Mi-a fost imposibil. A intervenit faimoasa mea aniversare, (despre care ai binevoit a lua notă și D[umnea]ta cu multă simpatie — îți mulțumesc cu drag), și mi-a răsturnat toate socotelile. Am fost nevoit să asist sau să particip la o serie de mese, festivaluri și alte sărbătoriri organizate de societăți, de școli sau de prieteni în diverse localități (afară de Ardeal, firește). Și seria încă nu s-a terminat și probabil nici nu se va termina curînd. În asemenea condiții n-am putut pune la punct nimic. Sper să mă pot retrage la țară peste vreo lună[,] două, să-mi transcriu cartea care o am gata. Atunci primul meu gînd arc să fie pentru D[umnea]ta.

Dar, fiindcă ai pomenit despre conferința de la radio, D[umnea]ta nu mai ai nici un drum pe la București? Adică nu vrei să mai apari deloc la microfonul nostru sau nu mai ai nimic de spus? Ar fi păcat să renunți. Vrei să ne pregătești ceva? Anunță-mă și vei fi primit cu toată prietenia.

În orice caz cînd vii pe la București fă-mi plăcerea să mă vezi. Iar pînă atunci mai dă-mi cite-un semn de viață.

Al D[umi]tale cu cele mai cordiale sentimente[,]

Liviu REBREANU

9.II.1936, București

VI

[Ms. M.L.R. 18355]
[fără plic]

[Antet]

Liviu Rebreanu
București

13 Iulie 1939

Scumpe Domnule Chinezu,

Acuma găsesc ambele D[umnea]v[oastră] scrisori. Îți mulțumesc pentru cuvintele atît de bune despre mine cu Academia. Îmi pare însă foarte rău că nu m-ai nemerit în București ca să fi putut schimba citeva vorbe mai așezate. Ce păcat că ești totdeauna așa de grăbit cînd vii pe-aici!

În ce privește contribuția mea la revista D[umi]tale, parc-aș avea unele temeri, în orice caz oarecare rezerve, ca față de orice publicație cu anume strategie literară. Totuși, pentru cazul special al unui număr festiv, n-am să mă dau înlături și voi încerca să fac ceva. În eventualitatea cea mai rea îți voi trimite un fragment mai rînd dintr-o carte la care lucrez. Dar nu știu dacă voi putea fi gata pînă la 1 August? La nevo[i]e poate ai să-mi acorzi o amîinare de maximum zece zile? Altfel nu aș putea garanta, cu mult regret, că voi avea onoarea de-a figura printre colaboratorii „*Gîndului Românesc*“! Sper totuși, că D[umnea]ta îmi vei înlesni favoarea aceasta.

Vrei să-mi scrii la țară, unde voi sta pînă la toamnă? Ca să nu fie nici o întîrziere. Iată: Comuna Valea Mare (I.G. Duca), jud[ețul] Muscel.

Al D[umi]tale cu toată prețuirea și prietenia[,]

Liviu REBREANU

Cu Octavian Bora,
Orăștie — 20 august
1925. (Fotografie co-
municată de Maria
POLOJINTEV.)

VII

[Mes. M.L.R. 17556]

[fără plic]

[Antet]

Societatea Scriitorilor Români

85, Strada Popa Tatu

București

Președintele

Vineri, 25.VI, 1926

Dragă Mirceo,

Duminecă este pelerinajul la mormîntul lui Eminescu la care trebu[i]e să participe și S.S.R. Cum eu mîine dimineață plec la Lugoj pentru trei zile și deci nu voi putea fi aici, te rog pe tine, ca viceprezident, să reprezinți societatea, luînd parte, eventual împreună cu alți membri din comitet și din societate. Dar neapărat, dragă Mirceo, căci nu se poate să lipsim de la această manifestație culturală.

Ia tu deci măsurile pe care le crezi ca să fim reprezentați cît mai demn!

Cu drag și la revedere[.]

Liviu REBREANU

VIII

[Mes. M.L.R. 751]

[fără plic]

Valea Mare, 13 Decembrie, 1936

Scumpe Domnule Ocneanu,

Întrerup un moment lupta mea nesfîrșită cu *Gorila* ca să-ți aduc aminte de mine. Iacă se apropie Crăciunul și Anul Nou și *Gorila* încă n-a mers la tipar, deși eu credeam că la data asta are să fie pe piață! Dar ce vrei, nu pot altfel! Pînă în ceasul cînd voi fi convins că manuscrisul e complet pus la punct, mi-e peste putință să-i dau drumul ... Dar în sfîrșit iată-mă la ultimul popas. Ultima transcriere pe o frumoasă hîrtie engleză adusă de mine astă-vară, merge vertiginos spre înche[i]lere. Mai am două capitole, circa o lună de lucru și atunci voi putea scrie într-adevăr: Sfîrșit. Mult m-am chinuit cu cartea asta (de altfel cu toate am cam pățit așa), dar am în schimb credința, lăsînd la o parte orice modestie, că nu ar fi tocmai dintre cele mai neînsemnate romane[.] nu ale anului, ci ale timpului nostru. Să nu spui însă asta nimănui, să nu-mi aprind paie-n cap cu confrășii.

Tiparul în schimb cred că va merge repede. Într-o lună terminăm, fiindcă acumă vor fi puține corecturi de text din parte-mi.

Pînă atunci însă, D[umnea]ta, iubite Domnule Ocneanu, trebu[i]e să mai ai grijă de mine. De sărbători eu rămîn aici singur, să nu întrerup munca. Dar familia mea are nevoie să trăiască. Nu pot pierde vremea acumă după bani prin București. Așa că tot D[umnea]ta trebu[i]e să-mi mai avansezi 12.000 (douăsprezece mii) lei. Contez

pe D[umnea]ta. Poate că în schimb am să-ți fac și eu o surpriză curind-curind. Eu Miercuri sau Joi voi fi pentru o zi în București. Te rog să-mi faci rost atunci, ca să nu zăbovesc zadarnic. Ai suferit împreună cu mine destul, poate că o să ne și bucurăm împreună.

Al D[umi]tale cu toată afecțiunea[,]

Liviu REBREANU

IX

Ms. M.L.R. 752]

[fără plic]

[Antet]

Liviu Rebreanu

București

Scumpe Domnule Ocneanu,

Îți mulțumesc pentru înfățișarea curată, artistică, îngrijită a *Gorilei*. Știu că e meritul D[umi]tale, precum meritul D[umi]tale este întreaga directivă a editurii. Cu *Gorila* ai avut mai mult de furcă din pricina multelor corecturi ce le-am făcut în șpalturi și în pagini. Ați avut o răbdare egală cu a mea. Să sperăm că rezultatul va fi corespunzător.

Aș fi dorit să păstrez pentru mine corecturile în șpalturi de la *Gorila*, dar, pentru că ții D[umnea]ta atita, am să ți le dăru[iesc] ca un semn al prieteniei și mulțumirilor ce-ți datorez. Sint sigur că și la D[umnea]ta vor fi bine păstrate, pentru că iubești cartea cu adevărat. De când ai ajuns D[umnea]ta la conducerea acestei importante edituri s-a făcut o schimbare într-adevăr remarcabilă. Ai izbutit să aduni un mare număr de scriitori și să tipărești cele mai de seamă lucrări literare românești din ultimii ani. Prin priceperea și munca D[umi]tale editura a devenit una din cele mai bune din țară.

Dealtfel, D[umnea]ta ai merite vechi în editura românească și prin aceasta în organizarea și dezvoltarea culturii noastre. „Biblioteca pentru toți“ a redobândit o viață nouă, proaspătă și dinamică, grație interesului D[umi]tale; ai știut să-i dai trup și suflet încît să recucerească pe vechii cititori și să aducă mulți alții noi.

Cu D[umnea]ta e o bucurie să lucrezi fiindcă știi să stimulezi. De aceea nu ești doar editorul meu, ci mai cu seamă un prieten bun căruia mi-e drag să-i strîng mîna și cu prilejul apariției *Gorilei*.

Al D[umitale],

Liviu REBREANU

X

[Ms. M.L.R. 10908]

[fără plic]

Scumpe Domnule Rîmniceanu,

Printr-un miracol revoltător al poștei noastre de-abia acum primesc scrisoarea D[umi]tale atît de bună în care îmi faci cîntea să-mi vorbești despre *Ciuleandra* cu prea măgulitoare cuvinte. Îți mulțumesc din toată inima. Îmi sint cu atît mai scumpe elogiile D[umi]tale aprecieri cu cît știu bine că de obicei ești așa de rezervat în păreri.

Mărturisesc fără înconjur că mă simt foarte mișcat de atenția aceasta excepțională. Din cît am scris pînă azi am slăbiciunea să țin mai mult la *Ciuleandra* asta. Mi-a fost totuși mai frică de soarta ei ca de a tuturor celorlalte cărți ale mele. M-aș fi decla-

rat mulțumit dacă aș fi avut pentru ea adeziunea citorva oameni, între care negreșit pe a D[umi]tale. Printr-o coincidență care mi-e dragă, odinioară, când a apărut *Ion*, mi-ai spus (poate D[umnea]ta ai și uitat) că ți-a plăcut mai cu seamă un capitol la care eu țineam, în taină, mai mult din tot romanul.

Trebu[ie] să-ți închipui acuma ce încintare e pentru mine scrisoarea D[umi]tale despre *Ciuleandra*.

Îți mulțumesc încă o dată și te rog să crezi în prețuirea deosebită ce ți-o păstrează de mulți ani[.]

Liviu REBREANU

30.I.1928, București

XI

[Ms. M.L.R. 10907]
[fără plic]

Miercuri dim.

Iubite d[omnu]le Rimniceanu,

Aseară m-am întors prea tirziu și n-am mai putut să-ți comunic rezultatul. Iartă-mă.

Am stabilit foarte bine. Azi dimineată la ora 7 plec. Voi fi debarcat la Tecuci. Priemjdie zice că nu este, deoarece automobilul nici nu oprește. Deci pornesc de astădată cu toate speranțele bune.

Îți mulțumesc și acuma pentru sprijinul neprețuit ce mi l-ai dat cu atita bunăvoință și succes, și te rog să crezi că-ți rămân veșnic recunoscător, cu multă dragoste[.]

Liviu REBREANU

XII

[Ms. M.L.R. 10906]
[fără plic]

Stimate Domnule Rimniceanu,

O să te superi dacă o să te rog ceva cu privire la articolul d[umi]tale pentru „*Scena*”? Nu ți-aș cere-o dacă n-ar fi la mijloc tocmai o chestie de estetică a ziarului și dacă n-aș fi nevoit să ciopirțesc toate articolele din pricina aceasta.

Știi că articolul d[umi]tale ar ocupa trei coloane și ceva, aproape o jumătate de pagină din „*Scena*”. Și fiindcă n-am ce pune, vreo ilustrație sau așa ceva, ca să se deschidă coloanele, ar [i]eși prea greoi și prea puțin atrăgător ca înfățișare. Ce să facem ca [să] înlăturăm neajunsul acesta? Mă gindeam să trec o parte dintr-insul în pagina a patra. Dar mi se pare că ar fi păcat. Eu aș prefera să las o parte dintr-insul pentru numărul viitor. Astfel aș fi asigurat că te am și la cel[ăl]alt număr și pe deasupra ar [i]eși și articolul mai cum se cuvine.

Va să zică asta mi-e rugăciunea: să-mi dai vo[ie] să pun doar o parte din articolul d[umi]tale în numărul acesta și cealaltă parte să o rezerv pentru numărul viitor.

Cred că vei fi de acord?

Cu cele mai afectuoase sentimente[.]

Liviu REBREANU

5.XI, 1916

XIII

[Ms. M.L.R. 10905]
[fără plic]

Stimate Domnule Rimniceanu,

Cred că ai primit „*Scena*” noastră cea dintîi și cred că ți-ai și făcut părerea asupra ei. N-a [i]eșit cum am fi dorit, dar am nădejdea să iasă din ce în ce mai bine. Îmbunătățirile le vom face la fiecare număr.

Ceea ce mi-a părut mai rău a fost masacrarea articolului d[umi]tale. Cu toate că te-am prevenit, mă simt foarte mîhnit din pricina aceasta. Și nu știu dacă te-ai supărat mult sau mai puțin mult. . .

Dar vei vedea joi progresul. . .

Acum am să te masarez din nou. De astă-dată chiar mai rău.

Ai avut amabilitatea să primești a fi membrul nostru fondator. Nu știai taxa. Ți-o spuseseam, dar ți-a scăpat. Este de 200 Lei.

Dintre toți ai mai rămas d[umnea]ta neîncasat. N-am vrut să te atac prea curînd. Acuma însă, pentru a fi în regulă cu socotelile, îți dăm și d[umi]tale asaltul cuvenit: o chitanță semnată de primire.

Cred că asaltul acesta rapid nu te deranjează prea mult. Nouă însă ni-e foarte trebuincios. Și ne împăcăm cu toții.

Aș mai vrea să te văd, dar nu vreau să te tulbur mereu. Dacă mi-ai indica o vreme, o oră, mi-ar face o plăcere să vin să-ți aud observațiile asupra „Scenci”.

Deocamdată îți mulțumesc cu anticipație pentru taxa (pentru care primești cel puțin chitanța) și te rog să fii încuviințat de sentimentele mele cele mai afectuoase.

L. REBREANU

9.XI. 1914

XIV

[Ms. M.L.R. 1429]
[fără plic]

Valea Mare, 15.III. 1931

Scumpe Domnule Sevastos,

Văd acum un nou răspuns al lui Crainic, și o întîmpinare a unui grup de gîndiriști. Aici n-am avut nici ziare și nici o legătură cu lumea de-afară, doar un aparat de radiu.

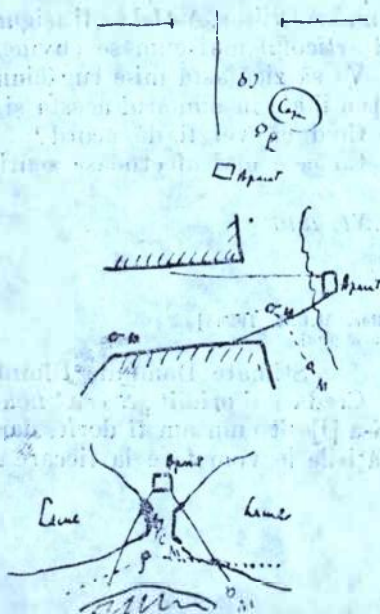
Nu pot lăsa fără replică cele două manifestări ale „prietenilor” mei. De aceea te rog mult să rogi insistent din partea mea pe d[omnul] Graur să publice în „Adevărul” și „Dimineața” cele cîteva rînduri alăturate care constituie pentru mine înche[i]erea țigăniei la care m-a silit un țigan. Cel puțin pe calea aceasta a publicității.

Îți mulțumesc D[umi]tale și prin D[umnea]ta d[omnu]lui Graur pentru toată amabilitatea ce mi-ați arătat.

Cu toată afecțiunea al D[umi]tale[.]

Liviu REBREANU

(Text stabilit de Violeta POPOVICI și Aureliu GOCI)

Liviu REBREANU / CORESPONDENȚĂ

în dialog cu editorii săi din AUSTRIA și CEHOSLOVACIA

Protocolar și ferm

LIVIU REBREANU A ÎNTREȚINUT O bogată corespondență cu editorii și traducătorii săi în alte limbi.

Ar fi ipocrit să spunem că nu-l interesa searta cărților sale în străinătate sau ciștigurile lor... bănești. Îl interesa, desigur.

Dar mai presus de toate se situa grija pentru operele traduse și, mai cu seamă, pentru ce și

cum urma să se prezinte publicului de altă limbă. Când, de pildă, află (sau știe) că în mediul german e mai greu să apară *Pădurea Spinzuraților*, cu demnitatea-i, de-acum recunoscută, Rebreanu replică: «În ce privește *Pădurea Spinzuraților*, nu sînt de acord cu părerile Dvs.. Dacă, din orice motive, Dvs. nu puteți să publicați cartea pînă la sfîrșitul războiului, ba poate nici mai tîrziu, eu rămîn stăpîn pe manuscris...».

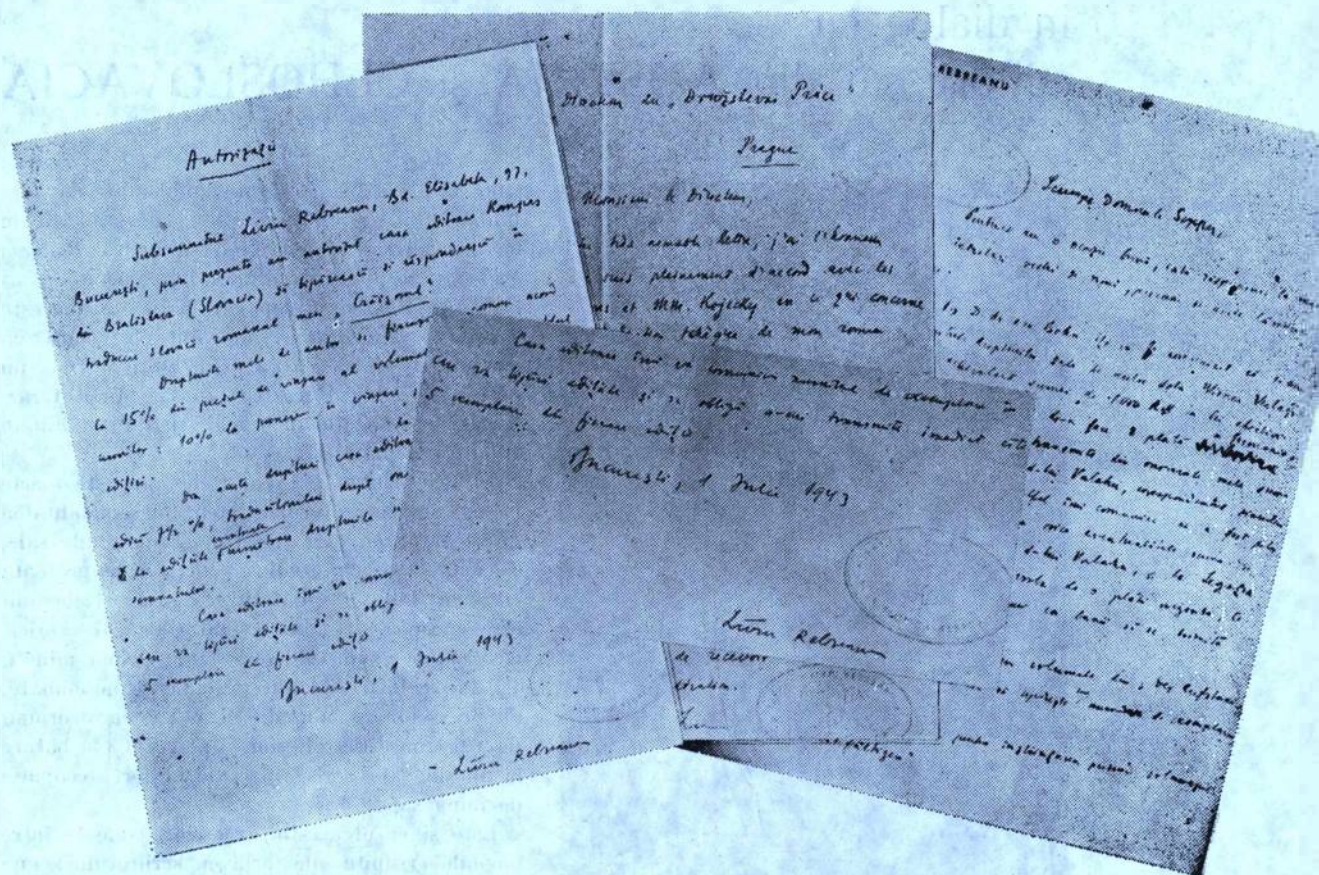
În stil telegrafic, Liviu Rebreanu este foarte precis, dar și protocolar, atent la sensibilitatea interlocutorului, dar și ferm în opiniunile sale. Tocmai de aceea — adică pentru a se prezenta cit mai bine străinătății —, Liviu Rebreanu nu concepea să trimită editorilor săi — oricît de prieteni — epistole scrise «la prima mînă». Își făcea întîii «planuri» — uneori nesemnate, altelei semnate numai «Liviu», care urmau fie a fi transcrise, ulterior, «pe curat» — bătute la mașina de scris, fie traduse ori recopiate de mîna sa.

Este și cazul acestor trei ciorne găsite între paginile risipite ale arhivei scriitorului: una către soții Kojeky din Cehoslovacia pentru romanul *Ion*, alta — o autorizație — pentru Editura „Kompas“ din Bratislava de a publica romanul *Crăișorul*, alta — o scrisoare din 1943 — către editorul său din Viena, Sopper. (Despre soții Kojeky, de pildă, în *Jurnal I*, Liviu Rebreanu notează: «Am primit o ilustrată adineauri de la Fanny — Puia. Și o scrisoare de la Praga, de la soții Kojeky, traducătorii mei în limba cehă. Se pare că *Pădurea Spinzuraților* va apăra chiar în cursul anului» — 1928, după cum se specifică și în nota de subsol: «Într-adevăr, romanul va fi tipărit în 1928, traducerea fiind semnată doar de Maria Kojeká-Karáckova »).

Le dăm publicității cu sentimentul că ele vor contribui, în timp, la îmbogățirea biografiei autorului *Răscoalei* și la o mai exactă evaluare a luptei sale cu cuvîntul.

Puia Florica REBREANU

«...eu rămîn stăpîn pe manuscris...»

Domnului Director al „Druștevei Prace“

Praga

Domnule Director,

Ca răspuns la foarte amabila Dumneavoastră scrisoare, am cinstea de a vă anunța că sint cu totul de acord cu condițiunile stabilite între Dumneavoastră și Doamna Kojecy, în ceea ce privește editarea traducerii în limba cehă a romanului meu *Ion*, și anume:

Traducerea va apărea în cursul anului 1929. Tirajul acestei ediții va fi de 4 000 de exemplare. O sumă forfetară de 1 000 de franci francezi, cu titlul de drepturi de autor,

À Monsieur le Directeur du „Druștevei Prace“

Prague

Monsieur le Directeur,

En réponse à votre tres aimable lettre, j'ai l'honneur de vous annoncer que je suis pleinement d'accord avec les conditions établies entre vous et Mm. Kojecy en ce qui concerne l'édition de la traduction tchèque de mon roman *Ion* notamment :

La traduction paraîtra au cours de l'année 1929. Le tirage de cette édition sera de 4000 exemplaires. Une somme forfaitaire de 1000 fr. français, au titre de droit d'auteur, Vous me verserez, immédiate-

mi-o veți achita îndată după punerea în vânzare a acestei ediții — deci o sumă forfetară de 1 000 de franci francezi cu titlul de drepturi de autor.

În ceea ce privește bunele servicii ale D-nei Kojecky, vă trimit toate informațiile pe care ați avut gentilețea să mi le cereți, în vederea lansării romanului meu.

Vă rog, Domnule, să primiți expresia înaltei mele considerații.

Liviu REBREANU

(Traducere de Puia Florica REBREANU)

ment après la mise en vente de cette éditions, une somme forfaitaire de 1000 fr. français au titre de droits d'auteurs.

Par les bons soins de M.M. Kojecky, je vous envoie les renseignements que vous avez la bonté de me demander pour le lancement de mon œuvre.

Je vous prie, Monsieur, de recevoir l'expression de ma haute considération.

LIVIU

[Liviu REBREANU]

*

[ciornă scrisă pe 2 file cu *en-tête*-ul imprimat în albastru]

Domnului Director Sopper
„Wiener Verlags gesellschaft“

[text scris pe *verso*-ul primei pagini]

Scumpe Domnule Sopper,

Pentru că am o ocazie bună, iată răspunsuri la mai multe întrebări vechi și noi, precum și unele lămuriri necesare.

1. D. dr. von Bohn îți va fi comunicat că i-am dat în contul drepturilor sale de de la „Wiener Verlags gesellschaft“ echivalentul sumei de 1 000 R.M. în lei efectivi.

2. Avînd nevoie de-a face o plată în Germania, te rog să binevoiești a transmite din onorariile mele suma de 3 000 R.M. pe adresa d-lui Valahu, corespondentul ziarului meu la Berlin, care dealtfel îmi comunică că a fost pe la D-ta și ți-a lăsat adresa. Pentru orice eventualitate suma se poate expedia, pe adresa d-lui Valahu, și la Legația Română de la Berlin.

Fiînd vorba de o plată urgentă, te rog insistent să iei măsuri ca banii să se trimită cel mai grabnic posibil.

3. Mulțumesc pentru volumele din „Der Aufstand“. Sper că vei avea posibilitatea să tipărești un număr de exemplare mai mare în curînd.

4. Mulțumesc pentru înștiințarea privind volumașul *Die Einfältigen*.

5. Sînt de acord să se extragă libret de operă din *Erde die trunken macht** Condițiile morale și materiale le fixați Dv. conform contractului nostru.

6. D. Picleșeanu mă anunță că v-a remis contractul privitor la cumpărarea de hîrtie românească și că așteaptă numai semnătura dvs. ca să se poată executa cit mai prompt.

7. Am primit manuscrisul *Wirleltanz*** și l-am transmis la Berlin. Se speră că va putea fi editat în curînd.

8. În ce privește *Pădurea Spinzuraților* nu sînt de acord cu părerile Dvs. Dacă, din orice motive, Dvs. nu puteți să publicați cartea pînă la sfîrșitul războiului, ba poate nici mai tîrziu, eu rămîn stăpîn pe manuscris, mai ales cînd se oferă o posibili-

* *Pămîntul care tîmbăie* — *Ion* — traducere apărută în limba germană.

** *Ciuleandra*(?)

tate de a o publica totuș[i] la o altă editură. În orice caz ar trebui să încercăm dacă nu cumva alt editor va reuși să dobândească de la cenzură libertatea de imprimare.

9. Mulțumesc pentru contractul cu Olanda privind *Die Erde die trunken macht*.

Acestea sînt în goană mare și în stil telegrafic lucrurile ce vi le comunic prin amabilitatea amicului Cazan de la Consulatul general român.

Poate n-ar fi rău dacă ai putea să vii la București, pentru începerea executării contractului cu hîrtia.

Al D-tale

[Liviu REBREANU]

Autorizație

Subsemnatul Liviu Rebreanu, Bd. Elisabeta, 97, București, prin prezenta am autorizat casa editoare „Kompas“ din Bratislava (Slovacia) să tipărească și răspîndească în traducere slovacă romanul meu *Crăișorul*.

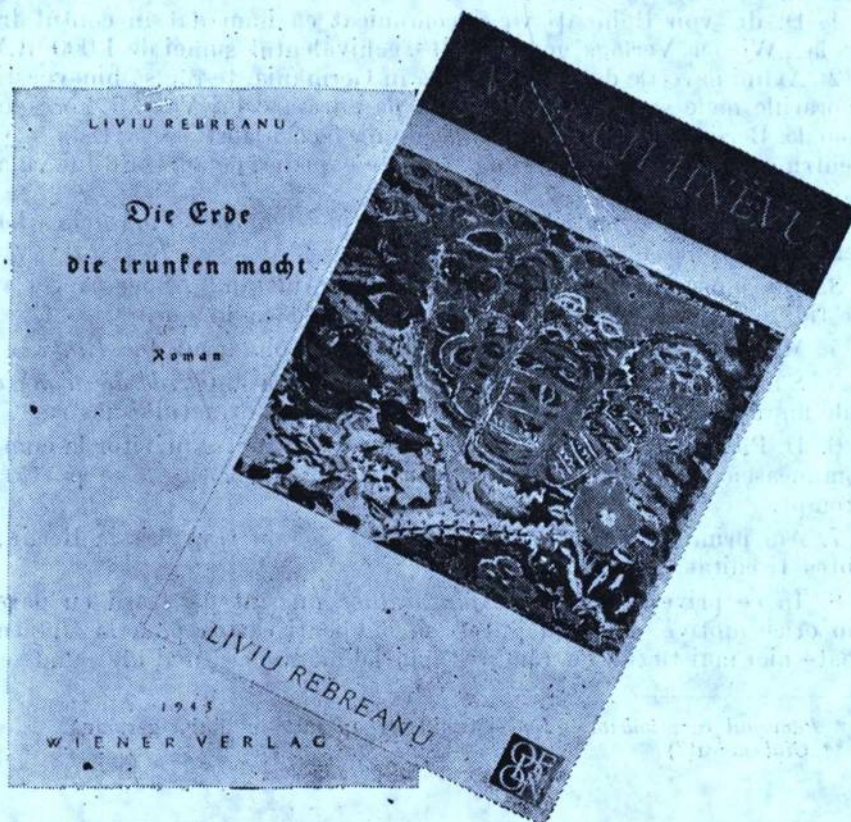
Drepturile mele de autor se fixează de comun acord la 15% din prețul de vânzare al volumelor, plătit în felul următor: 10% la punerea în vânzare, iar 5% la lichidarea ediției.

Din aceste drepturi casa editoare, la ediția întâia, va plăti jumătate, adică 7 1/2% traducătorului drept onorariu pentru munca sa; la edițiile eventuale următoare drepturile se vor plăti integral subsemnatului.

Casa editoare îmi va comunica numărul de exemplare în care va tipări edițiile și se obligă a-mi transmite imediat cite 5 exemplare din fiecare ediție.

București, 1 Iulie 1943

Liviu REBREANU

Ediții în limbile germană (1943) și cehă (1984). Pe copertă — o reproducere Ion Tuculescu. (Foto: Ioan VLAIC)

Liviu REBREANU / CORESPONDENȚĂ

în dialog cu

Alice V. WISE (Anglia), Pierre MESNARD (Algeria)

*En attendant, acceptez l'expression
de mes sentiments dévoués.*

Alice V. Wise.

*vous souhaite pour cette année nouvelle une bonne
félicité, le rayonnement de votre œuvre m'ôte à celui
de votre chère patrie, la joie du cœur et la paix d'âme.
Bonne et la multi-année!*

Votre dévoué

Pierre Mesnard

Entuziasm și reticență

CUM SE ȘTIE, OPERA LUI LIVIU REBREANU — în special romanele *Ion*, *Pădurea Sptnzuraților*, *Răscoala*, dar și *Ciuleanăra* sau *Crăișorul* — a trecut de mult granițele țării, fiind acum tradusă, practic, în toate limbile de circulație mai mare sau mai mică, de pe toate continentele.

Anul acesta, de pildă, a apărut în Japonia romanul *Ion*, cu un cuvânt înainte de Puia Rlerica Reboreanu, — tradus de dl. Sumi H-ruya care — coincidență fantastică — tocmai când făceau această documentare, era în România și a sunat la telefon, solicitând o audiență pe a doua zi, amfitrioniei, fiicei scriitorului.

Semnificativ este și faptul că, dacă prima traducere dintr-o carte a sa, Reboreanu a înregistrat-o în Cehoslovacia — 1929 — și ultima tălmăcire — pe care am văzut-o — consacrată, desigur, „Centenarului Liviu Reboreanu“, tot din Cehoslovacia a venit.

Adevărat traditor pe ogorul — atît de fertil, dar atît de dificil — al cuvîntului românesc, știind mai bine decît oricine ce a însemnat lupta sa cu acest cuvînt, Liviu Reboreanu era destul de sceptic în ceea ce privește calitatea estetică și fidelitatea traducerilor. Scriitor absolut, artist înăscut, el nu căuta gloria — fie și în altă parte a lumii —, ci numai adevărul și adevărul, și acesta numai în țara sa. Știa și el, ca oricare, dar, poate mult mai mult decît alții, dictonul italian: *traduttore traditore!*

Se temea de traduceri și de traducători (ca nu cumva să-i altereze sau devieze sensurile cărților), era destul de circumspect la entuziasmele scrisori ale acestora. Cînd le răspundea, își făcea inițial ciorne — precum cele prezentate mai sus — pe care le copia pe curat sau le traducea, de era nevoie. Oricîte funcții și sarcini ar fi avut — și nu se poate spune că dispunea de prea mult timp — nu-și pune subal-

ternii să-i scrie scrisorile, ci personal făcea prima redactare. Pentru că numai el ştia cum să răspundă fiecărui corespondent, ce ton să adopte, cât de mult sau de puţin să-şi deschidă sufletul, unde, ce, cât şi cum să accepte ori să refuze. (Cînd, de pildă, i se oferă o traducere engleză a *Pădurii Spinzuraţilor*, consultă — după cum rezultă din scrisorile primite de la Alice V. Wise — pe Marcu Beza, specialist şi diplomat, pe vremea aceea, în Anglia).

Fireşte, Liviu Rebreanu era de o solitudine şi o promptitudine exemplare, în corespondenţa sa. Ardeleanul gospodar care rămînea în toate împrejurările, oricît de ocupat s-ar fi simţit, îşi drămuia timpul în aşa fel încît găsea acele clipe necesare pentru orice: şi pentru propria-i operă (scrisa, desigur, noaptea, ca orice mare creator), şi pentru via de la Valea Mare, şi pentru *Jurnal*, şi pentru familie şi pentru toate celelalte. (Şi a avut, slavă Domnului, destule de făcut!)

Cînd i-a scris Alice V. Wise din Anglia că ar vrea să traducă *Pădurea Spinzuraţilor*, probabil că scriitorul i-a răspuns politicos şi îndatorat, astfel încît aceasta a continuat să-l asalteze. În arhiva familiei, prin bunăvoinţa fiicei scriitorului, Puia Florica Rebreanu, căreia îi mulţumim şi pe această cale, am găsit cinci asemenea scrisori primite de la traducătoarea sa din Anglia — care se tipăresc alăturat. (Le publicăm numai în traducerea românească — a Corinei Coşoiu —, deoarece sînt scrise în limba franceză, limbă de împrumut pentru expeditoare, şi pentru că problemele tratate în ele privesc aproape exclusiv aspectul comercial al întreprinderilor acesteia.)

Fără îndoială că traducătoarea prezenta, pentru scriitor, o garanţie sigură în ţara ei. Dovadă — nu numai faptul că traducerile i-au fost preluate şi de firmele americane, dar, mai cu seamă, cupurile din ziarele britanice primite de Fanny Liviu Rebreanu.

Iată cîteva:

În ziarul „*Manchester Guardian*“ din 19 iunie 1930 se anunţa: «... În amintirea fratelui meu Emil spinzurat de unguri pe frontul românesc în anul 1917 — este dedicaţia unui roman intitulat *Pădurea Spinzuraţilor* de Liviu Rebreanu pe care îl publică [Editura] „George Allen and Unwin“. S-a vîndut în mii de exemplare cînd a fost publicat în ţara natală a autorului ».

Preluînd, probabil, ştirea, „*Daily News*“, din 20 iunie 1930, de data aceasta sub titlul *O poveste românească de război*, nota:

« Domnul Rebreanu este un român distins ale cărui romane şi piese de teatru sînt mult citite în propria sa ţară. Firma „Allen and Unwin“ este editura sa în Anglia ».

În sfîrşit, ziarul „*Everyman*“ din Londra, în numărul din 4 septembrie 1930, la rubrica sa de mici recenzii — *Cărţi, autori* —, consemna:

«... Săptămîna viitoare, un nou romancier român, Liviu Rebreanu, îşi va face debutul în Anglia cu un roman, *Pădurea Spinzuraţilor*, pe care firma „Allen and Unwin“ îl va publica.

Numele lui Rebreanu nu este cunoscut în Anglia, deşi în ţara lui natală este considerat drept cea mai mare personalitate a literaturii române contemporane. În România a primit onoruri academice. Romanul lui tratează despre „un suflet sensibil, torturat şi sfîşiat între dragostea de ţară şi loialitatea faţă de armata care-l decorase“. Editorii adaugă însă că „în această carte se vorbeşte puţin despre front şi mult despre iubire“». (Alături este reproducă şi fotografia scriitorului, singura, de fapt, care ilustrează rubrica ziarului. Informaţia se va repeta aproape aidoma şi în numărul din 9 septembrie 1930.)

*

Cel de al doilea traducător şi corespondent al lui Liviu Rebreanu, prezentat acum şi aici, evident mult mai interesant, cel puţin prin problematica filosofică, de afinitate spirituală şi de creaţie artistică abordată (de aceea am şi optat pentru o reproducere bilingvă, franco-română, a celor patru epistole ale sale găsite în arhiva Puia Florica Rebreanu), este algerianul Pierre Mesnard, autorul unei inspirate tîlmăcirii în limba franceză a romanului *Ion* (sub titlul: *Ion Le roumain (Ion Românul)*).

În prima din aceste scrisori, Pierre Mesnard se prezintă singur. Era, printre altele, un bun cunoscător al culturii româneşti, fost student al lui Mario Roques, prieten cu filosoful Ion Petrovici, apreciat de Nicolae Iorga etc.

A fost primit — ca membru corespondent — în Academia Română exact în aceeaşi zi în care Liviu Rebreanu devenea titular în cel mai mare for ştiinţific al ţării.

Dar nu voi intra în amănunte, pentru că documentele (scrisorile) trebuie să vorbească singure aici, într-o asemenea revistă de texte inedite.

Fănuş BĂILEŞTEANU

«...o ofertă din America pentru *Pădurea...* dumneavoastră...»

LIVIU REBREANU
has given us a few masterpieces without which we should have been much poorer.
Next week a new Rumanian novelist, Liviu

England and the United States, it must be confessed, have become the salvation of foreign authors, especially those belonging to the smaller nationalities, since the War. On the whole, however, it has been a fair exchange, since during the past five or six years Central Europe

"In remembrance of my brother Emil, hanged by the Hungarians on the Rumanian front in the year 1917," is the dedication of a novel entitled "The Forest of the Hanger," by Liviu Rebreanu, which George Allen and Unwin are publishing. It ran into many thousands when it was published in the author's native country.

I

1, Crofton House
32, Church Street Chelsea
London, S.W.3
8.10.29

Dragă domnule Rebreanu,

Azi dimineată am primit o ofertă din America pentru *Pădurea...* Dumneavoastră.

Trimisesem [editurii] rezumatul cărții și un capitol tradus în engleză. Directorul acestei case de editură îmi scrie că-i este greu să-și facă o părere clară despre o carte de care ia cunoștință doar printr-un singur capitol, dar dacă-l asigur că restul cărții e tot așa de bun ca primul capitol se va decide să publice volumul în engleză. Bineînțeles că eu sint gata să-l asigur despre aceasta.

El oferă 10% pentru prima mie de exemplare, ceea ce ar reveni pentru o carte de 2,50 dolari exemplarul suma de 250 dolari. Mi-ar plăti această sumă înainte de publicarea cărții. Apoi pentru 2 500 de exemplare venitul ar fi de 625 dolari (10%) pentru 5 000 exemplare 1 250 dolari, iar pentru 10 000 exemplare 2 500 dolari.

Directorul îmi mai scrie că editura nu plătește separat pentru traducere, intrucit așa e obiceiul ca autorul și traducătorul să primească câte 50% din suma totală cuvenită.

Prin urmare, domnule Rebreanu, cred că n-ar fi decît just ca să-mi acordați 50%. Pînă acuma mi-am dat atîta osteneală și am cheltuit destul cu cărțile Dvs., și mai ales dacă *Pădurea* nu va avea succes în America (ceea ce sper că nu se va întîmpla în nici un caz) eu risc să nu primesc nici măcar acei 50%, jumătate din cei 250 dolari, pentru munca depusă la traducerea acestei cărți. Este un mare risc pentru o persoană care trăiește din scris și n-ar merita să facă o așa muncă pentru mai puțin de 50%.

Cred că ar fi bine să acceptăm această ofertă, căci pînă în prezent toți editorii englezi cărora le-am oferit cărțile Dvs. mi-au răspuns că ar vrea să vadă romanul tradus în întregime, înainte de a se putea decide dacă romanul i-ar interesa, fiindcă, bineînțeles, nici unul din ei nu înțelege nici un cuvînt românesc.

Dacă totul merge bine, vă trimit contractul înainte de a-l semna, la „Society of Authors & Playwughts“, unde sint membră, societate care-și face o datorie să examineze contractele membrilor și veghează să nu fie o clauză dăunătoare. În sfîrșit, voi face tot posibilul pentru apărarea intereselor Dumneavoastră.

Sper, dragă domnule Liviu Rebreanu, să primesc în scris și imediat aprobarea Dvs. și garanția că partea mea de 50% îmi va reveni.

Așteptînd, trimit expresia sentimentelor mele devotate.

Alice V. WISE

A Rumanian War Story.

"In remembrance of my brother Emil, hanged by the Hungarians on the Rumanian front in the year 1917," is the dedication of "The Forest of the Hanged," a novel by Liviu Rebreanu.

II

I, Crofton House
32, Church Street Chelsea
London S.W.3
England
19.3.30

Dragă domnule Rebreanu,

În sfârșit găsesc un moment ca să vă scriu. Sint mulțumită că pot să vă dau vești bune. Traducerea în engleză a *Pădurii* dvs. se află deja în miinile unei excelente case de editură englezești și în citeva zile va fi trimisă o copie la New York. Cartea va apărea probabil în luna septembrie și la Londra și la New York.

N-a fost ușor, dar dacă *Pădurea* va avea succes, *Ion* al dvs. și *Golanii* probabil că vor urma. Dar văd că încep cu sfârșitul!

După ce am primit scrisoarea Dvs. de acceptare a condițiilor, m-am adresat unui alt editor englez, oferindu-i drepturile bănești engleze, asupra *Pădurii*. La început nu a fost interesat, dar cînd a aflat că am primit deja o ofertă din America m-a rugat să mai revin. După ce mi-au luat un interviu, am pus la cale întîlnirea între cele două case de editură. Nu vă pot explica prin scris — toate mofturile editorului englez, toate scrisorile chiar și toate cablogramele ce ne-am trimis reciproc: *tout mon bluff, et tout leur bluff!* Vă voi povesti toate acestea cu proxima ocazie cînd voi fi la București. În fine, în puține cuvinte, vă spun că la începutul acestui an am semnat un contract cu Casa editurii engleze (D-nii G. Allen & Co. Unwin) care la rîndul lor au semnat un contract cu americanii. Prin acest contract vom primi 10% pentru primele 4 000, iar 12 1/2% vom primi după aceea; în plus 80% din tot ce ne revine din America. (Americanii dau 10% pentru primele 2 500 ex., 12 1/2% pînă la 5 000 ex. și 15% peste 5 000); în plus 80% asupra tuturor drepturilor ce se vor vinde (foiletoane, cinematograf, seriale etc.) De asemenea vor da un avans de 137 lire sterline din ce mai datorează. Vor plăti imediat ce cartea va fi publicată. Cheltuielile vor fi de 6 sau 7 lire (au fost necesare 3 copii bătute la mașină), prin urmare ne rămîn 130 lire, ceea ce reprezintă un avans foarte important asupra celor 50 lire ce mi-au oferit la început; nu este așa? sinteți mulțumit?

Cum v-am mai spus anterior, lucrul acesta nu s-a tranșat atît de ușor și nici imediat; din moment ce contractul a fost semnat, m-am și apucat de treabă, pentru că promisesem să le dau traducerea cel mai tirziu la 12 martie, (dealtfel data aceasta era inclusă și în contract). Azi, la ora 4 dimineața am terminat revizuirea manuscrisului, iar la prînz era în mîna editorului! Afară de aceasta, după cum bine știți, domnule Rebreanu, *Pădurea* dvs. nu este o carte ușor de tradus. Nu este suficient a cunoaște profund cele două limbi, este necesară o mai adîncă cunoaștere pentru a da ideea clară a ceea ce autorul vrea să exprime. Nu-i așa că e adevărat? Cred totuși că am reușit și cred că acum îl cunosc pe Apostol Bologa tot așa de bine ca și dvs.

Am fost obligată să le promit în contract că mă voi adresa tot lor pentru *Ion* și *Golanii*, dar am precizat, că dacă în termen de 3 luni nu-mi fac oferta definitivă sint liberă să ofer aceste cărți altei edituri.

Cred acuma că v-am spus tot ce aveam de comunicat. Pentru rest rămîne să hotărască destinul! Vă rog să-mi trimiteți imediat două fotografii foarte bune de-ale dvs., de asemenea detalii biografice asupra dvs. și a carierei dvs.. Amîndouă casele de editură au nevoie de aceasta pentru a putea începe publicitatea cît mai în grabă.

De asemenea, vă rog să-mi scrieți cine era *Avram Iancu*. Nu am găsit numele lui în nici o enciclopedie.

Așteptînd cu bucurie să vă citesc, primiți, dragă domnule, expresia celor mai bune sentimente.

Alice V. WISE

II

1, Crofton House
32, Church Street
Chelsea
London S.W.3
England.

19. 3. 30.

Cher Monsieur Rebreanu,

Enfin je trouve un instant
pour vous écrire. Je suis contente de

III

1 Crofton House
32, Church Street, Chelsea
London S.W.3
England

28 mai 1930

THE
FOREST OF THE HANGED

A NOVEL

by

LIVIU REBREANU

Translated
from the Romanian

by A. V. WISE

LIVIU REBREANU:
FOREST OF
THE HANGED

TRANSLATED
FROM THE ROMANIAN BY
A. V. WISE

NEW YORK
DUFFIELD & COMPANY
MCMXXX

LONDON
GEORGE ALLEN & UNWIN LTD
MUSEUM STREET

Dragă domnule Rebreanu,

Chiar acum am primit un cec de 95 lire de la editorii americani. Trebuiau să-mi trimită 100 lire, dar se pare că 5% reține statul, din toți banii ce urmează să-i primească străinii. Am făcut destulă gălăgie, dar zadarnic, pentru că, informându-mă, am aflat că aceasta este hotărîrea și nu e nimic de făcut.

Cele trei copii timbrate, bătute la mașină, au costat 7 lire. Restul de 88 lire, îl împărțim: adică ne revine fiecăruia cîte 44 lire. Chiar acuma, prin același curier trimit doamnei Braunstein, 10% din partea Dvs., precum m-ați autorizat să trimit: 4 lire și 8 șilingi, deci 44 lire minus 4 lire și 8 șilingi, mai rămîn 39 lire și 12 șilingi. Vă trimit acum 39 lire și 10 șilingi în bilete de bancă; fiindcă îmi este greu să vă trimit 2 șilingi îi voi trimite rîndul viitor. Cred că nu vă supărați: nu-i așa?

Cartea noastră va apărea în luna septembrie, poate chiar înainte — pentru că chiar de acum trei săptămîni am corectat ultimele probe. Vă trimit separat catalogul editorilor englezi. Cei cuprinși în catalog la urmă vor plăti 37 lire și 10 șilingi, numai cînd va apărea cartea. Apoi totul depinde de vinzarea cărții și a popularizării ei. Sperăm mereu!

Vă mulțumesc pentru ultima dvs. scrisoare. Sînt sigură că veți fi foarte mulțumit să aflați că editorii englezi și cei americani m-au complimentat foarte călduros pentru traducerea mea și cred că știți că nici englezii nici americanii nu se inflăcărează prea ușor! Prin urmare au fost realmente mulțumiți.

Vă rog să-mi scrieți *imediat* ce ați primit acești bani, mai ales că am intenția să părăsesc Londra de Rusalii și să mă stabilesc la Paris.

Imediat ajunsă la Paris, vă voi trimite noua mea adresă dar vă rog să-mi scrieți cit mai repede — îndată ce ați primit banii.

Cu sentimentele mele cordiale,

Alice V. WISE

Hotel Victoria
47, Rue d'Amsterdam
Paris (8ème)
6 noiembrie 1930

Dragă domnule Rebreanu,

În sfârșit, răspund scrisorii Dvs. din 5 octombrie. Am fost bucuroasă văzînd că traducerea mea v-a plăcut. Ați făcut bine că ați apelat și la serviciile d-lor Beza și Protopopescu, precum și eu am făcut tot ce am putut — și editorii la fel — dar, știți că la noi (ca pretutindeni, nu-i așa?) condițiile comerciale sînt acum foarte grele și se vinde greu orîșice carte. Se pare că și în America este la fel. Totuși, scrieți Legației din New York să se ocupe de cartea Dvs.; în America, prin propagandă, se face mai mult decît în Anglia. Editorii americani sînt: Domnii Duffield & Co., 200, Madison Avenue, New York.

În curînd vă voi trimite două exemplare din ediția americană, pe care le aștept de la o zi la alta. Editorii mi-au scris că pînă în prezent toate recenziile despre *Pădurea Spînzuraților* apărute în America au fost favorabile, dar comerțul cărților merge foarte slab în momentul acesta, deci sînt obligați să aștepte ca să vadă cum se va vinde cartea înainte de a se decide ceva în privința *Ciuleandrei*. Dar mi se pare că tonul scrisorilor lor este favorabil.

Acuma, despre conturile noastre. Vă trimit în scrisoare un cec pentru 11 417 lei (unsprezece mii patrusute șaptesprezece lei) = 14 lire pentru ediția englezescă. Am primit de la Allen & Unwin un cec de 37,10 lire, ceea ce ar face 18,15 lire pentru fiecare. Din aceste 37 lire, trebuie să plătesc 10% taxe (dacă banii vi se trimit direct trebuie să plătiți 20%, fiindcă sînteți străin), adică 3,15 din care vom plăti fiecare jumătate, ceea ce face 17,6 £ + 5 = 22,6 pentru timbre etc.; din partea Dvs. am dedus că 10% din 18,15 sînt pentru doamna Braunstein, ceea ce înseamnă £ 17,6. Vă rămîn deci 18,15 — 4(1,146 + 5/ — + 1,12.6) = 14,15 Lire. Cecul este pentru 14 Lire. Am reținut cei 15 șilingi pentru că mi-ați scris că ați mai dori cîteva exemplare din *Pădurea Spînzuraților* (*Forest of the Hanged*). În contractul meu cu Allen & Co. Unwin se prevede o clauză care-mi dă dreptul să cumpăr cartea cu 50% rabat la prețul de vânzare, prin urmare în loc să plătesc 7 șilingi și 6 pence pentru un exemplar, nu plătesc decît 3 șilingi și 9 pence. Astfel m-am gîndit că dacă aș reține cei 15 șilingi care vă sînt dați în plus (peste 14 lire) ar fi mai simplu și n-ar fi nevoie ca Dvs. să mai trimiteți alți bani. Spuneți-mi, vă rog, dacă am procedat bine în acest fel, sau dacă doriți și cei 15 șilingi.

Cred că veți găsi socoteala în ordine, iar dacă e ceva neclar vă rog să-mi spuneți deschis și vă voi explica pe larg.

Vă trimit de asemenea, incluse în scrisoarea mea, cîteva decupaje [din presă], care desigur vă vor interesa; sînt numai cîteva, care mi-au fost trimise de prieteni. Ca să le obțin pe toate ar fi fost nevoie să mă abonez la o agenție ce colecționează tot ce apare despre un autor, dar aceasta ar fi costat 1 liră și 1 guinee, cheltuială mare, nu credeți?

Vă mai trimit două scrisori care mi-au parvenit, pentru Dvs., una din Statele Unite, cealaltă din Canada. Doamna din Atlanta dorește autograful Dvs. (Cred că ar fi putut avea politetea să spună că i-a plăcut cartea Dvs., sau ceva analog, nu-i așa? Ce ziceți?) Și vă mai trimite un plic timbrat cu un timbru american pentru răspuns! Și Maiorul (viteaz, judecînd după decorațiile sale) are și el un exemplar cu autograf pentru colecția sa literară referitoare la război și promite să vă trimită o carte din colecția lui în schimb.

Iată, cred că v-am spus tot. Răspundeți-mi imediat ce ați primit banii și trimiteți-mi în același timp, vă rog, o scrisoare care să-mi confirme în scris drepturile de traducător în englezește pentru *Ciuleandra* și promisiunea Dvs. că voi avea 50% drepturi de autor.

Primiți, dragă domnule, salutările mele cele mai amicale și fiți încredințat de întregul meu devotament pentru cartea Dvs.

Alice V. WISE

V

[carte poștală]

23, rue Bau [...] [rupt colț]

Paris (XV-e)

19 decembrie 1930

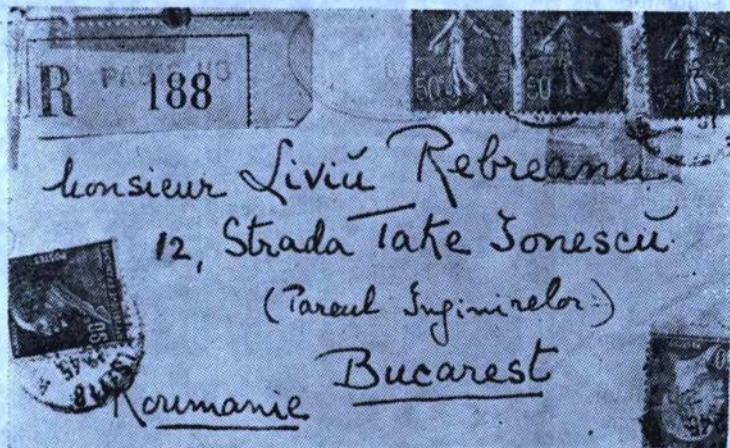
Dragă d-le Rebreanu,

Vă scriu numai un cuvânt — pentru a vă felicita și a vă ura „*La mulți ani!*” și a vă face cunoscută noua mea adresă.

Rămân a dumneavoastră

Alice V. WISE

Am primit scrisoarea dumneavoastră și vă voi scrie imediat ce voi avea vești din America despre „*Ciuleandra*”.

23, rue Bau-
Paris (XVe)
le 19. decembre 1930

47
Cher Monsieur Rebreanu,
Enfin je répo-
s octobre. J'ai été bien con-
que ma traduction vous a
bien fait d'envoyer les
Polizosescu de mon cō

Cher h. Rebreanu,
Un mot seulement pour vous souhaiter
"la multi ani" et vous donner ma nouvelle
adresse. Bien cordialement à vous
Alice V. Wise
J'ai bien reçu votre lettre et je vous envoie - aussitôt que
j'aurai des nouvelles d'Antony - un impet de Lin Bancha
"Les Éditions d'Art YVON", Paris, 14, rue de la Harpe
Reproduction interdite - Fabrication en France
11 - PARIS, Tour Saint-Jacques

Liviu REBREANU pe meridianele lumii

*Avec les compliments
L'Ambassade du Japon*

ÎN TRE SCRITOAREA JAPONEZĂ MICICO Yoda din Tokio și Fanny Liviu Rebreanu s-a schimbat între anii 1965—1969 o bogată corespondență, ocazionată de munca de traducătoare a celei dintii. Într-adevăr, încă din scrisoarea datată 6 oct. 1965, tălmăcitoarea afirma: «Aici lucrez pentru traducere cu toate forțele». Romanul ales era *Răscoala*; în scrisoarea din 29 august 1967, Micico Yoda anunță că: «Miine, adică pe 30 august, primul volum de traducerea [sic!] romanului *Răscoala* va apărea în țara noastră». Volumul al doilea urma să apară «în sfârșitul lunii septembrie» la Editura „Sin Nihon Șuppanșa”, «editură progresistă», cum specifica autoarea traducerii.

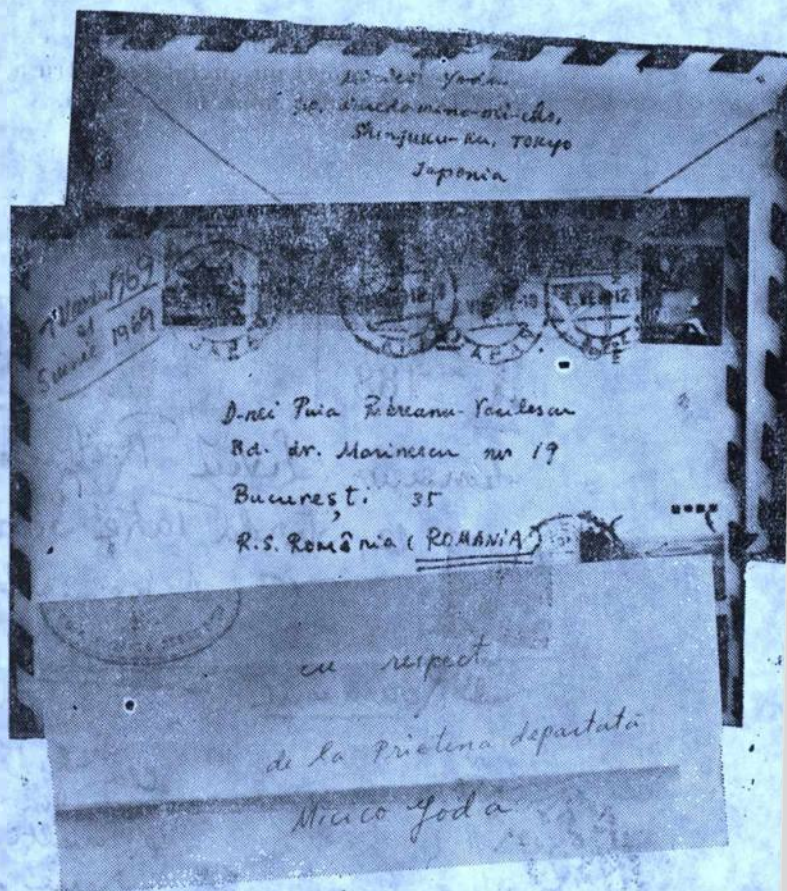
În luna ianuarie 1968, sosea, de la Tokio, traducerea *Răscoalei*, cu următoarea dedicație:

«Doamnei Fanny Liviu Rebreanu care mi-a dat curaj pentru [o] încercare atât de mare, traducerea de roman *Răscoala*».

Între timp, scriitoarea făcuse o vizită în țara noastră. Într-o scrisoare, datată 3 decembrie, dar fără an, tinăra intelectuală îi mărturisise măicuței: «Se apropiază sfârșitul anului. Anul acesta a fost un an bogat pentru mine. Am făcut o vizită la țara Dvs. și am făcut cunoștința cu mulți oameni. Mai ales vizita la Dvs. e eveniment luminos și prețios. Nu voi uita ziua aceasta».

La 8 noiembrie 1968, Micico Yoda, vorbind despre acordarea Premiului Nobel scriitorului japonez Kawabata, face această observație: «Dar mi se pare că [lui] Kawabata ca scriitor [ii] lipsește ceva care Liviu Rebreanu are. Nu pot să explic bine dar poate dragostea pentru poporul [său] ...».

Într-o altă epistolă, cea din 5 iunie 1969, Micico îi vorbea de traduceri pe care le efectua, de astă dată din poeziile lui Vasile Alecsandri, precum și de faptul că poetul ar fi proiectat o călătorie în Japonia.

«Ce ar fi văzut dacă a[r] [fi] venit aici în 1861? Deja fusese deschis[ă] legația americană la portul Shimoda... Japonia era în perioada de tranziție spre modernizare. Din păcate poetul n-a putut să vină.»

După apariția volumului I din *Jurnalul părintelui meu*, i-am trimis, la Tokio, cartea. Sper s-o fi citit până acum.

Puia Florica REBREANU

作家の肖像

流の要諦 政治的 的の 命の 的の 的の

アラビア文字の書

Liviu Rebreanu
RASCALA
En Langues Etrangères, Bucarest, 1907/1910.

十三種外国文学丛书 这部书是...
有较大的文学价值，全书二百多...
册，读者可以了解二十世纪历史...
的概况以及各国文学发展的概况...
本书中所选载的外国文学作品...
在外国文学史上，占有重要地位。

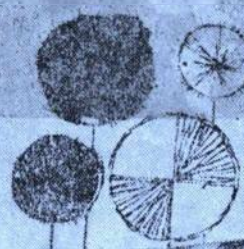
وزارة الثقافة

المركز الثقافي العربي

غاية المودة

دار الكتاب العربي

تواصلت على تكوين مكتبة...
كاملة، تخدم القارئ...
الثقافة وعلم الاجتماع

تاريخ علم الحيات
الاشعاعية في الفن
الفن والحرة

Opera lui Rebreanu in
limbi orientale: Arabă,
Chineză, Japoneză,

«...mîndru de a participa la strălucirea marelui Dumneavoastră talent...»

I

Poitiers, 7 octombrie 1937

Domnule și dragă Maestre,

Am primit o scrisoare de la excelentul meu prieten Ion Petrovici, care mi-a spus că v-a informat despre proiectele mele și mă asigură că le-ați primit favorabil, angajându-mă să vă scriu.

În primul rînd, îmi dați voie să mă prezint: sint conferențiar la Facultatea de Litere din Alger, filosof, doctor în litere. Am 36 de ani. Poate că domnul Petrovici v-a pus la curent cu ultimele mele publicații, care mi-au adus — numai de anul trecut — două

I

Poitiers, le 7 Octobre 1937

Monsieur et cher Maître,

Je viens de recevoir une lettre de mon excellent ami le doyen Petrovici qui me dit vous avoir entretenu de mes projets, m'assure que vous leur avez réservé un accueil favorable et m'engage à vous écrire.

Permettez-moi tout d'abord de me présenter à vous : je suis (depuis hier) maître de conférences à la Faculté des Lettres d'Alger, agrégé de philosophie, docteur ès lettres, actuellement âgé de 36 ans : monsieur Petrovici vous aura probablement entretenu de mes dernières publications¹ qui m'ont valu depuis l'an

premierii importante de la Institut. De mulți ani colaborez la multe reviste și numele meu începe să fie cunoscut, atât în Franța, cât și în străinătate, unde, între anii 1922 până în 1934, am făcut turnee și am ținut conferințe.

În ceea ce privește România, am făcut în anul 1921 un mare și frumos voiaj de studii, parcurgând aproape toată țara Dvs., cu o misiune prezidată de domnul Glotz, al cărui secretar eram.

Patria Dvs. m-a sedus cu totul; mi-am perfecționat cunoștințele de limba română, urmind cursurile d-lui prof. Mario Roques, la Școala Limbilor Orientale. Apoi am continuat să studiez serios istoria românească sub auspiciile marelui Dvs. Nicolae Iorga. Într-o anchetă referitoare la situația religioasă a Europei am publicat trei mari articole, referitoare la *Istoria Bisericii românești*, despre care N. Iorga a scris într-un „*Buletin*“ că este pentru prima dată când acest subiect se tratează cu seriozitatea necesară. De asemenea, am scris mai multe articole asupra Basarabiei, precum și privitor la politica internă a României. Apoi am fost un an întreg lector la Universitatea din Iași. În cele din urmă, amicul meu, matematicianul [Petre] Sergescu, din Cluj, mi-a atras atenția asupra operei și persoanei Dvs.

În primul rând, am citit *Ciuleandra*, căreia i-am admirat forța și savoarea, cu toată ignobila traducere franceză, care dăunează stilului.

Apoi am citit *Pădurea Spînzuraților*, ideal tradusă de amicul meu Thévenin. Cartea aceasta m-a cucerit definitiv și i-am consacrat un important articol în „*La Vie Intellectuelle*“ pe care vi l-am trimis atunci, dar care nu știu dacă v-a parvenit.

Dar dl. Sergescu m-a asigurat că *Ion* este chiar mai frumoasă, mi-am procurat o ediție românească și, după o primă lectură, m-am încumetat să o traduc: experiența fiind satisfăcătoare, am continuat și sint acum pe la mijlocul vol. II. Este o carte foarte frumoasă care te introduce în sufletul românesc. Voi fi fericit și mîndru dacă voi izbuti să o fac îndrăgită cititorului francez.

Îmi spune dl. Petrovici că sînteți sceptic în ceea ce privește rezultatul comercial. Să fim prudenți, dar nu se știe niciodată! Condițiile pe care le gîndiți mi se par juste

dernier deux prix importants de l'Institut. Je collabore depuis de nombreuses années à nombreuses revues et je commence à avoir un nom connu, tant en France qu'à l'étranger, où j'ai été, de 1922 à 1934 chargé de plusieurs missions et tournées de conférences.

En ce qui concerne la Roumanie, j'ai fait en 1921 un grand et beau voyage d'études où j'ai parcouru presque tout le pays avec une mission présidée par M. Glotz, dont j'étais le secrétaire. Votre belle patrie m'ayant littéralement séduit, j'ai perfectionné mon étude de la langue en suivant les cours de M. Roques à l'École des Langues Orientales, et je me suis mis à étudier sérieusement l'histoire roumaine sous les conseils de votre grand Nicolas Iorga. J'ai publié dans une enquête sur la situation religieuse de l'Europe, trois gros articles sur l'Histoire des Eglises roumaines, dont M. Iorga a écrit dans son Bulletin que le sujet avait pour la première fois été traité avec le sérieux nécessaire: j'ai donné plusieurs articles sur la question de Bassarabie et sur la politique intérieure de la Roumanie. Puis j'ai été une année lecteur à l'Université de Jassy. Ces derniers temps mon amie Sergesco, le mathématicien de Cluj, avait attiré mon attention sur votre oeuvre et votre personne: j'ai lu d'abord Ciuleandra, dont j'ai beaucoup goûté la force et la saveur malgré l'ignoble traduction française qui endépare le style. J'ai lu ensuite la Forêt des Pendus où vous avez par contre trouvé dans mon ami Thévenin le traducteur idéal. Ce livre m'a complètement conquis: je lui ai consacré aussitôt à sa parution un important article dans la „Vie Intellectuelle“, que je vous ai d'ailleurs envoyé à l'époque, je ne sais s'il vous est parvenu. Mais Sergesco m'ayant assuré que Ion était encore plus beau, je me suis procuré l'édition roumaine et après une première lecture j'ai essayé mes forces comme traducteur: l'expérience ayant été satisfaisante j'ai continué et je suis maintenant en plein milieu du seconde volume. C'est un bien beau livre et qui me semble pénétrer bien profondément dans l'âme roumaine: je serai heureux et fier, si je puis y aboutir, de la faire connaître au lecteur français.

M. Petrovici me dit que vous êtes sceptique sur le résultat commercial de l'opération. Je crois cette attitude prudente, mais enfin on ne sait jamais! Les conditions que vous envisagez me semblent très

Alger, le 4 Octobre 1938
Monsieur et cher Maître,

Très agréé, maintenant cher maître
Je vous en remercie de mes sentiments tout
dévotés
Veuillez agréer
votre dévoué

Je vous remercie très sincèrement pour
l'envoi de *Grila* dont la présentation
extérieure est elle-même parfaite. Je suis
en train de m'y plonger avec délices, et je
vous prie de m'en excuser pour le retard dû aux derniers
événements politiques qui nous ont mis.

și sint de părerea Dvs. Fiți, vă rog, amabil și trimiteți-mi un cuvânt în limba franceză.
Cam astfel:

Subsemnatul Liviu Rebreanu, încununat cu marele premiu al Academiei Române
[„Năsturel“], autorizez pe domnul Pierre Mesnard să traducă și să publice în limba
franceză romanul meu *Ion*, care nu este angajat în vreo convenție asemănătoare.

Autorizez pe domnul Pierre Mesnard să ducă lucrarea la bun sfârșit cu editura
care-i convine și-mi rezerv jumătate din drepturile de autor, care eventual vor rezulta
din această apariție.

București, data octombrie 1937

Semnătura,

Aș mai dori un scurt *curriculum vitae* asupra celor ce vă privesc; de asemenea, cele
mai însemnate studii ce v-au fost consacrate de critică.

Puteți să-mi răspundeți pe adresa de aici, unde voi rămâne până la 1 noiembrie,
sau, dacă preferați — la Facultatea de Litere din Alger.

Foarte fericit și foarte mândru de a colabora cu Dvs. și de a participa la strălucirea
marelui Dvs. talent, vă rog, domnule și scumpe Maestre, să primiți expresia profunde
mele admirații și întregul meu devotament,

Pierre MESNARD

Prof. Pierre Mesnard, 35 Rue de la Marne, Poitiers (Vienne), France.

correctes et j'y souscris très volontiers. Soyez donc assez aimable pour m'envoyer un mot ainsi rédigé
en français.

Je soussigné, Liviu Rebreanu, grand prix de l'Académie Roumaine, autorise Monsieur Pierre
Mesnard à traduire et publier en français mon roman *Ion*, qui n'est l'objet d'aucune convention semblable
et reste libre de tout engagement à l'égard de mon éditeur roumain. J'autorise Monsieur Pierre Mesnard
à traiter à cette fin avec l'éditeur de son choix, et je me réserve la moitié des droits d'auteur qui résulte-
raient éventuellement de cette publication.

Bucarest, le octobre 1937

Signature.

J'aimerais aussi avoir un bref *curriculum vitae* vous concernant, et connaître les meilleures études
qui vous aient été consacrées par la critique roumaine, et le cas échéant, allemande.

Vous pouvez me répondre ici où je reste jusqu'à la Toussaints (1 novembre), ou si vous le préférez,
à la Faculté des Lettres d'Alger. Très heureux et très fier de collaborer avec vous et de pouvoir parti-
ciper au rayonnement de votre grand talent, je vous prie, Monsieur et cher Maître, de bien vouloir agréer
l'expression de ma profonde admiration et de mon entier dévouement.

Pierre MESNARD

M. le Professeur Pierre Mesnard, 35 Rue de la Marne Poitiers (Vienne) France
[Récommandée]

Poitiers

D-el Sale

Domnului Liviu REBREANU

97 Bulevardul Elisabeta

Bucarest

(Roumanie)

Poitiers, le 7 Octobre 1937.

Monsieur et cher Maître,

Je vous envoie une lettre de mon excellent ami le docteur Istvanici.

Alger, 8 decembrie 1937

Domnule și dragă Maestre,

Am fost extrem de fericit de a fi primit buna Dvs. scrisoare și mai ales să citesc lucrurile atât de delicate pe care mi le-ați comunicat; ceea ce deja presimțisem la lectura operelor Dvs. mi-a apărut atunci în plină lumină: o anumită afinitate de sentimente și de intuiție, cu toate diferențele de preocupări care ar fi putut să ne despartă.

Incurajat de aprobarea Dvs., voi continua lucrul, ca să termin traducerea la care lucrez de mult timp: ajung pe curînd la ultimul capitol și mă gîndesc să găsesc timp să duc la bun sfîrșit totul în cursul lunii viitoare. Dar îmi mai rămîne încă o trudă serioasă de revizie, ca să dau întreaga strălucire dorită manuscrisului pe care aș dori să-l pot duce, de Paști, la Paris, unde sper să fiu atunci.

Intr-adevăr, există dificultăți considerabile la traducere. *Ritm*ul dialogului țărănesc (și, desigur, limba propriu-zisă) este așa de greu de transpus în franceză, și aș avea nevoie să cizelez cît mai multe pasaje pentru a le adapta pe cît posibil geniului limbii franceze.

În ceea ce privește ecoul operei Dumneavoastră, vă înșelați crezînd că aspectul *pămîntesc* l-ar îndepărta de sensibilitatea noastră. Dimpotrivă. După 1910, romanul francez nu încetează să se îndrepte din ce în ce mai mult spre analiza psihologiei țărănești și a produs capodopere precum: *La terre qui meurt* de René Bazin, *La Brière* de Alfons de Chateaubriand, *Rabolliot* de Genevoix, *Champi Tortu*, *le Flambeau de Riffault* de Gaston Chéreau și cite altele. Nu, însă cititorul francez nu bănuiește încă valoarea literaturii românești — asta e adevărul.

Din timpul războiului, avem tendința unei integrări progresive într-o lume nordică, americană sau anglo-saxonă. Țările anglo-saxone ne-au împrumutat multe, au cucerit cercurile pariziene ale criticii și editurilor: se traduc la noi sute de romane engle-

II

Alger, le 8 Décembre 1937

Monsieur et cher Maître,

J'ai été extrêmement heureux de recevoir votre bonne lettre et plus encore d'y lire les choses si délicates que vous avez su y mettre: ce que j'avais déjà présenté à la lecture de vos ouvrages m'ont alors apparu en pleine lumière, une certaine affinité de sentiments et d'intuition, malgré toutes les différences de formation et d'activité qui auraient pu nous séparer. Je m'en vais donc, muni de votre encouragement et de votre approbation, finir la traduction à laquelle je travaille depuis si longtemps: j'en arrive bientôt au dernier chapitre et je pense trouver le temps de le mener à bien durant le mois prochain. Mais il me restera un sérieux travail de révision pour donner tout l'éclat voulu au manuscrit que je voudrais pouvoir emporter à Paris à Pâques prochain, où j'espère me rendre sur le continent. Il y a en effet dans la traduction des difficultés considérables: le rythme des dialogues paysans (plus que la langue elle-même) est assez dur à rendre en français, et j'aurai besoin de repolir bien des passages pour les assouplir un peu au génie de notre langue.

En ce qui concerne le retentissement de votre oeuvre chez nous vous avez tort cependant de croire que ce soit son aspect terrien qui l'éloigne de notre sensibilité. Au contraire. Depuis 1910 le roman français ne cesse de se diriger de plus en plus vers l'étude de psychologie paysanne et il y a produit ses chefs d'oeuvre, comme la *Terre qui meurt* de René Bazin, *La Brière* de Alphonse de Chateaubriand, *Rabolliot* de Genevoix, *Champi Tortu*, *le Flambeau* des Riffault de Gaston Chéreau, et combien d'autres. Non; mais le lecteur français ne soupçonne pas encore l'importance de la littérature roumaine, voilà la vérité. Nous allons de plus en plus, depuis la guerre, à une intégration progressive dans un monde nordique, américain ou anglo-saxon. Les pays anglo-saxons nous ont emprunté beaucoup, mais ils ont conquis les milieux parisiens de la critique et de l'édition: on traduit chez nous des centaines

zești, atît de lungi și de plictisitoare și se impun cu sila cititorilor. Prin Anglia ne vin scandinavii și prin cercurile de stînga, rușii.

Dar, de exemplu, marile frumuseți ale literaturii poloneze actuale — cu tot efortul propagandei — continuă să fie, practic, ignorate. Împotriva acestora trebuie să luptăm dacă vrem să păstrăm o judecată dreaptă: adaug că, în ceea ce privește România, succesul literaturii Dvs. la noi ne înlesnește păstrarea cultului latinității — ceea ce e foarte important.

Iată în ce spirit doresc eu ca romanele Dvs. să aibă aceeași strălucire ca cele din Italia. V-aș fi foarte recunoscător *dacă mi-ați trimite cît mai urgent teza italiană** de care mi-ați vorbit, precum și o notiță bibliografică, pe care mi-ați promis-o, și toate studiile critice românești, germane sau italiene care vi se par de primă importanță pentru Dvs., mi-ați face un mare serviciu, și pentru mine, personal, și pentru a putea găsi un eventual editor. În momentul de față sînt foarte prins cu munca, pentru că tocmai am primit o catedră nouă, frumos simbol al acestei vieți intense pe care Franța nu încetează s-o dezvolte pe acest pămînt african, Alger, care înainte de război număra 100 000 de locuitori și acum a ajuns la 300 000, Universitatea și-a dublat numărul de catedre și, din 1912, se înregistrează o activitate intensă. Dumneavoastră, pe care vă interesează așa de mult conflictele și colaborarea raselor, ar trebui să petreceți o iarnă însorită în acest mare și frumos oraș, unde se întîlnesc toate tipurile din Europa și Africa. Ați fi uimit să observați cum cultura franceză știe să se impună, încet, invizibil, în rîndul autohtonilor și să creeze pe acest pămînt arid o civilizație materială și spirituală inedită și plăcută — Canada secolului XX.

Mărturisesc că sociologul care sînt, sînt de multe ori surprins de grandoearea efortului și, în unele privințe, de frumusețea rezultatului. Dar iată că ne-am îndepărtat de preocupările literare!

* Teza de doctorat a Anei Giamb Bruno, *Una naturalista romeno*. Liviu Rebreanu, apărută la Roma — 1937.

de romans anglais aussi longs qu'ennuyeux et on les impose de force au lecteur. Il y a, par l'Angleterre, un tour de faveur pour les Scandinaves — et par nos milieux de gauche, pour les Russes. Mais par exemple les beautés puissantes de la littérature polonaise actuelle, malgré un bel effort de propagande, continuent à être pratiquement ignorées. C'est contre cela qu'il nous faut lutter, si nous voulons garder un jugement objectif: j'ajoute que en ce qui concerne la Roumanie, le succès de votre littérature chez nous est propre à nous conserver le culte de notre latinité, ce qui est tout de même important. Voilà aussi, dans quel esprit je souhaite voir vos livres avoir chez nous le même rayonnement qu'en Italie.

Je vous serais donc très reconnaissant de bien vouloir me faire envoyer d'urgence la thèse italienne dont vous me parlez aussi que la courte notice bibliographique vous m'avez promise, et toute étude roumaine, allemande ou italienne qui vous semblerait de premier ordre sur votre oeuvre ou votre personne: vous me rendriez ainsi grand service, et pour ma formation personnelle, et pour le recherche d'un éditeur éventuel.

Je suis en ce moment très surchargé de travail, car je viens de m'installer dans une chaire de Faculté toute nouvelle, beau symbole de cette vie intense que la France ne cesse de développer sur cette terre africaine. Alger, qui avait cent milles habitants avant la guerre et a maintenant trois cent milles, l'Université a doublé le nombre de ses chaires depuis 1912, et l'on connaît ici une activité généreuse. Vous que le conflit et plus encore la collaboration des races intéresse si vivement vous devriez venir passer un hiver ensoleillé dans cette grande et belle ville où l'on conçoit tous les types de l'Europe et de l'Afrique. Vous y seriez surtout frappé de voir combien la culture française sait s'imposer lentement, insensiblement aux masses indigènes et créer sur ce sol aride une civilisation matérielle et spirituelle inédite — et combien sympathique — notre Canada de XX siècle. J'avoue que le sociologique qui vit en moi est parfois saisi par la grandeur de l'effort et, sur quelques points, la beauté du résultat.

Vă voi ține la curent cu terminarea muncii mele și cu posibilitățile care mi se vor oferi: sper ca 1938 să ne rezerve cîteva plăcute surprize la un editor parizian.

În așteptare, permiteți să vă urez pentru anul care vine o fericită fecunditate, strălucirea operei Dvs., împletită cu cea a scumpei Dvs. patrii, bucuria inimii și pace sufletească.

Noroc și la mulți ani!

Al Dvs. credincios

Pierre MESNARD

III

Alger, 4 octombrie 1938

[carte poștală]

Domnule și dragă Maestre,

*Vă mulțumesc cu toată sinceritatea, pentru că mi-ați trimis *Gorila*, a cărei prezentare grafică am găsit-o excelentă. Aștept cu nerăbdare să mă scufund în deliciul de a o citi, încercînd să ajung și să înțeleg momentele politice care mi-au scăpat din cauza măsurilor noastre de premobilizare.*

*Sper că vom putea din nou să cultivăm artele, să gustăm pacea, cu toate că găsesc la aceasta o față mai puțin îmbucurătoare. Din partea mea, aflați că am terminat la sfîrșitul lui iulie ultima etapă a traducerii mele din *Ion*. Am prezentat lucrarea colecției „*Feux croisés*“, la „Plon“, care în momentul de față este cea mai bună colecție de traduceri. Comitetul de lectură a dat un raport foarte favorabil operei dvs.: îndată ce circumstanțele economice — din păcate nefavorabile în momentul de față — vor permite, se va tipări lucrarea noastră. Inutil să vă spun că urmăresc cu încredere procesul acesta, care se pare că este pe calea cea bună, și că vă voi ține la curent cu desfășurarea lui.*

Vă rog să primiți, iubite maestre, expresia sentimentelor mele devotate.

Al dumneavoastră, credincios,

Pierre MESNARD

Mais, nous voici loin de nos préoccupations littéraires ! Je vous tiendrai au courant de l'achèvement de mon travail et des possibilités qui s'offriraient à moi ; j'espère que 1938 nous ménagera quelque heureuse surprise chez un éditeur parisien. En attendant, laissez-moi vous souhaiter pour cette année nouvelle une heureuse fécondité, le rayonnement de votre oeuvre mêlé à celui de votre chère patrie, la joie de cœur et la paix de l'âme.

Noroc și la mulți ani!

Votre dévoué

Pierre MESNARD

III

Alger, le 4 Octobre 1938

Monsieur et cher Maître,

*Je vous remercie bien sincèrement pour l'envoi de *Gorila* dont la présentation extérieure est elle-même parfaite. Je suis en train de m'y plonger avec délices, essayant de rattraper le retard dû aux derniers événements politiques qui nous ont un peu secourir, à cause des mesures de prémobilisation. J'espère que nous allons pouvoir à nouveau cultiver les arts de la paix, quoique je trouve à celle-ci un visage peu flatteur en l'occurrence.*

*De mon côté j'ai terminé fin juillet le dernier état de ma traduction de *Ion*. J'ai présenté l'ouvrage à la collection « *Feux croisés* » — chez Plon, qui est la meilleure collection de traductions en ce moment. Le comité de lecture a donné un rapport très favorable: sitôt que les circonstances économiques (peu favorables en ce moment) le permettront je crois qu'on imprimera. Inutile de vous dire que je suis l'affaire, qui me paraît en bonne voie et que je vous tiendrai au courant.*

Veillez agréer, maintenant cher maître, l'expression de mes sentiments tous dévoués.

Votre fidèle

Pierre MESNARD

Casa de la Valea Mare, pe adresa căreia l-a trimis poștagul lui Rebreanu scrisoarea prietenului său din Algeria, sosită în București.

IV

Alger, 25 iunie 1939

Dragă domnule și ilustre prietene,

De data aceasta am vești foarte bune să vă împărtășesc. După 14 luni de negocieri și tratative delicate — dar întotdeauna cu cea mai bună cuviință — iată că Editura „Plon et Nourrit” a căzut în fine de acord cu supusul dvs. pentru a edita pe Ion. Vă anexez aici contractul pe care l-am semnat în numele dvs. precum și într-al meu în virtutea autorizației scrise pe care mi-ați dat-o anul trecut. Este bine, chiar foarte bine ce-am obținut pentru o traducere. Jumătate din lucrările imprimate în colecția „Feux Croisés” n-au adus nici un beneficiu autorilor, celelalte fiind primite pe o sumă derizorie, de felul celei ce ne fusese și nouă oferită. Vreau să rezerv viitorului șansa,

IV

Alger, le 25 Juin 1939

Cher Monsieur et illustre ami,

Ce sont cette fois de très bonnes nouvelles que je vous apporte. Après quatorze mois de négociations délicates — mais toujours courtoises — la maison « Plon et Nourrit » a bien voulu tomber d'accord avec votre serviteur pour l'édition prochaine de Ion. Je vous envoie ci-joint le contrat que j'ai signé en votre nom comme au mien en vertu de l'autorisation écrite que vous m'en aviez donné l'an dernier. Il est bon, très bon même pour une traduction : la moitié des ouvrages imprimés dans Feux Croisés n'ayant rien rapporté à leurs auteurs et les autres ayant été acquis pour une somme forfaitaire de l'ordre de celle qui

în cazul că romanul va avea mare succes, așa cum doresc eu, să obținem 10% asupra vinzării, începînd cu a treia mie (de exemplare).

Această ultimă clauză a fost foarte greu de obținut. Cu toată sinceritatea, trebuie să vă mărturisesc că realizarea aceasta a fost ușurată de două evenimente: în primul rînd alegerea dvs. între nemuritorii Academiei Române — iar apoi o scrisoare a bunului nostru prieten dl. Ion Petrovici, datată 16 mai, care îmi anunța promisiunea fermă a ministrului Propagandei, dl. Titeanu, de-a achiziționa un stoc de exemplare din opera dvs. corespunzător sumei de 50 000 lei, precum și posibilitatea unei achiziții asemănătoare din partea ministrului Instrucției Publice. Pentru că editorul a fost la curent cu aceste promisiuni și pentru că le-a luat în considerație, vă rog mult, domnule Rebreanu, și v-aș fi recunoscător, să amintiți celor ce au făgăduit și să vegheați ca la timpul prevăzut acestea să fie executate. Poate că un angajament scris din partea celor doi miniștri ar fi binevenit și util să-l aveți în miinile dumneavoastră.

Mi-am revizuit traducerea mea a șasea oară și ultima și pot să vă afirm cu toată loialitatea că sint foarte satisfăcut. Are o reală ținută literară, urmărind totodată cu mare fidelitate textul. Este dealtfel și părerea cunoscătorilor, cărora le-am prezentat opera spre lectură. Totodată am întocmit un cuvînt înainte, o mică introducere prin care prezint autorul, opera, romanul. Pentru o perfectă documentare, m-am servit de teza de doctorat — studiul doamnei Anna Giambruno — pe care mi-ați recomandat-o. Bine-nțeles că mi-a deschis anumite orizonturi, dar îi găsesc cîteodată judecăți mai slabe, precum cultura doamnei este destul de slabă, mai ales în ceea ce privește literatura comparată. Sper că într-un viitor apropiat criticii noștri francezi să fie mult superiori asupra acestui subiect.

Și acum permiteți-mi să vă mărturisesc fericirea ce mi-a produs ședința Academiei Române din 25 mai. În primul rînd, vă declar sincer, am fost uluit că nu ați figurat pînă acum în acest înalt for: dar este cu atît mai bine că alegerea Academiei are aspectul unei consacrări indiscutabile, decît pe acela al unui succes disputat și contestabil. Vă rog să mă credeți că această mare demnitate ce v-a încoronat mă bucură profund pentru că îmi descoperă ochilor recunoștința oficială pentru serviciile pe care le-ați

nous est offerte. J'ai tenu à réserver l'avenir: dans le cas où, comme je le souhaite, votre roman connaîtrait un grand succès nous aurions 10% sur la vente à partir du troisième mille.

Cette dernière clause a été très difficile à obtenir. En toute honnêteté je dois vous dire que sa réalisation a été bien facilitée par deux événements: d'abord un double choix, particulièrement opportun, de l'Académie Roumaine — ensuite une lettre de notre ami Jean Petrovici, datée de 16 mai et qui m'annonçait la promesse ferme de la part du ministre de la Propagande, M. Titeanu, d'un achat d'exemplaires correspondant à 50.000 lei — et la possibilité d'un achat semblable par le ministre de l'Instruction publique. Comme l'éditeur a été au courant de ces promesses et les a très sérieusement escomptées dans les conditions qu'il nous a faits, je vous serais très reconnaissant de bien vouloir les rappeler à leur auteur et veiller, le temps venu, à leurs exécution. Peut-être un engagement écrit des deux ministères serait-il dès maintenant désirable et utile entre vos mains.

J'ai revu ma traduction une sixième et dernière fois, et je dois vous dire, en toute loyauté, que j'en suis très satisfait. Elle suit le texte d'aussi près que possible, tout en ayant elle-même une réelle tenue littéraire, d'après l'avis de connaisseurs à qui je l'ai soumise. J'ai également rédigé une courte introduction pour présenter l'auteur, l'oeuvre, le roman. Je me suis servi pour me documenter de l'étude de M-me Giambruno que vous m'aviez recommandée. Elle m'a appris évidemment certains faits, mais je trouve les jugements souvent faibles et la culture de la personne assez faible, surtout au point de vue littérature comparée. J'espère qu'un jour prochain quelque critique français fera mieux sur le sujet!

Et maintenant laissez-moi vous dire toute la joie que m'a procurée la séance de l'Académie Roumaine du 25 mai. J'ai d'abord été stupéfait d'apprendre que vous ne figuriez pas encore dans cette docte assemblée: mais il vaut mieux qu'une élection académique ait la figure d'une consécration indiscutable que celle d'un succès disputé et contestable. Veuillez croire que cette dignité me réjouit profondément, car elle signifie à mes yeux la reconnaissance officielle des services que vous avez rendus à la littérature

făcut literaturii române. Și dacă este o simplă întâmplare faptul că în aceeași zi cu dvs. am fost ales și eu membru corespondent al aceleiași Academii, mulțumesc filosofilor care, desigur, au împlinit acest hazard, exprimind, în același timp o realitate profundă, aceea a atașamentului meu considerabil față de țara și persoana dvs. Felicitările fierbinți ce am primit aici din partea colegilor mei ar fi de ajuns ca să arate cât de mult este apreciată cultura românească în țara noastră și la ce înalt nivel se bucură profesorii noștri de orice noutate despre literatura dumneavoastră. Astăzi nu vă pot scrie mai mult. M-am întors chiar acum dintr-un turneu de inspecție prin departamentul Constantine: 15 000 km parcurși cu autocarul, cu trenul — aproape la fel ca în turneul meu marocan din aprilie — mai. Dar și acolo am avut fericirea să văd Africa franceză în plin progres și patriotismul indigenilor la fel cu al francezilor. Criza probabilă a acestei veri ne va găsi, sper, pregătiți. Fie ca dușmanii noștri să înțeleagă cit mai repede aceasta, pentru a nu arunca Europa într-un nou măcel.

Vă rog să trimiteți domnului Petrovici — dacă-l vedeți — cordialul meu salut. Pentru dvs., dragă și ilustre Prietene, odată cu viile mele felicitări, primiți expresia reinnoită a foarte calde mele afecțiuni.

Devotatul Dvs

Pierre MESNARD

P.S. Dacă nu voi fi concentrat în vara aceasta, cred că *Ion* va vedea lumina tiparului în noiembrie sau decembrie.

Adresa mea de vacanță este: La d-na Dayrant, Lavardac

(Lot et Garonne)

Ultimul *Post-scriptum*:

Aș dori mult să am o fotografie bună a dumneavoastră.

(Traducere din limba franceză de Corina COȘOIU)

roumaine. . . Et si c'est un pur hasard qui m'a fait élire le même jour membre correspondant de la même compagnie, je rends grâce aux philosophes qui ont incarné ce hasard, et exprimé du même coup une réalité profonde, celle de mon attachement considérable à votre pays et à votre personne. Les chaudes félicitations que j'ai reçues ici de la part de mes collègues suffisaient d'ailleurs à montrer combien la culture roumaine est appréciée parmi nous et à quel point nos professeurs se félicitent de tout contact nouveau avec vos lettres et vos institutions.

Je ne vous écris pas plus longuement aujourd'hui. Je rentre assez fatigué d'une tournée d'inspection dans le département de Constantine: quinze cents kilomètres d'autocar, autant de trains — presque autant que dans ma tournée marocaine en avril — mai. Mais là aussi j'ai eu la joie de voir l'Afrique française progresser presque à vue d'œil et le patriotisme des indigènes égaler celui des Français. La crise probable de cet été nous trouvera je l'espère, prêts et résolus. Puissent nos ennemis le comprendre assez tôt pour ne pas rejeter l'Europe dans un nouveau carnage.

Veuillez transmettre à M. Petrovici, si vous le rencontrez, nos plus joyeux saluts. Pour vous, cher et illustre ami, recevez avec mes plus vives félicitations l'expression renouvelée de ma très fidèle affection.

Votre dévoué

Pierre MESNARD

P.S. Sauf le cas de mobilisation pour cet été je pense que *Ion* verra le jour en novembre ou décembre.

Mon adresse de vacances: chez M-me Dayrant, Lavardac

(Lot et Garonne)

Dernier Post-Scriptum

J'aimerais bien posséder une bonne photographie de vous.

Desen de Depralion
(Franța — 1984) (Colecția Puia Florica
REBREANU; foto:
Ioan VLAIC)

Liviu REBREANU / CORESPONDENȚĂ

Întregiri la dialogul epistolar al scriitorului

DE PESTE TREI DECEENII, DE CÎND opera lui Liviu Rebreanu a reintrat în circuitul valorilor autentice, asistăm la o *dezođuire* extraordinară a omului și creatorului. Puțini sînt scriitorii români care au știut să-și organizeze destinul, în postumitate, ca Liviu Rebreanu. *Jurnalul, caietele și corespondența*, alături de s-a publicat în reviste și cărți, dovedesc grija și atenția omului pentru artist și invers. În scrisori, autorul memorabilului *Ion* își edifică o biografie, de multe ori model, parcă anume să fie citită de cei de *după el*. Cu toate acestea, biografului atent și scrupulos, care știe să citească și să interpreteze documentele de epocă, i se infățișează un cu totul alt profil, adică cel autentic, cel neepicizat, cel ce perpetuează imaginea reală.

Cele patru misive ale lui Liviu Rebreanu ce se publică acum întregesc bogata rețea a acestora cu care a dialogat, în timp, creatorul romanului românesc modern.

Două din scrisori sînt adresate criticului literar Mihail Dragomirescu (1868—1942), cel care l-a ajutat și îndrumat la începuturi. Raporturile dintre cei doi au cunoscut și hiatusuri, care sînt, dealtfel, de neevitat în lumea literară. Prima misivă e din 1910 și se referă la o colaborare a lui Liviu Rebreanu în paginile revistei „*Convorbiri critice*” (1907—1910)

Iubite domnule Dragomirescu,

O schiță¹ dintr-o lume care în literatura noastră nu a prea fost exploatată. Poate a reușit, poate nu... Aș dori însă să apară în numărul de mai al „*Convorbirilor*”.² Eu văd că o să stau aici în vilegiatură pînă la toamnă... și o fi bine și așa.

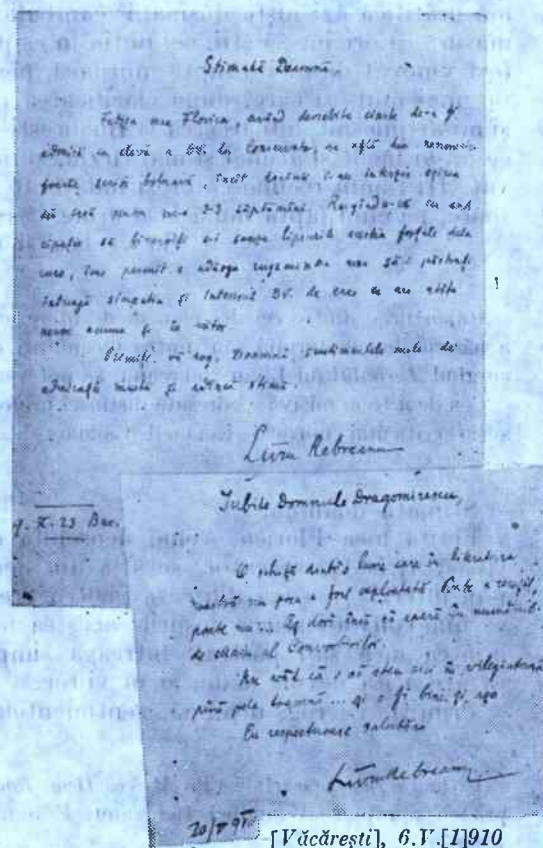
Cu respectuoase salutări,

Liviu REBREANU

«Vilegiatura» de care amintește Liviu Rebreanu în această scrisoare e, în realitate, detenția sa la Văcărești. Despre ceea ce a întreprins Mihail Dragomirescu întru salvarea scriitorului ardelean se cunoaște prea bine, de aceea nu mai insistăm.

^{1,2} Se referă, desigur, la nuvela *Culcușul* scrisă în închisoarea Văcărești. A apărut în revista „*Convorbiri critice*”, an. 4, nr. 5, 25 mai 1910, pp. 273—285, fiind însoțită de următoarea notă scrisă de Mihail Dragomirescu:

• Deși nu admitem cruditățile de termeni pe care autorul e nevoit să le pună în gura eroilor săi, totuși publicăm această nuvelă, și încă la acest loc de onoare, fiindcă, pe lângă o adîncime de concepție puțin comună, e remarcabilă prin pitorescul lumii zugrăvite, prin spiritul de observație, prin energia descripției și mai cu seamă prin originalitatea limbii».

Următoarea misivă e scrisă într-un moment apăsător și tulbure în biografia lui Liviu Rebreanu.

Ministerul muncii, sănătății
și ocrotirilor sociale
Direcțiunea Educației poporului
Cabinetul directorului

[București] 6.II.1930

Stimate domnule Dragomirescu,

Aflu cu mihnire că, din pricina unui afront ce ți l-aș fi făcut și pe care nu-l știu, ești atît de supărat pe mine încît m-ai declarat vinovat de toate murdăriile cu care mă gratifică azi niște dușmani³ canibalici ai mei. Desigur că d[umnea]ta ești mai în măsură ca oricine să știi, cel puțin în ce privește contactul meu cu Văcăreștii, că n-am fost vinovat de nici o faptă murdară, pentru că d[umnea]ta ai fost cel care m-ai ajutat mai mult și care, după clarificarea rapidă a situației mele dincolo, ai intervenit și mi-ai înlesnit întoarcerea la București. Eu n-am uitat și nu voi uita niciodată binele ce mi-ai făcut și atunci și mai tirziu, și moral și material, oricît m-ai declara azi vinovat. Îți rămîn recunoscător și îndatorat pentru totdeauna, fiindcă supărarea e trecătoare, pe cînd fapta bună lasă urme eterne, cel puțin în sufletul meu.

Cu vechea și neclintita stimă și dragoste,

Liviu REBREANU

Raporturile dintre cei doi oameni de litere au fost destul de fluctuante. Totuși, Liviu Rebreanu a păstrat binevoitorului său dintru începuturi o profundă simpatie și recunoștință. Dealtfel, parcurgînd *Jurnalul* lui Liviu Rebreanu, se pot verifica cele afirmate mai sus.

Cea de-a treia misivă e adresată distinsei profesoare și pianiste *Muza Germani-Ciomac* (1890—1970), soția criticului muzical *Emanoil Ciomac*.

București], 9.X.[19]23

Stimată doamnă,

Fetița mea Florica, avînd deosebita cinste de a fi admisă ca elevă a d[umnea]-v[oastră] la Conservator, se află din nenorocire foarte serios bolnavă, încît doctorii i-au interzis [i]eșirea din casă pentru vreo 2—3 săptămîni. Rugîndu-vă cu anticipație să binevoiți a-i scuza lipsurile acestea forțate de la curs, îmi permit a adăoga rugămintea mea să-i păstrați întreaga simpatie și interesul d[umnea]-v[oastră] de care ea are atîta nevoie acum și în viitor.

Primiți, vă rog, doamnă, sentimentele mele de admirație multă și adîncă stimă.

Liviu REBREANU

Ultima scrisoare e trimisă lui *Mircea Dem. Rădulescu* (1889—1946), poet, dramaturg și memorialist, prieten apropiat al familiei Rebreanu. E o misivă privitoare la interesele Societății Scriitorilor Români.

LIVIU REBREANU
București

București], 13.VII.1926

Dragă Mirceo,

Deoarece nu te mai pot aștepta îți las aici delegația pentru Constanța și te rog să faci un referat despre cele ce vei fi constatat.

În privința Societății⁴, în lipsa mea să nu se facă nimic. Eu pe la 25 iulie voi fi iar aici și de va fi nevoie vom stabili atunci ce-i de făcut.

Vedeți să aranjați ceva cu teatrul din Constanța.⁵

Cu drag,

Liviu REBREANU

Aceste misive vin să întregescă bogata literatură epistolară a lui Liviu Rebreanu, ce urmează să fie publicată în cîteva tomuri de același serios și erudit istoric literar *Nicolae Gheran*.

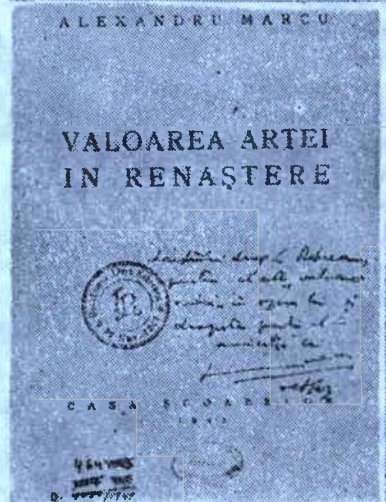
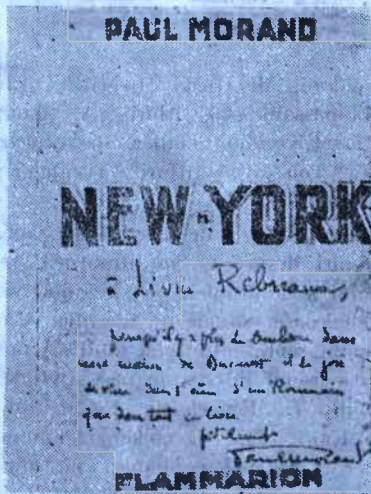
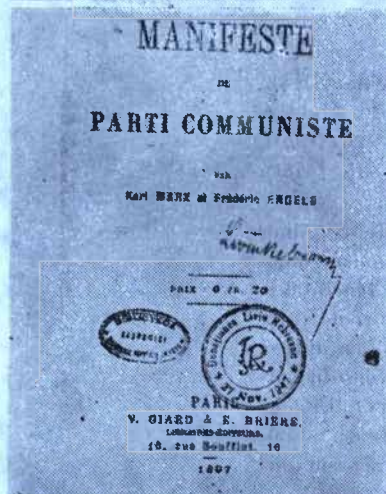
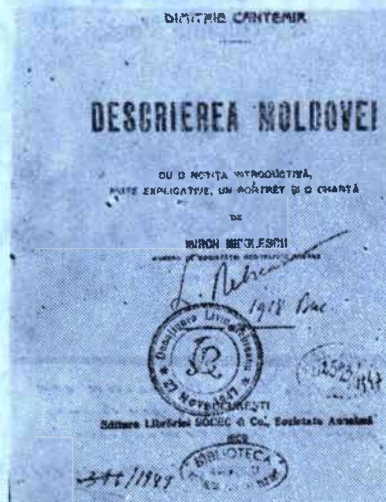
Nicolae SCURTU

³ În acest sens, cel interesat poate consulta presa vremii („Universul”, „Curentul”, „Epoca”, „Viitorul”, „Dreptatea” și altele) pentru a-și putea face o idee despre atacurile la care era supus Liviu Rebreanu. Încă nu s-a clarificat suficient această secvență din biografia sa. Se mai așteaptă documente revelatoare. Poate ne vor parveni.

⁴ Liviu Rebreanu era în acel moment președinte al Societății Scriitorilor Români, funcție pe care a preluat-o la 17 iunie 1925 și pe care o va deține pînă la 21 februarie 1932. Asupra acestei activități e necesară o cercetare serioasă spre a spulbera unele incertitudini ce mai dăinuie încă.

⁵ Originalele primelor trei scrisori se află în arhiva noastră, a patra scrisoare ne-a fost pusă la dispoziție, cu amabilitate, de fiica scriitorului, *Marga Rădulescu*, pentru care îl mulțumim și pe această cale.

Liviu REBREANU/DOCUMENTAR

Biblioteca scriitorului

« În cărțile pe care le alege cineva, le păstrează cu îngrijire, le lasă după sine ca o moștenire scumpă — se vede icoana sufletului său. »

Nicolae IORGA

ÎN CEEA CE NUMIM LABORATORUL DE creație al unui scriitor trebuie să fie cuprinse și lecturile, evoluția acestora în timp, și, eventual, urmărite influențele pe care le găsim în operă, în formarea personalității scriitorului. De aceea ni se pare îndreptățit interesul istoricilor și criticilor literari pentru descoperirea exemplarelor de carte, unicate în felul lor, care au fost citite, adnotate de scriitorii noștri, exemplare ce au intrat în circuitul public, prin dăruirea lor marilor biblioteci.

Pasiunea lui Liviu Rebreanu pentru lectură, pasiune de o viață, s-a materializat într-o vastă bibliotecă, în rafturile căreia scriitorul a strins cărți din toate domeniile de activitate umană, relevându-și multiplele preocupări.

Liviu Rebreanu a început să-și alcătuiască biblioteca imediat după stabilirea în București (1909—1910) și pînă la sfîrșitul vieții a adunat peste 8000 de volume. Cercetarea noastră se referă la acele cărți din biblioteca lui Liviu Rebreanu care, la sfîrșitul anului 1947, au fost dăruite Bibliotecii Academiei. Fondul de la Academie reprezintă a patra parte din biblioteca scriitorului (peste 1500 de titluri) și conține cărți străine și românești și aproape toate traduceri din opera sa în principalele limbi europene, pe care le-a primit din partea editorilor sau traducătorilor respectivi. Donația este întregită de majoritatea manuscriselor operelor marelui nostru scriitor.

Am cercetat, cu emoție firească, aceste cărți și am constatat pasiunea cu care romancierul își alegea și îngrijea biblioteca, atenția cu totul deosebită pe care o acorda unor elemente de tehnică pură. Caz aproape unic, Liviu Rebreanu își datează și localizează achiziția fiecărui volum. În ceea ce privește evoluția lecturii, ar fi foarte interesantă organizarea bibliotecii în ordinea

M. Beza, Londra 26 aprilie 1928
Rays of memory

«Lui Liviu Rebreanu cu toată dragostea și prețuirea.»

M. Beza, Buc., 12 febr. 1929

Al. CIORĂNESCU — *L'Arioste en France...*

«D-lui Liviu Rebreanu recunoscătoare închinare din partea autorului.»

Al. Ciorănescu

Eduard DEVRIENT — *Geschichte der deutschen...*

«Lui Liviu Rebreanu cu o foarte veche și mereu constantă admirație și deosebită prietenie.»

Ion Marin Sadoveanu, 1930, 8 ianuarie — București.

Prof. Dr. Th. BIRT — *Zür Kulturgeschichte Roms.*

«Lui Liviu Rebreanu, amintire din călătoria noastră spre Roma.»

Ion Marin Sadoveanu, Viena 8 octombrie 1942.

Leonard DIVARIUS — *Liberatorul*

«D-nci și D-lui Liviu Rebreanu — membru al Academiei Române, Respectuos omagiu.»

L. Divarius, 27.II.1933.

B. DOMOKOS-HARGA — *Avram Iancu. Roman istoric.*

«D-sale D-lui Liviu Rebreanu — cu un profund respect.»

Domokos-Harga B., Cluj, 25 maiu, 1930.

M. DRAGOMIRESCU — *Critica științifică și Eminescu...*

«Lui Liviu Rebreanu cu afectuoasă prietenie»

M. Dragomirescu.

G. DUHAMEL — *Le Club des Lyonnais. Roman.*

«À Liviu Rebreanu mon illustre confrère et d'il le veut bien ami»

G. Duhamel, nov. 1931.

FERENCZY György — *Golgota Transsylvaniaen.*

«D-sale D-lui Liviu Rebreanu cu omagiul autorului.»

G. Ferenczy. Buc[urești] 23 mai 1941.

Ferdinand GOETEL — *Kar-Chat ou la Première Niede.*

«À monsieur Liviu Rebreanu en souvenir de notre connaissance à Oslo. Hommage sincère de l'auteur.»

Ion Th. ILEA — *Întoarcere*

«Maestrului Liviu Rebreanu, scriitorul născut dean care a fixat țărănul român în literatură, aceste versuri scrise pe filele calendarului suferințelor ardeleni, alături de respectuosul omagiu al lui I. Th. Ilea.»

21.XI.1942

D. IOV — *În lunca Trotușului. Nuvele.*

«Maestrului Rebreanu cu o mare admirație.»

Iov. D. 30.XII.1923.

Emil ISAC — *Maica cea tinădră*

«Lui Liviu Rebreanu, romancierul care a deschis calea scrisului românesc în Apus, unuia pe care-l admir și stimez»

Emil Isac, Cluj, 23.II.1931.

Marja KASTERSKA — *Legendes et contes le Podlachie...*

«À M. Liviu Rebreanu qui aime et comprend les vieilles légendes»

M. Kasterska, Paris le VI.XI.XXVIII

Pe ex. III «Omagiu călduros și de admirație D-lui Liviu Rebreanu, marelui romancier din partea autoarei. Pentru autoarea absentă din țară, soful ei P. Sergescu»

1e dec. 1928, Cluj

KRIEGSNOVELEN. I—IV. Band

Band I. «Să trăiești ani mulți și plini de bine, spre bucuria mea și mindria literaturii române»

Band II: «Cu griji și neliniști încheie tu 31 ani, cu pace și fericire încheie tu 32 ani. Din suflet îți doresc.»

Band III: «Din grele timpuri Liviuului drag.»

Band IV: «Bunului și dragului meu Liviu în amintirea celui de al 31 an al vieții lui.»

Fanny, 14.XI.1916

J. V. LEHTONEN — *Soumolaiset Kertovat...*

«À Monsieur Liviu Rebreanu, éminent représentant de la culture et de la littérature roumaines, respectueux hommage de la Soumen Kirjailijaliton, en souvenir de son voyage en Finlande, en printemps de 1943.»

Helsinki, 11.V.1943. Lehtonen J.V.

E. LOVINESCU — *Istoria literaturii române contemporane.*

«Mihalachistului meu prieten L. Rebreanu — omagiu.»

E. Lovinescu, 9 iunie 1937

Alex. MARCU — *Critica italiană de la Vico la Croce...*

«Maestrului Liviu Rebreanu cu cele mai deosebite sentimente de prețuire aleasă.»

— *Văloarea artei în Renaștere*

«Maestrului drag L. Rebreanu pentru toată prețuirea meritată de creatorul romanului românesc, pentru care fac în străinătate tot ce trebuie, cu afecțiune.»

Al. Marcu. 16.VI.1942

— *Valoarea artei în Renaștere. Ed. II-a*

«Maestrului drag L. Rebreanu pentru ce este „valoarea artei” în opera lui și dragostea pentru el — amiciția lui Al. Marcu» oct. 1943.

Peter NEAGOE — *Easter Sun*

«For Liviu Rebreanu wirts the authors compliments»

P. Neagoe, New-York, iun. 9.34.

Edith NEPEAN — *Fading Halos!* A romance.

«To one great worlds realist writers Liviu Rebreanu with the authors profound admiration and...» Febr. 11-th. 1933

— *Frail Lady*

«To Liviu Rebreanu — Roumanians gratest writer. Known so well in England and all the countries...» Febr. 1933

G. OPRESCU — *Pictorii din familia Szathmary*

«D-lui Liviu Rebreanu, cu prietenie»

G. Opreescu

Ramiro ORTIZ — *Viaggio ai regni di Madonna Poesia*

«All'amico Liviu Rebreanu con vive ammirazione per il scia forte opere di romanziere»

R. Ortiz, Bucarest, 1 Maggio 1923.

I. PETROVICI — *Al doilea volum de impresii din Italia*

«Prietenului Liviu Rebreanu, un nectar ceva mai prost, decit acel cu care mă revanșează dinsul.»

I. Petrovici, 26.XI.1938.

Ion PILLAT — *Împlinire*

«Maestrului Liviu Rebreanu cu veche prietenie și admirație pentru autorul lui ION»

Ion Pillat

Augustin Z. N. POP — *Glosări la opera Mitropolitului Dosoftei*

«Celui mai mare romancier al pământului românesc — D-lui Liviu Rebreanu închinarea mea.»

Aug. Z. N. Pop

Darius POP — *Ionel copil de trupă*

«Lui Liviu Rebreanu, vechiului prieten cu vechea dragoste»

Turda, 28 ian. 1944

Darius Pop

Prof. D. RĂDULESCU — *Pentru voi, tineretul...*

«D-lui Rebreanu din partea unui admirator al lucrărilor mari.»

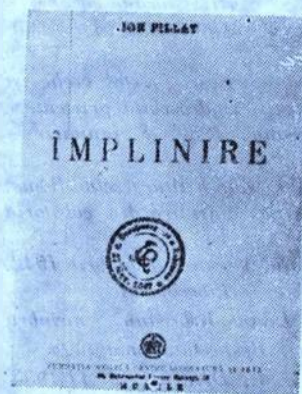
D. Rădulescu

Al. RAICU — *Carnet de școlar...*

«Maestrului Liviu Rebreanu marele meu înaltaș în tainele scrisului, omagiul acestei cărți de război.»

Al. Raicu, 20 aug. 1942

LE CLUB DES LYONNAIS

Maestrului Liviu Rebreanu
cu veche prietenie și admirație
pentru autorul lui Ion.

Ion Pillat

Liviu REBREANU — *Asilmişlar Ormanı*

«Celui mai mare romancier român. Maestrului Liviu Rebreanu, suferințele tinărului Bologa, att de perfect redade, — tălmăcite în limba turcă, cu omagiul traducătorului»

Ziya Yamac, Istanbul, 5.II.1942

Aristizza ROMANESCU — *30 de ani. Amintiri*

«Domnului L. Rebreanu

Amintire de la una care a fost un suflet și care azi e o ruină»

Aristizza Romanescu, 1913 septembrie.

Mario ROQUES — *Le 24 Janvier, Conférence...*

«À monsieur Liviu Rebreanu en souvenir de sa visite à l'Institut de philologie roumaine»

Le 18 novembre 1927 Mario Roques

Al. ROSETTI — *N. Condiescu*

«Maestrului Liviu Rebreanu cu admirație și sinceră afecțiune»

Al. Rosetti, 4.X.1939.

Cella SERGHI — *Pinza de păianjen*

«Doamnei Fanny Liviu Rebreanu, căreia aș dori să am priceperea de a-i arăta cit de mult o admir pentru felul în care poartă acest nume — cel mai frumos nume — de a-i mulțumi pentru felul în care m-a încurajat după citirea acestui roman, în manuscris, pentru grația și bunătatea cu care mi-a vorbit.

Adriiu Rebreanu,
mon illustre confrère
et d'ipâ reut-bicu,
mon ami

Duhamef
November 11

GEORGES DUHAM

Bücher der Naturwissenschaft

herausgegeben von
Professor Dr. Siegmund Günther

11. Band.

Chemie und Technik

Dr. Günther Bugge

Mit 1. Tafel und 14 Abbildungen im Text

Liviu Rebreanu

27. X. 34. 1941.

Leipzig.

Druck und Verlag von Philipp Reclam jun.

Marelui nostru Liviu Rebreanu, pentru generozitatea cu care s-a ocupat de această carte, pentru încrederea în mine pe care mi-a dat-o, interesul pe care i-a purtat-o, pentru cea mai frumoasă zi din viața mea, aceea în care mi-a spus că romanul acesta îi place, și mi-a dat sfaturi (și în care, cînd mi-am dat seama că [...] într-adevăr acolo în fața mea stă Liviu Rebreanu și-mi vorbește mie... am început, de bucurie, să plîng...) — această carte în care va găsi schimbare, îmbunătățiri, prin efortul unui an de muncă grea, înseamnă dorința de a-i arăta cît de mult mi-a folosit tot ce mi-a spus și cît îi datorez.»

Cella Serghi, 16 martie 1938

Léopold STERN — *Psychologie de l'amour contemporaine*

« À Monsieur Liviu Rebreanu en confraternel hommage »

L. Stern

M. TICAN RUMANO — *En el corazón de la selva virgen*

« Sig. Don Livio Rebreanu come trestenano de sinceridad de la M. Tican »

Barcelona, 25.II.1929

Radu TUDORAN — *Un port la răsărit*

« Marelui maestru al scrisului românesc, d-lui Liviu Rebreanu cu recunoștință pentru interesul ce mi-a arătat »

Radu Tudoran de Crăciun 1941.

VERSURI DIN TRANSILVANIA NOR-DICĂ

« D-lui Liviu Rebreanu omagiu de la frații din Ardeal »

Dr. E. Hațieganu, Cluj, 23.I.1942.

Anni VOIPIO — *Suomen sotamarsalkka*

« Au grand écrivain Liviu Rebreanu aux souvenirs de la visite à Helsinki »

Anni Voipio, 11.1943.

Mike WALTARI — *Nein, wir werden niemaka sterben*

« An Liviu Rebreanu eine Erinnerung von Finland, und gemeinsamen Leiden und Hoffungen, ergebunst »

Waltari M. Helsinki, 9.5.1943.

*

În sfîrșit, iată și cîteva adnotări autografe ale lui Liviu Rebreanu pe cărțile din biblioteca sa: ARISTOTEL — *Die Poetik*

« Luni, 26 sept. 1916, a patruzeci și treia zi a marelui război pentru cucerirea Ardealului. În ziua pierderii Brașovului. »

Fr. René CHATEAUBRIAND — *Rome. Athènes. Jérusalem...*

« În Roma fiecare petec de pămînt [un] monument. Centrul pămîntului în fața Nôtre-Dame? » 14.XI.1927. Paris.

B. KALLERMANN — *Der Krieg im Westen...*

« Bologna văzînd mîile de rotații se gîndește că toți... vor muri sau se vor schilodi — de ce? »

K. MIKSZÁTH — *A Gavallérok.*

La pag. 10: « Și de n-are ghiata lustru / Tot e prieten c-un ministru. » La sfîrșit: « Lunar cel puțin 20—30 lei cu cari să petrec vara o lună acasă. » 27.VII.1916. L.R.

Camil PETRESCU — *Mioara, sau toată lumea sinceră*

« Mai bună decît mă așteptam, sau mi se pare numai pentru că am cîlit-o după exercițiile școlarești a[le] Soranei Țopa și D-nei Ana Luca. Irită prin notele de regie care vînd să inoveze pentru Balcanici pe linia spiritualului Bernard Shaw, nu izbutește decît o pastişă caricaturală, de un beletrism pretențios și pe alocuri hilar »

L.R. iunie 1943

Fel, Arde, Fanny, a stă: mi

*spune omului, spun spîșit: Ti-am
spus de boala, mame. Ap. cel
munt cu tîrziu și se pot toate
cele spuse de alții cu se
poate stă: spun bălă: da, da
tu, mame tu!*

Liviu

Liviu REBREANU — *Răscoală*. Vol. I-II. 1932

«*Ție, dragă Fanny, ce să-ți mai spun acuma, spre sfârșit? Ți-am spus de toate, mereu. Azi cel mult ar trebui să repet toate cele spuse de atâtea ori. Sau poate să-ți spun totuși: da, tot tu, numai tu!*»

L.R. 31.XII.1932.

Liviu REBREANU — *Adam și Eva*. Roman [1925]

«*Pentru Fanny, toată iubirea mea.*»

L.R. 1.V.1925. Buc.

Liviu REBREANU — *La forêt des pendus*. Roman

«*Dragii mele Fanny de totdeauna și pentru totdeauna!*»

L.R. 22.III.1932.B.

TACITUS — *Die Historien*

La sfârșit: «*Icar cade în loja lui Nero și-l umple de sînge. Romulus un fel de Tartuffe crucificat pe scenă și mîncat de un urs.*»

L.R. 29.VIII.1913

Graf Lev N. TOLSTOI — *Volkserzählungen Nach Russischen...*

La pag. 85, la sfârșitul schiței *Iljak*, însemnarea: «*Trad. I.IX.1917 v., L. Reboreanu.*»

Graf Lev N. TOLSTOI — *Krieg und Frieden*. Historischer Roman...

La sfârșitul vol. I: «*28.XII.1916 st. v., 3.II.1937, L.R.*»

La sfârșitul vol. II: «*De la 6.XII.1936 pînă la 3.III.1937, V. Mare; L.R.*»

Sorana ȚOPA — *Călătorie în întuneric*. Piesă...

«*Pretențioasă și confuză ca și autoarea, atunci cînd vrea să impresioneze prin adîncurile ei spirituale, pusă să învieze și să „omenește” iarăși ca și autoarea, de îndată ce uită de Krishnamurti și lunecă în melodramatic. Lipsită de originalitate și plină de reminiscențe cititoarești și din teatru. „Călătorie-n întuneric” este un amalgam de Claudel, Kurel și Bernstein. Păcat că Sorana Țopa refuză să fie simplă și autentică. A fost încoronată cu 1/2 din Marele Premiu Național pentru dramă, adică cincizeci mii lei... ei și D-nei Ana Luca, o veterană și aceasta a primei noastre scene, dovedesc nivelul scăzut al producțiunii noastre dramatice.*»

Iunie 1943

L.R.

S-ar putea glosa îndelung pe marginea acestor cărți, primite sau cumpărate — și adnotate — de Liviu Reboreanu. Ne oprim aici, cu sentimentul că am oferit esențialul și că «documentele» vorbesc ele însele.

Ștefan BARBU

Liviu REBREANU

Referent la „Casa Școalelor“

SE ȘTIE, E DREPT, DE CĂTRE PUȚINI cercetători, că Liviu Reboreanu a fost cîțiva ani în șir referent al „Casei Școalelor“ în comisia literară. În această calitate citea numeroase manuscrise de poezie, dramaturgie, amintiri și traduceri, întocmind judicioase referate, adesea pozitive, dar și negative.

Referatul pe care-l comunicăm a fost prilejuit de lectura manuscrisului *Poezii* de Alfred Moșoiu (1890—1932), poet, dramaturg și memorialist, prieten apropiat al romancierului. Numele său apare, de cîteva ori, și în paginile *Jurnalului*¹.

Manuscrisele se depuneau la secretariatul Comisiei literare a „Casei Școalelor“, însoțite de o cerere, apoi se aduna comisia formată din Mihail Dragomirescu, E. Lovinescu, George Murnu, Corneliu Moldovanu, I. A. Bassarabescu, Liviu Reboreanu și Al. Văleanu spre a decide lista de tipărituri și repartizarea manuscriselor pentru referate. Astfel procedează și Alfred Moșoiu în luna decembrie a anului 1926:

Domnule administrator,

Am onoarea a depune alăturat manuscrisul meu intitulat *Poezii*, rugîndu-vă să binevoiți a-l supune onor[atei] Comisiuni literare pentru editare.

Primiți vă rog domnule administrator asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Alfred MOȘOIU

D[omniei] sale domnului administrator al Casei Școalelor și Culturii Poporului.

În procesul-verbal nr. 14 din 6 decembrie 1926, la punctul 7, se menționează: «În privința cererii d[omnului] Alfred Moșoiu, comisi-

¹ A se vedea *Liviu Reboreanu — Jurnal*, I. Text ales și stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Reboreanu. Addenda, note și comentarii de Niculae Gheran, București, Editura „Minerva”, 1984, pp. 49, 351, 353 și 359 (*Documente literare*).

Liviu Reboreanu

unea își rezervă să o cerceteze, după ce se vor stabili fondurile pentru noile tipăriri».²

Între timp cererea poetului Alfred Moșoiu a fost analizată și manuscrisul a fost repartizat lui Liviu Reboreanu și apoi lui I. A. Bassarabescu. Ambii referenți se pronunță favorabil asupra conținutului manuscrisului. Iată cele două aprecieri:

Referat

Volumul de *Poezii* al d[omnu]lui Moșoiu trebuie tipărit în editura Casei Școalelor,

² A se consulta corpul epistolar — E. Lovinescu — *Scrisori și documente*. Ediție îngrijită, prefată, note și indice de Nicolae Scurtu. București, Editura „Minerva”, 1981, pp. 331, 341, 344 și 346. (*Documente literare*).

fiind opera merit[u]oasă a unui poet talentat care a mai onorat editura aceasta și cu alte opere.³

Liviu REBREANU

Buc[urești], 22.II.1927

Referat

Manuscrisul de Poezii ale d[omnu]lui Alfred Moșoiu mi-e cunoscut în întregime. Sunt de părere să se publice cu prioritate fiind una din cele mai bune lucrări din cite s-au prezentat spre publicare.

I. A. BASSARABESCU

22.II.[1]927

Într-adevăr, într-un timp record, mai exact spus, în luna mai 1927, volumul *Poezii* de Alfred Moșoiu era deja tipărit, deoarece autorul se adresa astfel conducerii Casei Școalelor:

Domnule administrator,

Lucrarea mea Poezii⁴ editată în biblioteca literară fiind aproape în întregime tipărită vă rog să binevoiți a-mi acorda un aconto de lei 10 000 (zece mii) asupra dreptului de autor. Primiți vă rog asigurarea deosebitei mele stime.

Alfred MOȘOIU

D[omniei] sale domnului administrator al Casei Școalelor.⁵

Această a doua cerere a poetului e notată în ziua de 4 mai 1927 de către Al. Văleanu astfel: «Se aprobă ca aconto dacă nu trece de 50% din drepturi». I se eliberează 10 000 de lei. Iar în ziua de 28 mai 1927, secretarul Comisiei literare, M. Noveleanu, apostilează prima cerere a poetului astfel: «La dosar. S-a tipărit».

Referatul lui Liviu Reboreanu releva faptul că acest manuscris este «opera merit[u]oasă a unui poet talentat», din păcate astăzi neglijat și pe nedrept marginalizat.

S. NICOLAE

⁴ Până în 1927, Alfred Moșoiu mai publicase următoarele volume în Editura literară a „Casei Școalelor”: *Sufletul grădinii. Poezii* (1920), *Pagini alese* (1923) și *Striana. Comedie eroică într-un act și două tablouri în versuri* (1926).

Poezii. București, Editura literară a „Casei Școalelor”, 1927, 160 p. Cuprinde o severă selecție din volumele anterioare.

⁵ Originalele se află în Arhivele Statului, București, Fond „Casa Școalelor”, Dosar nr. 9/1927, ff. 28 29, și 30 r.

Liviu REBREANU/ADDENDA

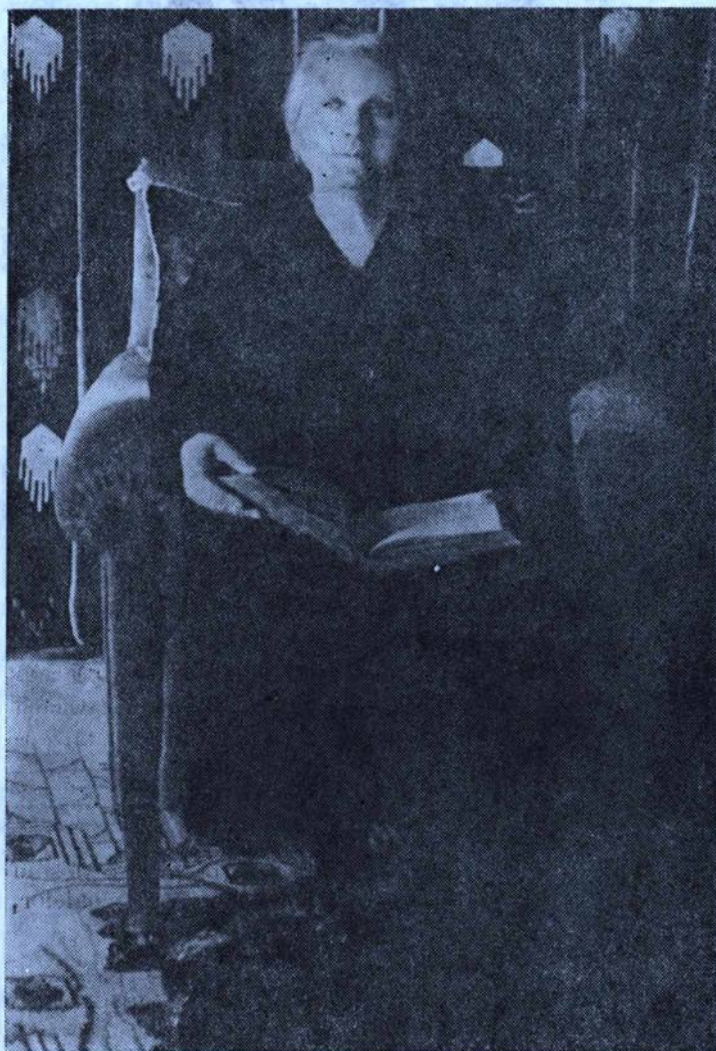
Felicitări din partea mamei

«DACĂ ÎN CEEA CE PRIVEȘTE FIZICUL semăn cu mama, regret citeodată că am moștenit firea blajină a tatălui meu» — răspunde autorul *Răscoalei* la întrebarea unui gazetar în goană după noutăți (I. Massoff, în „*Rampa*“, XVI, nr. 4490, 2 ian. 1933). La acea dată, Ludovica Rebreanu — rămasă văduvă încă din 1914 — se afla în Aiud, adăpostită în casa fiicei sale Livia (căsătorită cu prof. Ovidiu Hulea). Risipirea copiilor, pe care cândva îi avusese în jurul casei din Prislop, o împiedică să-și găsească locul, suportînd cu greu mărinimia ginerilor și fiind mereu geloasă pe nurori. Accentuarea greutăților materiale, în jurul anilor 1929—1933, o face să se considere «acum cînd suntem cu toți în criza cea mare... ca țiganu între două pite și moare de foame». Firea ei aprigă — de la care avea să se molipsească Maria Herdelea — o îndepărtează adeseori de cei dragi, prea puțin dispuși să suporte muștruielile repetate în puzderia de scrisori. Cuvintele dojenitoare ale mamei sînt însă mereu urmate de altele calde, iertătoare sau recunoscătoare. Stilul ei biblic va fi reluat în misivele pe care Titu Herdelea le va primi de pe meleagurile natale (*Răscoala*).

Din multe epistole adresate fiului ajuns «domn» la București, reproducem astăzi cîteva rinduri, prilejuite de «27 Noiembrie». Scrise între 1910 și 1944, ele reliefează constanța sentimentelor materne, ferînd biograful să simplifice adevărul, atunci cînd alte pagini îi vor frapa privirea.

În privința grafiilor, am respectat particularitățile originalelor aflate în arhivă.

Niculae GHERAN

«...cînd ai venit și tu pe lume...»

I

Născut la 9 octombrie 1910

Iubite copile!

Se apropie anul al 25-lea, și ziua cea mult așteptată după chinuri de 5 zile cînd ai venit și tu pe lume. Mare mi-a fost chin[ul] dar apoi s-a schimbat în cea mai mare bucurie că am scăpat cu viață două suflete. După tine au mai venit mulți copii din sinul meu; dar ca pe tine nici pre unu nu l-am prețuit. Nu doară că nu i-am iubit ci pentru că și din afară ai fost sleit ca mine și-n din lăuntru ai avut aceeași maniere ce le-am avut eu din copilărie, pentru care ai fost drag la toți cei ce m-au cunoscut și iubit [...] Cu tine nu m-am înșelat, ești acela care te-ai arătat de mic afară de fără obrăziile copilărești. Ai avut în lume de a suferi multe și le-ai purtat cu răbdare dacă ți-a dat așa soarta, și tot ești om ales și cu simțire față de oricine.

MAMA TA

II

Primule născut al Meu!

Cu inima de mamă. Doresc să ajungi încă multe zile onomastice, împărțite cu Binecuvîntarea Părintelui Ceresc prin a cărei voință ai [i]eșit în lume în noaptea de 27 Noemvrie, acum sunt patruzeci și unu de ani.

Te sărută cu dor

MAMA TA

III

Dragu mamei!

După numele zilelor în sara de Joi 27 Noemvrie a[u] fost ambele noastre vieți în primejdie de moarte, însă puterea Dumnezeiască și soarta care ni-e scrisă fiecărui venit în lume, ne-a scăpat pe amîndoi spre a juca rolul ce ni s-a împărțit după vrednicia cu care am fost destinați de Făcătorul Ceriului și a pămîntului.

Nu știi cît sunteți voi mulțumiți că aveți în viață pe mama prin care ați [i]eșit în lume dar eu care știu că sunteți din singele meu, cu toate că ve arătați neinteresul față de mine; da pentru mine e cea mai mare mîngîiere că ați învins toate p[re]judiciile și greutățile vieții și ai ajuns la limanul dorit de fiecare ființă rîvnitoare după locurile însemnate.

Înainte numai cu bine și nu uita nici de mine. Trimite-mi carnetul de călătorie.

Adio

MAMA TA

Aiud la 25 noemvrie 1926

IV

Dragă Alfa

Ziua de 27 Noemvrie este o zi foarte de însemnată pentru noi amindoi. Pentru mine este ca începutul vieții casnice, înse pentru tine, sosirea în lumea asta, din planul Astral.

Deci cu toată înstreinarea ta ce o arăți față de mine eu nu pot a nu-mi deschide inima spre ați împărtăși iubirea mea ce în ascuns o păstrez pentru tine.

Doresc ca ziua onomastică se te afle și se te lase și țină în deplină sănătate și în frica de Dumnezeu.

MAMA

Aiud la 26. XI. 1928

V

Aiud la 26—27 Noemvrie 1929

Dragul meu!

În noaptea asta se împlinesc 44 de ani, de cînd au tras clopotele într-o dungă, ca în vreme de primejdie, în Tîrlișiu, de s-au spăimîntat oamenii și a fost o panică în tot satul, se se audă clopotele în m[i]ez de noapte. Acea faptă s-a făcut cînd a[u] fost în primejdie doauă vieți de om și mai cu seamă, acea ce se vidia, o mamă chinuită 4 zile în durerile nașterii. Îi astăzi cînd acea mamă e slabă și bătrînă, cel atunci nevezut acum e așa de strein de parcă nici n-a cunoscut pe acea ce era să-și de[i]e sufletul pentru el. Cu toate ast[e]a, mama tot cutează se-ș[i] exprime iubirea și în ziua nașterii lui [i]i scrie o caldă felicitare care numai mame alese o pot face.

MAMA TA

VI

Aiud la 26 Noemvrie 1931

Iubitul meu întii născut,

Mă bucur că m-a ținut D-zeu să tră[i]esc, ca să te văz în viață pînă la asta etate cînd sunt oamenii cu deplină judecată. Podidindu-mă lacrimile de bucurie că mi-ai deschis calea (care a fost închisă de 3 ani) ca se pot încăpea și eu a te opri a te felicita din tot sufletul și din toată inima de mamă.

Să tră[i]ești multe zile onomastice, care e numai una într-un an, la toată suflarea omenească de pe fața pămîntului. Să tră[i]ești sinătos, cinstit și luminat spre tot ce e bun și frumos, și întărit în cunoștința Adevărului. Adu-ți aminte de Dumnezeu în tinerețea ta, și vei ave și mare mingă[i]ere la bătrînețele tale.

Sărutîndu-te în scris

cea ce te-a născut

Amin.

VII

Scumpul meu Întii născut!

Reminîndu-mi în memorie acelea zile, acelea ceasuri și momente, ce s-au scurs în atîț[i]a ani mă adresez și eu Aceluia care poate serbiază ziua nașterii sale din 27 Noemvrie în care îplinește 49 de ani.

Primește felicitările mele cu acea căldură cu care ți le adresează Acea prin care ai venit în lume, în cap de noapte între sunetele clopotelor de la Biserica din Tîrlișiu, și între șase suflete îndoișate care privegheau pe o ființă tinăra ce așteptau

se vină un om în lume, și din acelea suflete un tată, o bunică, trei moașe de trei nații, una română, una jidană și una din vița lui Tarcon.

Din toți cit te așteptau numai eu am mai avut grație se tră[i]esc până ai ajuns la etatea, la cinstea și numele nemuritor. Sărutindu-te cu drag împreună cu pe scumpa ta soție,

MAMA

VIII

Scumpul meu Întii născut Liviu!

Se apropie ziua și ciasul de acum 53 de ani când se nezuia se vină pe lume un nou numit, și ales de Dumnezeu, ca se viețuiască și el aici pe pământ, și se facă și el ceva, ce Cel puternic a împărțit la toți cei ce [i]es în lume.

Mare bucurie a fost în casa părinților venirea lui așteptată de multe zile și nopți de chinuri pe o mamă care a fost destinată de Dumnezeu să mai aibă încă alte multe chinuri trupești și încă și alte chinuri mai groaznice sufletești. Bunul și dreptul Dumnezeu cu înțelepciunea sa, le-a împărțit așa, ca cei destinați ai sei se poată suporta toate severitățile, și învingă toate, așa că acea mamă acum de 73 ani, încă e în viață și poate se-și mîngă[i]e odrasla așteptată atunci cu atita frică, azi se-l felicite la ziua nașterii lui, care e numai odată într-un an.

MAMA TA

IX

Scumpul meu!

În numele Domnului Christos

Te felicit, te gratulez, ca se mai trăiești încă mulți și fericiți ani, și zile onomastice care e numai una într-un an și aceea este în 27 Noemvrie dimineața la 3 oare, când în casa noastră a fost o nespūsă bucurie că a sosit cel așteptat de multe zile. Se-ți ajute bunul Dumnezeu să tră[i]ești sinătos și mulțumit împreună cu scumpa ta Soție pe care Ț[i]-a destinat-o Dumnezeu ca se ai mîngă[i]ere în casa ta netulburată de nimenea, ci plină de Darul lui Dumnezeu, cu binecuvîntarea Sa.

Cu toată dragostea

MAMA TA

X

Aiud la 7 Decembrie 1943

Iubitul meu Întii născut Liviu!

Cu mare greutate pot se mai scriu, și se-ți mulțumesc pentru fapta ta creștinească că m-ai ajutat cu suma ce mi-ai trimis, din care mă voi ajuta se-mi trag crucia de pe o zi pe alta, până m-a chema Dumnezeu și pe mine unde mi s-au dus cei iubiți mulți ai mei.

Te felicit de ziua în care ai fost trimis de Dumnezeu în lumea asta. Se te țină Cel de sus încă mulți ani cu deplină sănătate, care e cea mai scumpă comoară. Te mai rog de una. Tu ai un frate bun scump aproape de tine, care e carne din carnea mea și ăsta, și el nu are îndresneala a se apropia de tine, pentru că ele mic în toate și tu mare în toate. Fă și acea pomeană cu care se bucuri pe acea ce te-a adus pe lume, și-l chiamă tu la tine ca un părinte, și ve înțelegeți ca frații preste cele bune, că și el e un adevărat bun, numai soartea vrea se desbată pe toți în multe feliuri.

Mulțumindu-ți ție și scumpei tale soții Fanii vă sărul cu tot dragul pe amindoi.

MAMA

Liviu REBREANU / ADDENDA

Scrisorile lui Emil REBREANU

CINE PARCURGE CORESPONDENȚA RĂ-
masă de la Emil Rebreanu, fratele lui Liviu
Rebreanu, își poate da seama că acesta a fur-
nizat romancierului extrem de multe elemente
pentru realizarea portretului psihologic al lui
Apostol Bologa. Liviu Rebreanu a mers și de
data aceasta pe calea unor observații realiste
înregistrând zbuciumul fratelui său în contextul
primului război mondial, când imperiul apostolic
austro-ungar, trăindu-și ultimele clipe, a mobi-
lizat într-un război absurd naționalitățile înro-
bite, silindu-le să lupte împotriva intereselor
lor și adesea împotriva fraților.

Scrisorile care ne stau la dispoziție și din
care vom cita au fost adresate fraților, cu deose-
bire Liviei, astfel că și Liviu Rebreanu a avut
posibilitatea să le afle conținutul. Ne gândim
mai cu seamă la faptul că scriitorul s-a interesat
(așa cum mărturisește și în *Amalgam*) îndelung
de împrejurările în care s-a petrecut drama
fratelui său, căruia îi dedică *Pădurea Spinzu-
raților*.

Parcurgind cele peste șaptezeci de scrisori
ale lui Emil Rebreanu, păstrate la Casa memo-
rială din fostul Prislop al Nășăudului, am căutat
un răspuns la întrebarea: Pe ce declarații ale
lui Emil Rebreanu se constituie Apostol Bologa?
Liviu Rebreanu ni-l prezintă pe acesta cu dorința
lui devorantă de luminare a țelurilor ultime ale
existenței sale, cu reacțiile lui precipitate, cu firea
lui impulsivă, în calitatea de cetățean supus
statului austro-ungar și ca român obligat la un
moment dat să lupte împotriva românilor.

Oscilația în hotărâri, lupta fără ardoare pen-
tru atingerea unui scop propus, intenția de a
opta pentru ceva și apoi de a renunța sînt tră-

sături vizibile la Emil Rebreanu încă într-o
scrisoare datată 24 octombrie 1913, trimisă din
Nușfalău (sat din apropierea Bistriței) surorii
sale Livia. Emil era nemulțumit de serviciul
pe care-l avea la notariatul de acolo și scria:
*«... oficiile pe aici sînt condamnabile... aș
crea să mă stabilesc în jurul Brașovului de unde
voi putea trece mai lesne...»*. Liviu se găsea în
București și Emil ar fi dorit să ajungă și el
acolo, dar, se pare, semnalele pe care i le tri-
mitea fratele nu erau prea încurajatoare, sau
nu erau pe măsura așteptărilor. Deocamdată
gîndurile de a trece peste Carpați nu-l mai
preocupau... La 28 ianuarie 1914, îi scria
Liviei dintr-o localitate de lingă Orăștie: *«Ro-
mânii de pe aici... după cum zic ei... visez
mereu la împreunarea ținuturilor locuite de
Români cu Țara mamă...»*. Peste câteva luni
de zile avea să înceapă primul război mondial,
simțămintele naționalităților oprite erau vii
și visul de unire, de unitate națională pe care
Emil Rebreanu îl auzea exprimat într-un oare-
care sat numit pe atunci Boksag i se părea
demn de a fi relatat în scrisoare. Drama lui
Emil Rebreanu începe însă prin faptul că nu a
înțeles destul de bine, de limpede și de repede
ce atitudine ar fi trebuit să ia, pentru că rela-
tarea de mai sus pare să o fi făcut fără partici-
pare afectivă.

După începutul războiului, Emil Rebreanu
fu mobilizat și trimis pe front în Rusia și apoi
în Italia. Fără să fi priceput substratul politic al
conflagrației, căută să se încadreze în disci-
plina militară, se strădui să câștige galoane, deveni
locotenent, se simțea pătruns de sentimentul
unei datorii abstracte. În scrisorile sale se plî-
ngea de mizeriile pe care le răbdă. De exemplu,
în 8 februarie 1916, scria pe adresa Virginiei
Todoran, de pe frontul italian: *«Noutăți nu
știu ce să scriu. Acelaș[i] bubui de tun, aceeaș[i]
viață în toată ziua: singe și iar singe»*. Iar la
data de 28 martie 1916 se adresează, de pe ace-
lași front, familiei: *«Iubiță mamă, Miți și
băieți, m-am îngreșat pînă la gît de atîta singe
și cră[i]eri de om ce am văzut... M-am săturat*

de război și de viața animală ce o duc acum de mai bine de doi ani de zile».

Emil Rebreanu începea să aibă oroare de război, dar nu-l vedem să fi recurs la vreun raționament pentru a-l respinge. Scrie celor de acasă parcă mai mult pentru a-i epata. Noi presupunem că avea chiar talent și limpezime în exprimare. Seria des despre atrocitățile din jurul său, despre tunurile pe care le comanda și ale căror țevi se înfierbintau din cauza tirului îndelung și trebuiau răcite cu «*lepedeauă ude*». Seria despre reflectoarele pe care le vîna pentru a zădărnici intențiile inamicului, înmormîntînd în el ceva ce ar putea fi similar cu un protest. Se interesa ce se mai întîmplă prin Năsăud, cine cu cine se mai certa, care fete s-au măritat și își asigura surorile că după război va deveni jurist. Emil Rebreanu își trăiește și își consumă astfel drama sa. În cîteva scrisori se referă la cenzura militară datorită căreia nu poate așterne pe hîrtie «*orice*». Se confesează surorii sale Livia într-o epistolă datată 10 martie 1916 pe care o cităm în întregime pentru expresivitatea și densitatea ei dramatică:

« Dragă Lieve,

Tu aștepti, eu aștept și niciunul nu primim nimica. Mi s-a schimbat sufletul și aș vrea să nu mai fiu! Sint și eu cu o cătană mai mult, dar mai încolo nimic. Vei vedea și vești și vot toți într-o zi că eu nu mai sint. Tu-mi ești cea mai dragă din lume și totuși... Ție nu pot să-ți dau ce aș vrea, pentru că Soartea [sic!] altcum vo[i]ește... Sint slab, mizerabil, pentru că nu pot face ce vo[i]esc. Nu întreba motivul, nu întreba de ce mă mîntîncă atît de mult dorul după voi, ori după moarte!... Zilele grele mi se spălăcesc din minte, dar și visurile mi s-au șters... iar eu am rămas fără trecut și fără viitor și fără căpătii. Atît. M-am saturat de toate și de viață! ».

Citînd aceste rînduri ne simțim în fața unei hotărîri definitive, a unui corolar sever din care se conturează cu precizie Apostol Bologa, individul ajuns la încordare maximă, la limita la care își va schimba atitudinea, indiferent de prețul pe care îl va plăti.

Numai că Emil Rebreanu, ca și croul din *Pădurea Spinzuraților*, adoptă altă atitudine, se apropie de situația limită abia din momentul în care avea să fie transferat la o unitate din sectorul sud-estic al Transilvaniei, în preajma intrării României în război de partea Antantei (Anglia, Franța și Rusia). Într-o scrisoare, expediată prin ordonanța sa, din Alfalu (Joseni) lîngă Miercurea Ciuc, evitîndu-se, deci, controlul

cenzurii, Emil Rebreanu povestește familiei că divizia în care a venit a fost distrusă de ruși și că au rămas abia 2 000 de soldați din 20 000. El mai adaugă cu vădită îngrijorare că «*... am primit mape [hărți] cu Iași, Tîrgoviștea, Ploiești, Craiova, București etc. semn că nu stăm prea bine cu cei de peste Carpați*». Adăuga, totodată, că unitatea lui se află la 25 kilometri de graniță. Scrisoarea poartă data de 15 august 1916, dată ce coincide cu intrarea României în război, după doi ani de neutralitate.

Dorința românilor transilvăneni de a se uni cu Țara, pe care Emil Rebreanu o consemna în scrisoarea sa din 28 ianuarie 1914, era o dorință exprimată tot mai deschis și mai ferm. Realizarea unității poporului român și a unei patrii libere, înfăptuirea statului român național unitar erau dorinți arzătoare. În presă, în adunări, în discuții se afirma că ceasul dezrobirii a sunat. Numărul refugiaților și al celor ce dezertaseră din armata chezaro-crăiască se ridicase la 150 000. La 17 decembrie 1915, Octavian Goga declarase în ziarul „Epoca”: «*... vreme de un an de zile de cînd se scurge singele românesc sub steaguri dușmane, ne-am strîgat durerea, dar nu se mai poate așa!*». Entuziasmați de idealul unității, nenumărați transilvăneni refuzară să mai lupte pentru Austro-Ungaria, unii izbutiră să treacă în România iar alții au fost întemnițați sau internați în lagărele din Sorop, Vacz, Pesta etc. Lui Emil Rebreanu însă nu-i erau nici acum destul de limpezi aceste realități. În orice caz, îl găsim comportîndu-se destul de contradictoriu. Rămîne în continuare superficial, în afara fluxului faptelor majore, cel puțin încă un timp. Se îndrăgostește de Ilona Vidor și scrie acasă să i se trimită sabia și inelul primit de la prințul Eugen, pentru a le purta, cum zice el, «*cînd i se ivesc ocazii*». În același timp, mărturisește că este dornic să se termine războiul. Citînd aceste scrisori îți dai seama că Emil Rebreanu era în căutarea unui colț liniștit de lume și de viață, în care să fie ferit de probleme grave. Dar căutările sale în această direcție se dovedesc a fi cel puțin timide. Cînd și-a dat bine seama de caracterul mărginit al aspirațiilor și atitudinilor sale a acționat cu cel mai mare risc. Oricum, a luat o hotărîre definitivă care, în străfundurile sufletului său, exista mai demult.

Valentin RAUS

Liviu REBREANU / ADDENDA

Scrisoare trimisă ambasadorului nostru în Anglia—Londra

Stimate Domnule Ambasador, cu deosebită emoție și deplin interes am citit și recitit telegramele și relatările Agrpres, care relevau și descriau amănunțit atât atmosfera cât și sensul reuniunilor care au fost organizate de Ambasada Republicii Populare Române la Londra, cu prilejul apariției traducerilor în limba engleză a celor două mari romane ale sotului meu: *Răscoala* și *Ion*.

Manifestările cu care inițiativa dumneavoastră a înțeles să însoțească evenimentul literar, sînt sigură că datorează foarte mult atât diplomatului emerit și mai ales celui care dovedind remarcabile eredități literare, a vrut să dezvolte un maximum interes legat și de creația literară românească și de opera lui Liviu Rebreanu.

Personal încerc o îndreptățită dublă mindrie — ca soție și ca româncă — și țin să-mi exprim toată bucuria ce resimt astăzi cînd majora trilogie a lui Liviu Rebreanu — *Ion*, *Pădurea Spînzuraților*, *Răscoala* — este prezentă — o prezență vie — în pano-

Scrisoarea, fără dată, adresată de Fanny Liviu Rebreanu ambasadorului nostru în Marea Britanie, se referă în principal la bucuria pe care a resimțit-o măicuța mea, cu prilejul apariției, în traducere engleză, a romanelor *Răscoala* și *Ion*.

Este vorba de tălmăciri care au văzut lumina tiparului acum două decenii și a căror apariție a ocazionat, cum reiese din text, o serie de reuniuni literare, probabil legate de lansarea cărților.

Scopul scrisorii, pe lângă cuvenitele mulțumiri, este acela de a obține cîteva exemplare din traducerile respective, și cupuri din presă, referitoare la felul în care fuseseră întimpinate cele două romane de critica britanică.

Documentul este grăitor în privința grijii cu care urmărea măicuța mea răspîndirea peste hotare a operei lui Liviu Rebreanu.

Puia Florica REBREANU

plia atît de vastă și de universală a patrimoniului literaturilor traduse în limba engleză.

Satisfacția ce încerc ar fi cu atît mai deplină, dacă prin deosebita dumneavoastră solitudine aș putea încerca și senzația admirației *de visu* a celor două volume pe care cu oricîtă măiestrie le-au descris criticii, desigur că nu le realizez decît cu accentuată relativitate.

Dorința și perseverența utilizate pînă acum la toate forurile indigene nu au putut determina împlinirea acestei realizări, pe care și în calitate de deținătoare a drepturilor de autor — eu și fiica scriitorului Florica Rebreanu-Vasilescu — sîntem îndrituite să o sperăm.

Tot prin sprijinul dumneavoastră și concursul resortului cultural al ambasadei, apreciem că cel puțin o parte din criticile apărute în presa britanică, în legătură cu aceste editări, ne pot fi remise, eventual odată cu găsirea modalității expedierii volumelor — fie din contul drepturilor de autor în natură, fie prin orice alt mijloc compensator —, cărora bineînțeles noi să le putem face față.

Cu vii mulțumiri și cu cele mai bune sentimente pentru tot ce ați determinat și veți face,

Fanny Liviu REBREANU

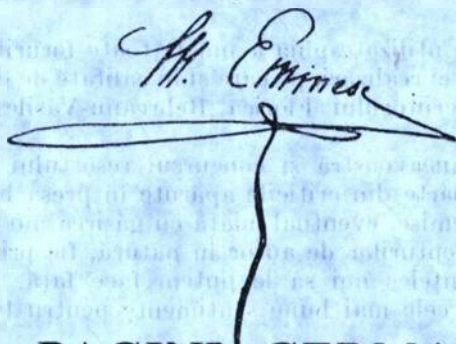
București 35, Bd. Dr. Marinescu 19

IN
REMEMBRANCE
OF
MY BROTHER EMIL
WHO
WAS HANGED BY THE HUNGARIANS
ON
THE RUMANIAN FRONT
IN
THE YEAR 1917

L. R.

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI

A. Eminescu

PAGINI GERMANE

Man glaube nicht, dass diese Aufgabe von der Philosophie der Geschichte schon gelöst, oder dass ihre Lösung von derselben zu erwarten sei. Dass sie ihr oft vorgeschwebt habe, ist allerdings anzuerkennen; allein sie hat, statt Entdeckung der Gesetze der Völkerentwicklung, meist nur eine übersichtliche und rasonnierende Darstellung des geistigen Inhaltes, der Quintessenz, der Geschichte gegeben; || wobei denn auch gewöhnlich von einem bestimmten Begriffe ausgegangen wurde, welcher als die Idee und das Ziel der Menschheit von vornherein festgestellt war, das zu erreichen der Gang der Geschichte sei. So kam es ihr denn auch mehr darauf an, den Geist der einzelnen Völker summarisch zu schildern, um dann besonders die relativen Fortschritte von einem zum anderen ins Auge zu fassen und so ein ³⁸ concentrirtes Bild der gesamten Menschheit zu gewinnen. Davon, dass auch die Zukunft schon mit in den Kreis hineinprophezeit wurde, wollen wir hier nicht reden. So viel ist gewiss, dass nicht die Gesetze ³⁹ der Entwicklung, sondern vielmehr eine Schilderung derselben allemal die Hauptsache war. Nur einzelne Bemerkungen zielten darauf hin, vielfach wiederholte historische Thatsachen als gesetzmässig zu bezeichnen. — Das Beste hat auf diesem Gebiete unstreitig Hegel geleistet; allein ihm erschien es hier, wie in der Psychologie überhaupt, überflüssig, eine Gesetzmässigkeit in der Entfaltung der blossen Erscheinung aufzusuchen; ihm genügt viel-

³⁸ Scris deasupra.
³⁹ Subliniat în original.

PUBLICĂM ÎN CONTINUARE* TEXTUL studiului programatic *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie, als Einladung zu einer Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, cu care M. Lazarus și H. Steinthal deshid revista lor „*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*“ în 1860. Cei doi învățați pun aici bazele, cum am mai arătat, unei noi discipline științifice și Eminescu își transcrie studiul în manuscrisul 2285.

În fragmentul de față M. Lazarus și H. Steinthal continuă examinarea raporturilor dintre disciplina științifică întemeiată de ei și istoria națională și universală. Trec apoi la definirea

noțiunii de popor și spirit al poporului și insistă asupra «comunității originii» și «limbii». Eminescu pornește de aici în articolul *Notițe bibliografice* publicat în „*Timpu*“ în 6 mai 1880: «În vremea noastră — scrie Eminescu — s-au făcut încercări de-a întemeia o nouă știință: psihologia etnică. Etnografia are de obiect descrierea, împărțea și spița de înrudire a popoarelor. Ca atare, se ține de-o parte de istorie și geografie, de alta de anatomie și fiziologie. În partea geografică studiază distribuția popoarelor pe glob, natura locuitorilor oricărei țări, datini și obiceiuri, limbă și religie. În partea istorică deosebește familiile de popoare, raporturile între ele și filiațiunea, le urmărește în migrațiunile lor cele mai depărtate și în încru-

* Vezi „*Manuscriptum*“ nr. 3/1984, pp. 9—16, nr. 4/1984, pp. 33—48.

SOLULUI VEȘNIC...»

DESPRE PSIHOLOGIA POPOARELOR III

15v

Să nu se creadă că această sarcină a filosofiei istoriei ar fi deja rezolvată sau să ne așteptăm la rezolvarea ei de la sine. Trebuie să recunoaștem totuși că rezolvarea a fost adesea întrezărită, doar atit că în loc să descopere *legile* dezvoltării popoarelor, filosofia n-a oferit de cele mai multe ori decât o prezentare intuitivă și rezonabilă a conținutului spiritual, a chintesenței istoriei; // la care s-a și ajuns în mod obișnuit pornind de la un concept determinat, care a fost fixat dinainte ca ideea și scopul omenirii pe care trebuie să-l realizeze mersul istoriei. În felul acesta s-a și ajuns mai mult la descrierea sumară a spiritului popoarelor singulare, pentru a se referi apoi în mod special la progresele relative ale unuia față de celălalt și să obțină astfel o imagine concentrată a întregii omeniri. Despre faptul că și viitorul a fost deja prezis în acest cadru, nu vreau să discutăm aici. Cert este doar faptul că nu *legile* dezvoltării au constituit întotdeauna esențialul, ci mai degrabă descrierea acesteia. Numai observații singulare urmăreau să desemneze ca supuse legității fapte istorice des repetate. — Cel mai mult a realizat în acest domeniu, incontestabil, *Hegel*; numai lui i s-a părut aici, ca și în psihologie în genere, inutil să caute o *legitate în desfășurarea fenomenului pur*; lui îi era suficientă mai degrabă dezvoltarea ideii după succesiunea ei

cișările și corcirile lor. În partea anatomică și fiziologică, în sfârșit, hotărăște caracterele deosebite, pe care se-ntemeiază clasificarea raselor omenestii.

Dar, precum lesne se vede, etnografia nu are a face decât cu lucruri exterioare: distribuție, descendență, migrațiune, datini; ea nu se ocupă cu rezultatul lăsat în spiritul poporului prin toate schimbările acestea, cu substratul psihologic. Neapărat că și zona-n care locuiește și natura părinților din care se coboară, și încrucișările trebuie să se fi înmagazinat în spiritul poporului și în limba lui într-o formă oarecare; neapărat că altfel se va fi deprins el a privi serii întregi de lucruri. Toată istoria unui popor — în orice privire — e înmagazinată în prezentul lui ».

Eminescu pornește în considerațiile sale de la M. Lazarus și H. Steinthal, la care trimite, dealtfel, când vorbește de noua disciplină științifică ce se întemeiază în vremea sa. Dar despre aceste lucruri nu ne spun nimic, nici exegeții mai vechi și nici mai noi, ai operei eminesciene.

Cu fragmentul de față se încheie prima parte a studiului lui M. Lazarus și H. Steinthal, în transcrierea și traducerea Adelei Perju („*Caietele Mihai Eminescu*“, III, 1975, pp. 169—194, IV, 1977, pp. 198—228). A doua parte a studiului o tipărim, pentru prima dată, în numerele următoare ale revistei noastre.

D. VATAMANIUC

mehr die Entwicklung der Idee nach ihrer immanenten Reihenfolge d.i. die Erkenntnis, dass und worin sich auch hier der dialektische Process im Grossen und Ganzen manifestire. Hegel sieht auch die einzelnen psychologischen Thatsachen — die Sammlung und Bewegung, das Gehen und Kommen, die Anziehung und Trennung der Vorstellungen in der Seele — gleichsam als die blossе Technik des Denkens an, welche in der Psychologie ebensowenig zu beachten sei, als die technischen Regeln der Künste in der Aestetik; wenn wir in der Seelenthätigkeit nur die nach der dialektischen Stufenfolge aufsteigende That der Ideen nachweisen können, so sei die Arbeit gethan, zu welchem Behufe es hinreicht, || alle jene Erscheinungen summarisch zu betrachten und zu classificieren, nach einem Gesetze aber gar nicht zu fragen. Gegen diese blossе dialektische Schematisirung der subjektiven Thätigkeiten den Werth und die Nothwendigkeit der wissenschaftlichen Erforschung der psychischen Causalität weiltäufig zu vertheidigen, ist hier der Ort nicht. Nur zweierlei sei angemerkt: erstens, dass die Gesetzmässigkeit der psychischen Erscheinungen bei weitem nicht so äusserlich, deshalb auch deren wissenschaftlich-theoretische Erkenntnis nicht so gleichgültig sein kann, da auch bei Hegel's Voraussetzung, dass die Idee allein die treibende Kraft ist, welche die Erscheinungen hervorbringt, gewiss zugestanden werden muss, dass die Idee nicht nach Zufall oder Willkür, sondern nach bestimmten, bis in die einzelnsten Thatsachen hin angewendeten, Gesetzen dieselben erzeugt; Gesetze, die zu erkennen uns ebenso wichtig sein muss, als die Erkenntnis der Gesetze der Natur auch für den ⁴⁰ Theologen, welcher Gott für das einzige Agens in den letzteren hält. Nicht bloss dass, sondern auch wie Gott oder die Idee in der Natur oder Geschichte wirksam ist, soll die Wissenschaft zeigen. Zweitens ist auf die praktische Seite der Psychologie, nämlich als Fundament der Pädagogik — im weitesten Sinne hinzuweisen; welches sie nur dann werden kann, wenn sie die Gesetzmässigkeit aller einzelnen psychischen Erscheinungen und Thatsachen erkennt. — Von der praktischen Seite der Völkerpsychologie ist theils schon einiges gesagt, theils wird noch weiter unten einiges bemerkt werden.

Wir hoffen doch, es werde Niemand unserer Behauptung, dass die Geschichte aus allgemeinen psychologischen Gesetze zu begreifen sei, den Vorwurf machen, der die Versuche einer früheren Zeit, die grossen Ereignisse der Geschichte aus kleinen und kleintlichen Beweggründen der handelnden Personen zu erklären, mit allem Rechte trifft. Es handelt sich in der Völkerpsychologie noch weniger als in der individuellen um jene eingebil-dete Menschenkennerei, sondern nur, || wie gesagt, um die Gesetze, denen der Geist unterworfen ist ⁴¹, da er eben so wenig, wie die Natur, jemals ohne Gesetz oder gar gegen das Gesetz wirkt. Man fürchte also nicht, dass eine psychologisch begriffene Geschichte etwas von ihrer Würde und Erhabenheit verlieren könne; eben so wenig wie unsere Anschauung der Natur dadurch sich verkleinert, dass sie durch die Physik als gesetzmässig begriffen würde ⁴² (sie verkleinert sich) ⁴³.

Einen anderen Einwand werden wir mehr zu fürchten haben. Man wird sagen, und mit Recht, die scheinbar dem schwankenden Zufall anheimgegebene Natur kann in unserer Schätzung nur gewinnen, wenn wir sie feste Gesetze befolgen sehen; der Geist aber, das ist ein Axiom unseres Vernunftglaubens, ist Freiheit; sein Leben, die Geschichte, ist das Erzeugniss der Freiheit. Kaum erträgt man's, dass diese Freiheit durch die Pläne der göttlichen Vorsehung beschränkt werde: um wie viel weniger, dass sie durch eine unwandelbare, unverletzliche und unentrinnbare Causalität gebunden, und d.h. vernichtet werde. Denn wird dadurch nicht der Geist entgeistet und um nichts weniger geläugnet als vom Materialismus?

Diesem Einwurfe könnten wir uns zunächst ganz im Allgemeinen dadurch entziehen, dass wir darauf hinweisen, wie er die individuelle Psychologie in noch höherem Grade treffen würde, weil das Bedürfniss nach der Annahme einer persönlichen Freiheit noch entschiedener ist. Nichts desto weniger haben auch die Lehrer der Absolutesten Willensfreiheit eine individuelle Psychologie vorzutragen, Stoff und Ursache gefunden.

⁴⁰ Sublinierea lui Eminescu, cu cerneală.

⁴¹ Sublinierea lui Eminescu, cu cerneală.

⁴² Scris deasupra.

⁴³ Textul în paranteză nu este în original.

16

imanentă, adică recunoașterea faptului că și aici se manifestă procesul dialectic în mare și întreg. Hegel trata și faptele psihologice singulare — concentrarea și mișcarea, plecarea și venirea, atragerea și separarea reprezentărilor în suflet — la fel ca pe simpla tehnică a gândirii, căreia în psihologie merită să i se dea tot atît de puțină atenție ca și regulilor tehnice ale artei în estetică; dacă putem indica în activitatea sufletului numai acea acțiune progresivă a ideilor conformă succesiunii dialectice, atunci apare problema // de ce să tratăm și să clasificăm sumar toate acele fenomene, dar să nu ne întrebăm deloc despre o lege a lor. Nu este locul potrivit pentru a lua apărarea obișnuită a valorii și necesității cercetării științifice și a cauzalității psihice contra acestei schematizări dialectice a activităților subiective. Trebuie să remarcăm doar două lucruri: mai întii faptul că legitatea fenomenelor psihice nu le este nici pe departe atît de exterioară, lucru pentru care nici cunoașterea lor științifico-teoretică nu poate fi atît de indiferentă. În acest caz, trebuie admisă desigur și ipoteza lui Hegel că Ideea este singura forță motrice care produce fenomenele, că Ideea nu le produce accidental sau arbitrar, ci după legi determinate, aplicate pînă la cele mai izolate fapte; legi a căror cunoaștere trebuie să fie la fel de importantă pentru noi ca și recunoașterea legilor naturii chiar de către teologul care-l consideră pe Dumnezeu ca singura lor cauză. Știința nu trebuie să indice numai acest lucru, ci și modul în care Dumnezeu sau Ideea acționează în natură sau istorie. În al doilea rînd, trebuie indicat, în sensul cel mai extins, partea practică a psihologiei, și anume ca fundament al pedagogiei; ceea ce poate fi numai dacă cunoaște legitatea tuturor fenomenelor și faptelor psihice izolate. — Despre partea practică a psihologiei popoarelor am spus deja unele lucruri, la altele ne vom referi în continuare.

16v

Sperăm totuși că la afirmația noastră, după care istoria trebuie concepută pornind de la legile generale ale psihologiei, nu va aduce nimeni reproșul că încercările anterioare de a explica marile evenimente ale istoriei pornind de la motivele neînsemnate și meschine ale persoanelor active apar cu totul îndreptățite. În psihologia popoarelor se tratează mai puțin decît în cea individuală despre acele cunoștințe fictive despre om, ci, cum s-a spus, numai // despre *legile cărora le este supus spiritul*, căci el, ca și natura, nu acționează niciodată fără lege sau chiar împotriva legii. Să nu ne temem deci că o istorie concepută psihologic ar putea să-și piardă demnitatea și elevația; tot așa de puțin pe cît se diminuează intuiția noastră despre natură prin faptul că este concepută, prin intermediul fizicii, ca fiind supusă legii (ea se diminuează).

Am putea să ne temem mai mult de o altă obiecție. Se va spune, și pe drept, că natura, lăsată aparent pe seama hazardului oscilant, ar avea numai de cîștigat în aprecierea noastră, dacă am vedea că urmează legi stricte; spiritul însă, aceasta este o axiomă a credinței noastre în rațiune, este libertate; viața lui, istoria, este produsul libertății. Abia suportăm faptul că această libertate să fie restrînsă de planurile providenței divine; cu atît mai puțin [vom suporta] ca ea să fie legată de o cauzalitate inviolabilă și inevitabilă, și deci distrusă. Nu vom lipsi prin aceasta spiritul de conștiință și nu-l vom contesta la fel ca materialismul?

Ne-am putea sustrage acestei obiecții în mod cu totul general arătînd mai întii că ea privește în mai mare măsură psihologia individuală, căci [aici] nevoia acceptării unei libertăți personale este și mai pronunțată. Cu atît mai mult și-au găsit aici învățătorii libertății absolute a voinței materiei și motiv pentru predarea unei psihologii individuale.

17

Însă această obiecție poate fi înlăturată apoi printr-o considerație fugitivă asupra esenței libertății. Alături de voință, chiar dacă stabilim că este liberă necondiționat, apar în procesele psihice o serie de elemente diferite de aceasta. Nu numai în sfera cunoașterii și a simțirii, ci și în sfera acțiunii fenomenele vieții spirituale nu subzistă nici în simpla voință și nici prin intermediul ei. Or, considerînd de asemenea și voința ca fiind singura forță motrice pentru aceste elemente diferite, mișcarea respectivă nu poate fi totuși condiționată numai prin voință. Acestea se supun mai degrabă anumitor legi psihologice, numai în cadrul acestora putînd să opereze voința cu ele.

Sodann aber lässt sich dieser Einwand schon durch einen flüchtigen Hinblick auf das Wesen der Freiheit beseitigen. Neben dem Willen, auch wenn er unbedingt frei gesetzt wird, erscheint in dem psychischen Prozesse eine Reihe von ihm verschiedener Elemente. Nicht nur in der Sphäre der Erkenntnis und des Gefühls, sondern auch in der des Handelns bestehen die Erscheinungen des geistigen Lebens weder in dem blossen Willen noch durch ihn. Betrachtet man nun auch den Willen als die alleinige bewegende Kraft für diese verschiedenen Elemente, so kann doch diese Bewegung keine durch den Willen allein bedingte sein. Vielmehr folgen dieselben gewissen psychologischen Gesetzen, innerhalb deren allein der Wille mit ihnen operieren kann. Denken wir uns den Willen gleichsam wie einen Feldherrn, welcher eine Truppenmasse nach seinem Befehl in Bewegung setzt, so ist offenbar, dass, wie frei dieser Befehl auch sei, er an die einfachen Gesetze der Truppenbewegung, die sich aus der Natur derselben ergeben gebunden ist. Die räumlichen Bedingungen der Ausdehnung einer Masse, der Fortbewegung ihres Kriegsbedarfs, schliessen Gesetze ein, welche kein Befehl verändert, und denen kein Führer ungestraft sich entziehen kann. So wie nun der Befehl des Feldherrn nur darauf gerichtet und darauf gegründet sein kann, die, eigenen Gesetzen unterworfenen Kräfte gemäss denselben in Bewegung zu setzen; so auch kann der freie Wille die Vollziehung der verschiedenen Prozesse im menschlichen Geiste nur in so fern und dadurch lenken, dass er die psychischen Elemente innerhalb der ihnen selbst einwohnenden Gesetze in Bewegung bringt. — Die Erforschung nun dieser Gesetze, welche der freie Wille in Dienst zu nehmen befähigt ist, bildet eben eine Aufgabe der Psychologie. Hieran aber knüpft sich die weitere Aufgabe, sowohl die Frage nach der Freiheit des Willens überhaupt zu entscheiden, als auch das Mass seiner Einwirkung, da er nur eine Kraft unter den Kräften ist, zu bestimmen.

An die Bestrebungen der Philosophie der Geschichte knüpfen sich die der geistvollen Historiken, namentlich der Kulturhistoriker, der Philologen und Sprachforscher wie Humboldt, Grimm, Böeth, Wachsmuth, Gager⁴⁴ und ihre Genossen und Schüler, bei denen wir eigentliche Materialien finden, welche unmittelbar den Stoff der psychologischen Bearbeitung abgeben. Die Werke dieser Männer können uns freilich nur die concreten Erscheinungen des inneren und äusseren Lebens der Völker, einzelner oder mehrerer zugleich, also die Thaten, in denen die Volksgeister sich manifestiren, und die historische⁴⁵ Entfaltung darbieten. Der Völkerpsychologie fällt nun die Aufgabe, zu, aus diesen concreten Erscheinungen heraus auf wissenschaftliche Weise und in wissenschaftlicher Form die Gesetze zu finden, nach denen sie sich erzeugt haben. Es verhalten sich jene Arbeiten zur Völkerpsychologie wie Biographien und Novellen zur Psychologie: die besseren liefern reichen Stoff und häufige Winke, welche der Psychologe wohl benutzen und kaum entbehren kann; aber sie überheben ihn seiner Arbeit nicht⁴⁶.

Aus dem eben Gesagten geht hervor, was dennoch ausdrücklich wiederholt werden muss: dass die Völkerpsychologie nur von den Thaten des Völkerlebens ausgehen kann, dass sie aus der Beobachtung, Ordnung und Vergleichung der Erscheinungen allein hoffen kann, die Gesetze des Volksgeistes zu finden⁴⁷. Dass eine Construction des verschiedenen Volksgeistes und || der aufsteigenden Kräfte nach irgend welchen fertigen Kategorien keinerlei Art wissenschaftlich begründeter Resultate ergeben kann, wird man heutzutage gern zugestehen. Die Construction kann sich — geistvoll behandelt — ganz dem Gesetze der Wirklichkeit fügen, finden wird sie es nimmermehr! Von den Thaten also muss ausgegangen werden, ja um bloss die Aufgabe der Völkerpsychologie vollständig richtig zu bestimmen, wird eine reiche und wiederholte Sammlung derselben nothwendig sein.

Die Quelle der Thaten strömt auch hier nicht sparsam also bei den Individuen, obwohl, sie umfassender an Form und Inhalt, bei weitem schwieriger zu finden und zu fassen ist. Die Culturgeschichte aller Nationen, so weit sie uns irgend bekannt, mit all'ihren einzelnen Zweigen liefert uns eine so reiche Ausbeute des mannigfaltigsten Materials, das sich uns ein unabsehbares Feld der Beobachtung und Combination eröffnet;

⁴⁴ Toate numele de autori subliniate în original.

⁴⁵ Subliniat în original.

⁴⁶ Urmează: Aus dem, şterse.

⁴⁷ Eminescu subliniază cu cerneală şi partea a doua a frazei (dass sie auszu finden).

Dacă ne imaginăm voinţa ca pe un comandant, care pune în mişcare o armată prin ordinul său, atunci este clar că, oricât de liber ar fi acest ordin, el este legat de legile simple ale mişcării trupelor, care rezultă din natura lor. Condiţiile spaţiale de extindere a unei mase, deplasarea materialului de război presupun legi, pe care nu le schimbă nici un ordin şi cărora nu li se poate sustrage nepedepsit nici un comandant. Or, aşa cum ordinul comandantului nu poate fi orientat şi motivat pentru punerea în mişcare a forţelor decît pe baza legilor proprii cărora le sînt supuse forţele, tot aşa nici voinţa liberă nu poate conduce executarea diferitelor procese din spiritul omenesc numai în măsura în care pune în mişcare elementele psihice în cadrul legilor care le sînt inerente. — Dar cercetarea acestor legi, de care voinţa liberă este capabilă să se slujească, constituie o sarcină a psihologiei. De aceasta se leagă însă sarcina următoare, anume problema de a decide în genere pe baza libertăţii voinţei, cît şi de a determina măsura acţiunii sale, căci ea nu este decît o forţă între forţe.

17v

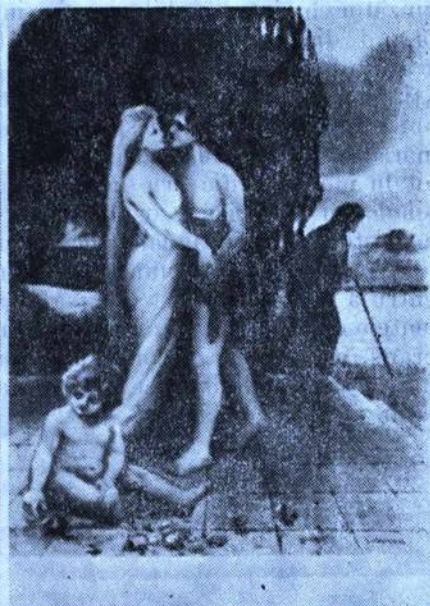
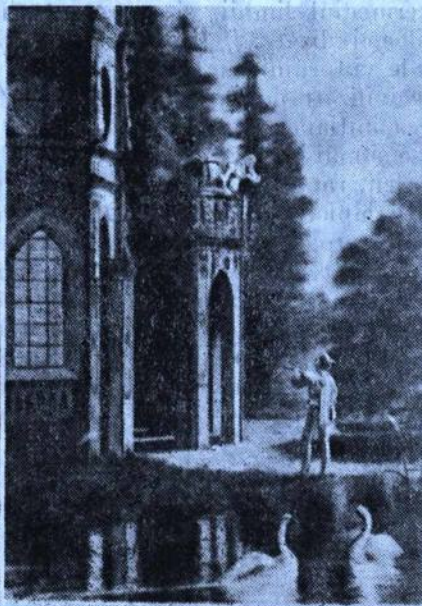
De străduinţele filosofiei istoriei se leagă cele ale istoricilor din domeniul spiritului, în special ale istoricilor culturii, ale filologilor şi ale lingviştilor ca: *Humboldt, Grimm, Böth, Wachsmuth, Gager* şi ale tovarăşilor şi elevilor lor, la care găsim materiale propriu-zise, care ne furnizează nemijlocit materialul prelucrărilor psihologice. Lucrările acestor bărbaţi nu ne pot oferi, fireşte, decît fenomenele concrete ale vieţii interioare şi exterioare a popoarelor, ale unora singure sau ale mai multora simultan, deci faptele, în cadrul cărora se manifestă spiritul poporului, şi desfăşurarea istorică. Psihologiei popoarelor îi revine deci sarcina să descopere în mod ştiinţific şi în formă ştiinţifică din aceste fenomene concrete legile după care acestea s-au produs. Aceste lucrări se raportează la psihologia popoarelor ca biografiile şi povestirile la psihologie: cele mai bune oferă material bogat şi adesea informaţii pe care psihologul le poate utiliza şi de care se poate lipsi cu greu; dar ele nu-l scutesc de munca sa.

18

Din cele spuse mai sus rezultă ceea ce totuşi ar trebui repetat în mod expres: *faptul că psihologia popoarelor nu poate porni decît de la faptele vieţii popoarelor, că ea nu se poate baza decît pe observaţie, ordine şi comparaţie a fenomenelor, pentru a găsi legile spiritului popular*. Trebuie recunoscut astăzi faptul că o construcţie a spiritului popular divers // a forţelor ascendente pe baza unor categorii oarecare confecţionate nu poate duce în nici un fel la rezultate fundamentate ştiinţific. Construcţia — tratată spiritual — care ar putea să corespundă perfect legilor realităţii, nu va fi găsită nici odată! Trebuie deci să pornim de la fapte, căci pentru a determina cu totul corect scopul psihologiei popoarelor va fi necesară o bogată şi repetată colecţionare a acestora.

Izvorul faptelor nu se revarsă nici aici. El trebuie căutat şi conceput deci la indivizi, deşi este mai cuprinzător în formă şi conţinut, prin dificultăţi sporite. Istoria

Cărţi poştale cu ilustraţii de SALMEN, apărute în perioada interbelică (Fotografii comunicate de Maria POLOJINTEV).

und eine Zusammenstellung und Vergleichung der verschiedenen Richtungen in dem Leben eines und desselben Volkes, dann wiederum der verschiedenen Völker, ist offebar, auch für die volle und klare Erkenntniss eines einzigen erforderlich. Nur auf einem Punkte scheint uns die Beobachtung beschränkt, nämlich die der Kindheit, welche für die individuelle Psychologie gewiss von hoher Bedeutung und Fruchtbarkeit ist. Indess reicht, wenn gleich nicht die direkte so doch die indirekte Kenntniss der Menschheit bis zu den frühesten Zeiten der Bildung hinauf; nämlich durch die etymologischen Studien, besonders eines Grimm (Geschichte der deutschen Sprache) werden uns durch die Sprache auch die Vorstellungen und Sitten u s w selbst der ersten Jugend der gebildeten Nationen auf // überraschende Weise vor die Augen gestellt. In dieser Richtung dürfen wir von künftigen, weiteren Forschungen noch Vieles hoffen, und die täglich sich erweiternde genauere Kenntniss der roheren und ungebildeteren Stämme wird uns in anderer Weise das Bild der Kindheit eines Volkes zeigen. Von der anfänglichen Staaten- und Gesellschaftsbildung liefert uns der jüngere America höchst mannigfache und interessante, und, wenn auch durch das Wesen der Einwanderung eigentümlich geartete, dennoch allgemein belehrende Thatsachen. Für die empirische Psychologie könnte man also diese Lücke mit der Zeit ausfüllen. Der metapagysische Streit aber: ob die Geschichte des Menschengeschlechts mit einem allmählichen Fortschritt beginnt oder bare mit einem Rückschritt, einem Abfall von einem besseren Sein — bleibt uns fern; denn jedenfalls muss die Wissenschaft, um sich nicht selbst aufzuheben, von jener mythischen Voraussetzung dass Elemente einer untergegangenen antediluvianischen Culturwelt auf die Entwicklung der gegenwärtigen gewirkt hätten, absehen, und es versuchen, aus dem geschichtlich feststehenden Thatsachen und der geistigen Natur des Menschen, wie sie heute sich noch offenbart, die Entwicklung des Menschengeschlechts genügend zu begreifen.

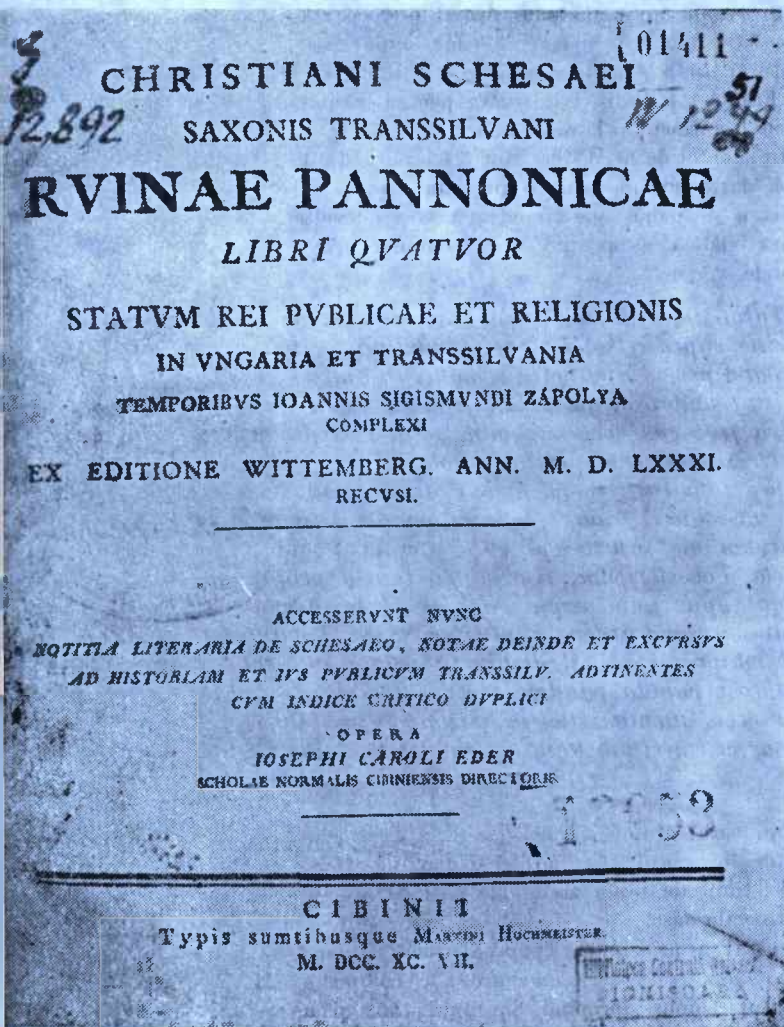
culturii tuturor națiunilor, în măsura în care ne este cunoscută, cu toate ramurile ei răsfricate ne oferă un profit atât de bogat de pe urma materialului variat, încît ne deschide un cîmp nelimitat de observare și combinare; iar o asociere și comparare a diferitelor direcții din viața unuia și aceluiași popor și apoi a diferitelor popoare sînt evident necesare și pentru cunoașterea deplină și clară a unui singur popor. Numai într-un punct ne pare limitată observarea, și anume aceea referitoare la copilărie, care, în mod cert, este de mare importanță și utilitate pentru psihologia individuală. Cu toate acestea, cunoașterea, dacă nu directă, cel puțin indirectă a omenirii se întinde pînă în timpurile cele mai îndepărtate ale culturii; respectiv prin studiile etimologice, mai cu seamă ale unui Grimm (*Istoria limbii germane*), ni se înfățișează în mod surprinzător înaintea ochilor, prin intermediul limbii, și reprezentările și obiceiurile ș.a.m.d. din prima tinerețe a națiunilor civilizate. // În această direcție, putem spera încă multe de la cercetările extinse ale viitorului, iar cunoașterea exactă, mereu mai extinsă, a populațiilor primitive și necivilizate ne va arăta într-un alt mod imaginea copilăriei unui popor. Despre formarea inițială a statelor și a societății, America cea tinăără ne oferă faptele cele mai diverse și mai interesante, care, chiar dacă s-au constituit în mod specific prin actul emigrării, rămîn totuși instructive. Această lacună a psihologiei empirice s-ar putea deci completa cu timpul. Disputa metafizică însă: dacă istoria speciei umane începe cu un progres treptat sau cu un regres, un declin de la o existență mai bună — rămîne departe de noi; căci știința trebuie, în orice caz, pentru a nu se anula pe sine, să facă abstracție de acea ipoteză mitică după care elementele unei lumi civilizate antediluvienne dispărute ar fi acționat asupra celei contemporane, să încerce să conceapă în mod satisfăcător dezvoltarea speciei umane pornind de la faptele istorice incontestabile și de la natura spirituală a omului, așa cum se manifestă încă astăzi.

(Traducere de Alexandru SURDU)

ANIVERSĂRI 400-UNESCO

Christian SCHESÄUS

Umanistul patriot

DACĂ CERCETĂTORUL ISTORIEI LITERARE își îndreaptă preocupările sale spre trecutul conaționalilor noștri sași din Transilvania perioadei feudale, va găsi nu numai urme firave ale unor creații artistice, dar chiar și opere de mare valoare, printre care și câteva însemnate epoei care se referă adeseori la poporul român și la pământul strămoșesc. Împrejurările în care s-au creat aceste opere, de mare interes și pentru poporul român, au fost foarte tulburi, fiindcă, pe de o parte, războaiele turcilor și germanilor au bătut mereu la ușă și au gîtit viața exterioară și existența națională, pe de altă, în perioada acelor războaie de asuprire națională și socială, fantezia avea puțin timp liber.

Aceste creații poetice, care, din cauza rarității lor, n-au fost accesibile, credem că este necesar să fie puse în valoare. Ce influență au avut aceste opere, să zicem, asupra celorlalte naționalități din Transilvania?

Cu toate greutatea de atunci, mulți tineri sași frecventează școlile superioare din străinătate, mai ales din Wittemberg, Tübingen și Cracovia. Oamenii de știință din Transilvania fac schimb de scrisori cu cei din străinătate și aici este grăitoare corespondența dintre poetul umanist medieșan Iacob Piso (1470—1526) și cel mai celebru umanist din lume, Erasmus din Rotterdam.

Pe atunci centrul politic al Transilvaniei era Sibiu, iar Brașovul cel cultural. În secolul al XVI-lea, Brașovul avea cea mai mare bibliotecă din Transilvania; avea și prima tipografie, încă din 1525, înființată de umanistul

Honterus, și, apoi, mai târziu, o moară de hirtie, care a produs cea dintâi hirtie vârgată [papier vergé]. Prima tipografie începu să sape în câmpul sărac al literaturii și artei. Aici au apărut și primele cărți în limba română ale lui Goresi.

Cele mai importante creații literare ale umanismului în limba latină, în Transilvania din secolele al XV-lea și al XVI-lea, sînt ale scriitorilor sași. Literatura umanistă este o literatură savantă. Autorii creațiilor literare s-au străduit să capteze pe cititor, nu numai prin frumusețea stilului, ci și prin conținut. Pentru aceasta ei s-au îndreptat către prelucrarea poetică a unor subiecte istorice.

O operă din acea vreme de umanism transilvănean târziu, scrisă în hexametri și de o remarcabilă puritate a versificației, demnă de relevat și popularizat, este epopeea feudală *RUINAE PANNONICAE* (*Ruinele Panonice*) a umanistului Christian Schesăus*. Valoarea acestei lucrări este întreită: în primul rînd ca operă poetică, apoi ca vie cronică a evenimentelor care au dus în secolul al XVI-lea la prăbușirea Ungariei și Transilvaniei și ca oglindă a opiniei publice din timpul autorului.

*

Nu cunoaștem originea familiei poetului Christian Schesăus (Christianni Schaesaei, Schesei, Scheseus), dar se știe precis că poetul a văzut lumina zilei între anii 1535 și 1540, la Mediaș. Tatăl său, Ștefan Schesăus (Schaser, poate din satul Saes), făcea parte din patriciatul săsesc, se pare că purta și titlul de nobil, după cum ne arată stema familiei sale, și în tinerețe a studiat agricultura și dreptul, ajungînd jude regal scaunal (*iudex regalis sedis*) al celor două scaune Mediaș și Șeica.

În anul 1556, cînd regina Isabella se întorcea din exilul ce singură și l-a impus în Polonia, judele regal scaunal Ștefan Schesăus fu trimis în fruntea unei delegații la regele Ferdinand Habsburgul în interese politice, căci se da lupta între turci și germani pentru stăpînirea sud-estului Europei, în care era cuprinsă și Transilvania.

Judele regal scaunal Ștefan Schesăus a avut doi fii, dintre care cel mai mic se numea Joachim și cel mai mare, Christian, viitorul poet, care și-a făcut studiile la vestita școală honteriană din Brașov, unde activa și umanistul Valentin

Wagner, căruia mai târziu i-a dedicat scrieri. Nu știm precis cît timp a stat Christian Schesăus la Brașov. Se pare că în anul 1553, cînd a bîntuit o cîmă groaznică peste întreaga Transilvanie, a părăsit Brașovul și a urmat clasele superioare la liceul din Barthfeld (în Zips).

Apoi, ca toți fiii patricienilor sași înstăriți, pe Schesăus îl găsim înmatriculat la Universitatea din Wittemberg, între anii 1555—1556, ascultînd și cursurile de istorie ale profesorului german Philip Melancthon. În acest timp, a fost laureat de împăratul german pentru producția sa poetică. La Wittemberg l-a cunoscut pe Jacob Heraclide, voievodul de mai târziu al Moldovei, Despot Vodă, căruia îi va consacra o întreagă cîntare în epopeea *Ruinele Panonice* ce avea s-o scrie.

Laureat, Christian Schesăus s-a înapoiat în Transilvania în anul 1558. Avînd o voce frumoasă, este numit diacon la Cluj, unde zăbovește un timp și unde se află în strînse legături cu Francisc Davidis, care lucra pentru răspîndirea Reformei în Transilvania.

În sinodul de la Mediaș, din 6 februarie 1561, este ales preot în satul Dupuș, nu departe de Biertan și Mediaș, unde continuă să-și dezvolte muza poetică. Despre acest sat compune următoarele versuri:

*« Talia dum meditor cura graviore solutus
Monte super celso, feriente cacumino coelso,
Urbano procul a strepitu semotus in antro
Delitui umbroso, quem late frondosa vestit
Silva frequens corylis, quam solia rescipit ortus;
Parte sed adversa preciosis nobilis avis
Vinea lata fuit, soepe unde redibat egeni
Sacculus aere gravis pleno spumante Lyaco;
Parvula ubi sancto stat villa sacrata Tobiar,
Dicta Tobestorffum, Byrthalmo iuncta propinquo.
Utque opus immensum tenui pertexere avena
Sedulus atque ardens cupio: me cura Tonantis
Ad maiora vocat, Mediensi ut pastor in urbe
Athereci populo pandam mysteria verbi.
His ergo intentus studiis abruptum coeptum
Cogor et emeritum tigno suspendere nablum ».*

(RP, XI, v. 309 — 324)

Din satul Dupuș (Tobiasdorff), ajunge apoi pastor în orașul său natal, Mediaș, la 1569, unde, timp de peste zece ani, va crea și alte opere valoroase.

Opera sa principală, epopeea eroică *Ruinae Pannonicae* (*Ruinele Panonice*) a compus-o în satul Dupuș, începînd din anul 1562 și a

* Vezi și „Manuscriptum“, nr. 1/1983, pp. 49 — 58.

apărut în 1571 la Wittemberg. Pentru această operă a fost laureat și de principele Transilvaniei, Ștefan Báthory, căruia, după ce a fost ales rege al Poloniei, i-a mai trimis în anul 1585 alte 6 cărți din *Ruinele Panonice*.

În afară de această epopee, poetul umanist Christian Schesäus a compus ode și elegii, care se caracterizează printr-o eleganță și formă deosebite. La 1580, într-o frumoasă cuvîntare ținută la Biertan, care este un exemplu de proză latină, descrie originea și mersul Reformei în Transilvania.

Poetul Christian Schesäus a avut un fiu, care a murit de ciumă în floarea tinereții. Tot de ciumă este răpus și el în 1585. A avut o viață scurtă ca și Honterus. Oasele sale se odihnesc în mormîntul din stînga corului bisericii Sf. Margareta din cetățuia Mediașului, sculptat în piatră. Pe marginea pietrei mormîntale se poate citi următorul epigraf: «*Epitaphium in obitum reverendi et clarissimi domini Christianni Schesäei pastoris Mediensis et p[oe]tae [laureati] qui obiit A[nno] D[omini] die iulii XXX*».

În partea de sus a criptei se poate vedea stema familiei Schesäus, iar în partea de jos este incizată o cîntare în care este slăvită memoria poetului laureat.

Epopeea eroică *Ruinele Panonice*, considerat drept un monumental poem istoriografic, este consacrată istoriei Ungariei, Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, de după moartea lui Ioan Zápolya (1540) și pînă la moartea lui Ioan Sigismund II (1571). Schesäus face adeseori incursiuni în perioada premergătoare, ca de pildă, cînd se referă la uciderea lui Mihnea cel Rău la Sibiu (1510): «*Cum Iaxih Mihnem crudeli caede peremit*» (R.P., I, v. 364.) sau atunci cînd în citeva versuri amintește de răscola țărănească a lui Gheorghe Doja (1514):

«*Gratus ob id regi: quondam fervente
tumultu
Rustica plebs vaidam contra induit arma
Ioannem...*»
(RP, I, v. 89—90.)

Umanistul sas amintește în repetate rînduri pe români sub denumirea de: *vlachos*, *walachos* sau *triballi*, fie ca factor politic și militar, atunci cînd este vorba de cei din Moldova și Țara Românească, fie ca factor etnic specific și diferit de sași și unguri, atunci cînd îi descrie pe românii transilvăneni; țările române vecine cu

Transilvania sînt salutate ca aliade creștine în lupta antiotomană.

Dealtfel, încă la începutul cărții I sînt amintiți românii din Transilvania: «*Sordidus in campis pascit iumenta Valachus*» (v. 326 și urmare), apoi românii din Făgăraș cu boierii lor: «*Hanc habitant circum fodientes rura Triballi / Vulgo boiaries...*» (v. 440 și urmare); momentul cînd au venit turcii în frunte cu Balybeg și voievodul Moldovei, Petru Rareș, să-l prindă pe Ștefan Mailat: «*Dux Balybecus erit, cui iunctis Petrus adhaesit / viribus, immitis Moldavae voivoda gentis*» — (v. 433—434); apoi românii negustori din Țara Românească ce își desfăceau mărfurile la Brașov: «*...vicinaque regna Valachus... mercibus intrant*» — (v. 388—389). Petru Rareș face o nouă demonstrație de forță în țara seculor pentru a obliga pe regina Isabella să-i redea cetățile pierdute, Ciceul și Cetatea de Baltă (v. 742—745).

Rînduri interesante pentru noi, în această epopee a lui Schesäus, sînt acelea în care se vorbește despre secui și români, uniți în lupta de la Lipova (1551) împotriva dominației otomane, sub comanda lui Martinuzzi:

«*Dacorum regit ipse acies Siculosque
Vlachosque
Incultos armis squalore situque rigentes*».
(RP, II, v. 341—342)

La fel, în lupta de la Timișoara (1552) împotriva turcilor, sub comanda lui Ștefan Loșonțiu, au arătat mare vitejie și românii din Moldova și din Țara Românească:

«*Moldavi retracent Dacos rigidique Valachi,
Quo patriis exire minus de finibus ausint
Laturni auxilium prossae violentes arcu*».
(RP, III, v. 165—167)

Referințele la români sînt tot mai numeroase: la 1556 voievozii români din Țara Românească și Moldova, Petrascu cel Bun și Alexandru Lăpușneanu, intervin în Transilvania cu armatele, pentru readucerea reginei Isabella din exilul polonez împreună cu fiul ei:

«*Vaivoda trans Alpes habitans
PETRASKO nivalis [...]
Quin et Alexander, Moldavae vaivoda
gentis...*»
(RP, V, v. 440—443)

În cartea VI, la anul 1557, Schesäus amintește că voievozii Moldovei au stăpînit feuda

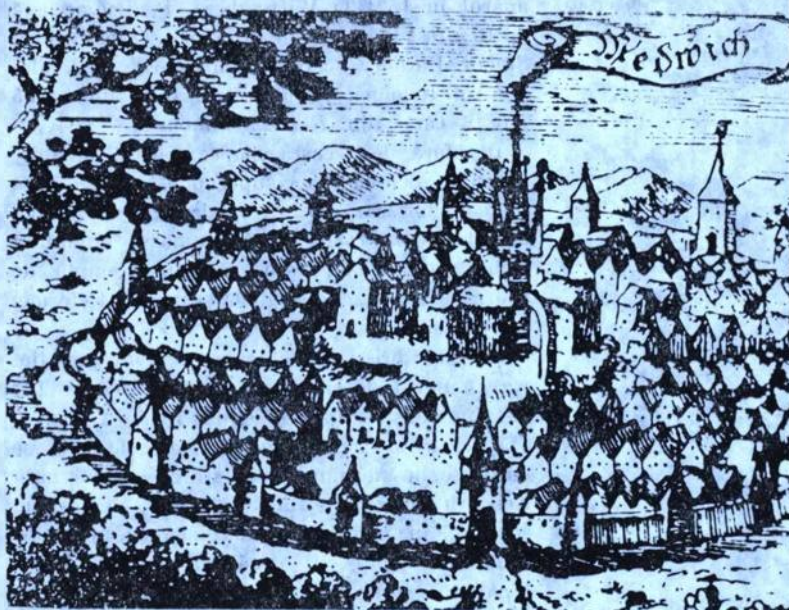
RUINAE PANNONICAE

De provincia Transilvania

*Erdelio a silvis quibus Hunnus nomi-
na fecit,
Montibus et densis quia cingitur
undique silvis,
Ex ipsa meruit re Transilvania dici.
Dives opum regio, pecorisque feroxque
Lyaei*

310 *Saepe hic ex terrae fossae penetralibus
asper
Psegmata fulgenti turgentia protulit
auro;
Instar virgulti fructificant ramenta
metalli.*

*Sal nive candidior foditur ferrumque cuprumque
Hanc vocat idcirco barbarus hostis,
315 Verius Alcinoi [me indice] dixeris hortum:
Squamigeri pisces armintaque pinguis formae
Omnigenae apparent, et quos venator in altis
Rimatur silvae latebris, volucresque feraeque.
Congrua temperies coeli famulantur agellis
320 Frigore non nimio, nimio nec aduritur aestu.
Et Deus angusto conclusit limite triplex
Hic hominum genus, ut lingua, sic moribus impar:
Sunt Hunni, quos castra sequi iuvat incluta regis,
Sulcat agro Saxo, fodit et vineta ligone,
325 Et de frumento Siculus legit aera subactus.
Sordidus in campis pascit iumenta Valachus,
Barbara progenies, crudelis et aspera cultu,
Legibus a reliquis et consuetudine vitae*

Cetatea Medias —
stampă de Schuller-
berg.
(Foto: G. TOGAN)

Cetatea de Baltă (Kykellecovaro) de pe Târnava Mică — «*Hanc olim ex pacta Moldaviae vai-voda gentis*» — v. 5.

Partea a doua din cartea VII este închinată în întregime istoriei lui Despot Vodă (1561—1563). În cartea IX sînt amintiți românii din Țara Românească și Moldova ca participanți la cucerirea cetății Sighet sub conducerea lui Ioan Sigismund II: «*. Transalpinique Valachi, Moldavus celer*» (v. 96—97).

Acțiunea epopeii *Ruinele Panonice* se desfășoară între granițele vechii Dacii: din Slovacia pînă la Marea Neagră și pînă la sud de Dunăre. Majoritatea evenimentelor descrise se petrec

pe teritoriul Transilvaniei și Moldovei. În expunerea lui, Transilvania este numită *Dacia*, iar pe români îi numește *daci*.

Prin puterea talentului său poetic și prin volumul creației sale (numai epopeea *Ruinele Panonice* cuprinde peste 12.000 de versuri), Christian Schesăus se numără printre cei mai de seamă scriitori umaniști din Transilvania.

Epopeea lui Schesăus, formată din 12 cărți sau cînturi, așa cum este *Encida* lui Virgiliu, a cunoscut o soartă foarte ciudată. În ediția de la Wittemberg, din 1571, au apărut numai 7 cărți (I—IV și IX—XI). Celelalte cărți, considerate pînă nu demult pierdute, au putut fi

RUINELE PANONICE

Despre Transilvania

Ardeal numește bunul țara aceasta,
numire provenită de la păduri,
Fiindcă din toate părțile este incon-
jurată de munți cu păduri,
Se numește și Transilvania din cauza
naturii sale.

Bogată este țara în cereale și vite;
aici se coace și strugurele.

310 Bolovani de minereu din adîncul pămînt
scoate curajosul

Miner adeseori la lumina zilei; ei
scinteiază de aur strălucitor;

Metalul bate afară și se ramifică
precum ramurile de tufiș.

Sare mai albă ca zăpada se scoate și fier și aramă.

Dușmanul barbar numește țara aceasta «lină de aur»¹.

315 Totuși grădină a lui Alcînou², cred eu, o numești tu mai sigur.

Pești solzoși sint aici, la plug puternice vite de tracțiune
De toate soiurile și staturile; și vezi tu păsări și animale sălbatice,
Pe care în întunecimea pădurilor le sperie vînătorul.

Într-o schimbare armonioasă protejează clima arăturile,

320 Nu este nici prea frig, nici prea uscat cînd bîntuie arșița.

Aici Dumnezeu a așezat trei seminții de oameni, după limbă,

Ca și după obiceiuri diferiți, în granița aceasta îngustă.

Huni sint aici; mîndria lor este să formeze suita regelui;

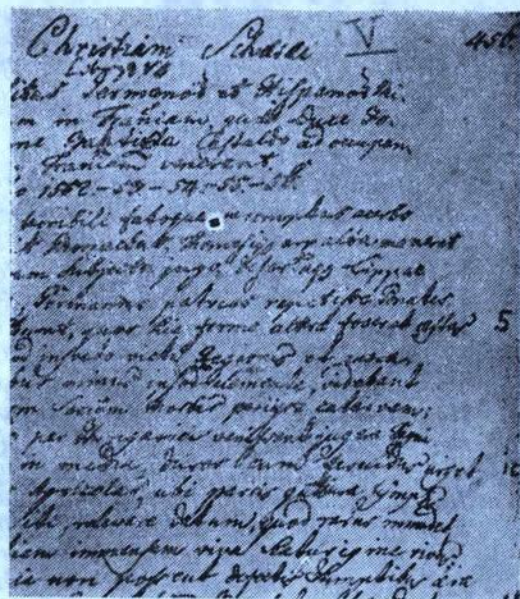
Arături răscolește sasul, cu sapa lucrează el dealul cu vii.

325 Din cereale își plătește zeciuiala secuîul iobagizat.

Turmele își paște pe cîmpuri sârmanul valah,

Un popor iobagizat cu înfățișarea foarte aspră.

După obiceiurile, ca și după felul de viață, trăiește separat

¹ Este vorba de argonauții din mitologia greacă, eroi care au plecat din Tesalia, sub conducerea lui Iason, pe corabia Argo, pentru a aduce «lina de aur» din Colhida (sudul Caucasului). Prin comparația ce o face, poetul vrea să arate că Transilvania este bogată în aur.

² Alcînou, rege al feacilor, care avea grădini frumoase.

depistate în cîteva centre din țară și străinătate ca: Brașov, Tg. Mureș, Mediaș, Cluj, apoi la Muzeul Național din Budapesta, la Cracovia și la Oxford. Aceste fragmente inedite reclamă o punere grabnică în circuitul literar și științific, dată fiind valoarea lor excepțională ca document istoric. Dealtfel, cum opera lui Schesăus are valoare națională și internațională, s-ar face un mare act de cultură, dacă epopeea *Ruinele Panonice* ar fi publicată integral în versiune originală latină și însoțită de o traducere în română. O ediție a acestei epoei ar aduce suficiente dovezi pentru caracterizarea lui drept cel mai renumit poet umanist

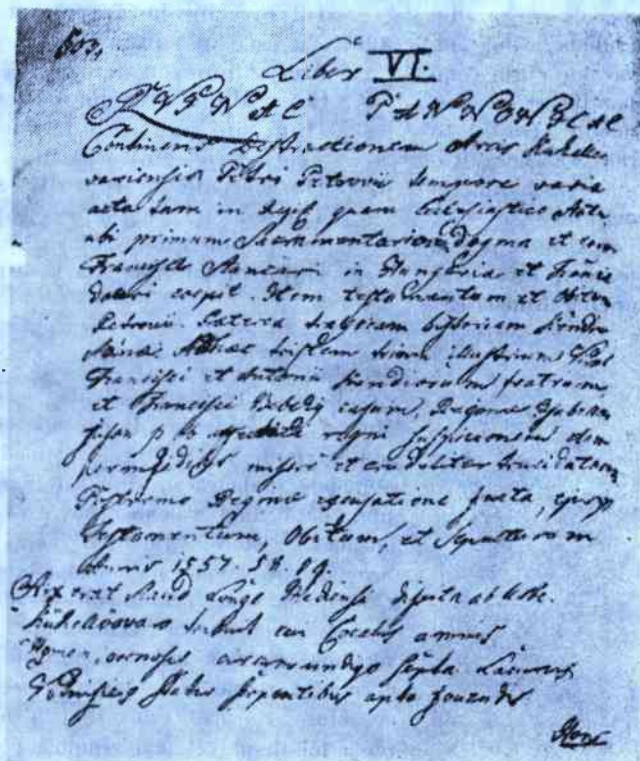
din sud-estul Europei din secolul XVI, cum ni-l prezintă tratatul nostru de istorie. Dar, înainte de toate, s-ar aduce o contribuție însemnată la cunoașterea istoriei Transilvaniei din acel timp.

La 30 iulie 1985, s-au împlinit 400 de ani de la stingerea din viață a lui Christian Schesăus. Cum acest eveniment a fost înscris în Calendarul de aniversări UNESCO, oferim și noi în paginile revistei „Manuscriptum“ un fragment din epopeea *Ruinele Panonice*, despre bogățiile, frumusețile și locuitorii Transilvaniei.

George TOGAN

- Dissidet: hirsuti circumdata pellibus hirci
 330 Non fera flabra Noti timet hibernasque pruinas,
 Lacte et caseolis vivit, cinere inque calenti
 Ex millii coctis nutritur placentis,
 Et crudo gaudet distendere viscera lardo.
 Hic etiam Zigani (plebs est adsucta rapinis,
 335 Stramineisque habitare casis) incude metallum
 In varias aptant, ut proles Lemnia, formas.
 Saxonas huc Magnus memoratur Carolus armis
 Perdomitos misisse, cavens, ne iussa rebelles
 Imperique iugum detrectent, saepius ante
 340 Ceu soliti fuerant toties victi atque fugati
 Cum nova tentarent repetito praelia ferro.
 Horum ergo metuens animoso in pectore vires
 Longius a patria victos submovit ad Istrum.
 Hungarici Scytulos, fert rumor, sanguinis esse
 345 Reliquias, quod lingua probat nomenque Scytharum
 Nomine deductum; Sacula vel gente profectos
 Has coluisse plagas, crebra et commercia propter
 Linguae usum facilem moresque hausisse Gothunnum. <Gothonum>
 Hi neque nobilibus, nec regi debita census
 350 Munera pendebat, hac solum lege ligati,
 Si quoties patriae immincant adversa, viriliter
 Nullo invitati pretio mox arma capessant.
 Nunc quia vesanos plebs seditiosa tumultus
 Adversus regem inconcessaque moveret arma,
 355 Perpetua luget sub servitute laborans.
 Sunt multae validis paecinctae moenibus urbes,
 Aequantes altae splendore palatia Romae.
 Has inter caput est Hermanno a principe nomen
 Nacta, vel a fluvio praeterlabente Cibino.
 360 Mezetis Turci vires contemnit et arma
 Obsidione olim graviter vexata, fugamque
 Auxilio Hunniadis moliri compulit hostes.
 Et septem hic vadae moto periere tumulto.
 Cum Iaxith Michnem crudeli caede peremit
 365 Ob decus creptum germanae illustre pudoris
 Estque paludosis late circumdata stagnis
 Aggeribusque novis murorumque ardua mole.
 Structura Austriacae ut par sit positique Viennae.
 Hac inter inius quae distat ab urbe dici,
 370 Visitur urbs Medias media in regione Dacorum,
 Grittiaco bello raphanisque et munere Bacchi
 Urbes ante alias nacta indelibile nomen.
 Est sita praerupti Schesburga in culmine montis,
 Perpetuum sortita decus famamque perennem
 375 Quod Stephani Bathoris violenta represseri, arma.
 Hinc ortum versus celsa sub rupe Corona
 Eminent, ob cultum Musarum sidera tangens:
 Haec a Prasobo Braschovia monte vocatur.
 Inter opes reliquas hic bibliotheca videtur
 380 Munifici impensis studioque extructa senatus,
 Innumeris fulgere libris, quos barbarus igne

Fotocopii după cărțile
 V—VI vers 1—18,
 1—4 (Foto: Emil
 MURESAN și George
 TOGAN)

³ Insula Lemnos din Marea Egeică era închinată lui Vulcan. Este identificat cu Hefaistos (în mitologia greacă), zeu al focului și al meșteșugurilor.

⁴ Rîul Dunărea. Asemenea erori se găseau la Bonfini/*Decad. I, LIX.*

⁵ Această părere a poetului că secuii sînt neam cu geții stîrnește mirare.

⁶ Comparația, desigur exagerată, trebuie atribuită faptului că poetul vrea să-și laude patria.

⁷ Mesethbeg. Năvălirea lui în Transilvania cade în anul 1442.

⁸ Pretendent la tronul Serbiei.

⁹ Mihnea cel Rău (1508—1516).

¹⁰ Este această laudă ce o face orașului său natal o trăsătură de humor la Schesäus?

¹¹ De la Sibiu.

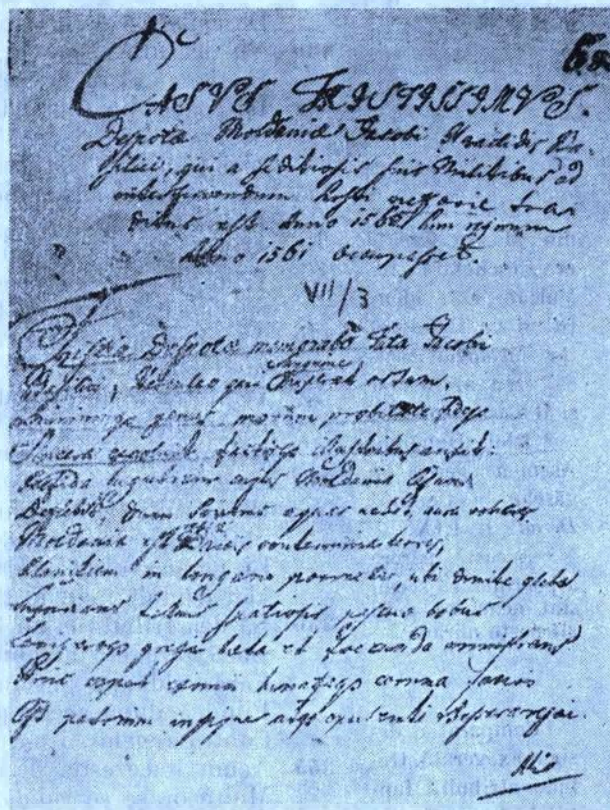
¹² Vezi nota 13.

¹³ Poetul atribuie mari laude orașului său.

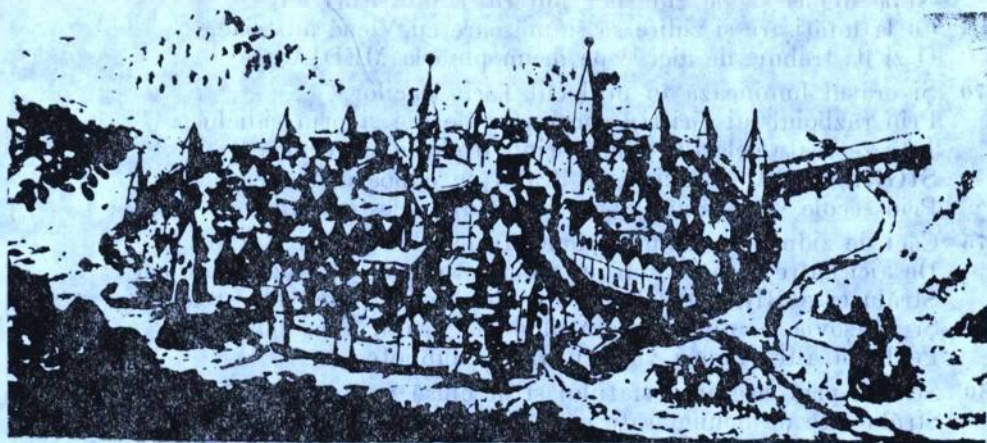
¹⁴ Ștefan Báthory a asediat Sighișoara în anul 1528.

- De ceilalți; el se îmbracă în sarică din piele de capră flocoasă,
380 Nu de suflul tăios al vîntului și nici de fulgii iernii
 Se teme; el se hrănește cu lapte și caș, în cenușa fierbinte
 Își coace din făină de mei turta hrănitoare și
 Se bucură cînd cu slănină crudă își astîmpără foamea.
 Aici locuiește și țiganul, un popor datat furturilor,
335 Care trăiește în colibe de paie; el bate metalul pe nicovală
 În tot felul de forme, ca și cînd ar fi o mlădiță din Lemnos³.
 Se spune că pe sașii îmblînziți aici i-ar fi
 Trimis Carol cel Mare, de teamă ca rebelii să nu
 Se ridice împotriva legilor și jugului cîrmuirii, așa cum
340 Au făcut adeseori mai înainte, dar au fost mereu bătuiți,
 Cînd au încercat noi răscoale punînd iar mîna pe săbii;
 Temîndu-se de piepturile lor dușmănoase și de puterea lor de luptă,
 Pe cei învinși i-a gonit departe din țară pînă la Istru⁴.
 Despre secui se afirmă, că ei ar fi resturile
345 Singelui hunic (limba ne învață) și ar avea numele
 De la sciți; și se spune, că au venit din Sicilia și s-au
 Statornicit în ținutul lor, unde prin comerț continuu
 Li s-a dezvoltat limba și au adoptat obiceiurile geților⁵.
 Mai demult n-au fost supuși nobililor, dar nici regelui
350 Să dea tribut; ei au fost legați numai de această lege:
 Dacă țara era amenințată de primejdii, atunci fiecare din ei
 Fără soldă, la poruncă, îndată să apuce armele pentru apărare.
 Fiîndcă după aceea poporul s-a ridicat la răscoală tumultoasă
 Contra regelui, i s-a interzis să mai poarte anumite arme;
355 Acum lincezește, desconsiderat sub apăsarea veșnicei iobăgii.
 Multe orașe se ridică în țară, cu ziduri puternic închise
 De jur împrejur, ele se aseamănă în strălucire cu ale Romei înalte palate⁶.
 Printre acestea capitala este SIBIU, care din timpuri străvechi
 Poartă numele lui Hermann, poate chiar și de la apropiatul riu Cibin.
360 Fără frică a stat în fața oastei și a armelor turcești a lui Mezeth⁷,
 Care l-a presat printr-o asediere aspră, dar cu ajutorul lui Huniade
 Atacă vijelios pe dușman, încît acesta a întors spatele.
 Aici într-o răscoală au fost uciși și șapte voievozi
 Cînd cu sabie singeroasă Iacșici⁸ l-a ucis pe Mihnea⁹.
365 Fiîndcă acesta ar fi rușinat strălucita podoabă a onoarei germane
 Departe încolo orașul este încins cu tauri și mlaștini,
 Noile diguri și ale zidurilor puternice întărituri fac
 Ca la înfățișare și zidire să se măsoare cu Viena austriacă.¹⁰
 O zi îți trebuie de aici¹¹ pe drum pînă la MEDIAȘ
370 Și orașul luminează în mijlocul Țării Dacilor.
 Prin războiul lui Gritti,¹² prin vița de vie și prin ridichi
 Întrece toate celelalte orașe printr-o glorie statornică.¹³
 SIGHIȘOARA se ridică pe dealul ce coboară costiș.
 Prin secole va străluci gloria și onorea acestei cetăți.
375 Căci de zidurile ei s-au sfărîmat armele lui Ștefan Bathori¹⁴
 De aici către răsărit, sub puternica stîncă ce se ridică spre cer
 Strălucește BRAȘOVUL, gloria lui atinge ca muzele stelele;
 Și Brașovia se numește orașul de la dealul Prasobus.
 Pe lingă alte comori vezi tu aici și biblioteca,
380 Strînsă prin sirguința sfatului și deschisă pentru învățătură.
 Strălucește de nenumărate cărți, acestea au fost scoase

- E medio rapuit miles (dum nobilis arsit
Matthiae illa domus, Musis eleberrima, regis
Pannoniorum in sede ducum), variasque per orbis*
- 385 *Distraxit partes, quorum pars magna propinquis
Finibus ex Scythiae huc multo convecta labore est.
Trax Byzantina veniens mercator ab urbe,
Armeniusque vaser vicinaque regna Valachus
Servans, quottidie huc onerati mercibus intrans,*
- 390 *Gazaque emporium celebratum divite complent.
Pannoniae fines claudit populosa Colossus
Zeugma prius, verso iam nomine Claudia dicta
Hic habitant Hunni et fortes Saxones in armis,
Lex quibus est eadem, linguae et promiscuus usus:*
- 395 *Praecipue rerum semper studiosa novarum.
Qua parte attingit duros Moldavia Dacos,
Urbs est Bistricium vicino a littore dicta,
Piscibus, a fundo sortitis nomen, abundans.
Virtuti Hunniadis quondam donata Ioannis,*
- 400 *Quod Turcas Graecam fudisset victor ad Albam,
Est quoque, vix cuius vestigia rara supersunt,
Hatzogiis duris nimium urbs vicina, Sabesus,
Saepe per immanes misere direpta latrones,
Cum Trax abduxit totum cum plebe senatum.*
- 405 *Totius est oculus regni venerabilis Alba,
Iula cui nomen tribuit vel fortis Iulo
Gens sata, Decebalum legio Romana rebellem
Quum duce Traiano duris subiecerat armis.
Non alibi spirat coeli clementior aura,*
- 410 *Ut merito Baiis conferri possit amoenis;
Praesulibus statio sedesque optata vetustis,
Rasa paistarum cum examina hure sacrabant.
Hinc velut ex Phoebi mysteria episcopus antro
Humani cerebri populis inventa canebat:*
- 415 *Nunc postquam a Turcis habitatur Buda cruentis,
Huc absque imperio translata est curia regum
Ungariae, fama toto notissima mundo
Ob tumulum Hunniadis, sacra quod in aede trophaeis
Eminet excultum in fornice saxi.*

Fotocopie după cartea
VII— vers 1—2 cu
pasaje referitoare la
domnia lui Despotul
voda. (Foto: E. MU-
REȘAN și G. TOGĂN)

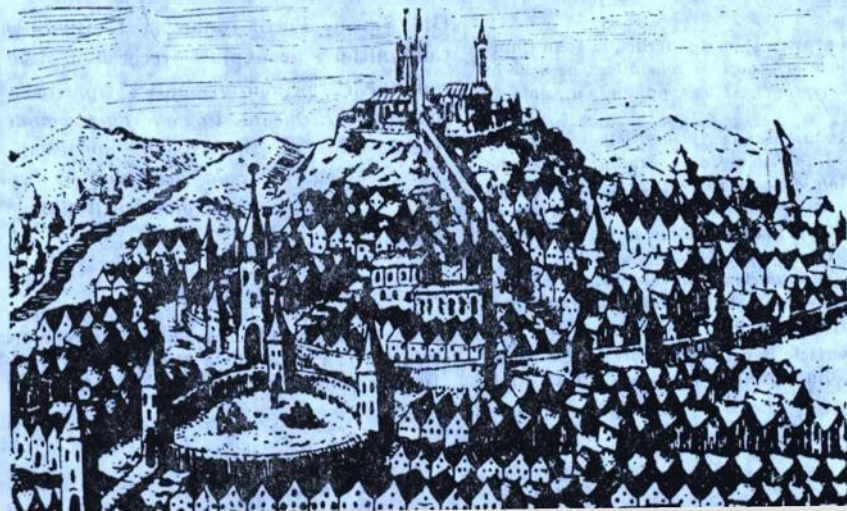
¹⁵ De la turci.

- Cu chin din mijlocul focului, răpite de războinici barbari,
Fiindcă acea casă a regelui Matei era renumită ca sediu al muzelor,
Au ars în orașul principilor transilvăni, cînd le cărau
- 385** Soldații departe prin lume; dar acum au fost aduse cu
Oboseală o grămadă mai mare de la sciții ¹⁵ învecinați.
Negustorul Traciei, care vine din Bizanț și fiul șiret
Al Armeniei, ca și vecinul de graniță, valahul,
Zilnic intră ei în oraș, îngreunați de mărfuri de tot felul
- 390** Și cu comori bogate umple tirgul orașului plin de oameni.
CLUJUL foarte populat închide ale Panoniei graniți.
« Zeugma » numit la început și de aceea « Claudia » mai tîrziu,
- 385** Huni locuiesc aici și sasul puternic în arme
Sub aceleași legi și sub aceeași folosință a limbilor.
Orașu-i gata de luptă împotriva veșnicilor năvăliri.
Unde Moldova atinge granițele asprilor daci,
Se află BISTRITA; ea își poartă numele de la riul apropiat,
Ce abundă de pești și nenumărate plute pe luciul apei.
Lui Ioan Huniade i s-a dăruit orașul odată ca răsplată,
- 400** Fiindcă pînă din jos de Belgrad i-a gonit victorios pe turci.
Aparoaie de locuitori aspri din Hațeg se află orașelul SEBEȘ,
Neînsemnat și abia recunoscut încă după puținele ruine.
Adesea a fost amarnic distrus de jefuitori sălbatici,
Cînd turcul a dus în sclavie întregul senat cu popor cu tot ¹⁶
- 405** ALBA, ochiul țării, stă aici în onoarea gloriei sale.
IULIA, i-a dat numele, poate chiar de la viteaza semintie,
Ce se trăgea din vița lui IULIUS, care cu armele amarnice
Ale puterii romane a bătut pe rebelul Decebal sub Traian.
Nicăieri nu adie din cer un aer mai curat ca aici
- 410** Și orașul se poate compara cu drăgălașa Bajă ¹⁷
Mai demult se adunau și locuiau aici cu plăcere preoții.
Cînd cetele papistașilor venerau pe dumnezeu cu fum de tămîie.
Ca o glumă a vieții, de aici cuvînta episcopul pentru popoare,
Asemănător misteriiilor din groapa lui Phoebus ¹⁸;
- 415** Dar acum? — de cînd prin Buda umblă turcii singeroși,
Este acum sediul de domnie al regilor Ungariei,
Și îi lipsește țara și ca glorie i-a mai rămas pe pămînt
Mormîntul lui Huniade, care cu trofee din catedrală
Se înalță strălucind, construit în arcuri din marmoră superbă.

¹⁶ Amrati II,
1438.

¹⁷ Localitate mi-
tologică.

¹⁸ Zeul cîntecului
și al oracolului din
Delfi.

Cetatea Sighișoara.
Stampă de Schul-
enberg
(Foto: G. TOGAN).

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Samuil MICU Un prețios document de epocă

SAMUIL MICU CLAIN A LĂSAT POSTERITĂȚII un prețios tezaur de manuscrise, dintre care încă puține au văzut lumina tiparului. Unele dintre ele mai zac și azi în depozitele bibliotecilor.¹

Manuscrisele clainiene, însumând mai multe mii de pagini, nu numai că au rămas nepublicate, dar, în multe cazuri, ele au fost studiate doar formal, din nevoia unei simple inventarieri, întreprinse de bibliotecarii în grija cărora au fost lăsate de către instituțiile posesoare, respectiv, Episcopia Unită din Oradea și Biblioteca Centrală din Blaj.² Ambele fonduri de manuscrise sus-amintite, reunite, pot fi consultate acum la BAR-Cluj, colecții speciale.³

Considerațiile ce urmează vor avea în vedere, în special, opera omiletică originală a redutabilului orator și, doar tangențial, traduceri. Se impune o cercetare științifică a acestor lucrări.

Pe lângă *Biblie* (Blaj, 1795, a II-a tălmăcire integrală din limba greacă), S. Micu a tradus

¹ O motivare a acestei stări de lucruri, la Ioan Chindriș, *Samuil Micu — o „istorie a românilor” pe nedrept uitată*, în „*Manuscriptum*”, 4/1983, pp. 38, ș.u., nota 4, coll. 1—2.

² Dr. Iacob Radu, *Manuscrisele Bibliotecii episcopiei greco-catolice din Oradea Mare. Studiu Bibliografic* [prezentat în *Sedința de la 18 Iunie 1920* (la) *Academia R[omână]*. *Memoriile secției istorice*. Seria III. Tom. 1, Mem. 6 [extras], 48 p.; sau în volum la Editura „Cultura națională”, București, 1923.

Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*. Tipografia „Lumina” Miron Roșu, Blaj, 1944 [în 8°, 228+4 p.].

³ Toate manuscrisele la care trimit prezentele considerații fac parte din colecțiile speciale ale BAR-Cluj.

Alba-Iulia — poarta
lui Mihai Viteazul.

atit din lucrările soboarelor, cit și din omiliile Sf. Ioan Gură-de-Aur (zis Chrysosthomul), Vasile cel Mare, Ioan Scăraru („dela Scară”), Grigore Nazias ș.a. Cititorului de rînd ele nu-i mai spun prea mare lucru. Pentru specialiști, însă, ar fi necesară multiplicarea și repartizarea lor marilor biblioteci din țară spre a se evita deteriorarea, dar și necunoașterea meritelor lui Samuil Micu mai cu seamă, ale Școlii ardelenene — în general.

Recunoscute fără rezerve de întrecaga elită culturală românească din trecut, în frunte cu N. Iorga, Aron și Ovid Densusianu și alții, în ultima vreme, aceste merite par a fi privite cu rezerve, poate prin prisma exagerărilor lingvistice datorate descendenților lui S. Micu: Gh. Șincai, Petru Maior și I. Budai-Deleanu. Cum altfel s-ar explica trecerea neobservată a republicării primei gramatici tipărite a limbii române — *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*⁴ de S. Micu și Gh. Șincai sau a judicioasei culegeri *Școala ardelenă* (2 vol., cca 2 000 p.), alcătuită de eminentul filolog Florea Fugariu.

⁴ Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrenghea. Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1980 [în 6°, XXX+243+3 p.].

Cam un sfert din predicile lui S. Micu compun sumarul volumului antum, *Propovedanie sau învățături la îngropăciunea oamenilor morți*. Culegera se vrea un fel de metodică a predicării, destinată uzului preoșimii ardeleni, cum indică titlul, prefața și parantezele autorului din textul omiliilor. Iată motivul pentru care nu se justifică pluralul din titlul următoarelor două reeditări (postume), dar și pentru că aceasta admite confuzie cu o carte omonimă, ulterioară, a lui Petru Maior.

Judecând după localitățile de proveniență și după posesorii edițiilor *princeps*, aflate în marile biblioteci din țară (la BAR, Filiala ei din Cluj-Îndeosebi), *Propovedania* a fost consultată cu folos de preoști din toate provinciile clasice ale României. Apărută într-o vreme în care cărțile de acest gen erau ca inexistente, când biserica era unica școală, iar amvonul singura și cea mai eficace tribună, *Propovedania* — e de la sine înțeles — a exercitat o influență covârșitoare asupra perpetuării caracterului unitar al limbii românilor din Transilvania. Neglijate de specialiști, în favoarea studiului operelor teoretice — proporțiile influenței omiliilor clainiene asupra limbii și culturii conașionalilor săi nu sînt încă pe deplin elucidate, rămînînd încă de domeniul dezideratelor.

Sumarul *Propovedaniei* a fost îmbogățit cu 6 titluri noi începînd cu ediția a II-a (Sibiu, 1842) — de referință — și a III-a (Arad, 1907), cu caractere latine — discutabilă din punct de vedere științific.

Prefața (*Cătră cetitoriu*), *Propovedania IV*, cit și o selecție din *Ertăciuni* sînt incluse, în 1970, în antologia didactică *Școala ardeleană* (3 volume, col. „Lyceum“, Editura „Albatros“), reeditată, în 1983, cînd bucășilor amintite, Florea Fugariu, autorul ambelor ediții, le asociază *Cuvînt pentru eșirea sufletului*.

Celelalte predici originale, *Conciones* (— «cazani», ms. 435, autograf, sfîrșitul sec. XVIII.), *Predici* (ms. 537, Blaj, cca 1800, autograf pînă la fila 22), *Predici* (ms. 540; 1798—1807; scris de mai multe mîini, din care una e autograful lui S. Micu) și, în fine, *Cuvînt la îngropăciunea Domnului Dimitrie Vidrai... de la Bălgrad*, 1795 (ms. 179, autograf) își așteaptă editorii alături de alte manuscrise de mare valoare, precum *Istoria și lucrurile și întîmplările românilor* (4 tomuri masive)⁵.

⁵ Vezi, pentru opera omiletică a lui S. Micu: Gh. Comșa, *Istoria predicii la români*, București, 1921; Ioan Bălan

Petru Maior e și el autor a cinci cărți de predici, publicate între 1809—1811, la Buda. În ciuda caracterului manifest didactic și, deci, laic, răspîndirea lor însă a fost destul de restrînsă, nu neapărat fiindcă au fost publicate într-o altă țară sau pentru că circulația lor ar fi fost stînjinită de concurența *Propovedaniei* lui S. Micu, apărută cu aproape un sfert de veac în urmă. Valoarea predicilor lui Petru Maior a fost puternic afectată de limbajul pretențios și forțat, căutat și artificial: abundă neologismele fortuite, sintaxa e prea savantă și greu accesibilă, fie și unui școlit al vremii. Deși nu singura, este și aceasta o justificare a nereeditării predicilor lui Maior, cu unica excepție a *Propovedaniilor la îngropăciunea oamenilor morți* (ediție îngrijită de Elie Dăianu, „Carmen“, Cluj, 1906); titlul omonim cu cel al predicilor lui S. Micu (ed. a II-a și a III-a) pare a fi anume ales spre a provoca confuzie. Ipoteza e întărită de *Răspuns la cîrtirea, carea s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior* (Typografia Universității, Buda, 1811) care reia, *mot-à-mot*, o predică a lui S. Micu, din ediția a II-a a *Propovedaniei*, fără a se indica sursa, lăsînd să se înțeleagă că i-ar aparține.⁶ Nici noi nu ne-am propus definirea parametrilor valorici ai predicilor lui S. Micu și P. Maior, nici studiul comparativ detaliat al acestora. Cei interesați o pot face cu succes, recurgînd la *Școala ardeleană* (2 vol., ed. cit.).

Dintre toate predicile lui S. Micu, una singură, *Cuvînt la îngropăciunea Domnului Dimitrie Vidrai...*, n-a fost concepută spre a fi publicată, cu toate că a fost recitită și îndreptată de cel puțin trei ori, ci pentru o existență efemeră, adică spre a fi «zisă», «rostită», și, apoi, în mod fatal dată uitării. Din fericire, posteritatea, atît de grijulie față de moștenirea lui S. Micu — căreia-i datorăm mai mult decît o pioasă recunoștință — n-a vrut să fie așa: ea ne-a transmis-o intactă, odată cu marea majoritate a manuscriselor savantului, în ciuda atîtor uragane care au devastat meleagurile transilvane,

Limba cărților bisericești. Tipografia Seminarului, Blaj, 1914, pp. 167—187; N. Iorga, *Istoria literaturii românești în sec. al XVIII-lea (1688—1821)*, Vol. II. Institutul de arte grafice și editură „Minerva“, București, 1901, [638+60 p.], pp. 168 ș.u.; Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Editura „Dacia“, Cluj, 1971 [in 8°, 474+2 p.], pp. 15—72. Vezi și nota 1.

⁶ Și nu e vorba de un caz izolat, cum atrăgeau atenția Timotei Cipariu, în *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 144, sau Nicolae Albu, în *Petru Maior, Scrisori și documente*, EPL [București], 1968, p. VIII.

În catalogul său, *Manuscrisele din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Nicolae Comșa, la nr. 186: îi consacră o sumară descriere: «*Samoil [sic]⁷ Micu: Cuvînt la îngropăciunea Domnului Dimitrie Vidran⁷ birăului⁸ celui mare dela Bălgrad de Samuil Clain, zis în anul 1795, în luna lui iunie, zile 8.*⁹

Textul se extinde pe 33 de pagini, format 24¹⁰ × 20 cm. Este scris cu litere cirilice » [sic!].¹¹ Paginile sînt notate de autor cu cifre arabe: cele fără soț reprezintă *recto*-ul (r°), iar cele cu soț *verso*-ul (v°) filei. Bine conservată, hîrtia e similară celei folosite la imprimarea cărților blăjene din cea de-a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Am considerat acest text ca fiind cel mai nimerit a fi sustras uitării căreia i-a fost abandonat aproape două secole. Ce ne-a determinat să optăm pentru această predică de circumstanță, să zicem așa, cînd aveam la îndemînă manuscrisul *Conciones* (lat.: «cazaniei»), caligrafiat cu migală și recitit de mai multe ori, cum atestă numeroasele corecturi sau întregiri de sens, strecurate printre rînduri sau plasate deasupra cuvintelor barate ori pe marginile filei.

Cuvînt la îngropăciunea Domnului Dimitrie Vidrai... constituie un foarte prețios document de epocă privindu-i pe românii transilvăneni, care au înfruntat, pe toate căile, odioasa coaliție *Unio Trium Nationum*, încheiată între nobilii unguri, sași și secui. Tabuizată în ultima sută de ani, din această alianță, de tristă faimă, a celor trei națiuni privilegiate, continua să fie exclusă cea de-a patra nație: românii, populația majoritară a principatului Transilvaniei, «tolerați» pe pămîntul străbunilor lor — aberație a istoriei vitrege a neamului nostru căreia Horea i-a opus lancea, intelectualii — cremenea fulgerătoare și nepărtinitoare a «judeului Demostenis» — cuvîntul rostit sau cel al suplicelor.¹²

⁷ Probabil, lecțiune greșită: buchia chirilică de mîna u se citea i.

⁸ *Birău* (<magh.: *biró*) — primar.

⁹ În realitate, cifra exactă este 18, căci I (= 10) e alterat de o picătură de apă, căzută accidental pe filă, cum se poate observa chiar și la xerox, fără a o fi anihilat cu totul. Dealtminteri, S. Micu obișnuia fie să bareze cu linii orizontale, fie să răzuia cuvintele greșite. În primul caz, comunicarea inițială e lizibilă. Am consenat-o și în nota respectivă la predică.

¹⁰ Bibliografiile de la BAR-Cluj au măsurat cu 10 mm mai mult.

¹¹ Nicolae Comșa, *op. cit.*, p. 151.

¹² Vezi, D. Prodan, *Supplex libellus valachorum. Din istoria formării națiunii române*. Ediție cu adă-

Deși aparent inofensivă, arma cuvîntului a umplut de oroare tiranii tuturor timpurilor, la fel ca pe nobilii din „Dieta” de la Sibiu care, cuprinși de furie, erau gata să-l zvîrle pe fereastră pe episcopul Ioan Inochentie Micu. Nepotul său, Samuil, optează și el, la fel ca Gh. Șincai, P. Maior, Ioan Molnar-Piuariu, I. Budai-Deleanu ș.a., pentru aceeași armă fără rateu — aceea a cuvîntului, a «cuvîntului ce exprimă adevărul». Chiar dacă, uneori, din perspectivele științei actuale, acest adevăr ar putea fi suspectat de un anumit procent de subiectivism, S. Micu și comilitonii săi beneficiază de un credit nelimitat, conferit de nobilele idealuri pe care le-au slujit de-a lungul întregii lor vieți.

Acceași armă, susținută de vrednicie, inteligență și nepărtinire în aplicarea legilor, trebuie să fi contribuit, anulînd clauza de națiune privilegiată, la impunerea numelui lui Dimitrie

ugiri și precizări. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984 [517 + 3 p]: *Supplexul lui Inochentie Micu*, pp. 435 ș.u., cel tipărit de I. Molnar-Piuariu, pp. 481 ș.u. Pentru detalii privind contribuția lui S. Micu la *Supplex*, vezi, Iosif Pervain, *op. cit.*, pp. 42 ș.u.

N: 186

Кс-в-л-н-а л-а р-р-о-а-в-л-н-о-в-а
 н-а-в-н-и Д-и-м-и-т-р-и-е-в-и-ч-а
 в-а-д-и-ч-а м-а-г-и-с-т-р-а
 Д-е-с-а-м-у-и-л-а К-л-а-у-с-а
 р-у-с-к-и-х с-о-в-и-т-а-х
 1795.

In memoria aeterna eris iustus. Ps. 117.
 Memoria iusti cum laudibus. Prov. 10.
 Nomen ejus vivet in generationibus,
 et generationem aequalis. 244.

Vidrai (sau Vidran¹³) în conștiința contemporanilor săi. Aceștia, evaluându-i calitățile, îl găsesc suficient de înzestrat spre a-i încredința conducerea destinului cetății lor — Alba — leagănu legendar al primei și ultimei uniri a tuturor românilor într-un singur stat, al *Noului Testament de la Bălgrad* (1648) al lui Simion Ștefan, în *Predoslovie*... căruia e menționat, pentru întâia oară, numele generic al poporului nostru — *român*...

A făcut Dimitrie Vidrai multe sau puține pentru conașionalii săi? Azi nu prea știm. El nu e nicăieri amintit în sutele de pagini de documente reproduse, traduse, interpretate sau rezumate numai de acad. D. Prodan în *Supplex libellus valachorum* și în *Răscala lui Horea*. Aflăm însă — din aceeași sursă — că era o performanță de invidiat păstrarea de către cineva, provenit dintr-o altă națiune decât cele trei privilegiate, a unei funcții atât de importante ca aceea de primar al unui oraș — și încă opt ani! — într-o perioadă (1787—1795) otrăvită de un crâcnos șovinism.¹⁴ Darmită să-i rămână pomenirea «vecinică în neamul nostru»! Mărturiile lui S. Micu sînt suficiente, și fără echivoc. Din corespondența sa se știe că el a lăudat și pe

¹³ Cercetări viitoare de arhivă vor trebui să fie axate pe reconstituirea biografiei acestui ipotetic fiu al Vidrei lui Avram Iancu. Ele vor contribui și la înlăturarea dubiului care plutește asupra numelui lui Dimitrie Vidrai: dacă era ortografiat românește, cu -n, sau maghiarizat cu -i?

¹⁴ Vezi D. Prodan, *op. cit.*, pp. 12—79, *passim*.

alții, prieteni sau înalți prelați, precum Moise Dragoș, Ignaite Darabant, Samuil Vulcan ș.a. Nu numai pe aceștia, S. Micu i-a elogiât minat de un nedisimulat interes: spera să-și publice cărțile grație influenței și banilor corespondenților săi. Văzându-și planurile spulberate, el nu ezită să-și modereze elogiile, ba chiar recurge la reproșuri directe sau abia voalate. Or, în ce-l privește pe Vidrai, ditirambii sînt postumi, cînd obținerea vreunui beneficiu material era puțin probabilă; ei însă încununează prietenia sinceră și durabilă ce-i legase încă de pe băncile școlii și care, în mod fatal, din acest moment intra în legendă.

Cei doi s-au cunoscut, neîndoielnic, prin intermediul unchiului lui Vidrai, episcopul Petru Pavel Aron, eminentul profesor despre care S. Micu va vorbi cu venerație în toate scrierile sale. Întemeietor al primei școli superioare românești din Transilvania — renumitul Seminar de la Blaj —, Petru Pavel Aron l-a primit pe Samuil Micu la școală sa încă de la înființarea ei, la cererea predecesorului său, Ioan Inochentie Micu, exilat la Roma. Cu consimțămîntul acestuia din urmă, Samuil Micu, încă adolescent, va fi călugărit, „naș” fiindu-i același Petru Pavel Aron care-i alege și numele de Samuil.

Atît N. Iorga, cît și Iacob Radu au clarificat numeroase aspecte legate de biografia marelui nostru orator sau ținînd de prețuirea de care s-au bucurat predicile sale în rîndul contemporanilor. La predicile rostite de Samuil Micu, la Sibiu, Sadu (comuna sa natală), Făgăraș, Turda, Alba Iulia etc., lăcașurile se dovedeau neîncăpătoare. Și, vom adăuga de acum, mări-mile epocii se considerau onorate de serviciile sale la oficierea unor evenimente familiale însemnate, în dauna episcopului Ioan Bob. Fiind cunoscută sensibilitatea lui Bob la titluri, laude și atenții de tot felul, n-avem motive să credem că el ar fi refuzat o ipotetică invitație de a susține o predică funebră la căpătîiul unui conașional al său. Și încă ce conașional!

Predica ce urmează e și azi cel puțin tot atît de actuală ca acum aproape două veacuri, cînd a fost pronunțată în fața unui public burghez ale cărui cultură clasică, pretenții intelectuale și posibilități de înțelegere le oglindește.¹⁵

Vasile CORODI

¹⁵ Mulțumim, și pe această cale, prof. dr. Mihai Gherman, fără a cărui solicitudine rîndurile de față ar fi fost fără obiect.

Cetatea Sebeș. Stampă
de Schüllemberg
(Foto: G. TOGAN).

CUVÎNT LA ÎNGROPĂCIUNEA DOMNULUI DIMITRIE VIDRAI, BIRĂULUI CELUI MARE DELA BĂLGRAD, DE SAMUIL CLAIN, ZIS ÎN ANUL 1795, LUNA LUI IUNIE ¹, ZILE 18

« *In memoria aeterna erit justus* » (Ps[alm], 111)

« *Memoria justī cum laudibus* » (Iacov, 10)

« *Nomen ejus vivet in generation et generationem* » ([Sirah] Ecclesiast[icus], 44)²

« Întru pomenire vecinică va fi dreptul » (Psalm, 111)

« Pomenirea dreptului cu laude » (Pil[de], 10)

« Numele lui viu va fi în neam și în neam » (Sirah [Ecclesiasticul], 44)

² Când stau a socoti statul și cursul vieții omenеști într-o această lume, îmi vin înainte
doao lucruri, care mie improprioare // [mi] să par: unul iaste cu întristare, altul cu
bucurie, unul deschide izvorul lacrimilor ochilor, altul umple de desfătare inima.
Lucrul cel de întristare iaste pentru că văz că în zădar să ostenеște omul³ pentru
lucrurile cele pămîntești ale vieții aceștiа, că acelea trec și pier, și numai necaz
și măhnire duhului aduc.⁴

¹ În virtutea transliterării diftongilor inițiali *i-a* [ia-] și *i-e* — [ie-], unii cercetători l-au interpretat
similar și pe *i-o* [iu-]. Noi l-am transcris prin *iu-*, ca majoritatea specialiștilor. Deci: *iunie*, nu
ionie, formă care nu reprezintă, credem, realitatea fonetică a epocii.

² N-am confruntat cu originalul latin al *Vulgatei* versetele citate și, apoi, traduse de Micu însuși.
Deoarece, foarte frecvent și din motive bine cunoscute, S. Micu cita din memorie, fără să indice capi-
tolul și versetul; cînd le-am putut identifica am confruntat trimiterele. Am considerat necesară această
comparare întrucît în același an (1795) cu publicarea *Bibliei* a fost rostită și predica de față. Con-
cluziile ce se desprind, în urma confruntării, nu concordă cu judecata puțin cam aspră, a lui Florea
Fugariu, la care acesta supune traducerea lui Micu. (v. *Scoala ardeleană*, vol. 1, Buc., 1983, p. 218).
Cu neînsemnate deosebiri de nuanță, citatele traduse de Micu se regăsesc în versiunea Galaction
a *Bibliei*. Dealtfel, Perpessicius a supus unui examen stilistic comparat cele trei versiuni integrale
de referință ale *Bibliei* (1688, 1795 și 1936), cu concluzii măgulitoare în favoarea lui S. Micu (cf.
Perpessicius, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*. 1948—1956. ESPLA [Buc. 1957, in—8°,
555+5 p.], pp. 514—518, passim).

³ Cuvîntul, plasat între rînduri, e adăugat ulterior, cu o cerneală mai diluată.

⁴ Pe marginea stîngă a filei se trimite la Psalm și Ecclesiast și din nou la Psalm 33. N-am
reușit să identificăm citatul. Menționăm că din motive tehnice am transferat la subsol și notele

Vieța această iaste plină de nevoi celor drepti, cum D[u]hul S[fint] mărturisește, unde zice: « Multe sint necazurile dreptilor ».⁵ Mai pre urmă și mai amară iaste celor ce o iubesc pre ea, că trebue să se despartă de ea, să iasă și să se mute dintru această
3 pămîntescă lume, pentru că nu avem aici cetate stătătoare, // căci tuturor [le] iaste rînduit odată a muri, și după acéea [vine] judecata. Acéasta, adecă moartea, pricinu[i]aște și celor ce mor, iar mai virtos celor vii, rudelor și priătenilor, mare supărare, și atita cît mulți, mai de multe ori, mai voire-ar de toate a să păgubi și împreună cu iubitul lor a să îngropa.

Al doilea lucru, [pe] care l-am zis că iaste de bucurie, iaste izbăviră de necazurile cèle multe și scoateră din temnița amarurilor vieții lumii acesteia, și fericiră [p]e cară după moarte o dobîndim. Dreptii, după cum zice D[u]hul S[fint], multe sint
4 necazurile dreptilor, și din toate acélea [ii] va izbăvi pre ei D[o]mnul ⁶ cînd va scoate // sufletele lor din temniță, ca să le mărturisească numelui lui, că sufletele dreptilor sint în mina lui D[u]mnezeu, și nu să va atinge de dinsele muncă. Că dreptul de va muri, întru odihnă va fi, [iar] dreptii în vîci vor fi vii, și la D[u]mnezeu iaste plata lor, pentru acéea vor lua împărăția frum[u]seții și stema podoabei din mina Domnului, că cu dreapta sa [ii] va acoperi pre ei. Dreptatea dreptului preste el va fi. Atunci dreptii vor străluci ca soarele întru împărăția tatălui lor, că vor merge dreptii întru viața de vîci.⁷

Deci și eu, ca să ușurez și să alinez întristarea, iubitorilor, cară vine din moartea
5 dreptului, și ca să // arăt adevărul cuvîntului Domnului, cel ce zice: « Dreptul în vîec va fi viu », și ca să dobîndim și noi folos din dreptatea dreptului, învățîndu-ne de la el a face dreptate. Și mai pe urmă, ca să plinesc dregătoria mea cătră dreptul, a căruia pomenire cu laude rămîne, pentru că fapta cea bună știe cînsti pre cei ce o iubesc pre ea.

Întru acest de astăzi cuvînt al mieu voiu să arăt întiiu: de dreptatea și viața cea plină de fapte bune a Domnului Dimitrie Vidrai, pre carele acum tatăl ceresc la lăcașurile cèle vîcinice l-au mutat. Apoi puținele cuvinte voiu face despre plata dreptilor, cară [o] au dela D[u]mnezeu.

Partea întîia

Drept să zice [că] tot cel ce face ce să cuvine să facă,⁸ dreptatea dă fieștecui ce
6 iaste a[l] său. // Cel ce-și plinește dregătoria sa, acela dă fieștecui ce iaste a[l] său, că acela lui D[u]mnezeu dă ce poruncește D[u]mnezeu, căci făcînd și plinînd poruncile lui D[u]mnezeu, plinește datoria dreptății către D[u]mnezeu. Făcînd cele ce e datoriu să le facă deaproapelui, plinește dreptatea deaproapelui [său].

Întru aceste două, adecă întru iubiră lui D[u]mnezeu și a deaproapelui, să cuprîndă
7 toată lîgă și pro[o]rocii, încă și evangheliă toată, și apostolii. Acela dar [ce] plinește lîgă, acela face dreptate, carele // iubêște pre D[u]mnezeu și pre deaproapele [său]. Aceste mai mari porunci, și întru care toate cîlălante să cuprînd, cît de cu osîr-die, cît de cu deădînsul le-a plinit răpăosatul în D[o]mnul, D[o]mnul Dimitrie Vidrai?⁹ Cine iaste carele după cuviință poate să spuie și să vestească? Eu, cu adevărat, eu stau întru uimire și de unde să încep nu pricep, care faptă bună a lui mai întiiu să o laud, că multe fapte sint acestea, [in]cît mie, celui ce vrea a pune înainte faptele lui cèle bune, bine mi să poate zice: numără stêțele, dacă poți ¹⁰, că atita de multe sint

autorului, pe care le-am întregit, între paranteze drepte ([. . .]), procedeu la care am apelat și atunci cînd adăugirile noastre contribuiau la ameliorarea receptării ideii vizate de autor.

⁵ Se trimite din nou la *Psal[m]* 33.

⁷ Trimiteri: *Psal[m]*; nespecificat; *În[e]l[epti]*, 3; *Pil[de]*, 5; *Efes[eni]*, 18; *Mat[ei]*, 13 și *Mat.*, 25.

⁸ Fraza e neclară; urma un *că* pe care l-am plasat la locul său firesc.

⁹ La Micu urma virgulă. Deși nu o dată defectuoasă, noi am încercat să păstrăm punctuația originală.

¹⁰ Pe margine : *Facer[e]* (— « geneză »).

¹¹ Adăugat între rînduri.

- faptele cele bune ale acestui prea fericit în D[o]mnul răposat Domn, și așa de mari
8 sint, // [in]cît nu numai puțin graiului meu, cel ce sint într[u] cuvîntare ca această
neprocopsit, ci cum după adevăr judele Demostenis, cu toată puterea frum[u]seții
curgătorului său *limpede*¹¹ cuvînt, și Țîțeron cu toată elocvenția prisositornicului
său împodobit graiu, nu iaste destul.¹² Ci ce zic eu numai pre aceștea, carii au fost
incepătorii ritorilor? Ba nici toți ritorii, măcar cît [de] grăitori cu toate legile ritoricești,
9 nu sint în stat¹³ a face această, numai singur tatăl ceresc, cel ce toate la ară-
tare le va încununa, că el singur le știe acestea toate. Numai atîta poci să zic că Dom-
nul Dimitrie Vidrai, din viță bună, bun rod au fost, // a[l] bunului părinte, bun fiu,
din năam bun, bun om s-au născut. Că din pruncie, ca Samuil¹⁴ de Ana, la Ili¹⁵,
preotul cel mare al D[o]mnului, așa D[omn]ul Dimitrie Vidrai de părinții săi au fost
adus și dat preotului celui mare, Arhiereului celui prea sfințit, lui Petru Aron, unchiului
său celui cu toată fapta bună împodobit. Acesta pre el, ca pre un iubit al său fiu, cu
mina [sa] l-au povățuit, ba de mină l-au dus pre toată calea faptei bune și l-au învățat
10 toată dreptatea lui D[u]mnezeu; pentru acéa, din pruncie s-au fost obicinuit, în toată
zîoa, mai înainte de toate, pre sine a să comînda¹⁶ lui D[u]mnezeu, și cu mare // cucernicie
curat să ruga lui D[u]mnezeu. Să ruga¹⁷ după ce-și ispitea lucrările sale cele de
preste zi, și, pentru cele bune făcute, mulțumită da tatălui ceresc, iar pentru cele
care, ca un om purtînd trup și viețuind în mijlocul valurilor turburării lumii acéstea,
și pentru cele [pe] care el, din adînca sa mare smerenie, le judeca a fi făr' de plinire
și cu greșeală, cu suspinuri din inimă și cu evlavnică rugăciune, și cu părere rea¹⁸
le spăla și le ștergea. N-au fost doară zi, în cară el în toată vremea scolasticeștii sale
învățături, să fie lăsat necetit paraclisul Sfintei și preacuratei pururea fecioarei născă-
toarei de D[u]mnezeu, cătră cară, cum au putut, cucernicie au avut, mărturisindu-și
11 păcatele // și cumenecîndu-să în toate praznicile ei.
- Cu de acétea, și cu acélea crescînd și obicinundu-să, D[omn]ul Dimitrie Vidrai
s-au săvîrșit și s-au făcut pre sine vas de bună treabă¹⁹ și lăcașu curat Preasfîntului
[sic!], Duh, carele de sus venind și sălășluind într[u] Dinsul [sic!] de prisosit au vărsat
în inima lui darurile sale, și cele firești, și cele mai presus de fire.²⁰ Că spre tot lucrul
bun l-au întărit și, mai înainte, tare folositoriu și bun părinte Béséricii, obștii, publi-
cumului²¹, și noao tuturor și la toți săracii mai înainte l-au întocmit. Că precum cu
faptele evlaviei l-au împodobit, așa și într[u] învățătură l-au procopsit.
- 12 Ci²² [de] ce mă // apuc eu să grăesc de cele din pruncie? [De] ce mă duc așa departe?
[De] ce încep așa de pre fund? Bune Doamne! Cine după cuviință va grăi dragostea
lui cea fierbîntă [pe] cară, cătră Dumnezeu au avut[-o], și osîrdiea cea cu sfință nevo-
întă? Cine va spune umilînța cea mare și suspinările cele din inimă, cu care pururea
mai tare decît cerbul cel sătos²³ de *izvorul apelor*²⁴ doră el de D[u]mnezeu, făcătoriu
său.²⁵ Dar încă strădaniea spre faptele cele sfînte și creștinești, iubirea deapropelui?
Și cu ce nume de laudă pre dînsul îl vom numi? Chema-l vom Apostol? [sic!] Nu
13 vom rătăci de la adevăr de-l vom zice Apostol, că Apostoli[i] sint morți[i] // cei ce
plînesc slujba apostolului. Slujba evanghelistului plînea, de o zice Sf[.]. Pavel către
Timothei²⁶. Cu adevărat răposatul în Domnul, D. Dimitrie Vidrai, slujba Apostolului

¹¹ Fraza e puțin neclară; am fracționat-o după trimitere.¹² «Nu sint în stare să... , sint incapabili să...»¹⁴ Trimitere pe margine: *I. Împărăți*] (— «regi»).¹⁵ Nume frecvent în predicile lui Micu; corespunde lui *Eli*.¹⁶ Se încredința, se dăruia, se abandona.¹⁷ Lecțiune incertă: sint lizibile doar buchiile s[ă] și r[ug]a.¹⁸ Cu regret.¹⁹ De bună calitate.²⁰ Supranaturale.²¹ Poporului.²² Dar.²³ Înselat.²⁴ Adăugat pe margine, precedat de semnul +. Trimite la un *Psal[m]* nespecificat.²⁵ *Toate aceste*, barat.²⁶ Pe margine: *Tim[othei]*.

și Evanghelistului [*sic* /] au plinit, că, prin strădanierea lui, Biserică lui D[u]mnezeu au crescut; prin buna și sfânta lui rîvnă, credința cea adevărată au sporit, și pravoslăvia s-au lătit. Ba mai mult, dar adevărat să zic, prin credința lui, prin evlaviea lui cea către Tatăl [*sic* /] ceresc, Biserică cea pravoslavnică de aici și de prin pregiur, nu numai s-au înmulțit, ci s-au întemeiat, și țăpină²⁷ au stăut, care lucru prin sine tuturor cunoscut iaste.

- 14 Bine dar să poate numi, și cu adevăr a se chiuma Apostol [*sic* /], razăm și stîlp al Besericii ceii pravoslavnice de aici.

Încă și în cęata pro[o]rocilor cu bună cuviință să numără, că toți iubitorii de beserică știu și l-au auzit în Biserică [*sic* /] lui D[u]mnezeu adeseori deobște cetind, cîtind și lăudind pre D[u]mnezeu, care lucru al cęetei pro[o]rocești iaste²⁸.

Veți socoti doară că toate faptele lui cęle bune lę-am adus la mijloc? Vă înșelați, iubitorilor, și foarte vă înșelați, de judecați acęasta! Încă și cu marele Patriearh [*sic* /]

- 15 Avraam bine să poate asemăna, că, precum acela ședea înaintea porții // curții sale și chiuma pre străini și pre călătorii ceii ce trecęa[u] pre acolo, și punindu-i la masa sa, îi ospăta. Așęa și răposatul în Domnul, D. Dimitrie Vidrai, iubitoriu, și primitoriu de oaspeți și de străini fiind, pre cine nu l-au pus la masa sa?²⁹ Care sărac din pînęa lui n-au mîncat? Care neputincios nu s-au ajutat? Care lipsit nu s-au folosit? Care flămînd nu s-au săturat? Care sătos nu s-au adăpat? Cine de la el hrană și milă n-au căpătat? Cine cu faceręa lui de bine nu s-au împărtășit? Ce bolnav și neputincios din bunătatea lui nu s-au îndulcit? Dar încă ciți goli s-au îmbrăcat din agonisęala lui?
- 16 Sfinte Doamne, minunat ești // întru Sfinții [*sic* /] tăi! Mare ești, Doamne, și minunate sînt lucrurile tale, că ți-ai ales ție din vęac pre [cei] carii cu darul tău i-ai luminat și i-ai făcut beserică ție!

Ci să nu stăm aici, că încă nu am ajuns la capătul căii faptelor celor bune a[le] răposatului, Domnului Dimitrie Vidrai. Să mergem și în lăuntru Besericii, să înțrăm și în S[f].oltariiu, și acolo să privim podoaba casii lui Dumnezeu, cęa de Domnul Dimitrie Vidrai făcută: să vedem odoaręle, hainele și unętele cęle scumpe, de el făcute; să vedem Sfintele [*sic* /] icoane cele foarte frumoase, cu care el au [in]frum[u]șețat Sfinta Beserică [*sic* /].

- 17 Adecă vrînd și întru acęasta a să face asęmenęa // cumnatului și fratelui său³⁰, carele [*sic* /] foarte cu mare frum[u]șețe au împodobit Biserică lui D[u]mnezeu.

Fac aici a pomeni cęealaltă înzăstrire, și vase și unęte sfintei Beserici făcute.³¹ Nu pomenesc liturghiile cęle multe și sārindarele cęle din tot anul. Toate acęstea cu mult mai presus lę-au săvîrșit, decît eu acum, pentru îngustaręa vremii,³² lę-am adus înainte, la care fapte bune ale face și ale plini soață împreună voitoare și îndemnătoare au avut pre mlădița viței ceii bune, pre pręa iubita soață-sa, partęa sa cea bună, cununa cęa scumpă, cu caręa l-au învrednicit Dumnezeu a să împreuna, că muęaręa bună iaste cunună bărbătatului, cum mărturisęște dumnezăęasca // înțelepciune. D[o]mnul H[risto]s așęa i-au tocmit și i-au insuflat cît acęastă însoțire sfîntă, acęastă päreche cucernică unul pre altul făr' de pizmă să silęa să întręacă în faptele cęle bune, și fięstecarele să bucura, cînd vedęa că amîndoi în tocma³³ sporesc în faptele cęle bune, și mai tare să îndemna[u].

O, neputinciosul de mine! Cum am îndrăznit eu a mă apuca să spuiiu lucrurile cęle bune ale acestui Bun [*sic* /] Domn? Cum voiui pune înainte credința, dragostęa cea datornică și iubiręa către dulce și pręa dulce soața sa? Cum voiui spune *traiul*³⁴ bun

²⁷ S-a consolidat.

²⁸ Frază incompletă. Pe margine trimite la 1. *Împăr[ati]*.

²⁹ Semnul întrebării e adăugat pe margine, în text e marcat prin virgule.

³⁰ Nu dispunem de nici un fel de detalii relative la persoanele amintite.

³¹ Propoziție neclară.

³² A fi mai concis, a nu se lungi cu vorba.

³³ La fel.

³⁴ Locul cuvîntului omis e marcat prin + 481, iar deasupra lui e adăugat «*traiul*» cu aceeași cerneală.

și cu tihneală a[l] lor, și adevărata unire, și a voei bună întocmire? Oi fi socotit că un suflet era, carele viea // [in] aceste însoțite doao ale lor trupuri, care lucru foarte mare faptă bună ³⁵ iaste, că cetim cum că un Săhastru [*sic* !], carele multă vreme în nevoie și în viață pustniciească s-au nevoit, au rugat pre D[u]mnezeu să-i arate cum iaste el cu faptele cele bune asemenea. Pre [a]cesta auzindu-l D[u]mnezeu, l-au trimis în cetate la un om căsătorit, zicându-i că aceluiă [ii] iaste asemenea, la carele mergind, săhastrul l-au rugat să-i spue faptele sale cele bune. Omul acela s-au mărturisit pre sine păcătos, ci atita l-au rugat săhastrul, spunându-i cum la el l-au îndreptat D[u]mnezeu, [in]cit omul au mărturisit, zicind: «— Eu altă faptă bună nu știu să fiu făcut, fără atita știu că de cind // m-am căsătorit, așa de cu pace și în liniște am trăit cu muerea mea, [in]cit nici odată cu iea nu m-am sfădit ».

Deci, iubiților, decă un cuvios săhastru, carele atita s-au nevoit întru faptele de evlavie, cu toate aceștea asemenea au fost unui om ca acesta, cu dreptate vom zice că Domnul Dimitrie Vidrai, carele întru acest *chip* ³⁶ doaozeci și șapte de ani au trăit în căsătorie cu soața [sa]³⁷, asemenea iaste cuviosilor părinți, carii în săhăstrie s-au nevoit.³⁸

Zic Ss.³⁹ părinți că fără de smerenie nici o faptă bună înintea lui D[u]mnezeu nu iaste primită, că precum însuși D[u]mnezeu zice: « Spre [cel] carele voiu căuta, fără numai spre cel smerit și umilit cu inima »⁴⁰. Și precum zidul fără de var nu poate sta, // așa fără de smerenie nu pot sta faptele cele bune, și precum sarea urêște putrezăla, și mucezeala și tina întregimăa, așa face și smereniă în faptele cele bune, carele păzește⁴¹ nestricate, și de putrezimăa trufiei și de mucezeala mării deșerte. Toate faptele credin[te]i cele bune cu mare smerenie le-au îngrădit și le-au întărit D. D. Vidrai, că în Beserica lui D[u]mnezeu și întru toate lucrurile cele creștinești nu să socotea pre sine mai înainte, nu umbla să fie mai întâiu, nu să [facea]⁴² mai ales, ci ca unul din norodul creștinesc. Mic pre sine întră creștini să socotea, ca să plinească porunca stăpînului nostru, a Domnului I[isu]s H[risto]s, // cel ce zice: « Cine voaște să fie întră voi mai mare, să fie mai mic și tuturor slugă. Și de veți face toate cile sinteți datori, ziceți: Sluji netrêneice sintem »⁴³.

REPRAESENTATIO

ET

HUMILLIMAE PRECES

UNIVERSAE IN TRANSYLVANIA

VALACHICAE NATIONIS

SE

PROREGNICOLARI NATIONE QUALIS FUIT AUTHORITY REGIA DECLARAVI, SEQUI AD USUM OMNIUM IURUM CIVILIVM, EX QUO NON LEGE, NON IURE, SED TEMPORUM DUNTAXAT INTURIA CUM INITIO PRAESERTIM SUPERIORIS SAECULI EXCLUSA EST. REPONI DE GENU SUPPLICANTIS.

MARTIO MDCCLXXXI.

³⁵ Y — barat.

³⁶ *chip* e adăugat ulterior, între rinduri, deasupra semnului +, cu cerneală mai diluată.

³⁷ *sa*, adăugat ulterior deasupra virgulei, cu cerneală mai diluată.

³⁸ Au trăit în nevoi, lipsuri și mizerie.

³⁹ Sfinții. Pe margine: trimitere la « S[f]. Dorothei, Cuv[întarea], 2 ».

⁴⁰ Trimitere pe margine: « Isaie » [66, 2]. Cf.: « Spre unii ca aceștia *Îmi îndrept privirea Mea: spre cei smeriți, cu duhul umilit* [...] » (s.n.; *Biblia, Isaia*, 66, 2, p. 708, col. 2.

⁴¹ Păstrează, conservă.

⁴² Cuvînt scurt, barat, dar neînlocuit; lizibil doar -b/ = -ea/: l-am presupus pe *facea*.

⁴³ Citat neidentificat.

O creștinilor, grăind eu [despre] faptele cele bune ale răpăosatului în Domnul, Domnului Vidrai, mi s-a pare că sînt asemenea omului carele umblă printr-un cîmp sau s-a preumblă ⁴⁴ printr-o grădină, cu de toate feliurile de flori, și rumpe de aici o floare, de acolo alta, pentru că i s-a pare acéea mai frumoasă, și cu cît rumpe mai multe, cu atîta mai multe rămîn și mai frumoase rămîn, [pe] care el nu ajunge a le rumpe. Așea [mi] s-a întîmplă și mie, spunînd eu faptele cele bune ale Domnului Dimitrie Vidrai, // că cu cît voesc mai multe a spune, cu atîta mai multe și mai mari văz că-mi vin înainte, [pe] care eu nu ajung a le pomeni și, după cuviință, destul a le lăuda. Însă și ne pomenite [sic !] de mine, tuturor cunoscute sînt, că luminează acélea mai mult decît soarele, cînd strălucește întru puterea sa.

Ci tot nu pociu de totului tot s-a trec cu tăcere dreptatea cea mare și părinteasca inimă [pe] cară au avut[-o] în deregătoria cea mai mare a orașului acestuia, a Bălgradului ⁴⁵, în Birăia [sic !] sa zic, cînd, pentru înțelepciunea sa, pentru învățatura sa, pentru viața sa cea fără de prihană, toți cinstiții tănăcerii ⁴⁶ și tot orașul și l-au ales birău ⁴⁷ mare, [pe] care // deregătoria, în opt ani, așea de cu bună isprăvnicie și de cu lăudă o au purtat, [in]cît, și dela prea înălțata împărăție, și dela prea înălțata gubernie, laudă o companție, adevă bună plăcere, au luat. Cîta grije au avut ca să folosească orașului, celor ce s-a pricească ⁴⁸ să le facă dreptate, pre cei asupriți ⁴⁹ să-i izbăvească, pre cei năpăstuiți să-i mintuească, pre văduve să le apere, pre cei săraci de părinți ⁵⁰ să-i sprijinească, și tuturor dreptate să le facă. Cîta iubire de oameni cătră toți au arătat, cîta cinste și reverenție cătră preoți și cătră Domnii tănăceri, cîta dragoste cătră orășeni. Cît de lin ⁵¹ era cu cei mai de jos, cît de cu blîndețe și cu cîta leznire // pre toți săracii și asupriții [ii] asculta, cum de toți i s-a făcea milă și durere avea. Dar încă frica lui D[u]mnezeu, înțelepciunea, credința, evlaviă, răbdarea ispitelor, suferirea întîmplărilor rele, rugăciunile cele fierbinți, milosteniile cele dese și mai multe altele, [pe] care și nepomenite de mine toți le știți.

Pentru acéea și D[u]mnezeu l-au învrednicit, ca grijit cu sfintele taine creștinești, și îndată cît ⁵² taina sfintului maslu o au primit, să-și dea sufletul în mîna făcătorului său. Privind la acéastă fericită creștinească mutare, ceata preoților și alți cucernici creștini cari împreună s-a ruga[u] lui D[u]mnezeu pentru ertarea păcatelor făcătorului său ⁵³ de bine. // Ci ⁵⁴ [nu] numai pînă au trăit întru acéastă lume n-au folosit pre noi, ci prin faptele sale cele bune și cu pilda [pe] cară n-au dat[-o] și n-au lăsat[-o], ca și noi s-a facem, după cît pofteste starea noastră, asemenea și s-a urmă cucerniciea și evlaviă lui. Dragostea spre D[u]mnezeu și spre aproapele, cu acéstea, și după moarte, pururea ne povătuște și ne folosêște, pentru care fapte bune ale sale întru pomenire vécinică va fi, și pomenirea lui cu laude la noi va fi, și numele lui viu va fi în năam și în năam, la cei după noi, și pururea s-a vă lăuda Domnului Dimitrie Vidrai, pre pămînt de la oameni, iar în ceriiu dela D[u]mnezeu va lua plata cea multă a dreptilor, despre cară întru acéastă a doa parte, cum la început am făgăduit, // puțințele voiiu s-a grăesc.

Partea a doua

Zice S[f]. Avgustin că noi nu putem să știm ce iaste D[u]mnezeu, fără numai atîta știm că iaste o bunătate și o putere prea mare, și cară toate și tot cugetu făturilor

⁴⁴ În text: *preoumbă* (pentru că etimologic *u-* se scria *oy-*)

⁴⁵ Urmează *zic*, *barat*.

⁴⁶ *Tănăceriiu*, *-ii* (magh.; *tanács* — «sfat, consiliu») — sfetnic, consilier.

⁴⁷ *Birău* (magh.: *biró*) — primar.

⁴⁸ Se ceartă; nu se înțeleg.

⁴⁹ Persecutați.

⁵⁰ Orfani.

⁵¹ Răbdător, înțelegător.

⁵² Ce. Urmează *sfintul maslu*, *barat*.

⁵³ Lor.

⁵⁴ Dar.

SUPPLEX LIBELLVS VALACHORVM TRANSILVANIÆ

IVRA TRIBVS RECEPTIS NATIONIBVS COMMVNIA

POSTLIMINIO SIBI ADSERI

PONTVLANTIVM.

CVM NOTIS HISTORICO - CRITICIS

I. C. E.

CIVIS TRANSILVANI.

CLAVDIO POLI.

Sumptibus et Typis Martini Heilmeyer, Caeſ. Reg. Dicar. Typographi & pr.
Bibliopol. MDCCXCL

28 intrèce și foarte mult covârșește. Iar mai virtos știm ce nu iaste D[u]mnezeu, că știm că D[u]mnezeu nimica din cele ce să văd nu iaste. Așea putem să zicem și [despre] plata și fericirea dreptilor, [pe] carea D[u]mnezeu o au rînduit să o dea dreptilor, după ce vor eși din lumea acéasta, cînd îi va odihni de toate ostenelele, cîndu-i va chema⁵⁵ // și le va zice: « Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați, și eu vă voi odihni pre voi »⁵⁶. Cîndu-i va scoate din necazurile și din amarurile cele multe ale lumii aceștiă, că « Multe sînt necazurile dreptilor, zice psalmistul, și din toate acéleă[-i] va izbăvi pre ei Domnul »⁵⁷. Atîta putem ști că plată multă iaste celor ce iubesc lègea lui, cum cîntă D[a]v[i]d⁵⁸, și Domnul zice dreptilor: « Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă iaste la ceriuri ».⁵⁹ S[f]. Pavel⁶⁰, carele pin'la al treilăa ceriu s-au răpit⁶¹ și au văzut cele ce au p[l]ătit D[u]mnezeu dreptilor, acela întru carele H[risto]s grăea. Ce zice? Ce spune că sînt acéstea? Sînt, zice, acéleă așea // și întru acel chip⁶², [în] care urechiă nu au auzit și ochiul nu au văzut, și la inima omului nu au intrat, [pe] care privindu-le el atîta s-au uimit și cu dulcēața acelora s-au răpit, [în]cît el nu știe în trup au fost au afară din trup? Așea de mare iaste plata și fericirea dreptilor după moarte.

29 Acéastă ca prin oglindă și prin[tr-o] *lucitură*⁶³ mai dinainte privindu-o, sfinții, încă în trup petrecînd, toate desfătările și bunătățile lumii aceștiă gunoiiu și pagubă le socotēa[u], și vieăta acéasta temniță o ținea[u]⁶⁴. Pentru acéea, dorînd de [*sic!*] accēa plată și fericire striga[u] și zicēa[u]: « Cîtu-s de iubite lăcașurile tale, Doamne al puterilor! Dorește și să sfîrșește sufletul meu spre curțile Domnului [. . .] »⁶⁵ // Mai bună iaste o zi în curțile D[o]mnului decît mii. În ce chip dorește cerbul spre izvoarele apelor, așea dorește sufletul meu spre D[o]mnul. Vai mie că nemerniciēa mea s-au îndelungat! « Scoate, Doamne, din temniță sufletul meu! »⁶⁶ Cînd voiîu veni și mă voiîu arăta înaintēa feții lui D[u]mnezeu, sătura-mă-voiîu cînd mi să va arăta mărirea ta. Acesta carele grăeaște acéstea era D[a]vid, nu un om lipsit și sărac, ci era

⁵⁵ Trimitere pe margine la *Apoc[alipsă]*.

⁵⁶ Cf. *Matei*, 11, 28 (p. 1100, col. 2) cu singura deosebire a lui *impovărați*.

⁵⁷ Cf. *Psal[m]*. 33 (v. 18), exact ca în op. cit. (p. 579, col. 2) cu excepția ortografiei.

⁵⁸ Se trimite la un *Psal[m]* nespecificat.

⁵⁹ Deși neidentificat de noi, versetul din *Math[ei]*, nespecificat de autor, este întru totul echivalent cu forma rostită la ritualurile funebre.

⁶⁰ Pe margine [*Către*] *Cor[inteni]*.

⁶¹ S-a înălțat.

⁶² Atragem atenția asupra frazei rimate ce urmează, procedeu frecvent întilnit și în alte predici.

⁶³ Lecțiune nesigură: primele două buchii sînt neclare la *citură*.

⁶⁴ Pe margine: [*Către*] *Cor[inteni]*.

⁶⁵ *Psal[mul]* 83 (vv. 1—2, p. 605, col. 2) corespunde op. cit., cu excepția prepoziției *spre* (la S. Micu față de *după* [*curțile*]).

⁶⁶ *Psalmul* 141 (v. 7, p. 633, col. 2). Psalmii la care trimite Micu pe margine (primul și ultimul nespecificați, cifra celui de-al doilea, 119, pare a fi eronată) nu i-am putut identifica.

De vei pune la un loc toate desfătărilor, și bunătățile, și dulcețurile lumii acesteia, încă nu umbriți bunătățile [pe] care lè-au gătit D[u]mnezeu celor ce-l iubesc pre el și fac poruncile lui. Ce sint acestèa noi nu știm, ci știm că covirșesc pre toate ale lumii acestèa, știm că acèlèa deplin va sătura pofta și dorul fieștecui, carele să va învrednici a să face lor părtașiu, știm că sint cerești, sint vècinice. Acestèa [a]cum bună nădejde avem, acestèa acum lè-au dobîndit răpăsatul în D[o]mnul, Domnul Dimitrie Vidrai, cèla ce acum față cătră față vède pre D[u]mnezeu, făcătoriul său, întru a căruèa mină iaste sufletul lui, și nu să atinge de el muncă⁷⁰, ci cu toți dreptii în lăcașurile cerești să desfă//tează. Pentru *aceéa*⁷¹ mai bine să ne bu[cu]răm că au dobîndit dumneze-
eștile făgăduințe. D[o]mnul [I] H[risto]s, cînd mergèa la patimă și la moartèa cèa de bună voe pentru răscumpărarea noastră din robiea dièavolului, întorcîndu-să, au văzut muerile plîngînd, și lè-au zis lor⁷²: « Nu mă plîngeți pre mine, ci vă plîngeți pre voi și pre fiii vostri [sic!] »! Așèa și noae [ne] zice acum răpăosatul în D[o]mnul, D[o]mnul Dimitrie Vidrai: « Nu mă plîngeți pre mine, că eu sint în mîna lui D[u]mnezeu și nu să va atinge de mine muncă, ci vă plîngeți pre voi, că v-ați lipsit de mine, pîrintele vostru, cel ce-mi era milă de voi. De mine să vă bucurați, că eu am dobîndit plată pentru ostenelele mèle ». Și eu mă întorc și zic să nu plîngem noi pre D[o]mnul Dimi-
trie Vidrai cel ce iaste întru odihnă și întru // pomenire vècinică. Ci să plîngă Bisèrica, că șè-au pierdut proptèaoa și pre apărătorul său. Să plîngă preoții, că au pierdut pre cel ce foarte mult îi cînstèa și îi omenèa. Să plîngă asupraii⁷³, că au pierdut pre cel ce le făcea dreptate. Să plîngă sàracii că s-au mutat de la ei cel ce îi miluea pre ei. Să plîngă văduvele⁷⁴, că au rămas făr'de apărătoriiu și făr'de mîngăitoriu. Să plîngem noi toți carii nè-am lipsit de un om, și de un pîrinte și făcătoriiu de bine, așèa bun, așèa milostiv cum Au [*sic*/] fost Domnul Dimitrie Vidrai, a căruèa pomenire pururèa în nëamul nostru va rămînea, și sufletul lui întru împărătiea ceriurilor în vèci să va desfăta, căriea desfătări D[u]mnezeu și pre noi să ne învrednicèască. Amin.

⁷⁴ *pre apărătorul, barat.*

Вирраи, а вѣсѣ-послѣднѣхъ
 2^а и 3^я и 4^я и 5^я и 6^я и 7^я и 8^я и 9^я и 10^я и 11^я и 12^я
 и 13^я и 14^я и 15^я и 16^я и 17^я и 18^я и 19^я и 20^я и 21^я и 22^я и 23^я и 24^я и 25^я и 26^я и 27^я и 28^я и 29^я и 30^я и 31^я и 32^я и 33^я и 34^я и 35^я и 36^я и 37^я и 38^я и 39^я и 40^я и 41^я и 42^я и 43^я и 44^я и 45^я и 46^я и 47^я и 48^я и 49^я и 50^я и 51^я и 52^я и 53^я и 54^я и 55^я и 56^я и 57^я и 58^я и 59^я и 60^я и 61^я и 62^я и 63^я и 64^я и 65^я и 66^я и 67^я и 68^я и 69^я и 70^я и 71^я и 72^я и 73^я и 74^я и 75^я и 76^я и 77^я и 78^я и 79^я и 80^я и 81^я и 82^я и 83^я и 84^я и 85^я и 86^я и 87^я и 88^я и 89^я и 90^я и 91^я и 92^я и 93^я и 94^я и 95^я и 96^я и 97^я и 98^я и 99^я и 100^я и 101^я и 102^я и 103^я и 104^я и 105^я и 106^я и 107^я и 108^я и 109^я и 110^я и 111^я и 112^я и 113^я и 114^я и 115^я и 116^я и 117^я и 118^я и 119^я и 120^я и 121^я и 122^я и 123^я и 124^я и 125^я и 126^я и 127^я и 128^я и 129^я и 130^я и 131^я и 132^я и 133^я и 134^я и 135^я и 136^я и 137^я и 138^я и 139^я и 140^я и 141^я и 142^я и 143^я и 144^я и 145^я и 146^я и 147^я и 148^я и 149^я и 150^я и 151^я и 152^я и 153^я и 154^я и 155^я и 156^я и 157^я и 158^я и 159^я и 160^я и 161^я и 162^я и 163^я и 164^я и 165^я и 166^я и 167^я и 168^я и 169^я и 170^я и 171^я и 172^я и 173^я и 174^я и 175^я и 176^я и 177^я и 178^я и 179^я и 180^я и 181^я и 182^я и 183^я и 184^я и 185^я и 186^я и 187^я и 188^я и 189^я и 190^я и 191^я и 192^я и 193^я и 194^я и 195^я и 196^я и 197^я и 198^я и 199^я и 200^я и 201^я и 202^я и 203^я и 204^я и 205^я и 206^я и 207^я и 208^я и 209^я и 210^я и 211^я и 212^я и 213^я и 214^я и 215^я и 216^я и 217^я и 218^я и 219^я и 220^я и 221^я и 222^я и 223^я и 224^я и 225^я и 226^я и 227^я и 228^я и 229^я и 230^я и 231^я и 232^я и 233^я и 234^я и 235^я и 236^я и 237^я и 238^я и 239^я и 240^я и 241^я и 242^я и 243^я и 244^я и 245^я и 246^я и 247^я и 248^я и 249^я и 250^я и 251^я и 252^я и 253^я и 254^я и 255^я и 256^я и 257^я и 258^я и 259^я и 260^я и 261^я и 262^я и 263^я и 264^я и 265^я и 266^я и 267^я и 268^я и 269^я и 270^я и 271^я и 272^я и 273^я и 274^я и 275^я и 276^я и 277^я и 278^я и 279^я и 280^я и 281^я и 282^я и 283^я и 284^я и 285^я и 286^я и 287^я и 288^я и 289^я и 290^я и 291^я и 292^я и 293^я и 294^я и 295^я и 296^я и 297^я и 298^я и 299^я и 300^я и 301^я и 302^я и 303^я и 304^я и 305^я и 306^я и 307^я и 308^я и 309^я и 310^я и 311^я и 312^я и 313^я и 314^я и 315^я и 316^я и 317^я и 318^я и 319^я и 320^я и 321^я и 322^я и 323^я и 324^я и 325^я и 326^я и 327^я и 328^я и 329^я и 330^я и 331^я и 332^я и 333^я и 334^я и 335^я и 336^я и 337^я и 338^я и 339^я и 340^я и 341^я и 342^я и 343^я и 344^я и 345^я и 346^я и 347^я и 348^я и 349

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

18

Simion BĂRNUȚIU

Istoric al filosofiei

BOGĂȚIA OPEREI TIPĂRITE A CELUI mai reprezentativ dintre gânditorii ardeleni ai secolului trecut ar îndreptăți sentimentul unui destin cărțurăresc împlinit.¹ În acest sens, e o

¹ Cea mai reprezentativă ediție din opera lui Simion Bărnuțiu este cea inițiată de discipolii săi din Iași, după moartea scriitorului: *Dreptul public al românilor*, Iași, 1867; *Dreptul naturale privat*, Iași, 1868; *Pedagogia*, Iași, 1870; *Dreptul naturale public*, Iași, 1870; *Psicologia empirică și logica*, Iași, 1871. Unul dintre manuscrisele de anvergură, *Estetica*, s-a tipărit recent prin strădania cercetătorului timișorean Ion Iliescu (București, 1972). O soartă editorială de excepție a avut discursul din catedra Blajului de la 2/14 mai 1848, tipărit mai întâi la Viena în 1852, sub îngrijirea lui Alexandru Papiu Ilarian, cu titlul: *Raporturile românilor cu ungurii, și principiile libertății naționale desfășurate de Simeone Bărnuțiu la 2/14 mai 1848 în ședința preliminară a Adunării naționale, în biserica catedrale din Blaj*. Papiu Ilarian a reprodus discursul, în același an, în *Istoria românilor din Dacia Superioară* (II, Viena, 1852, pp. 307—363), cu titlul puțin modificat. Titlul real al discursului este *Frați români!* Intitulat astfel sau modificat ca titlu după inspirația editorilor, el a mai apărut la Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Baron de Șaguna sau luptele naționale politice ale românilor, 1846—1873*, I, Sibiu, 1889, pp. 83—130; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana Ungariei*, I, Sibiu, 1902, pp. 275—324; Petre Pandrea, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București, 1935, pp. 171—225; Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturie*, București, 1982, pp. 446—483. Ca ediții separate, le amintim pe cele îngrijite de Mihail Dragomirescu și Emil Gîrleanu (București, 1909) și Gheorghe Bogdan-Duică (Cluj — 1924). O raritate bibliofilă este teza de doctorat tipărită la Pavia în 1854: *Argomenti di giurisprudenza e di scienze politiche sui quali dopo sostenuti gli esami per ottenere la laurea in ambe le legi nell' I.R. Università di Pavia disputerà pubblicamente Barnutiu di Bocsa Romana in Transilvania il giorno di Martedì 6 Giugno*

surpriză aproape dureroasă cînd descoperi că există 20 de opere ale lui Simion Bărnuțiu aflate

1854. *Tipografia dei Fratelli Fusi di V.* Un capitol interesant și bogat îl constituie seria de articole trimise din Italia în perioada studenției de la Pavia în 1853—1854, publicate în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”. Notăm unele articole memorabile ca: *Italia înainte de domnirea romanilor* („*Foaie pentru minte*...”, XVI, 1853, nr. 18, pp. 133—135); *Cuvîntul unui studente despre necesitatea Academiei la români* (*Ibid.*, nr. 15, pp. 105—109); *Observațiuni statistice despre cultivățiunea pămîntului Europei* (*Ibid.*, nr. 42—51); *Corona S. Ștefan din Ungaria* (*Ibid.*, nr. 41, pp. 311—313); *Civilitatea și barbaria antică și nouă* (*Ibid.*, XVII, 1854, nr. 48, pp. 257—263); *Dundrea* (*Ibid.*, nr. 12, pp. 53—55). Tot acum și aici se publică un articol antologic trimis încă în 1842, dar pe care redactorul foli,

teacă în manuscris², că acestea au rămas oarbe pentru posteritatea autorului lor.

Dintre aceste manuscrise, unul mai cu seamă insinuează cu putere vastitatea culturii scriitorului nostru. Este *Istoria filosofiei*, manuscris de 220 de file (440 pagini) ce se păstrează la Biblioteca Academiei din București (sub cota mss. rom. 5439). Împreună cu alte 21 de manuscrise ale lui Simion Bărnuțiu din același fond, face parte dintr-o donațiune a fostului om politic Iuliu Maniu, făcută Academiei în 1941.

Simion Bărnuțiu a pornit la redactarea *Istoriei filosofiei* din rațiuni didactice evidente.³

George Bariț, n-a putut să-l tipărească la timp, din cauza regimului cenzorial al lui Metternich, de dinaintea revoluției. Este: *O locmeală de rușine și o lege nedreaptă*, în „*Foaie pentru minte*...”, XVI, 1853, nr. 38, pp. 285—288; nr. 39, pp. 295—298. În perioada profesoratului de la Iași, 1854—1864, Bărnuțiu a publicat puțin, ocupat fiind cu elaborarea marilor opere care îl vor impune ca pe unul dintre arhitecții spiritului public la români. Sînt de amintit, totuși, câteva articole din aceeași „*Foaie pentru minte*...”: *Progresul* (XXI, 1858, nr. 1—2, p. 7; nr. 3—4, p. 14; nr. 5—6, pp. 20—21; nr. 7—8, pp. 28—30; nr. 9—10, pp. 37—38; nr. 11, pp. 45—46) și *Din istoria romanilor* (XXII, 1859, nr. 11, pp. 85—88; nr. 12, pp. 91—93; nr. 13, pp. 97—99). Cît privește corespondența lui Simion Bărnuțiu, cea mai importantă restituire este considerată editarea recentă a scrisorilor către Alexandru Papu Ilarian și Iosif Hodoș, din anii exilului de după 1848 (în Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Correspondența lui Alexandru Papu Ilarian*, II, Cluj, 1972, pp. 25—112). La Aenea Hodoș, *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi* (Sibiu, 1944), avem de-a face cu o situație specioasă, fiind vorba, de fapt, în mod masiv de scrisori primite. Nu există o ediție modernă a operei lui Simion Bărnuțiu.

² Principalele manuscrise rămase inedite; cel de față, *Istoria filosofiei* (la B.A.R., ms. rom. 5439, 220 file); *Metafizica* (*Ibid.*, ms. rom. 5444, 67 file, cu o variantă la Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca); *Pedagogia și diplomatica* (la B.A.R., ms. rom. 5438, 248 file); *Fiziologia* (*Ibid.*, ms. rom. 5442, 44 file); *Despre constituțiuni* (*Ibid.*, ms. rom. 5434, 183 file); *Dreptul ginților* (*Ibid.*, ms. rom. 5435, 100 file); *Storia dell diritto maritimo* (*Ibid.*, ms. rom. 5433, 200 file); *Doctrina dreptului nației* (*Ibid.*, ms. rom. 2990, 133 file); *marele tratat de Filosofie*, elaborat în formă de curs universitar la Blaj, în anii 1839—1845 (la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei, ms. rom. 38); *Știința dreptului* (*Ibid.*, două variante, olograf și copie, în ms. rom. 39 și 40); *Mitropolia de Alba-Iulia. O vorbă la timpul său despre libertatea și unitatea bisericii române* (*Ibid.*, ms. rom. 167); *Lecțiune limbistică din logica aplicată, întru apărarea principiului romanității în Dacia* (la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Simion Bărnuțiu, nr. 739); *Socialismul și comunismul din Franța de azi. O contribuție la izotria contemporană* (*Ibid.*, nr. 723).

³ Din bibliografia referitoare la concepția filosofică a lui Simion Bărnuțiu: Avram Andea, *Libertate și*

Era, din 1854, profesor la Academia Mihăileană din Iași, devenită în 1860 prima universitate românească. Ardeleanul cu studii la Carei, Blaj, Sibiu și Pavia ducea în capitala Moldovei comoara unei erudiții ce depășea sever nivelul înaintașilor din Școala Ardeleană. Profesor la un mănunchi întreg de discipline, Simion Bărnuțiu a trebuit să-și elaboreze cursuri pe măsura rezultatelor ce se așteptau de la el. Așa s-au născut cărți de căpătii pentru cultura noastră ca: *Dreptul public al românilor*, *Dreptul naturale privat*, *Dreptul naturale public*, *Psicologia empirică și logica*, *Pedagogia* și altele. *Istoria filosofiei* este de asemenea un curs universitar, cel dintîi de acest fel din cultura noastră și în același timp prima istorie românească a filosofiei.

Caracterul didactic al demersului se resimte adînc în forma cursului. *Istoria filosofiei* are o structură pregnant sinoptică, pe care un stil accesibil, simplu, pe cît era cu putință în cazul unei astfel de lucrări, o apropie și mai mult de înțelegerea tînărului de 18—20 de ani de pe la 1858—1864. Simion Bărnuțiu urmărește aici un scop îndoit: să ofere auditorilor săi o succintă panoramă a gândirii umane într-o desfășurare cronologică, dar mai ales să le formeze acestora o cultură filosofică de un nivel fără precedent la

proprietate în concepția lui Simion Bărnuțiu, în „*Studiu Universitatis Babeș-Bolyai*”, Series Historia, XVIII, 1973, fasc. 1, pp. 33—51; Nicolae Balotă, *Pe marginea esteticii lui Bărnuțiu*, în „*Luceafărul*”, XVI, 1973, nr. 19, p. 7; G. Bogdan-Duică, *Kantianii români*, în „*Sămănătorul*”, III, 1904, nr. 6, pp. 81—84; *Idem*, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924; Elena Gheran-Nemeș, *Filosofia socială a lui Simion Bărnuțiu*, în „*Orizont*”, 1973, nr. 33, p. 9; Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, *Contribuții la cunoașterea activității filosofice a lui Simion Bărnuțiu*, în „*Revista de filosofie*”, tom. 11, 1964, nr. 3, pp. 357—369; Petre Marcu-Bals, *Semnificația lui Bărnuțiu*, în „*Gîndirea*”, IX, 1930, nr. 5, pp. 195—199; Vasile Muscă, *Discursul bărnuțian și legitimitatea libertății*, în „*Făclia*”, Cluj, XXIX, 1973, nr. 8241; N.R., *Filosofia politico-juridică a lui Simeon Bărnuțiu*, în „*Convorbiri literare*”, I, XVIII, 1935, nr. 9—12, pp. 506—509; *Idem*, *Kant și filiațiunea revoluționară*, (*Ibid.*, pp. 445—425; *Idem*, *Simeon Bărnuțiu, naționalist și democrat*, *Ibid.*, nr. 3—5, pp. 122—131; Petre Pandrea, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București, 1935; Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu. Opera și gândirea*, București, 1967; Ioan Petrovici, *Kant și cugetarea românească*, în vol. *Studii istorico-filosofice*, București, 1935, pp. 207—222; D. D. Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, Sibiu, 1944 și recent în vol. *Oameni și climate*, Cluj, 1971, pp. 73—101; Constantin Rusu, *Asupra concepției contractualiste a lui Simeon Bărnuțiu*, în „*Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca*”, XV, 1972, pp. 465—470. (Lista este ordonată alfabetic.)

noi pînă atunci. Cele 293 de paragrafe desfășoară date despre biografia și gîndirea a peste 200 de filosofi, din antichitatea adîncă și pînă la mijlocul epocii scolastice, secolul al XIII-lea al erei noastre. Avem de-a face cu prima parte, neterminată, a unui tratat complet de istoria filosofiei pe care Bărnăuțiu îl pregătea. Materia științifică este împărțită pe trei «perioduri»: *clasicii greci și romani, filosofia la creștini și scolasticismul medieval*.

Cercetarea acestui manuscris revelează puternic bogăția informației pe care o deținea gînditorul ardelean. Se pot identifica, firește, în subsidiar, surse generale și continui, ca cele două dicționare filosofice: al lui Pierre Bayle (4 volume, Amsterdam și Leyda, 1730) și al lui Wilhelm Tranggott Krug (4 volume, Viena, 1828—1829). Dar dincolo de aceste surse, Bărnăuțiu cunoaște aproximativ toată bibliografia filosofică de pînă la el. Mulțimea titlurilor concrete pe care le citează, între care — notăm faptul cu un gest de uimire! — și unele incunabule, este impresionantă. Oricum, uriașa muncă de editare a antichității greco-latine și a paleocreștinismului, desfășurată de editorii și tipografil secolelor al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea, ca să nu vorbim de epocile mai apropiate, îi este minunțios familiară. Rămîne în sarcina biografilor să stabilească locul și timpul acestui contact de mare suprafață cu filosofia lumii.

Întregul manuscris ⁴ poartă pecetea adîncă a preferinței lui Simion Bărnăuțiu pentru filosofia

⁴ Dintre autorii amintiți sub nota 3, doar Radu Pantazi cunoaște manuscrisul *Istoriei filosofiei*, pe care îl amintește incidental.

Fragmentele de față fac parte din textul pregătit pentru editare la Editura „Minerva”, unde *Istoria filosofiei*, împreună cu alte manuscrise inedite bărnăuțiene, va constitui primul volum dintr-o ediție a *Operei* lui Simion Bărnăuțiu. La selectarea fragmentelor pentru „Manuscriptum” am operat o simplificare a textului în sensul degajării lui de pasaje în limba elină și de trimiterile bibliografice ale lui Bărnăuțiu. Textul îngrijit este rezultatul unor reguli precise de transcriere, pe care nu le explicăm cu această ocazie. Dăm, totuși, pentru facilitarea lecturii, următorul microglosar de cuvinte tipice limbii lui Bărnăuțiu, sau caracteristice latinismului ardelean: *adopera* — strădui, întrebuința; *ambit* = cuprins, spectru; *beat* = fericit; *bel* = război; *drept* (prep.) = din cauză, pentru; *desmînta* = desfătu; *don* = dar, înzestrare; *etnic* = păgîn, necreștin; *femină* = femeie; *gaudență* = bucurie, plăcere; *gia* = deja; *indole* = îndemn; *lingezi* = îmbolnăvi; *mori* = obiceiuri, datini; *mund* = lume; *neapărat* = necesar; *nemic* = inamic; *pună* = pedeapsă; *se* (conj.) = dacă; *sede* = reședință; *taliune* = egalitate; *victual* = victual, -i = produs agricol.

Monumentul lui Simion Bărnăuțiu din satul său natal — Bocșa Română. Gravură din anul 1880.

greacă. Gînditorii Greciei antice ocupă două treimi din lucrare, iar în același timp paragrafele — capitole, de fapt, — dedicate lor sînt mai bogate, mai adînc analitice. Autorul remarcă cele două piscuri ale acestui ev filosofic de aur: Platon și Aristotel, cu o discretă înclinație spre ideile celui dintîi. Printre concepțiile cosmogonice elene reținem cu emoție următoarea expunere a aceleia a lui Anaximene din Milet: «Din nemărginirea aerului, ca unui haos universal în care e cuprinsă sămînța și germinile tuturor lucrurilor, se nasc toate făpturile universului, și iarăși se întorc în același». De ce ne amintește acest citat? Desigur, de dorința Luceafărului eminescian: «Din chaos, doamne-am apărut / Și m-aș întoarce-n chaos...».

La polul opus al afecțiunii cărturarului nostru se află filosofia creștină, pe care o declară scolastică de la începuturi pînă în vremea sa. De fapt, Bărnăuțiu, analizînd puzderia de gînditori paleocreștini și scolastici-medievali, nu face altceva decît să le nege acestora calitatea de filosofi și să sublinieze incompatibilitatea logică dintre dogma creștină și filosofie. Din analiza sa reiese cu abilitate ideea că dacă a existat vreo filosofie în era creștină, a fost doar întrucît se consumau ultimele acorduri ale antichității gînditoare, ca în cazul unor Iustin Filosoful, Clement Alexandrinul, Origen, Lactanțiu, Casiodor sau Boetius. Această idiosincrazie confirmă imaginea maioreșciană a unui Bărnăuțiu fost cleric, devenit anticreștin, imagine pe care o completăm cu motivația adîncului desgust ce i-l produsese Blajul ecleziastic în preajma Revoluției de la 1848.

Ioan CHINDRIȘ

ISTORIA FILOSOFIEI

[fragmente]

§ 6. *Începutul istoriei filosofiei*

E neapărat ca să luăm un început pentru istoria filosofiei și pentru filosofare, căci filosofarea e un grad mai înalt al lucrării raționale, carele poate urma numai după un grad inferior al lucrării raționale, cind aceasta încă nu e dezvoltată. Totuși nu e neapărat ca istoria filosofiei să înceapă chiar de la copilăria umanității, din contră, ea se ține întru aceasta de istoria umanității și a minții omenești.

§ 7.

În ultra nu e neapărat a presupune cum că a fost un *popor filosofic* originariu, de la care s-ar fi derivat filosofia la toate popoarele. Căci *îndolca spre filosofare* e dată de la natură fiecărui popor și nu e numai privilegiul unui popor. Așadară nu se poate zice că acel popor ar fi *ebreii*, cum zic istoricii cei ce se întemelia numai pre *Vechiul Testament*, sau egiptenii cum ține *Plessing*, sau indianii cum ține *Fr. Schlegel* cu alți mai noi.

§ 8.

Totuși e adevărat că și între popoară, ca și între indivizii, e diferență în respectul indolei spre filosofare și al originalității lor. Nu toate popoarele merită loc în istoria filosofiei în asemenea grad. Locul de întâi îl ocupă grecii antici. Adevărat că ei și-au luat cultura lor de la alte popoară, însă ei nu au stătut pre loc ca popoarele orientali de la care și-au împrumutat cultura, ci au făcut cercetări și progrese. De aceea se află mai întâi la greci spirit filosofic adevărat, tendință științifică și cercetare liberă, de unde s-a născut și scepticismul; la ei s-a format și metoda și limba științifică.

§ 9.

Popoarele orientali, cu toate că ajunseseră la cultură mai înainte decit grecii, nu s-au putut înălța la cultura științifică a grecilor. Cultura lor purta mai mult caracterul unei revelațiuni divine, pre carea fantasia a format-o în diferite moduri, decit al unui product propriu. Forma cugetării cea esternă era încă *mitică simbolică*, chiar și la inzi. Fantasia îmbracă convicțiunile rațiunii în imagini, ea crea ipotesi și nu întreba rațiunea de pot acele subsista sau nu. Popoarele orientali încă au cugetat supra divinității, a mundului și a umanității, însă ele n-au cugetat cu scop de a crea una știință filosofică din meditațiunile lor, și nice n-au creat. Dezvoltarea cea liberă a spiritului lor de multe ori era împedecată de climă, de constituțiunea politică, de despotism și de sistema claselor. Afară de aceste, istoria lor e încă întunecoasă, și legătura culturii lor cu istoria filosofiei nu se poate cunoaște cu securitate.

§ 10.

Așadară începutul istoriei filosofiei propriu se află la greci, și anume în acea epocă cind au început ei a căuta principiile adevărului în rațiune, fără dependență de la poezie [sau] politică [sau] păreri religioase. Această s-au întâmplat începind de la *Talete*. Istoria filosofiei va cuprinde așadară în ambitul ei toate direcțiunile, formele și rezultatele spiritului filosofic, care s-au derivat de la greci la alte popoară, pînă în ziua de astăzi.

§ 29. *Chinesii*

Religiunea cea mai veche a chinezilor a fost simplă și patriarcală. *Fo-hi* se crede a fi fundatoarele culturii religioase. Ei adorau ceriul (Tian) sau dominătorul suprem (Shang-di) și pre unii spiriți sau genii subordinați. După cădere[a] dinastiei *Dschen* s-au înmulțit zeii tutelari și a intrat în China una amestecătură de reprezentațiuni superstițioase asupra astrologiei, demonilor și magiei.

Etica și politica chinezilor e lipsită de fundamentul religiunii.

Fundamentul filosofiei chineze după unii e « nimica absolută » (absolutum nihil), după principiul chinezilor « nimică am fost, nimica vom fi » (nihil fuimus, nihil erimus). Din nimica au ieșit toate lucrurile și la urmă iarăși se vor întoarce toate în nimică.

§ 30. *Doctrina lui Fo-hi*

Unii zic că acest *Fo-hi* a vis 3000 de ani a.C. alții că numai cu 1200 de ani. Îl laudă ca pre învățătorul astronomiei, muzicii și al ordinațiunii vieții civile. Se zice că el a văzut cel de întâi asemănarea micro și macrocosmului, el a aflat cel de întâi și cele 8 *kua*, adică litere originarie din care s-a născut pre încet suma cea mare de 40.000 caracteri ai chinezilor, carii fac scrisoria silabică a lor, transpunind și duplicând literele originarie. Cele 8 *kua* sunt tot de una dată elementele tuturor schimbărilor naturali.

§ 31. *Doctrina lui Confuciu*

Al doilea fundatoriu al înțelepciunii chineze, care a fost mare mai ales în politică a fost *Confuciu* (sau) Kun-fu-dsee), care se zice că a trăit 500, sau după du Halde 478 ani a.C. Acestuia scriu chinezii *kingul* mic, cărțile despre morală, legi și evenimente istorice.

Principiile etice politice ale acestui înțelept au multă asemănare cu ale lui Aristotele. Armonia și conveniența tuturor ființelor raționale e legea rațiunii cea absolută. Această conveniență numai așa e cu puțință, dacă se mărginește tot omul în una sferă determinată de activitate și dacă ține în toate lucrările sale una măsură determinată prin legi, cit să nu facă nice una dată nice mai mult, nice mai puțin afară de ce e prescris. Numai ce se face așa e bun și drept, ce iese din această măsură e totdeauna rău. Deci înțeleptul e totdeauna ocupat, dar numai în sfera sa și oservind totdeauna una măsură de mijloc determinată prin lege, ca să nu tulbure armonia universală, căci aceasta numai așa e cu puțință, se ști fiecare a se mărgini prin lege.

Una din cărțile principale ale lui Confuciu e *Chum-yun* sau *Tshong-yong* adică medium constantes teneandum. E tradusă latinește de Prosper Intorcetta, misionariu iesuit, în *Kollarii Analectis* Tom. I, p. 1211.

§ 32. *Doctrina lui Fo sau Foc*

Secta a treia dominatoare în China e a lui *Fo* (sau) *Foc*, ce se zice că s-a născut 1027 a.C. Morala lui e quietismul și apatia.

După *Klaproth* (*Asia s. Magazin* St. 2 S. 155) principiul moralei lui era: « Adoperă-te de te nimicește pre tine însuși, căci îndată ce înceți a fi ceva pentru tine, te faci unul și același cu D-zeu și te întorci iar și în esența lui ». Toată lucrarea e rea, din contră singură nelucrarea absolută și repaosul absolut e perfecțiunea, virtutea și beatitudinea supremă. Înțeleptul cu atita e mai perfect, cu cit se apropie mai mult de peatră sau de plantă, prin amorfizarea sensilor. De aci s-a născut proverbiul acestor mistici: « E mai bine a ședeă decit a alerga, a dormi decit a preveghea, apoi moartea e mai bună decit toate ». Cel ce face tot ce prescrie legea, acela e om virtuos, iară om sînt și mare e numai acela care nu voiește nimică decit ce voește legea, a căruia voință s-a făcut deplin una și aceeași cu legea.

§ 63. *Psicologia, teologia, etica și politica lui Pitagora*

1) Sufletul e efluviul [sau] exaltarea eterului ad[ică] a sufletului cosmic universale, prin urmare el e particeps naturii divine prin urmare și nedestructibile și nemuritoriu. În respect matematic și ideale sufletul se numește număr, care se mișcă pre sine însuși.

2) Când moare corpul, atunci sufletul ascende iarăși în aerul mai curat, pentru ca să treacă în alt corp nou și prin diferite metamorfoși.

3) Sufletul omului, viețuind în corp pămîntesc, se arată parte ca rațională, parte ca nerațională. Cea e urmarea principiului ceresc și a focului centrale divin, acesta e urmarea principiului pămîntesc cel rece și umed. De aceea sufletul cel mai sec și mai înfocat e cel mai înțelept, precum a învățat și Eraclit. Sedeau organului spiritului rațional

onale sunt creierii, sedeau apetițiunii este inima, iară între amindouă sunt sensii și voința.

4) Toate percepțiunile sensuale și senzațiunile, p[er] e[xemplum] vederea, auzirea, gustarea ș.a. sunt efluviele puterilor sufletului, fiindcă din organ iese una suflare de viață caldă și străbate obiectele. Și cugetarea încă e una spirare a sufletului.

5) D-zeu e unul, acesta însă nu e, cum cugetau unii, afară de univers, ci în același, și anume în toată sfera lui, conspectind cursul a toată generațiunea și mestecarea tuturor lucrurilor.

6) Virtutea e armonie ca și sănătatea, ca tot bunul și ca D-zeu însuși.

7) Principiul vieții drepte e taliunea (beneficium vel maleficium redditum), pentru că dreptatea e număr, care luindu-se de ori ecarî, este ecare.

Notă. Mitul pitagoreu-platonic despre migrațiunea sufletelor, pre carele acei bărbați nu l-au luat în sens literale, precum și musica sferelor, cuprinde mai multe adevăruri: a) cum că în toate corpurile, fie ca formă, se mișcă aceeași viață nemărginită, numai în grade și potente nemărginite diferite; b) cum că viețile mărginite între sine sunt diferite numai duple potență și prin urmare viața oamenilor se distinge de viața animalelor inferioare numai prin potență superioară, la care însă animalele nu vor ajunge nice una dată, deoarece fiecare grad admite numai una măsură determinată de perfecțiune la care poate să ajungă; c) cum că singura cale de a vedea pre D-zeu și spre a ne uni cu dînsul e desbrăcarea de individualitatea sensuale; d) cum că această desbrăcare urmează încet și greu pre cale naturală fără de conlucrarea libertății, se poate însă înainte prin înălțarea voluntarie preste părerile și indigențele sensuale; e) cum că viața cea proprie personală, despărțită de D-zeu, în adevăr e nu mai aparență, și comparînd-o cu viața cea superioară, carea consistă în unirea cu D-zeu, mai bine se poate numai defectul vieții decît plenitudinea ei; totuși D-zeu și-a propus a efectua un scop particulariu în toate fragmentele vieții ce se află în membrii cei diferiți ai umanității, de aceea și demnitatea fiecărui individuu rațională consistă întru aceea ca să răspundă acestui scop nu numai după legea necesității, ci și cu libertate.

Notă 2. Preceptele rituale simbolice a lui Pitagora. Pitagora-și îmbrăca legile morale în precepte rituale simbolice, pentru ca discipolii lui cu atît să le țină minte mai bine și să le uite mai anevoie. Aceste simbole serviau și spre aceea ca să se distingă printr-insele membrii federațiunii lui Pitagora de alți oameni străini acestei federațiuni.

Diogene Laërt. VIII. 1—17. ne-a conservat unele din acele precepte precum urmează:

1) *Nu deștepta focul cu sabia*, adică nu mai întărita prin violență nouă inimile întăritate.

2) *Nu sări preste cumpănă*, adică nu trece nice una dată preste măsura dreaptă.

3) *Nu ședea nice una dată pre măsura fructelor*, adică nu împedea [sau] nu îngreua nice una dată vinderea victualilor comuni.

4) *Nu mîncea nice una inimă*, adică nu căsuna nimănui nice una durere și te ferește ca să nu-ți roadă nimica la inimă.

5) *Ajută bucuros fiecăruia ce te roagă, ca să încurce, nu-i ajută însă fără de prudență ca să descarce*, adică stai întru ajutoriu celor ce lucră, dară să nu ajuți negligența altora.

6) *Collige sarcinulas*, adică fii parat totdeauna a ieși din această viață.

7) *Nu purta semnul lui D-zeu pre inelul din deget*, ad[ică] nu te lăuda cu religiozitatea ta înaintea oamenilor.

8) *Cînd iei oala de la foc, șterge semnul unde a stat oala în cenușă, și cînd te scoli din așternut, șterge urmele unde ai zăcut*, ad[ică] ascunde-ți gaudențiile și de cei neînsemnați, pentru ca să nu deștepți invidia.

9) *Nu-ți spăla scaunul cu oleu, ci-l spală cu apă*, adică voind să cureți ceva, nu adopera atari mijloace prin care mai tare l-ai întins decît l-ai curăți.

10) *Nu te pișa spre soarele răsăritoriu*, ad[ică] nu întîmpina cu despreț pre persoanele carile apucă acum la putere.

11) *Nu lăsa drumul făcut*, ad[ică] nu lucra în contra datinelor strămoșești (unde aceste sunt de laudă s[au] cel puțin nu sunt rele).

12) *Nu-ți întinde drepturile cu poftă prea mare*.

13) *Nu lăsa nice una rîndunea ca să-și facă cuib în casa ta*, ad[ică] ferește-te de amicii carii țin cu tine numai în vara fericirii tale, iară iarna te lasă.

14) *Nu-ți crește pui de vultur cu rosturi de tilhar*, ad[ică] nu da ocasiune copilului tău să te fure.

15) *Nu te pișa pre unghiile și părul propriu tăiat*, ad[ică] nu despreția pre cei ce s-au ținut de casa ta nice după ce-ți sunt superflui.

16) *Nu întoarce în sus ascuțitul săbiei tale*, ad[ică] unde poți nu ofensa pe superiorii tăi.

17) *De la margini nu te mai întoarce îndărăt*, ad[ică] fii constante și-ți continuă calea pre care ai plecat din bune rațiuni.

18) *Nu mînca din cele ce cad de pe masa altora*, ad[ică] să nu fii părăsit.

19) *Ferește-te de fasoli*, ad[ică] fugi de deregătoriele publice, care se dau de popor prin alegerea ce se face prin fasolile aruncate intru una urnă. Mai erau și alte rațiuni care proibeau mîncarea fasolilor.

20) *Nu-ți sfărîma pînea fără de discrețiune*, ad[ică] fii econom, totuși fără de a fi frige-linte.

21) *Nu ospăta nici una dată fără de sine*, ad[ică] fără cumpăt și fără de voie bună.

§ 97. Doctrina lui Socrate

Considerînd în genere filosofia lui *Socrate*, caracterele ei e poporanitatea cea mai înaltă. Socrate nu punea principie generali, ca din aceste să deducă apoi pre celealalte, cum făceau alții filosofi și fac și astăzi, nice nu făcea sistemă, din contră el reprobă pre filosofii cei ce speculau numai despre natură și lăsau la una parte viața cea practică. Recomanda specialmente ce e folositoriu în toate științele și artile, și anume:

1) *Socrate* învăța cum că cunoștința de sine (nosce te ipsum) e știința s[au] artea cea mai grea, și chiar condițiunea a toată știința și cultura. De aceea au și zis despre *Socrate* că el a adus cel de întii filosofia din cer pre pămînt. De aceea și despreția el speculațiunea sofistilor cea fără de tendință practică.

2) Ca un învățătoriu poporariu ce se feria de toate distințiunile subțiri și de toate cercetările profunde, *Socrate* susținea cum că mundul e opera unei ființe foarte potente, foarte înțelepte și prea bune, că la facearea lui au conlucrat în adevăr și alte ființe mai multe, dar subordonate celei de întii. Spre întărirea acestei aserțiuni el se folosia parte cu teleologia fizică, parte cu consensul tuturor popoarelor.

3) Despre acea ființă credea *Socrate* că guvernă mundul, asemenea subconlucrarea altor ființe eiși asemîni, precum guvernă sufletul corpul omului.

4) Despre suflet credea că e de natură divină, prin urmare nemuritoriu, de aceea el considera viața venitoare ca una retribuțiune pentru cei buni și pentru cei răi.

5) Din aceste *Socrate* conchidea cum că omul e datoriu a se închina zeilor după morele patriei [sau] după legile statului, iară anume urmînd după voința lor, și aceasta cu atît mai virtos că și ei încă poartă grijă de dînsul și-i înaintă fericirea chiar și prin oracule și prin alte semne.

6) Așa, morala lui *Socrate* era de tot religioasă, fiindcă el învăța cum că legile rațiunii cele practice, pre cari el le numia și nescrise și puse de zei, în opusețiune cu legile statului, care sunt puse de oameni, numai de aceea sunt universali și necesare pentru că sunt emanate din voința lui D-zeu.

7) *Socrate* recomandă specialmente *frica lui D-zeu*, pre carea o considera ca fîntîna tuturor celorlalte virtuți: *temperanța*, bărbăția și dreptatea, din care s-a născut mai tirziu doctrina despre cele patru virtuți cardinali.

Socrate considera virtutea parte ca ceva *naturale*, parte ca ceva ce se poate cîștiga prin *învățătură* și *esercițiu*, așa încît în respectul de întîi dînsa e un don divin, în al doilea învățabile (disci et doceri potest). El făcea diferență și între ce e voluntariu și nevoluntariu în lucrările omenești, cu toată că această diferență nu o determină mai acurat.

În urmă consideră *înțelepciunea* — cu toate aceste fără să o distingă acurat de *moderațiunea cea prudentă* — ca suma tuturor virtuților sau a tot frumosul (onestul) și bunul, din care se naște necesariamente fericitatea, fiindcă dreptatea lucrărilor și fericitatea atît sunt de strîns unite, încît chiar întru aceasta consistă bunul suprem al omului sau scopul lui.

Notă 1. Fiindcă învățătura lui *Socrate* era poporarie, nu e de mirat că, deși recunoștea motivul cel curat al voinței, cu toate aceste nu-l distingea acurat de cel sensuale, ci se folosea cu amîndouă spre a recomanda virtutea. Apoi fiindcă el nu punea un principiu morale suprem, de aceea cînd învăța, unia cu preceptele morali și consiliile prudenței. În urmă fiindcă nu vorbea despre datorii sistematice și ex proposito, ci numai cînd i se presenta vreuna ocasiune, de aceea le și espunea și le recomandă cu toate rațiunile care i se păreau mai acomodate după circumstanțe.

Notă 2. *Socrate* a avut mare influență asupra culturii filosofice care s-a dezvoltat mai tirziu, cu toate că învățătura lui nu era sistematică. Cum că *S[ocrate]* ar fi fost sceptic, e una aserțiune fără fundament. Adevărat că el confesa de multe ori că știi nimică și că chiar întru aceasta consistă înțelepciunea lui, însă această confesiune nu era sceptică, o făcea numai din modestie și din ura ce avea în contra speculațiunii sofistice, parte era numai ironică, pentru ca să scoată de la alții declarațiuni despre cari se putea disputa.

§ 98. *Geniul lui Socrate*

E greu a determina ce să se înțeleagă prin acest *geniu* (daemonium Socratis). Însuși *Socrate*, cînd-l întrebau ce știe el despre acel domoniu da răspunsuri numai generali și nedeterminate, ca și cum nice însuși n-ar fi știut ce să creadă despre dînsul. De aceea unii au și fost de părere că *S[ocrate]* numai s-a prefăcut a crede în acest geniu, pentru ca să-și facă autoritate mai mare înaintea discipolilor și a amicilor săi, și pentru ca să-l asculte și să-i accepte consiliile mai bucuroși. Însă această înșelăciune nu se unește cu caracterele lui *S[ocrate]*, deci e mai probabile, după autoritatea socraticilor, mai ales a lui *Senofonte* și *Platone* că nefiind *S[ocrate]* liber de toată superstițiunea, a crezut în adevăr ceea ce spunea despre sine însuși, că în dînsul locuiește una ființă superioară, dată lui din copilărie prin don divin, care i se menifestă ca una voce, încît cînd ar voi el [sau] amicii lui să facă vreun rău, atunci această voce îl desmîntă, iară în contra nu-i dă consiliu nice una dată.

Aceasta numai așa poate să se esplice naturalmente, fără de a micșora caracterele unui bărbat ca *Socrate*, că el credea a fi inspirațiune superioară presensiunile și sentimentele sale, despre care nu-și putea da rațiune nice sieși, nice altora.

§ 137. *Etica și politica lui Platon*

În morală și politică *Platone* procedea din acest principiu, că omul ca ființă rațională nu poate să aprehendă decît numai bunul *absolut*, care duple ideea lui *Platone* cuprinde în sine și *adevărul* și *frumosul*, și cum că numai prin aceasta își arată și asemănarea cu D-zeu. Deci:

1) *Bunul suprem*, după *Platone*, consistă în uniunea cea absolută a toată lucrarea omului cu rațiunea supremă, sau mai scurt în asemănarea cu D-zeu pre cît se poate mai mare.

2) Așadară *datoria s[au] preceptul cel de întîi* e ca fiecare să lucreze pentru acest scop. *Virtutea* încă consistă numai întru împlinirea acestui precept, sau în studiul cel sincer pentru acel bun, iară *virtutea* se poate considera ca perfecțiunea și sănătatea cea adevărată a sufletului.

3) *Virtutea* se arată în diferitele relațiuni ale vieții ca *înțelepciune*, ca *moderațiune*, ca *bărbăție*, ca *dereptate*.

Anume din rațiune se naște *înțelepciunea*, ad[ică] cunoștința bunului adevărat. Din minia nobilă și din ura răului se naște *bărbăția*, carea o arată omul cel ce apără lucrurile pre cari le cunoaște mai bune, atunci cînd acele se luptă cu pasiunile nemice. Din unirea *înțelepciunii*, și a *bărbăției* se naște *dereptatea*, adică acel stat în care tot membrul societății face în sfera sa ceea ce se cade să facă, ia ceea ce i se cade să ieie și dă fiecăruia ce se cade să-i deie. Numai din *dereptate* se naște apoi adevărata *sofrosinē*, ca *virtutea* virtuților, carea dacă au apucat a se întemeia în societate, atunci nu numai viața domestică, ci toată societatea se face un corp și un spirit cu totul armonic.

4) Dumnezeu nu fără de scop a așezat oamenii pre pămînt, ci dinadins, pentru ca să-l lucreze, să fie domni pre el, să facă *dereptate* și să fie religioși. Deci nimănui e permis a deșerta postul asemnat de D-zeu. Altmintea, oamenilor se cuvine ca să viețuiască în armonie pre pămînt în toate relațiunile lor, cum se întorc corpurile cerești în orbitele lor în ceea mai mare armonie, fără să se turbure unele pre altele.

5) Însă preceptele morali nu obligă numai pre individui, ci obligă pre toți oamenii și pre tot *statul*. Ele obligă pre *senat*, carele este chemat a governa, obligă pre *popor*, carele este chemat a cîștiga cele folositoare și necesare, obligă pre *oșteni*, cari sunt chemați a veni întru ajutoriu senatului cînd are op de dinșii ca să aducă la ascultare pre cei neascultători, pre cei ce fac tulburări, sediciuni s[au] revolte, și să facă *dereptate* cu puterea unde nu o poate face cu buna și cu frumosul.

6) Deci se cuvine ca cei ce gubernează *statul* să fie neapărat filosofi deplin, fiind ei reprezentanții rațiunii, apărătorii patriei să fie toți bărbați tari și nefricoși, în urmă poporul să fie supus la legi de tot cari, să se ocupe fiecare om în clasa sa și în familia sa cu lucrurile proprii așa cît să fie folositoriu publicului.

7) *Platone* voiește ca să aleagă arconții pre copii care pentru ce e bun, și anume să determine ei cari au talente spre a se crește ca să fie guvernători s[au] oșteni s[au] agricultori ș.a.

8) *Platone* consideră proprietatea privată și căsătoriile ca contrarie patriotismului, fiindcă aceste institute ar fi destinate numai interesului privat. De aceea el era de părere că aceste institute separaționice ar trebui să lipsească mai ales în cele două clăși superioare, și să se introducă comuniunea averilor și a femeilor. Copiii cari s-ar naște prin această ordine să se declare de copii ai republicei, din cari aceasta să aleagă pre cei mai buni și să-i crească, iară pre cei vițioși să-i lepede.

Această lege de căsătorie era justificată la grecii antici prin acea credință comună a lor, că mai ales individuii din clasa arhonților și a oștenilor ar fi obligați a-și uita cu totul de sine și a trăi numai pentru stat.

§ 138. *Poetica și estetica lui Platon*

1) Frumosul e aducerea aminte despre cele ce a văzut sufletul una dată, urmînd lui D-zeu și conspectînd lucrurile prin carele noi acum le numim reali, înălțîndu-și capul la cel ce e în adevăr.

2) Iară ideea frumosului se naște în om prin una *manie* s[au] nebunie dată lui din don divin, cînd adecă cineva readucîndu-și aminte caută în sus, iară cele de jos despreție, de unde pre unul ca acela îl și judecă că ar fi nebunit.

3) Acum cel ce se apropie de ușile poetice fără de această manie a muselor, cuge-tînd că se va putea face poet numai prin arte, acela e neperfect și poetarea lui se va întuneca de poetarea celor inspirați.

4) Iară inspirațiunea poetică s[au] a frumosului e cea mai nobilă decît toate inspi-rațiunile, și originea ei încă e cea mai nobilă, atît în cel ce o are cit și în cel ce se naște dînsa prin cuminecațiune.

Notă 1. *Platone* nu suferă pre poeți în republica sa — chiar și pe *Omer* îl suferă ca pre un oaspete, iară nu ca pre un cetățean —, sau îi suferă numai așa dacă-și supune artea la rigoarea principiilor lui etice și politice. La această judecată aspră i-au dat ocaziune unii din poeții de atunci, carii profanau arta poetică cu poematele lor cele rele.

Altmintre *Platone* pune esența artei în genere în imitare și cere ca toate artele să fie numai servitoarele adevărului și a virtuții, pre carea el o identifică cu frumu-seța. Din această cauză zice filosofii mai noi despre *Platone* că a avut părerea prea mărginită despre esența și scopul artei.

§ 160. *Doctrina lui Aristotele*

1) *Aristotele* considera filosofia ca pre una știință despre principiile și cauzele lucru-rilor și, cum spun unii, o împărția în *logică*, *fisică* și *etică*, sau duple alții în *teoretică* și *practică*. Pre cea teoretică o împărția în logică și fizică, pre cea practică în etică și politică. Nu e însă cert cum a împărțit Arist[otel] filosofia anume, căci cartea lui *Peri filosofias* a perit și în celelalte scripte ale lui se află urme despre amîndouă împărțirile.

2) Logica se desvolta cu atît succes și așa de pre larg, cit și astăzi încă-și ține forma aristotelică, și Kant a zis că logica de la Arist[otel] pînă în zilele aceste n-a făcut nice progres nice regres, și că ar fi ieșit *absolută* din mîinile lui Arist[otel]. Laudă prea mare, pentru că Arist[otel] nice n-a enumerat toate speciile de silogismi în a sa logică abso-lută, au făcut și unele erori în ordinarea silogismelor. Apoi el a tractat în una parte a logicii sale și despre *categorii*, și propunea 10 categorii, după arbitriu, fără să arete principiul lor.

3) Arist[otel] și-a început cercetările de la obiectele naturii, ca apoi să ajungă cu speculațiunile sale pînă la cunoștința rațiunii ultime a lucrurilor. Însă n-a distins destul de acurat fisicul și empiricul de cel metafizic și transcendental, și așa a pro-dus una sistemă speculativă carea e compusă din elemente prea eterogene și carea cu drept cuvînt se poate numi *empirism transcendent*, căci Arist[otel] începe cu filoso-farea de la experiență, ca de la unica fîntină a cunoștinței, apoi se încearcă prin demon-strațiune, ale cărei legi le desvoltase în logică, a se înălța pînă la cunoștința *ființei supreme*, carea are să fie «mișcătorul» prin s[au] rațiunea primitivă a toată schim-barea din lume și a toată mișcarea universului.

4) *Sufletul*, zice Arist[otel], e principiul carele însufletește în adevăr pre corpul cel natural și vital, de aceea îl și numește *entelechia*. El atribuie suflet tuturor ființelor organice, totuși credea că sintîrea se cuvine propriamente sufletului animaliei și cugetarea sufletului omenesc. Iară *mintea*, ca pre un principiu superioare al sufletului omenesc, pre care (principiu) îl numea și rațiune, o împărția în teoretică s[au] cunoscă-toarie și practică s[au] lucrătoare și considera ca produse ale minții cunosătoare pre toate reprezentațiunile pre carile *Platone* numește *idee* și deducea din una fîntină supranaturală. *Aristotele* atribuie nemurirea sufletului numai în respectul acestei lucrări superioare.

5) Din respect *etic* Arist[otel] distinge treis bunuri: bunurile sufletului, b[unurile] corpului și bunurile externe, și de preferință celor de întîi, fără să le lapede pre cele-lalte două. El considera *firicitatea* ca pre un scop natural al adoperațiunii omenești (bun suprem) și compusă din cele treis bunuri, dar mai ales din bunurile sufletului.

Între aceste iarăși de preferință virtuții, fiindcă acesta nu e nimic altceva decât acea lucrare perfectă a sufletului, prin care acesta nice face prea mult, nice prea puțin, ci ține măsura dereaptă pretutindenea și în toate.

6) A[ristotel] procedea și în respect *politic* de la ideea *fericității*, și fiindcă după a lui părere fericitatea nu se poate ajunge deplin altmintea decât numai prin unirea cea socială a oamenilor sub dominațiunea legilor coactive, de aceea el considera ca condițiuni necesare spre efectuarea acelei idei, mai întâi societatea domestică, în carea admitea și servitutea ca fundată în natură, apoi societatea civilă s[au] statul, ce se desvoltă din cea domestică.

7) În stat distingea trei constituțiuni: *vasilia* (dominațiunea regilor), *aristocrația* (dominațiunea nobililor) și *politia* (dominațiunea cetățenilor) și zicea că aceste tustrele sunt derepte pînă cînd dominătorii caută bine și folosul public, iară îndată ce caută aceștia numai binele și folosul lor privat, aceste constituțiuni degeneră în *tiranie*, *oligarhie* și *democrație*. De aci deducea cum că e unul din negoatele cele mai principale ale statului, ca să crească pre cetățeni atît corporalmente cît și spiritualmente așa, cît toți cetățenii să se învețe și să deprindă a căuta și a face binele public prin virtute și prudență.

8) În *Poetica* sa *Aristotele* face și cercetări *estetice*, ci fiindcă această operă a ajuns la noi foarte coruptă, nu se poate cunoaște teoria lui asupra artei frumoase în totalitatea ei. Totuși se vede că A[ristotel] a rămas credincios sistemului său empiric și întru aceasta, fiindcă el zicea că arta frumoasă e numai *imitare*, și apoi espune diferitele mijloace, obiecte și moduri ale imitării, pentru ca să se arate ambitul artei frumoase.

9) *Aristotele* distinge *mintea lucrătoare* și *mintea pasivă* s[au] *pătimitoare* și zice că mintea cea lucrătoare din etern e *dumnezeu*, cauza cea de întîi a toată mișcarea din lume, căci dacă se arată mișcare în toată natura, atunci caută să fie și un mișcătoriu prim, și fiindcă această mișcare e foarte înțelegătoare, mișcătoriu prim trebuie să fie mintea supremă. Dară mișcarea supremă e eternă, deci și mișcătoriu prim încă trebuie să fie etern, apoi nice nu e necesariu mai mult de un singur mișcătoriu prin etern.

Acest mișcătoriu etern e numai singur fericit prin sine însuși ba încă și cel mai fericit din toate ființele, și tot de una dată sorgintea fericității pentru toate ființele celealtele.

10) *Scopul statului* e ca una mulțime de oameni deajuns spre a se apăra pre sine însăși să trăiască ca un tot organic, sub legi ecari, liberă, fericită și în conformitate cu rațiunea, acum și în toate timpurile venitoare, așa cît să nu comande nice un om altui om, ci să comande legea tuturor și fiecăruia în parte.

11) Condițiunea vieții politice e dereptatea permutativă și distributivă în toată rigoarea ei. Scopul celei de întîi e ecaritatea cea mai completă și în pacte, al celeilalte a determina cu acurateță proporțiunea între merit și remunerațiune, culpă și pună.

Însă deplin fericit e numai acel stat, și numai pînă atunci pînă cînd subsistă între cetățeni nu numai dereptul și dătoria, ci și amicitia.

12) Funcțiunea principelui e ca să fie apărătoriu și conservatoriu legilor. Așadară numai unul ca acela e apt spre a fi dominatoriu, căruia dă derept spre aceasta puterea spiritului. Din contră, cel ce n-are nice una e dependență spirituală, acela e năcut ca, să fie serv, căci se cuvine pretutindenea ca să domine cel cu minte preste cel fără de minte și grecul preste barbar.

Notă 1. Aceasta era una dogmă comună la greci și înainte de *Aristotele*, ca grecul să domine preste barbar și cel mai cuminte și mai tare preste cel mai neînțelept și mai debile. La începutul belului peloponesiac zic ateniensi către lacedemonieni: « *Nice un stat nu caută la direptate cînd este ca să cîștige ceva și cu puterea, căci cel ce are putere ca să constrîngă, acela n-are nevoie de decisiune judecătorească* ». Întru alt loc către melii: « *A fi derept e dătoriu omul numai către ecarele său. Din contră, cel ce are putere destulă în minile sale, acela meargă pînă unde poate, și cei mai debili sunt nevoiți a se pleca. Așa au făcut toți oamenii cu permisiunea zeilor, carii încă nu sunt de altă*

părcere, pentru că și Hercule încă au răpit turma lui Gerione fiindcă era mai tare decât acesta ».

Notă 2. Unii filosofi afirmă că *Arist[otel]* a recunoscut nemurirea sufletului, alții neagă. De cei din urmă se țin: *Alesandru din Afrodisiu, Gregoriu din Nisa, Averoe, Alfarabiu, Sim. Porțiu, cardinalul Caietan, Scot și Herven.*

De cei de întâi se ține *Francesco Piccolomini* și toți filosofi creștini cari au voit să unească pre *Aristotele* cu *Platone*.

Pomponațiu zice: « *N-am aflat nimic în Aristotele ce m-ar convinge cum că sufletul e nemuritoriu, dară asemenea n-am aflat iară nimic ce m-ar convinge cum că e muritoriu* ».

§ 161. *Vicisitudinile filosofiei lui Arist[otel]*

Filosofia, precum și scriptele lui *A[ristotel]*, a fost supusă la multe vicisitudini. La an[ul] 1210 teologii de la Universitatea din Parisii au condamnat două cărți ale lui *A[ristotel]* ca să se ardă, și au pro[h]ibit fiecăruia nu numai a le lege, a le explica și a le traduce, ci nice măcar a le ținea în minte, dacă cumva le-ar fi les. Mai târziu iarăși au anatemat pre cei ce n-ar voi să creadă în *Aristotele* chiar așa de firm ca în Biblie și în Papa. Causa acestei procedure curioase a fost *teologia* lui *Aristotele*, căci nu se puteau unii dacă *A[ristotel]* a fost teist s[au] ateist, cu toate că ateist de cert n-a fost, precum se vede din locurile citate sub 9) și din altele mai multe.

Fabula întie, cum că *Arist[otel]* s-ar fi făcut evreu în urma conversațiunii ce a avut în Atena cu un evreu a fost fabricată probabilmente de un rabin, carele ca un mare estimătoriu a lui *Aristotele* va fi crezut că *Arist[otel]* a trebuit să-și capete înțelepciunea de la un evreu bătrîn, precum au zis unii și despre *Platone* cum că a fost discipulu lui *Ieremia* profet.

Filosofia lui *A[ristotel]* și-a pierdut dominațiunea în școale de la secl[ul] 16, mai ales în forma ei cea scolastică, în carea au fost îmbrăcat-o scolasticii în evul mediu.

După esilarea lui *Arist[otel]* din școale, au început a studia și a comenta cu predilecțiune pre *Platone*, însă în timpurile mai nouă au început iarăși a studia pre [*Aristotel*], precum se vede din edițiunile acestui filosof.

§ 219. *Plotin*

Plotin (*Plotinus*) s-au născut la an. 205 în *Licopoli* din Egipt. Asta se știe din *Porfiriu*, care i-au scris biografia, pentru că el credea a fi degradare pentru natura lui cea superioară demonică a spune că s-au născut pămîntean și muritoriu. Corpul și sufletul lui s-au desvoltat pre încet, cînd era de opt ani încă sugea. Numai al 28-le an al vieții sale au intrat în școalele filosofilor, dar nice unul nu-l mulțamea. În urmă l-au dus cineva la Amoniu Saca. Pre acesta l-au ascultat 11 ani și s-au inițiat deplin în filosofia lui cea fanatică.

S-au însoțit și cu expedițiunea împăratului *Gordian* asupra persilor, ca să cunoască pre magii din Persia și pre gimnosofiștii Indiei. Ci fiind bătut *Gordian*, s-au întors.

La anul 40 al vieții sale au ieșit în public ca profesore de filosofie în Roma. La început ținea ascunsă doctrina lui *Ammonius Saccas*, după aceea aflînd că *Herenniu* și *Origene* au publicat-o, le-a urmat și el și la 49-le an au dat-o în scris.

Era ca un filosof de modă în Roma, și aceasta pentru afabilitatea și oficiositatea lui. Împăratul *Galien* i-au dat teritoriul unei cetăți distruse din Campania, ca acolo să facă republică *platonice* după ideile sale, dar n-au putut, pentru că miniștrii împăratului nu i-au susținut proiectul, apoi și oamenii destinați pentru colonie parte s-au lîngezit, parte au murit din cauza dietei cele aspre care o cerea *Plotin* de la dinșii, fiindcă *Plotin* ajuna mult, petrecea nopțile întregi priveghînd și meditînd și se îmbrăca după moda lui *Pitagora* și voia ca și colonii să țină asemenea dietă. El însuși s-au lîngezit de ajunările, meditările și suferințele cele multe, s-au împlut de bube pre mini, pre picioare, i s-au inflat gitul și de acest morb au și murit în al 66-le an al vieții sale, cu aceste cuvinte: « *Acum merg să duc îndărăt pre d-zeul cel din mine la divinitatea universului* ».

§ 220. *Doctrina lui [Plotin]*

Momentele principale ale doctrinei lui Plotin sunt următoarele:

1) *Plotin* au voit să-și pună filosofării sale un scop mai înalt decât alți filosofi, adică să ajungă la atare uniune cu D-zeu încât să-l poată vedea nemediat cu ochii spiritului său. Ca să poată ajunge la acest scop, el au plecat de la ideile lui *Platone*, totuși nu s-au ținut numai de aceste, ci le-au amestecat parte cu ale sale proprii, parte cu ipoteze pitagorice și orientali de ale magistrului său.

Mai întâi el au luat una *ființă originarie*, despre aceasta învăța că nu e vreun lucru sau ceva, prin urmare nice nu se poate determina prin predicate. Cu toate aceste el o cugeta ca unitate absolută, bunătate și perfecțiune absolută, ca identitate a firii și a cunoașterii, ca principiu al tuturor lucrurilor. Pre aceasta ființă el o numia D-zeu, fără să determine științific cum și prin cine s-ar putea cunoaște atare ființă.

Însă pentru dînsul nice nu era vreuna necesitate de atare determinare științifică, pentru că dînsul credea cum că omul poate să ajungă la atare *intuit* prin simplificarea sufletului, prin una dietă riguroasă unită cu una meditațiune continuă, cătră care se poate ajunge și dialectica propedeutică filosofică.

2) Din acest *Un* originariu se derivă toate cele posibili și reali, se derivă însă nu în timp, ci din etern, cum să derivă lumina din soare fără ca același să peardă ceva din firea sa s[eu] să se schimbe, și anume din dînsul se naște mai întâi *intelența* ca ceva etern, care cu perfecțiunea e mai aproape de unul decât toate, care intuită (vede față la față) pre *Unul*, și afară de această intuitațiune nu mai dorește nimic.

Din aceasta se nasc iarăși *sufletul*, care nu e alta decât *cugetul* sau *actuositatea rațională* a *intelenței* și produce și dînsa alte suflete ulterioari.

Așadară spațiul și timpul, materie dimpreună cu forma sa, natura s[au] *mundul*, în genere tot cel reale, e productul *intelenței*, ceea ce obiectivă prin a sa intuitare posibilă cel întemeiat în unul, și prin aceea îl dă complexul și forma realelui.

De acea *Plot[in]* încă distinge un *mund inteligibil* și *mund sensibil* și pre acesta consideră ca pre una imagine a celui de întâi, în care se află toate neperfectiunile și realele, fiindcă imaginea nu poate fi nice una dată ca originariul (prototipul) său. Această propusețiune însă, ca și altele mai multe, era luată numai după arbitriu, deoarece poate să fie și imaginea chiar așa de perfectă ca originariul său, și mai perfectă.

3) Și *răul*, după *Plot[in]* consistă în acea neperfectiune care, ce e drept, e necesarie ca tot ce se ține de *mund*. Totuși omul poate să-l învingă, și culpa lui consistă chiar întru aceea că nu-l învinge. Iară omul poate să învingă răul prin *simplificarea sufletului*, care-l face partecipe *Unului*, ad[ică] unindu-l cu acesta și așa zicind *identificându-l*.

În această unire s[au] identificare consistă *virtutea superioară* s[au] adevărată, prin care omul se face și perfect și beat. Cel ce nu o are încă, trebuie să și-o cîștige curățindu-se prin exerciții și disciplină. Această *curățire* au se poate numai *virtutea inferioară* s[au] *politică*.

4) *Rațiunii adevărate trebuie să fie dat originariamente tot adevărul*. Căci dînsa numai așa poate să cunoască toate, și în adevăr să cunoască fără să uite ceva și să rățăcească în cercetarea sa, căci tot adevărul își are scaunul său în rațiune și trăiește și cugetă în dînsa. Și apoi unde ar fi ceva mai venerabile și mai sublime decât această fire prea fericită, prin care este tot ce este în adevăr? Deși mai e ceva deasupra rațiunii, aceea

totuși e din dînsa. De e ceva după rațiune, aceea e rațiunea însăși. Nice nu poate fi nimic mai demn de credință decît atestatul rațiunii despre sine însăși. De aceea *adevărul propriu* nu e conveniența cu altul, ci cu sine însuși. Căci el nu spune nimic altă decît ceea ce e însuși, și de aceea o spune. Cine vrea să așadară să combată rațiunea, «cînd nu poți să afli mai adevărat decît adevărul, oricît vei căuta?».

§ 234. *Filosofia la creștini*

Creștinismul au exercitat însemnată influență asupra evoluției filosofiei, cu toate că nu i-au dat filosofiei una materie de tot nouă, căci adevărurile principale ale moralei și religiunii, ce se află în documentele creștinilor îmbrăcate răsăritenește — jidovește, erau cunoscute rațiunii filosofătoare demult înainte de a se naște creștinismul.

La început nice creștinilor nu le păsa de filosofia etnicilor, nice acestora de creștinism. Pre încet însă creștinii, mai ales învățătorii religiunii, au început să simtă necesitatea de a-și apropia erudițiunea și filosofia etnicilor, parte pentru ca să-i bată pre aceștia cu propriile lor arme, parte pentru ca să deie creștinismului una formă filosofică și prin aceasta să-l facă mai plăcut etnicilor.

Spre acest scop ei au aflat mai acomedată filosofia lui *Platone*, care fiind cea mai ideală și mai lătită între popoare, se părea a se putea combina mai ușor cu creștinismul. De aceea se și află la părinții bisericii creștine, începînd de la *Iustin* martirele ideile platonice amestecate cu creștinești. Ba unii au zis că *Platone*, deși n-au fost inspirat, totuși și-au luat ideile din cărțile cele inspirate ale evreilor.

Dintre filosofii etnici puțini s-au făcut creștini, din contră sau ignorau această religie, sau o disprețuiau ca pre una superstițiune, chiar o și combăteau.

Dar după ce au început etnicismul să meargă spre cădere și după ce au adoptat religiea creștină și împărații romanilor, atunci au amuțit pre încet și școalele filosofilor etnici și au făcut loc școalelor creștine. În aceste s-au propus îndelung una filosofie foarte de puțină însemnatate, căci filosofia era già în cădere cînd au început creștinii a se ocupa cu studiul ei, și cu cit cădea mai tare Imperiul Roman, morii, artele și științele celelalte, cu atît cădea mai tare și filosofia, așa cit acea ruină universală au tras cu sine și creștinismul.

Toată erudițiunea și știința creștinilor în secl. 7 și 8 consistea în așa numitele *septem artes liberales*, dintre care *dialectica*, ca una suplentă a filosofiei, era numai un instrument miserabile de a-i deprinde pre învățații de atunci a se certa între sine.

După ce s-au mai reformat școalele creștinilor, de la *Carl M[agnus]* încoace, ele au început a se interesa și pentru filosofie. Studiul acesteia s-au mai ajutat și prin comerțul creștinilor cu arabii și cu maurii musulmani, ale cărora filosofemate mestecate mai ales cu *aristotelism*, mult i-au îndemnat pre creștini.

Din aceste s-au născut așa numita filosofie *scolastică*, care a dominat preste toată Europa de la secl. 9—16.

Aceasta n-au fost un product curat al rațiunii filosofătoare, ci mai ales una mestecătură de teologie creștinească și de filosofie, în carea predomina teologia, drept ierarhia ecleziastică ceea ce domina asupra cugetelor în Europa. De la secl. XVI au început a se emancipa cugetarea tot mai mult, și oamenii a filosofa și asupra creștinismului însuși și a-l esamina după principie filosofice, precum se va arăta în acest period.

LABORATOR DE CREAȚIE

G. COȘBUC

Traducînd DIVINA COMEDIE

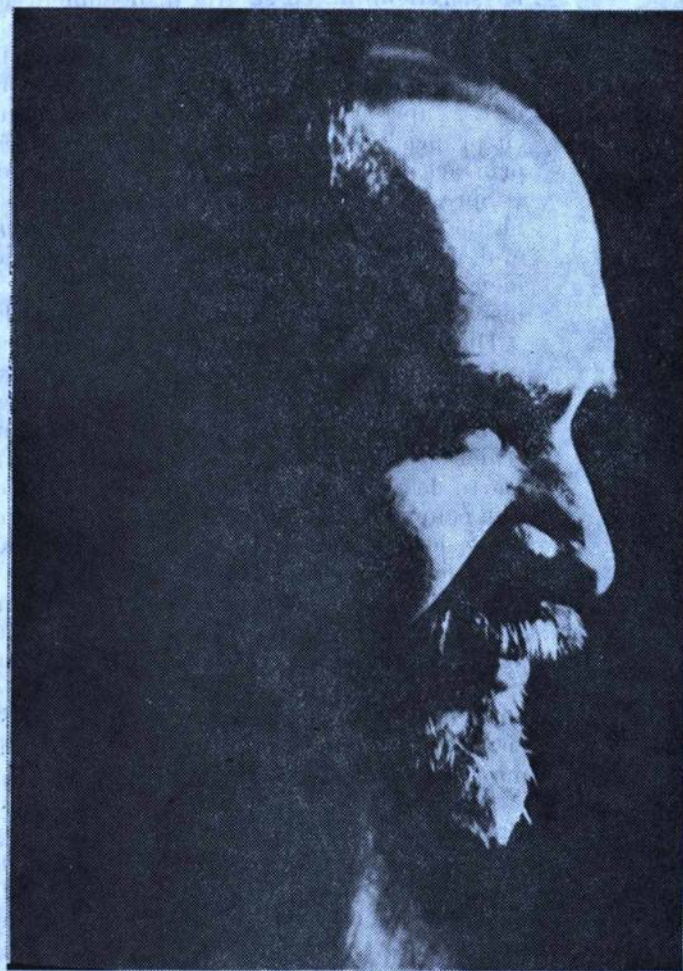
PROIECTELE UNOR EDIȚII

CITITORII CONTEMPORANI CUNOSC faptul că George Coșbuc nu a reușit să-și vadă tipărită în cursul vieții opera cea mai importantă a activității sale de traducător, versiunea românească a *Divinei Comedii*, căreia i-a consacrat ani mulți de muncă asiduă, obsedantă aproape. Subjugat de textul dantesc, poetul a abandonat în 1913¹ o traducere completă a celebrei scrieri italiene, pentru a se dedica apoi comentariului ei, din labirintul acestuia din urmă nemaireușind să iasă pînă la sfîrșitul vieții.

Puțini sînt însă cei care știu că George Coșbuc a încercat în repetate rînduri să tipărească în volum textul a cărei ultimă formă a fost făcută publică prin edițiile semnate de Ramiro Ortiz² și Alexandru Balaci³. În articolul de față ne vom opri de aceea asupra proiectatelor, dar nerealizatelor ediții antume ale traducerii *Divinei Comedii*, aducînd în discuție cîteva noi informații documentare.

*

În numărul din 24 februarie 1902 al revistei „Semănătorul“, la a cărei conducere se aflau atunci George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, este inserat un răspuns destinat unui cititor din Iași. Acesta, cunoscînd probabil activitatea

de traducător a poetului din Hordou⁴ și constatînd că între 25 octombrie 1900 și 4 februarie 1902 el tipărise în publicații literare diverse

¹ Ultimele publicări antume din traducerea *Divinei Comedii* apar în „Unirea“, Blaj, XXIII, 1913, nr. 2, 11 ian. pp. 9—10 și nr. 43, 3 mai, pp. 7—8.

² Dante Alighieri, *Divina Comedie*. Traducere de G. Coșbuc. Ediție îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz, I—III, București, [1925]—1932.

³ Dante Alighieri, *Divina Comedie*. În românește de G. Coșbuc. Studiu introductiv și comentariu de Alexandru Balaci, I—III, București, 1954—1957.

⁴ Dintre volumele de traduceri apărute sub semnătura lui George Coșbuc înainte de 1900 (Vergiliu, *Aeneis*, București, 1896; Byron, *Mazepa*, Craiova, 1896; *Antologie sancrită*, Craiova, 1897; Kalidasa, *Socontala*, București, 1897), *Eneida* a primit premiul „Năsturel-Herescu“ al Academiei.

șase cînturi din *Divina Comedie*⁵, dorea să știe dacă George Coșbuc a transpus în limba română întreaga lucrare a lui Dante Alighieri. Redacția precizează însă că «numai *Infernul* din *Divina Comedie* e tradus de Coșbuc», adăugînd o primă informație asupra unei proiectate ediții a traducerii — «E sub tipar; apare-n cursul lunii viitoare».⁶

În luna martie 1902 nu este însă consemnată apariția volumului. Operațiunile de tipărire întîrzie, de vreme ce, trei luni mai tîrziu, traducerea *Infernului* se afla încă în lucru. Faptul este precizat de un nou răspuns al redacției „*Semăntorului*“, adresat în 27 mai tot unui cititor din Iași: «Domnului E. G., Iași... Traducerea lui Coșbuc (*Divina Comedie*) e la tipar»⁷.

De ce a fost amînată și apoi abandonată această primă încercare de tipărire a traducerii *Infernului*? Cum ar fi trebuit să arate volumul aflat sub tipar în primele luni ale anului 1902 și ce text urma să cuprindă el? Vom încerca să răspundem beneficiînd de descoperirea unor probe tipografice pentru proiectata ediție a *Infernului* în cadrul *Arhivei Coșbuc*, păstrată la Biblioteca Academiei R. S. România din București.

Este vorba de patru șpalturi pentru cînturile III (versurile 43—117) și IV (versurile 25—63 și 64—96), de 12 pagini din corectura întîi pentru cînturile I, II (versurile 1—123) și III (versurile 1—5) și de o foaie dublă ce a aparținut probabil corecturii a doua. Prima jumătate a acestei foi, ce ar fi corespuns paginilor 1—2 dintr-o viitoare carte în —4° (140/218 mm), este albă, în vreme ce a doua, cu numerele de pagină 15 și 16, are tipărite terținele 1—14 din cîntul al III-lea al *Infernului*.

În partea de sus a primei fețe a foi duble, un tipograf bucureștean se adresa lui George Coșbuc: «Rog a face titlul ca să putem tipări coala I; trimiteți-mi manuscris mai departe. Șerban». Drept urmare, poetul a făcut, sub această notă,

⁵ Vezi „*Literatură și artă română*“ IV, 1899—1900, nr. 12, 25 oct. 1900, pp. 741—745; „*Convorbiri literare*“, XXXV, 1901, nr. 12, 1 dec., pp. 1057—1073; „*Semăntorului*“, I, 1901—1902, nr. 5, 30 dec. 1901 pp. 65—67; „*Universul literar*“, XX, 1902, nr. 5 4 febr., p. 2.

⁶ „*Semăntorului*“, I, 1901—1902, nr. 13, 24 febr., p. 208.

⁷ *Idem*, nr. 26, 27 mai, p. 416.

un proiect de pagină, scris, ca de obicei, cu creionul⁸:

«DANTE ALIGHIERI DIVINA COMEDIA

I INFERNUL

Traducere de George Coșbuc

București

»

Cele mai multe dintre probele tipografice enumerate se păstrează în mapa VI din *Arhiva Coșbuc*. Excepție face șpaltul pentru versurile 43—78 din cîntul al III-lea al *Infernului*, aflat între filele manuscrisului 7 din mapa VII a aceleiași fond documentar.

Textul cuprins pe aceste șpalturi și pagini de corectură, imprimate de o tipografie bucureșteană pe care nu am reușit să o identificăm, coincide cu acela rezultat din prima revizie a manuscrisului 3223.⁹ Greșelile de tipar și mai ales lacunele existente în unele dintre șpalturi arată că tipograful au avut la dispoziție o copie imperfectă, executată de altcineva decît George Coșbuc. Iar tipul acestor greșeli și lacune ne îndreaptă atenția spre 23 de foi duble (420/338 mm), păstrate în mapa VI din *Arhiva Coșbuc*. Pe acestea, o persoană necunoscută a transcris, din aceeași variantă intermediară a traducerii păstrate în ms. rom. 3223, textul cînturilor VI, VIII, XII—XIV, XVIII, XX, XXI, XXIV, XXVI, XXVII, XXXI și XXXII din *Infern*. Copierea cîntului XXVII a fost făcută cu cerneală violet pe trei foi duble albe, în vreme ce toate celelalte cînturi enumerate sînt copiate cu cerneală neagră, fiecare pe cîte două foi duble de culoare gălbuie.

Cerută de poet unei persoane care, nefiind familiarizată cu textul lui Dante, nu s-a putut descurca în hățișul modificărilor suferite de actualul ms. rom. 3223, copia era destinată desigur tiparului. Conștient de scăderile acestui

⁸ Caracterul literelor din acest proiect de foaie de titlu este cel indicat de George Coșbuc.

⁹ Vezi, pentru acest manuscris, articolul nostru *George Coșbuc. Un alt manuscris al traducerii „Divinei Comedii“*, în „*Manuscriptum*“, XVI, 1985, nr. 2, pp. 48—50.

manuscris neautograf¹⁰, Coșbuc a mizat, poate, inițial pe obiceiul său, declarat de altfel, de a nu definitiva un text decât în corectură¹¹ și a trimis tipografilor primele patru cînturi. În paralel, încercînd să pregătească publicul pentru „întîlnirea” cu volumul la care lucra, a înaintat unor publicații literare de largă circulație („*Convorbiri literare*”, „*Literatură și artă română*”, „*Sămăntorul*”, „*Universul literar*”) alte 12 cînturi derivînd din aceeași variantă a traducerii *Infernului*¹². Mai mult decât atât, în 17 martie 1902, G. Coșbuc a publicat în paginile „*Sămăntorului*” un fragment din prefața viitoarei cărți, intitulată „*Concepția Infernului în Divina Comedie*”¹³.

După o altă de intensă pregătire, începută de fapt cu revizuirea textului transcris în ms. rom. 3223, ediția proiectată să apară în martie 1902 a fost totuși abandonată. Șpalturile primite pentru cîntul al IV-lea rămîn practic necorectate, după ce, pentru definitivarea cînturilor I—III, poetul rescrisese adesea terține întregi.

A renunțat Coșbuc la tipărirea traducerii *Infernului* din cauza atacurilor denigratorilor săi sau a fost el nemulțumit de calitatea textului obținut, cum afirmă pușinii comentatori ai acestui episod din activitatea poetului?¹⁴

Continuarea lucrului la ediția proiectată și în mai 1902¹⁵, deci la trei luni după apariția arti-

colului *Monstruoziități poligloto-coșbuciste în traducția Infernului lui Dante*, semnat de C.A. Ionescu¹⁶, ne determină să nu acceptăm prima ipoteză enunțată. Aceasta cu atât mai mult cu cît împotriva ei pledează și publicarea unor cînturi diverse din prima carte a *Divinei Comedii* pînă la jumătatea anului 1902¹⁷.

Ultimul argument enunțat, coroborat cu reluarea traducerii cîntului XIX (într-o formă practică identică cu aceea tipărită pe data de 1 iulie 1902 în paginile „*Convorbirilor literare*”) în numărul 17, din 23 aprilie 1906, al revistei „*Viața literară*” arată, după opinia noastră, că nici a doua supoziție nu poate fi convingător argumentată.¹⁸ Modificarea continuă a oricărei variante considerate pentru moment finită trebuie explicată prin dorința lui Coșbuc de a obține o versiune românească ideală pentru textul dantesco. Poetul nota de altfel pe prima filă a unui manuscris redactat în anul 1902: « *Pe mine mă interesa poezia lui Dante și toată grija mea era să-l redau în limba mea maternă limpede și în versuri frumoase.* »¹⁹

De ce a abandonat, totuși, George Coșbuc tipărirea ediției *Infernului*, a cărei apariție fusese anunțată inițial pentru luna martie 1902?

Primul motiv pare să se afle, după cum sugerează absența corecturilor pe șpalturile primite pentru cîntul al IV-lea (în timp ce probele tipografice pentru cînturile I—III conțin numeroase modificări, necesare pentru eliminarea erorilor și completarea lacunelor), în greutatea de a corecta un text imprimat după o copie (neautografă) cu totul defectuoasă.

Cel de-al doilea motiv, fundamental în sistarea imprimării volumului aflat în lucru în primele luni ale anului 1902, constă în dificultățile legate de redactarea comentariului explicativ ce urma să însoțească textul fiecărui cînt. (Nu este lipsit de importanță faptul că între șpalturile și corecturile păstrate în *Arhiva Coșbuc* nu există nici o dovadă materială a imprimării acestui comentariu.)

Referitor la această chestiune, însuși George Coșbuc nota în *Capitolul introductiv* aflat în « *caietul prim, scris la 1902* » (mapa IV din *Arhiva Coșbuc*): « *... cînd a fost să public lucrarea [= traducerea *Infernului*, n.n.] și am încer-*

¹⁰ După o lectură superficială a textului copiat, poetul a corectat cu creionul unele dintre greseliile cele mai grave.

¹¹ Într-o scrisoare adresată lui Nicolae Petrașcu, Coșbuc nota: « *E un obicei al meu să nu isprăvesc ca manuscris nici o poezie; s-o las ca să-i dau cioplitura în corectura pe tipar.* » (B.A.R., S 51(1)/CLXXVIII. Textul a fost reprodus în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, VI, București, 1938, p. 254.)

¹² Este vorba de cînturile IX (versurile 36—133) XI, XIV (versurile 1—72) — XVII, XIX, XXII (versurile 18—151) — XXIII și XXVIII—XXX, apărute în „*Convorbiri literare*”, XXXV, 1901, nr. 12, 1 dec., pp. 1057—1073; XXXVI, 1902, nr. 6, 1 iun., pp. 492—501; nr. 7, 1 iulie, pp. 584—589; „*Sămăntorul*”, I, 1901—1902, nr. 5, 30 dec. 1901, pp. 65—67, nr. 20, 14 apr. 1902, pp. 310—312; nr. 25, 19 mai 1902, pp. 387—392; „*Universul literar*”, XX, 1902, nr. 5, 4 febr., p. 2 și „*Literatură și artă română*”, VI, 1901—1902, pp. 351—358.

¹³ „*Sămăntorul*”, I, 1901—1902, nr. 16, 17 martie 1902, pp. 268—271.

¹⁴ Titus Pirvulescu, *O nouă cronologie a Divinei Comedii. Contribuția lui George Coșbuc la studiul operei lui Dante*, în „*Revista de filologie romanică și germanică*”, IV, 1960, nr. 1, p. 75; Pimen Constantinescu, *Atitudinea lui Coșbuc față de traducerea Divinei Comedii*, în „*Limba și literatură*”, XVII, 1968, p. 99.

¹⁵ Vezi „*Sămăntorul*”, I, 1901—1902, nr. 26, 27 mai 1902, p. 416.

¹⁶ „*Forța morală*”, II, 1902, nr. 15, 17 febr., p. 3.

¹⁷ Vezi nota 12 și datele despre încercarea lui George Coșbuc de a publica textul abandonat în 1902 în cursul anului 1906 (*supra*, p. 141).

¹⁸ Vezi *supra*, pp. 140 — 141 și nota 17.

¹⁹ *Arhiva Coșbuc*, mapa IV, ms. 1.

cat s-adun de la comentatori puținele notițe explicative ce aveau să însoțească traducerea, atunci, în ce privește epoca drumului său, m-am pomenit într-o pădure obscură. Cu cât căutam la mai mulți o lămurire, cu atita mă scufundam în păreri lor din ce în ce mai confuze și mai imposibile. Și la urmă am recunoscut că, de 600 de ani, drumul lui Dante e un labirint și păreri comentatorilor haos. Am aminat publicarea traducerii și am început să cercetez cauza acestui Babilon de păreri contradictorii și, uneori, în absurditatea lor, de-un comic irezistibil. (s.n.) Dar am obosit înainte de a pune mina pe firele misterului. . . Atunci i-am lăsat deoparte pe toți erudiții și ilustr[i] și am tras cu buretele peste tot ce-am scris pe tabla lor și m-am apucat să scriu eu, pe tabla mea, lucrurile ce le voi afla însumi eu printr-o atentă cetire a poemului».

*

George Coșbuc nota deci, la cîteva luni după întreruperea operațiilor de tipărire a traducerii *Infernului*, că nu a abandonat ideea publicării unui volum cu versiunea românească a primei cărți din cunoscutul text italian, ci doar a aminat-o. Pînă cînd aflăm indirect dintr-o scrisoare redactată în 23 noiembrie 1905. Prin ea Octavian Tăslăuanu îi comunica lui Sextil Pușcariu că editura „Luceafărul” din Budapesta urma să scoată printre alte cărți și « *Divina Comedia* în traducerea lui Coșbuc ». ²⁰ Era în mod indiscutabil o nouă încercare de a scoate în volum textul a cărui imprimare fusese oprită de poet în primăvara anului 1902. Acest text, parțial modificat între timp ²¹ și, în plus, înzestrat cu un nou *Capitol introductiv* (din care am citat anterior) încă din toamna anului 1902, nu va vedea nici acum lumina tiparului, probabil din cauza mutării revistei ce ar fi patronat tipărirea la Sibiu.

*

Potrivit relatărilor consemnate într-un interviu apărut în revista „*Flacăra*”, în 10 decembrie

1911²², în anul 1907 George Coșbuc a reușit să transpună în limba română toată *Divina Comedie*. Avînd acum alături de *Infern* și *Purgatoriul* și *Paradisul*, ultimele traduse direct după originalul italian²³, poetul a început revizia și unificarea traducerii. Varianta *Infernului*, pregătită pentru tipar în 1902 și apoi în 1906, a fost practic rescrisă, întrucît noile modificări, consemnate pe filele ms. rom. 3223 și pe paginile extrase din revistele în care apăruseră, în 1901—1902, cînturi diverse din *Divina Comedie* (mapa VI din *Arhiva Coșbuc*), transformă radical textul cunoscut. Situația era dealtfel ușor de prevăzut, întrucît, după cum afirma chiar poetul, « e o strofă a dracului terțeta; schimbă un rînd și trebuie să schimbă șase »²⁴. Noua versiune a traducerii a fost transcrisă apoi, pînă la sfîrșitul anului 1910 ²⁵ pe caietele de tip matematică înregistrate în prezent la Biblioteca Academiei R. S. România sub cotele ms. rom. 2930—2932, iar în cursul anului următor poetul a procedat la o nouă revizie a textului.²⁶

În acest moment, George Coșbuc încearcă din nou să găsească un editor pentru versiunea românească (de data aceasta integrală) a cunoscutului text al lui Dante Alighieri. Se adresează în acest scop lui Vasile Goldiș, care, încă din mai 1911, înștiințase cititorii „*Românului*”

²² Pîetreț L[ocusteanu], *Un însemnat eveniment literar. De vorbă cu George Coșbuc*, în „*Flacăra*”, I, 1911—1912, nr. 8, 10 dec. 1911, p. 59.

²³ Ramiro Ortiz, *Introducere*, în Dante Alighieri, *Divina Comedie*. Traducere de G. Coșbuc, I, p. LXXIII.

²⁴ B.A.R., S 50(2)/CLXXVIII. Textul a fost reproduș în I. E. Torouțiu, *op. cit.*, VI, p. 254.

²⁵ În mapa VI din *Arhiva Coșbuc* se păstrează o foaie dublă tip dictando pe a cărei primă față George Coșbuc a făcut „graficul” transcrierii *Infernului*. (Fiecărui cînt îi este rezervată o coloană orizontală, înnegrită cu creionul în porțiunile corespunzătoare versurilor transcrise.) Foaia a făcut parte dintr-un grup de 5 foi de același tip, celelalte patru fiind păstrate în prezent în mapa IV din același fond documentar. Pe prima față a acestor ultime patru foi este făcut „graficul” transcrierii *Purgatoriului*, « cum era la 30 I. 1911 », iar pe a treia acela al copierii *Paradisului*.

²⁶ Potrivit unor însemnări ce însoțesc „graficul” transcrierii *Purgatoriului*, prezentat în nota anterioară, George Coșbuc revizuija deja, în martie 1911, transcrierea cărții a doua din *Divina Comedie*: « În *Purgator*. *Pasagiile grele* cari la ultima revizie a mînuscritului (9.III.1911) erau de refăcut. » Operația a continuat pînă la sfîrșitul aceluiași an, de vreme ce, în decembrie 1911, poetul îi declara lui Petre Locusteanu: « Acum m-am apucat s-o revizuiesc [= traducerea *Divinei Comedii*]. Și am schimbat-o aproape toată. » („*Flacăra*”, I, 1911—1912, nr. 8, 10 dec. 1911, p. 59).

²⁰ Sextil Pușcariu, *Scrisori de la Octavian Tăslăuanu*, în „*Transilvania*”, Sibiu, LXXIV, 1943, nr. 2, p. 110.

²¹ Între 9 și 23 aprilie 1906, George Coșbuc a publicat în numerele 15 (pp. 1—2), 16 (p. 5) și 17 (p. 2) ale revistei „*Viața literară*”, ca replică la traducerea dată de Nicu Gane textului dantesc (traducere publicată în 1906, la Iași), cînturile XII (versurile 1—114) și XIX din *Infern*. Primul are o formă deja apropiată de aceea ce va fi copiată în ms. rom. 2930, în vreme ce al doilea reproduce, practic fără modificări, textul tipărit în 1902 în „*Convorbiri literare*”.

că urma să apară un volum «ce va cuprinde traducerea *Comediei Divine*».²⁷ Răspunsul acestuia, datat 4 octombrie 1911, este afirmativ:

«Mult iubite bade Gheorghe!... Mă întrebai la Iași și despre tipografie și anume ziceai că poate editorul *Divinei Comedii* să o tipărească la noi. Îți răspund acum că tipografia noastră ia foarte bucuroș asupra sa tipărirea în condițiuni foarte favorabile. Mai bine însă ar fi dacă dumneata nu ai încrede dreptul editurii și ai scoate cartea în editură proprie. Ai avea câștig foarte mare. Noi, eventual, putem să ți-o tipărim pe spesele noastre, pe care le vom scoate din vânzarea cărții, rămânând apoi tot câștigul pentru dumneata. Nu te lăsa exploatat de editori...»²⁸.

Consecință firească, în luna decembrie, poetul era convins că va publica traducerea la care lucrase atât de mult chiar în anul următor²⁹, versiunii ultimei urmând să-i fie alăturate, în anexă, variantele anterioare, «de toate șapte-sprăzece, ca să se vadă în cîte feluri se poate reda același text»³⁰. Odată cu *Divina Comedie*, urma să vadă lumina tiparului și traducerea *Odissei* lui Homer³¹, despre care Coșbuc scria în 1902: «Pe Omer m-am răzgîndit să-l public după ce voi fi isprăvit cu Dante, pentru că asta îmi scoate sufletul cu greutatea lui de a fi redat românește; și tot corectez mereu și nu-l mai isprăvesc»³².

Motive ce nu pot fi, acum, decît presupuse (o neînțelegere intervenită între editor și tipografia „Românului” sau, din nou, notele explicative) au făcut însă ca și această ultimă tentativă să fie sortită eșecului.

Dorința de a oferi cititorilor români o traducere a *Divinei Comedii* demnă de celebrul text dantesc, căruia să-i urmeze cu fidelitate forma și să-i respecte rigoarea, explicîndu-i totodată, după o adîncă și competentă studiere, sensurile, l-a privat deci pe George Coșbuc de bucuria de a-și vedea tipărită opera cea mai însemnată a activității sale de traducător. Este

acesta un exemplu de conștiință artistică unic în literatura română.

*

Dintre cele trei proiectate ediții antume ale traducerii *Divinei Comedii*, aceea care trebuia să apară în 1912 este cunoscută astăzi indirect datorită faptului că textul transcris de George Coșbuc în ms. rom. 2930—2932 a fost tipărit între 1925 și 1932 de Ramiro Ortiz, fiind reluat apoi, între 1954 și 1957, de Alexandru Balaci. Pentru a facilita cunoașterea, fie și parțială, a versiunii ce urma să fie tipărită în primăvara anului 1902, reproducem aici traducerea cîntului I din *Infern* aflată pe paginile de corectură păstrate în mapa VI din *Arhiva Coșbuc*. Iar pentru a sugera continua transformare la care era supusă de către George Coșbuc orice variantă a traducerii menționate, includem în subsolul paginilor, după regulile specifice unui aparat critic, diferențele existente în cea mai veche formă cunoscută a textului, transcrisă inițial pe filele ms. rom. 3223 (=A) și în copia executată pentru tipar, în 1902, după forma revizuită a ms. rom. 3223, copie imprimată în șpalturile primite de poet (=B). Menționăm de asemenea în aparat, de data aceasta integral, variantele autografe notate pe marginea paginilor de corectură, pe care nu le-am reținut în stabilirea textului editat în pagină din cauza rimelor acestuia (=C).

Toate aceste variante, transcrise interpretativ, sînt precedate de o cifră arabă culeasă cursiv, ce trimite la numărul versului din cîntul pe care îl edităm și urmate de sigla sursei. Lacunele și pasajele întregite de noi sînt marcate prin paranteze unghiulare (< >), iar porțiunile ilizibile prin paranteze drepte ([]). Dacă o anumită variantă are în vedere un pasaj mai mic decît un vers, ea urmează fragmentului corespunzător din textul editat în pagină, cele două pasaje puse în paralel fiind despărțite grafic prin J. Variantele corespunzătoare unor porțiuni de vers succesive sînt delimitate prin /, iar trecerea la un nou vers este marcată prin //. În aparat am utilizat de asemenea, pentru a economisi spațiul tipografic, abrevierile *ad.* = adaugă și *om.* = omite.

Gh. CHIVU

²⁷ „Românul”, I, 1911, nr. 107, 15/28 mai, p. 2.

²⁸ Scrisoarea a fost publicată de D. Florea-Rariște, în articolul *La aniversarea nașterii lui George Coșbuc*, apărut în „Făclia”, Cluj, X, 1955, nr. 2766, 4 sept., p. 2.

²⁹ P[etre] L[ocusteanu], *Un însemnat eveniment literar. De vorbă cu George Coșbuc*, p. 59.

³⁰ [Vasile Goldiș], în „Românul”, I, 1911, nr. 107, 15/28 mai, p. 2.

³¹ P[etre] L[ocusteanu], loc. cit.

³² I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, VI, p. 253.

CÎNTUL I

(Dante se rătăcește într-un codru, îi ies înainte trei fiare, de care-l scapă Virgil.)

- 1 La mijlocul vieții mele-odată,
ieșind din dreptul drum, eu mă perdui
adinc într-o pădure-ntunecată.
- 4 Ce codru sterp era e greu să spui,
sălbatec loc și des din cale-afară;
mă iau fiori și-acum de groaza lui.
- 7 Nu e cu mult nici moartea mai amară.
Dar spui că vreau s-arăt ce bine-afai
de-acelea-ntii ce-n el mi s-arătară.
- 10 N-aș ști să spui într-insul cum intrai,
așa mi-a fost de somn ființa plină
în clipa cînd în cale scăpătai.
- 13 Dar, cînd apoi-sosii sub o colină
supt care se-nfunda și-această vale
ce-alîta mă-ngrozi, și cînd lumină
- 16 văzui, privind spre creștetele sale,
ce-o da planeta ce-i din veci menită
să ducă pe-orice om pe dreapta cale,
- 19 scăpai puțin de spaima cea cumplită
ce-n suflet o simțeam adinc că-mi sapă
prin noaptea cea-ntr-atît de chinuită.
- 22 Și, ca și-acel ce-abia din valuri scapă
și-abia suflînd de spaimă stă pe-o stîncă,
uimit privind în larg zbătuta apă,
- 25 așa s-a-ntors, cuprins de-o spaim-adîncă,
și sufletu-mi să vadă-n lung ponorul
prin care-un suflet viu nu-ntrase încă.

1 La calea jumătate-a vieții mele A, B // 2 m-afai pierdut într-o pădure-obscură A / ieșind din dreptul drum] perzînd cărarea dreaptă C₁ / dreptul drum] dreapta cale C₂ // 3 căci false căi avea și-am mers pe ele A, B / adinc într-o] m-aflam pierdut într-o C // 4 E greu să vă descriu a ei făptură A // 5 ce sterp și-ntunecat din cale-afară A / desișuri mari cu nopți întunecate B / nestrăbătute C // 6 iau] prind C / și-acum de groaza lui] gîndind numai la ea C // 7 Nici moartea n-are spaima mai temute A, B / și-amar precum mai mult nici moartea nu-i C // 8 Dar am aflat și-un bine-n noaptea lui. A / Dar, pînă să vorbesc ce bine-afai B / Dar, ca s-arăt ce bine-aici afai C // 9 Vorbi-voi deci (voi spune întîi B) de-acele-n el văzute A, B / voi spune de-alte stări mi s-arătară. C // 10 Iar cum intrai în el n-aș ști să spui A // 12 în] pe A / în] din A / scăpătai] m-abătui A, plai C // 14 supt] sub A, B / și-această] pustia A, B // 15 -ngrozi]-ngrozise A, B / cînd]-n A, în B // 16 privii în sus și-o și văzui scăldată (anulate) C / văzui, privind] privii în sus C / privind spre] scăldate A, B // 17 luceau de focu-acelei dragi planete C₁ / scăldată în razele planetei care C₂ / ce-o da planeta] de-acea planetă A / menită] planete C // 18 e drept îndrumător pe cale-oricui C // 19 cea] mea C // 20 ce-n locul unui <...> C₁ / în locul unui <...> stete C₂ // 21 cea-ntr-atît de chinuită] petrecută-n trude-amare. C // 23 cu sufletu-ntre dinți C // 25 așa și duhul meu și-acum fugînd C / s-a-ntors] și eu A, B / cuprins] pierdut A / zbătut și-acum C // 26 mă-ntoarsei să privesc pustia vale A, B /

- 28 Simțindu-mă intrarmat apoi, cu-zorul
plecai din nou pe coasta-ndelungată,
mai jos avînd mereu înfipt piciorul.
- 31 De-abia-ncepui să urc la deal și, iată,
o sprintenă panteră-mi dete-n drum
cu blana ei cea luciu-mpestrită
- 34 și nu-mi fugea din față nicidecum
și-așa-mi împiedica a mea suire,
că stetei să mă-ntorc acum-acum.
- 37 Pe cer vedeam a zorilor lucire,
iar soarele ieșea cu-aceleași stele
ce-au fost cu el, cînd vecinica iubire
- 40 a pus mișcare-n cer și-n toate cele;
îmi da speranț-acum să scap de gheara
acelei fiare cu pestriță piele
- 43 și ziua ce sosea și primăvara;
dar nu de tot, ca frică să nu-mi fie
de-un leu ce mă-ntilni. Și parcă fiara,
- 46 venind, avea de gînd să mă sfișie,
cu botu-n vînt și-urlînd de foame mare,
părînd și vâii-o spaimă ca și mie.
- 49 Și iată o lupoaică, apoi, ce pare
în slabu-i trup de mii de pofte plină,
căci multor țări le face zile-amare;
- 52 cu dosnica privire-a ei haină,
făcînd să-nghete-n inim-al meu singe,
perdîi orice speranță pe colină.
- 55 Cum cel-ce-aleargă lacom de-a tot strînge,
cînd vine-un timp și perde, el își face

să vadă-n lung] s-a-ntors privind C // 27 din care-un om nu iese viu nicidecînd C /-ntrase] fuse A // 28 intrarmat]-ntrarmat A, B / cu zorul] de cale A, B // 29 -ndelungată] -ntunecată A, B // 30 suind cu trudă și-ndoit de șale A, B / ci-avînd în jos mereu mai ferm piciorul C₁ / mereu în jos p<iciorul> ferm <avîndu-l> C₂ / dar ferm picior pe cel din jos avîndu-l C₃ // 31 post abia ad. însă C / să urc la deal] suișul meu C // 32 ante o ad. sălînd C / -mi dete-n drum om. A // 34 și nu-mi fugea din față] nevrînd să-mi lase calea B // 35 așa mă stînguia-n neconținere B / așa-mi împiedica a mea suire om. A / a mea suire] să sui și-adesse C // 36 că stetei să mă-ntorc] că vrui a da-ndărăt C // 36-39 Versurile lipsesc din A. // 38 era pe-un timp <cînd> faptul zilei iese C₁ / ieșea] suia C₂ // 40 a pus mișcarea cea dintîi în ele C // 41 speranț-acum] speranță deci C₁ / acum] așa C₂ // 43 și-al zilei timp și dulcea prim<ăvară> C₁ / și-al zilei fapt și dulcea primăvară C₂ / și dulcele-anotimp C₃ / și-al dulcei primăveri C₄ // 44 ca frică să nu-mi fie] căci iată cum venea A, B // 45 cînd fui întîmpinat de altă fiară C / de-un leu ce mă-ntilni] spre mine-un leu flămînd. A // 46 avea de gînd să sar-asupra mea A, B / de-un leu venind asupra-mi cu mînie C // 47 cu botu-n sus și-n foamea lui turbată C / și-urlînd de foame mare] cu salturi furioase; A, B // 48 văzduhul chiar, de spaimă, se zbătea. A, B / vâii] zării C // 49 post iată ad. și- A, B / apoi, ce pare] numai oase A, B // 49-51

Și-apoi și-o lupă (anulat: slabă) ce părea-ncărcată
de mii de pofte-n slabul trup al ei

ce-a multor lumi <.....> C //

50 de pofță însă coastele ei pline A / de pofte însă coastele-i sînt pline B // 51 căci sughe vîlaga țărilor mînoase A, B / și-a supt și vîlaga multor țări pe rînd (anulate) C // 52 și singele-mi s-opri-nghetăt în vine A, B / Și-atîta spaim-aduse-aceea-n mine C // 53 de groază și-am pierdut orice sperare A / de groaz-acum pierdîi orice sperare B / încît pierdîi speranța culmii-acei C // 54 s-ajung pe creasta veselei coline A, B // 55 Ca cel-ce-aleargă vecinic (lacom B) după stare A, B / lacom] vesel C // 56 vinînd cîștiguri mari, cînd pierde-odată A, B / cînd vine] de-ajunge C / și perde, el își] care și-a

- necaz din orice gînd și-a pururi plînge,
58 așa și eu cu fiara făr' de pace
ce pas cu pas m-a-mpins pînă m-aduse
acolo unde-n veci lumina tace.
61 Și-acum, căzut în nopțile nespuse,
văzui pe unul stînd acolo-n cale,
părînd că-i mut, de mult ce el tăcuse.
64 « — Oricine-ai fi aci-n pustia vale,
ori duh, ori om, am zis cînd îl văzui,
ajută-mă, te rog! » strigai cu jale.
67 « — Azi nu sînt om, a zis, dar om eu fui.
Din Mantua de neam mi-au fost străbunii
și-ai mei părinți lombarzi și mă născui
70 tîrziu, sub Iul, în vremile furtunii.
În Roma sub August trăii, cînd Joe
domnea cu zei nedemni și dați minciunii.
73 Poet am fost, cîntînd de bunăvoie
pe fiul lui Anhise-n pribegire,
cînd scrum s-a prefăcut înalta Troie.
76 Dar tu de ce te-ntorci aci-n perire?
De ce nu sui pe dealul desfătării,
că-i cuib ș-izvor a orice fericire? »
79 « — Ești tu, Virgil, izvorul inspirării,
am zis sfios, acel izvor din care
bogate-au curs torențele cîntării!
82 Poetilor tu faci și cărare!
Ajute-mi dar iubirea mea cea vie
și multu-mi ce-l avui de-a ta lucrare!
85 Maestru-mi ești, model îmi ești tu mie,

perde-l C // 57 să (se B) tulbură și-i numai văietare A, B / plîngînd de toate, lasă voia bună C₁ / și-a pururi] mîntuire-avînd se C₂ // 58 și] fui C / fiara] bestia C / făr' de pace] cea turbată A, B // 59 m-a-mpins pînă] înaintînd A, B / m-a-mpins pînă m-aduse] venind în contra mea C // 60 adînc în jos în valea-ntunecată A, B / acolo] în locul C / -n veci] orice C // 61 Și-acum, căzut] Pe cînd cădeam C₁, Pe cînd mă (anulat) <...> C₂ // 62 văzui C₁ / unul stînd] acela care C₂ / stînd acolo-n cale] cum înainte-mi vine (anulate) C₂ // 63 Părea prin lunga sa tăcere mut C₁ / De mult (anulate) C₂ / Părea că-i C₃ // 64 Cînd îl văzui aci-n pustia vale: A / Cînd îl văzui aci-n deșertul mare C₁ / aci-n pustiul (anulate: cel fără de fine) mare C₂ // 65 « — Oricine-ai fi, om, umbră, am zis A / duh, ori om] cine-ai fi C // 66 ori duh, ori om de<-ai fi>, tu-ndură-te de mine » C₁ / « ori om, ori umbră, de mine-aibi îndurare! » C₂ // 67 « — Azi nu sînt om, dar fost (anulat) odată C / dar om eu fui] am fost odată A // 68—69

Lombarzi erau acei ce mă născură,
iar patria-mi e Mantua chemată. A //

70 Născut, deși tîrziu, sub dictatură A / deși tîrziu sub Iuliu mă născui C₁ / deși C₂ / Iul] Iuliu C₃ / pe-un timp cu zei C₄ // 71 și-n Roma sub August avui C // 72 domnea, și zei cu mincinoasă gură. A / cu zei (anulate) C // 73 Poet am fost] Am fost poet C₁, Poet eu fui C₂ / cîntînd] cîntam A, cîntai C₃ // 74 Anhise-n] Anhis ce A, C / pribegire] pribegise A // 75 trăi după ce-a ars regeasca <Troie>. C₁ / veni C₂ // 76 de ce te-ntorci aci-n perire?] ce cauți în iad aici? » îmi zise A // 78 « ș-izvor a orice fericire? »] de fericiri din veci promise? » A // 79 Ești tu acel Virgil și-al inspirării C // 80 din care-a curs divina ta cîntare A / acel izvor, am zis sfios, din care C // 81 Versul lipsește din A / din care (anulate și scris deasupra: ce)-a curs C // 82 cărare] lumină C // 83 ah, studiu lung și-a mea iubire C / ajute] ajută A, B / mea cea vie] și silința A, B // 84 și multu-mi ce-l avui de] ce-avui s-aprofundez A, B // 85 Tu singur ești acel din care-am prins C / model îmi ești tu mie] căci tu mi-ai dat puțința A, B // 86 că eu mi-agonisii numai] să scriu aceste cînturi și A, B // 87

- că eu mi-agonisii numai prin tine
frumosul vers ce-mi face-aşa mîndrie.
- 88 Vezi, fiara de pe deal asupră-mi vine.
Ajută-mi tu, cel vecinic neajuns,
căci viaţa mi-a îngheţat şi-n cap şi-n vine!»
- 91 «— Să caţi pe-alt drum să pleci», el mi-a răspuns,
văzînd că plîng şi spaima mă doboară,
«de vrei să scapi de-acest ponor ascuns,
- 94 căci fiara rea ce-n drumul tău scoboară
nu lasă-n drum pe nimeni făr' de-osîndă,
ci stă de capul lui pînă-l omoară.
- 97 E rea din fire şi mereu la pîndă,
iar poftele-i de singe vecinic treze,
dar, după ce-a mîncat, e mai flămîndă.
- 100 Sînt multe fiare gata s-o-nhăiteze
şi şi mai multe-or fi pîn-o să vie
zăvodul cel ursit să ne-o vineze.
- 103 Nu aur el dorînd şi nici mîndrie,
iubi-va mintea, binele şi mila,
iar leagănu-ntre Feltre o să-i fie.
- 106 Prin el vom mîntui de-amar umila
Italie, de-a cărei drag căzură
şi Turn şi Nis cu soţu-i şi Camilla.
- 109 Din loc în loc, cu iute-alergătură
gonînd-o, n iad zvîrli-o-va de tot,
de unde-o scoase-n lume-ntîia ură.
- 112 Deci cred, spre-a ta scăpare, şi socot
să vîi cu mine-n vecinica-ncăpere,

eu laude am [...] cu prisosinţă. A / de laude-mi va fi-n etern ştiinţa B / vers] stil C // 88 Vezi monstrul care drumul meu îl ţine. A / Vezi fiara rea ce-nchisă calea-mi ţine. C / de pe deal] rea de-aici ce- B // 89 Tu, vecinic nume, ajută-mă, poete A / tu, cel vecinic neajuns] tu-nţeleptule vestit, dară C // 90 că tremur şi-mi îngheaţă viaţa-n vine!» A / că gheaţă sînt şi-n vine şi-n arterii!» C₁ / căci spaima <...> s-a stins!» C₂ // 91 «— Pe-alt drum tu trebuia să fi pornit C / el mi- arăspuns] răspuns îmi dăte A // 92 mi-a zis, văzînd că plînsul mă doboară C₁ / deschide C₂ // 93 acest ponor ascuns] aceste văi secrete A / ascuns] cumplit (anulat), amară C // 94 fiara] bestia C / rea ce] care A, B / ce-n drumul tău] ce-asupra ta C // 97 Din fire-atît de rea şi-n veci <la pîndă> C₁ / Cu [ă]l] nesaş de-a pururi e la pîndă (anulate) C₂ / Din fire rea şi-a pururi stă la pîndă (anulate) C₃ / nu-şi află nepotolita C₄ / cumplita C₅ // 98 aşa că foamea ei nîcîcînd nu pierde C / poftele-i] pofta ei A / treze] trează A // 100 Sînt multe vîi cu cite se-nhăitează A / Cu multe fiare slă să se-nhăiteze B / Cu multe-astfel de fiare şi naşte (anulate) C₁ / Sînt multe fiare care se mărită (iniţial, anulate: care şi-o fac muiere) C₂ // 101 şi multe vor mai fi pîn-o să <vie> (modificat în: şi şi multe vor fi pîn-o să <vie> plodul) C₁ / pîn-o să-i facă <plodul> C₂ // 102 ogarul ce-o sfişie şi-o vinează A / s-o spintece-un zăvod cu grea (iniţial: mari) durere C₁ / s-o spintece-n durerea ei zăvodul (modificat în: să-i dea sfîrşit zăvodul în durere). C₂ // 103—104

Nu-n bani căta-va hrană, nu-n moşie,
ci-n minte, bine-n dragoste curată A, B //

105 puternic şi-ntre Feltre o să fie A / iar] şi C // 106—108

Scăpa-ne-va şi ţara-ngenuncheată
de-a cărei drag şi Nis şi Turn căzură
şi-Efrialos şi fata cea-narmată A, B //

107 căzură] peri C // 109 Din orice-orăş gonînd-o <...> A / Din loc în loc gonînd-o <...> B / Gonînd-o el cu iute-alergătură C // 110 el pînă-n iad o s-o alunge-n fine A / în fund de iad el va zvîrli-o-n fine B / din urbe-n urbe (anulate) -o va trînti în fine C₁ / în C₂ // 111 în iad, de unde-o scoase-ntîia ură C₁ / de unde] din care C₂ / o scoase-n lume-ntîia] ne-o trimese neagra A // 112—114

- prin ea din nou la lume să te scot.
115 În el vei auzi cum, cu durere,
vechi duhuri pling și-a pururi chinuite,
cum fiecare-a doua moarte-o cere.
118 Dar ai să vezi și umbre multămite
arzind în foc, căci sînt în așteptare,
oricind o fi, s-ajungă fericite;
121 alt suflet va conduce-a ta cărare,
de vrei să mergi, mai bun decît mine
și lui am să te-ncred eu la plecare.
124 Acel ce-i sus stăpin în lumi senine,
fiindcă-n viață nu-i știui voința,
nu vrea s-ajungi la cerul lui prin mine.
127 El este-n orice loc, dar reședința
și nalta sa cetate-aici o are.
Ferice-acei ce-aici au locuința!»
130 Iar eu: « — O, fă, pe sfîntul domn pe care
tu nu-l știai, în lumea ta de sus,
să fug și de-acest rău și de-un mai mare,
133 să văd și lumea celor ce-au spus
și poarta unde Petru stă și plînsul
acelor triști pe veci, precum ai spus!»
136 Iar el pleacă grăbit, eu după dinsul.

Socot de-aceea, ca să-ți fac un bine,
ca pașii mei de-acum pe-ai tăi să-i poarte
și-n vecinicul locaș să mergi cu mine A, B / prin vecinicul locaș, mergînd cu tine C //
Deci cred și judec, tocmai spre-al tău bine, 115—117 s-auzi pe cei cu desperată soarte
să-ți fiu conducător și te voi scoate cum urlă-n chin și duhuri chinuite
să vezi cum plîng, cerînd a doua moarte A, B /
s-auzi cum urlă desperate gloate
și duhuri vechi să vezi, cari, chinuite,
a doua moarte-o cer cu strigăt toate. C //

118 Apoi vedea-vei și-umbre multămite C₁ / ai să vezi] vei vedea A, B / umbre] duhuri (anulat)
C₂ // 119 că ard în foc așteaptă să se spele C // 121 la cari apoi și tu de-ai vrea (inițial: de
vei voi) să sui C₁ / iar, d -ai vrea să urci pîn la ele (anulate) C₂ // 122 va fi un duh mai vred-
nic (inițial: demn) decît mine (inițial: eu fui) C₁ / mai demn decît sînt eu (anulat: un suflet)
C₂ / mai bun decît mine] mai vrednic decît mine C₃ / mine] al meu A // 123 să-ți fie duce-n timpul
lipsei mele (anulate) C₁ / și (anulate: cînd te voi lăsa) te voiu-ncrede lui C₂ / te va-nsoți C₃ // 124
Căci domn acolo sus (-n cer B) e Dumnezeu A, B / Căci domnul cel (inițial: meu) ce sceptru-acolo
ține C₁ / Căci C₂ / în lumi senine] fiindc-avui C₃ // 125 și nu i-am cunoscut, trăind, voința A, B //
126 nu-i poți intra-n cetate cînd sînt eu. A, B / nu vrea s-ajungi în țara lui prin mine. C₁ / nu vrea
s-ajungi prin mine-n cerul lui. C₂ / nu vrea s-ajungi prin mine C₃ // 127 Acolo-i tronul lui și-a lui
ființă A / Acolo sus îi este reședința B / Domnînd oriunde, aci-i e reșed<ința>. C₁ / Domnește-n
orice loc, ci-aici e <reședința> C₂ // 128 Tutîndeni e-n cetatea sa de față A / Pretutîndeni e, dar
tron aici el are B / și-a sa cetate-aici <o are> C₁ / și naltu-i (anulat) tronul (anulat) și-are C₂ // 129
Ferice-acei pe cari el și-i alege!» C / locuința] locuință A // 130 « — O, fă, « — Te rog (anulate)
C₁ / « — O, fă, pe sfîntul domn pe care] « — Pe Dumnezeul care-n viață A, « — Pe Dumnezeu-acel
pe care C₃ // 131 tu nu l-ai cunoscut, [...] du-mă și mă poartă A / în lumea ta de sus] poate-al
meu mă-ndrumă C // 132 să fug de-acest amar, de-această ceață A / fug] scap C // 133 lumea celor
ce-au apus] eu [...] lume [...] A // 133—135 Și-acolo unde-ai spus să văd tu du-mă și poarta
unde-i Petru și pe-acei de cari ziceai că-n plîns se consumă. » C // 134 și chinul ce [...] <...>
și plînsul A // 135 și răul unde Petru șede-n poartă. » A // 136 Cu pași atunci porni, eu după
el (inițial: Virgil atunci porni, eu după el). C

Pius SERVIEN

Un renescentist printre moderni

I. O OPERĂ « À DÉCOUVRIR »

INTERESUL MEU PENTRU PIUS SERVIEN datează de mai bine de doisprezece ani, de când am descoperit întâia oară, și într-un chip cu totul întâmplător, într-un anticariat din București, un exemplar rarism dintr-un volum, întâiul dealtfel, de poezii, unicul pe care l-a publicat în românește în domeniul liric. *Curgînd clepsidra*, din 1920, conținea insolite producțiuni de o formulă abstractă, cultivînd și un soi de curioasă lirică a astronomiei într-un chip care era, pentru poetul român de atunci, cu totul în afara seriilor curente. Omul, care avea pe cînd scria acestea nu mai mult de șapte-sprezece ani, presimțea oarecum pe Ion Barbu cu abstractele lui viziuni, și de-ar fi să examinăm aceste producțiuni fără prejudecăți ar însemna să-l așezăm pe Pius Servien în categoria marilor precursori. Această înaintare culturală pe deasupra mișcărilor curente este, pare-se, la el aproape o legitate immanentă a creației: condiția de ins care anticipează ceea ce alții vor face mai tîrziu și cu mai multă rumoare e, în opera lui Pius Servien, esențială. *Introducere la un mod de a fi*, din 1927, a doua carte publicată în românește, presimțea existențialismul și apăsarea tocmai pe cînd Heidegger publica, în Germania, *Zeit und Geist*. Cine ar sta să examineze opera lui Pius Servien din perspectiva protocroniilor, și-ar face neconținute comparații cu evoluția artelor și a științelor contemporane cu el, ar observa că nu o dată acesta se găsea cu un ceas istoric mai înaintea inovațiilor celor mai imprevizibile. O inclassificabilă compoziție intelectuală, unde

intră și cultură și o sensibilitate de vietate cu senzorialitate inefabilă, face din acest oltean de la Dolj o curată personalitate de esența misterului. Dealtfel, cineva zisese prin anii treizeci, la Paris, despre Pius Servien că ar fi un întîrziat om de Renaștere printre moderni. Realitatea aceasta era și opera lui, care abia acum rămîne să fie cu adevărat descoperită; atunci cînd descrierea ei va fi, în fine, încheiată, ea va aduce sentimentul unui mare scriitor, unul dintre cei mai importanți pe care i-a dat literatura română în acest secol. În cuprinderea ei, perioada românească, redusă cantitativ la numai două producții, ilustrează un caz de precocitate genialoidă.

II. « HOMBRE SEGREDO » SAU « BIOGRAFIE FĂRĂ NOROC »?

Examenul atent pe care l-am întreprins asupra acestui « caz Servien » (Paul Valéry avea dreptate să-l denumească așa) nu s-a oprit la volumele cunoscute și la articolele de revistă, unele dintre ele adevărate studii care revoluționează cite un domeniu. Biblioteca Academiei din București are pe tema Pius Servien o reprezentare cu totul remarcabilă și cine are curiozitatea să se dedice acestei chestiuni poate începe fără dificultăți de aci; mai mult chiar, o imagine fidelă asupra operei poate rezulta chiar pe baza acestei documentații aflătoare la noi. Mai puțin cercetată este însă biografia și cine ar sta să caute elemente care să formeze o imagine inteligibilă ar trebui să exploreze mult și bine, de cele mai multe ori prin arhive particulare și la deținători de

corespondență ori de felurite documente care nu știu întotdeauna ce însemnătate au hîrțile pe care le dețin. Această operațiune este și mai plină de piedici din motivul unei biografii care s-a desfășurat, în cea mai întinsă parte a ei, în afara teritoriului românesc. Omul s-a stabilit la Paris, în timpul primului război mondial, pe cînd era încă adolescent și îl urmase pe tatăl său, astronomul Nicolae Coculescu, care se retrăsese acolo de teama conflagrației care începuse. Galomania tatălui (acela studiase la Paris și avea solide legături în mediile științifice pariziene) îi va fi dat sentimentul că în Franța e pus la adăpost de nenorociri. Piu-Șerban Coculescu, fiu-său (căci așa se chema în realitate Pius Servien) a adoptat și el o astfel de optică și îndată după război a rămas să studieze la Sorbona și să-și susțină acolo un doctorat pe care l-a și susținut cu un succes considerabil. Un scurt interludiu românesc, care s-a produs din necesități (trebuia să facă, la Timișoara, serviciul militar, la școala de ofițeri de artilerie) este ne semnificativ și nu ar fi lăsat urme dacă nu l-am lega de apariția, la „Scrisul românesc“, (1927) a volumului *Introducere la un mod de a fi*. Cu aceasta, momentul românesc poate fi considerat consumat, deși legăturile lui cu România rămîn în chip permanent solide și au o răsfringere adîncă în operă, care e, prin *Weltanschauung*, cu totul românească. Nu a trăit prea mult, supraviețuindu-i tatălui (mort la bătrînețe, prin 1953), numai cîțiva ani; însă a trăit ca un «*hombre segredo*», ca un om secret despre care se știe puțin și care este înconjurat, din acest motiv, de o și mai consistentă mitologie.

III. UN JURNAL RISIPIT ȘI COPIAT ÎN CÎTEVA EXEMPLARE

Orice știre asupra vieții acestui straniu personaj, care compunea muzică, picta, era preocupat de matematici, de teoria probabilităților, de poezie, de estetică e, vasăzică, însemnată, mai ales că din ceea ce se cunoaște nu poate rezulta un tablou foarte cuprinzător. În 1979, pe cînd mă aflam la Paris spre a descoperi, dacă era cu putință, cîte ceva din biografia secretă a lui Pius Servien, i-am cerut și remarcabilului scriitor care este Léon Negruzzi (și care îl cunoscuse destul de bine pe Pius Servien) să mă ajute în această documentație. Omul nu-și mai amintea prea multe, așa încît a recurge la elemente dintr-o memorie care reținuse

foarte puțin nu era o idee bună; în schimb, mi-a extras, dintr-un dulap enorm, unde se mai găseau și alte documente, unele cu totul interesante, privitoare la „Junimea“ (și pe care ar trebui să le vadă într-o zi cineva) un dosar gros, acoperit de praf, și pe care scrisese mai demult: «Coculescu». Istoria acestui dosar este și ea captivantă și chiar dacă Léon Negruzzi nu o reținuse exact, ea merită, cu toate acestea, să fie povestită căci spune multe asupra «secretelor» care înconjură și acum biografia lui Coculescu. Ele sînt, în definitiv, vicisitudinile unei vieți de metec. O doamnă de viță nobilă, care fusese, pare-se, în anii cincizeci foarte apropiată de Pius Servien, găsisese după moartea aceluia, printre hîrțile lui, acele foi și, fiindcă erau scrise într-o limbă necunoscută, îl delegase pe Léon Negruzzi (pe care îl știa că îi fusese devotat scriitorului) să aibă grijă de ele, consultîndu-se mai întîi spre a se edifica asupra importanței lor. Léon Negruzzi nu le consultase decît în fugă, doamna în chestiune uitase și ea că ar fi existat vreodată un dosar și, cu vremea, peste acest episod s-a așternut, ca și peste însemnările acelea misterioase, un colb neiertător. Dealtfel, Léon Negruzzi nici nu mai știa prea bine cine este acea doamnă, atîta putea să-și amintească, totuși, că ea era proprietărea unui castel aflat în preajma Parisului, unde reținuse majoritatea picturilor lui Pius Servien, pe care nu le arătase niciodată cuiva. Aceste știri aproape romanești trebuie să fie uate *cum grano salis* și dacă într-adevăr opera de pictor a lui Coculescu a rămas în acest fel necunoscută nu avem decît să regretăm. Am examinat și eu dosarul pe care mi-l arătase Léon Negruzzi și am constatat, cu stupefacție, că este vorba de un jurnal, destul de consistent și întins pe o perioadă mai lungă de timp. Apariția unui astfel de document prezenta o însemnătate considerabilă și putea să clarifice mult din biografia atît de puțin cunoscută a savantului. Documentul era, dealtfel, scris în mai multe exemplare, căci Pius Servien multiplica fiecare însemnare prin utilizarea hîrtiei de plumbagină. Unul dintre acestea a rămas la Léon Negruzzi, la Paris, (versiunea originală ca să zic așa), iar copia cea mai bună am luat-o cu mine în România, cu asentimentul posesorului căruia se cade să-i mulțumesc și pe această cale pentru admirabilul gest pe care l-a făcut. Cîteva luni mai tîrziu, fiind consultat în chestiunea operei lui Pius Servien de către Ion Deaconescu — tînar universitar craiovean care

se interesa și el de acest autor, mai ales pe latura reconstituirii documentare și a editării de inedite — am aflat că și el deținea un fragment din «jurnal», pe care îl culesese din fondul V. G. Paleolog, după dispariția eseistului craiovean. Ceea ce deținea Ion Deaconescu completa imaginea acestui jurnal și dădea sugestia unui manuscris în realitate urias, de unde se salvase numai o parte: peste 300 de pagini la mine și cîteva zeci (cifra exactă nu o rețin) la el. I-am împrumutat, dealtfel, ca să se documenteze, ceea ce adusesem cu mine și cîteva fragmente au fost chiar publicate de Ion Deaconescu (cu permisiunea mea) în „*Manuscriptum*“, nr. 1/1985, după ce tot în „*Manuscriptum*“ nr. 4/1979 dăduse la iveală alte cîteva pagini din acest text compact. O ediție integrală a acestui jurnal ar putea să fie făcută abia după ce alte fragmente care se află cine știe prin ce arhive ar ieși la iveală; de asemenea, atunci cînd ar exista certitudinea că acele pagini care lipsesc s-au pierdut cu totul. Oricum, *Jurnalul* lui Pius Servien poate fi un document literar de înaltă mînă și apariția lui ar îmbogăți biografia acestuia cu încă o contribuție românească de tot interesul.

IV. ROMÂNĂ — LIMBA UNUI CIFRU

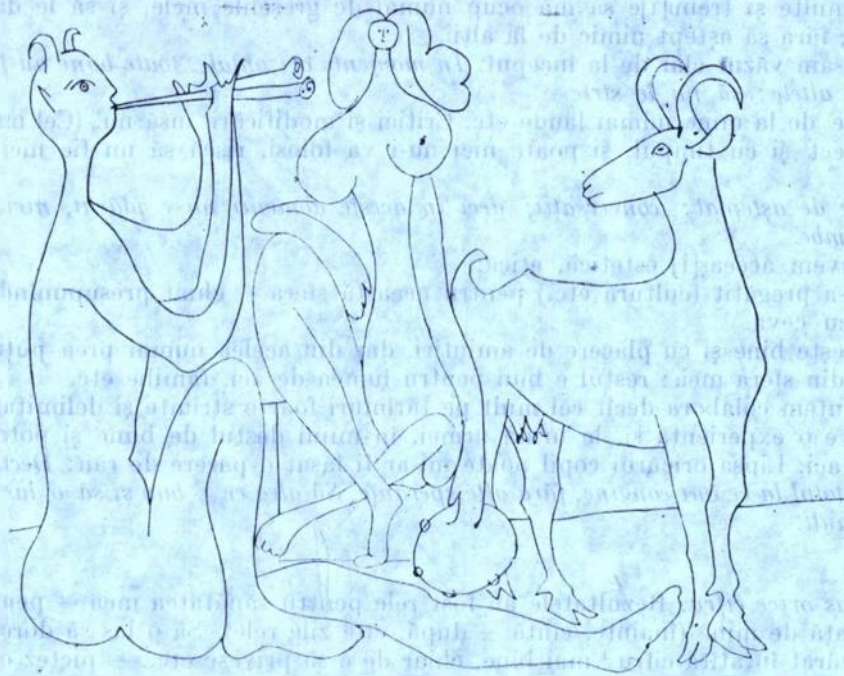
Așa cum se înfățișează, *Jurnalul* lui Pius Servien este un document baroc, cu un conținut din ce în ce mai hermetic. Partea cea mai însemnată, care se află la mine, cuprinde o perioadă de șase ani, începînd cu 9.8.1952 și terminînd cu 16.12.1958. O singură însemnare răzleată e din 20.7.1947. Ion Deaconescu deține fragmente, cu mari intervale cronologice pierdute, începînd din 23.10.1933, în total cîteva zeci de pagini. Diferențele în ordinea substanțială sînt considerabile și ele presupun o analiză separată care desemnează evoluția personalității: mă rezum acum să observ, lăsînd examenul de amănunt pentru altă dată, că de la un an la altul Pius Servien cîștiga într-un insondabil psihologic, aplicîndu-se din ce în ce mai mult asupra unui strat moral unde intra și afect și observație lucidă, în totul, un document de psihologie abisală, al cărui caracter din ce în ce mai abstract (și în cele din urmă aproape inteligibil în afara unei pure obsesii a introspecției fără măsură) este izbitor.

Și aspectul propriu-zis al documentului e baroc: el conține însemnări scrise cînd cu mîna, cînd cu mașina de scris, așternute pe foi de dimensiuni diferite, unele înguste și care se

pot rătăci ușor. Impresia generică e a unei considerabile pedanterii, asociată cu o dezordine cu greu de imaginat: omul scria adeseori caligrafic, cu o literă mare și îndeajuns de ușor inteligibilă, era atent să nu greșească literele la mașina de scris și citeodată chiar le și corecta. Și, cu toate acestea, mulțimea de foi de mărimi deosebite, adunate la un loc, dă un sentiment straniu de șantier fără proiect. Această voință de logică într-o viață convulsivă e, dealtfel, cheia capitală a acestui jurnal și forma lui exterioară este grăitoare pentru psihologia autorului. *Jurnalul* lui Pius Servien este un jurnal de program etic și de ruminăție erotică, probabil unul dintre cele mai tulburătoare documente ale prozei românești asupra psihologiei virile abătute de inefabilul feminin. Să adaugă că este, cel puțin într-o parte mai tîrzie a biografiei (aceea de la o vîrstă care trece de cincizeci de ani), și un jurnal erotic secret: omul scria în românește (într-un mediu unde nu existau științoare de română), spre a ascunde și spre a putea să facă tot felul de calcule și de observațiuni asupra vieții lui sentimentale. A scrie în românește era, în această situație, tot una cu a ține un jurnal cifrat. Observație nu fără sens, căci adeseori cifrul merge și mai departe decît pînă aci: sînt în jurnal persoane desemnate numai cu inițiale. În cîteva rînduri chiar și inițiala este cifrată, ea fiind o literă din alfabetul grecesc.

Interesul pe care îl au aceste pagini reiese, așadar, mai degrabă decît acela de la treizeci și ceva de ani (unde pătrund elemente numeroase ale vieții culturale, proiecte, rapoarte care țin de activitatea curentă) din studiul introspectiv al psihologiei bărbatului matur, aflat între sentimentul operei în curs și irezistibilul instinct erotic. De aci derivă și acea trăsătură, la o repede ochire curioasă, care constă în năzuința către ordine asupra căreia se abat întotdeauna tulburări cu neputință de împiedicat. Omul ar fi vrut să își urmeze un decalog sever (un decalog al savantului) și eforturile de a-l exprima, adeseori obsedant, sînt impresionante; viața, care în acest caz înseamnă pur și simplu «femeile», stă însă de-a curmezișul acestor neconținute socoteli monacale. Cine și-ar fi închipuit, examinînd bibliografia acestui savant, care a scris mult și are operă cu adevărat monumentală chiar și sub raport cantitativ, că am avea a face în el cu o făptură chinuită între o etică de schivnic —

Picasso — Scenă mitologică, 1946.

[Pagini de Jurnal]

18.4.58

...Dacă n-am fost cu ochii deschiși! Vina mea și fiindcă nu eram destul de liber, ci turburat peste măsură de L. Trebuia să am obiceiul de a pleca, cînd cu una, cînd cu alta.

Unele zile oarecum bune au fost vara trecută, cînd mă voia fără a crede că o iubesc — și cînd foloseam oarecum (plimbări, permis, franceză, versuri, gîndul că voi picta — și gîndul că voi putea să o am ca secretară etc.). Numai ca atunci poate continua: să las iubirea — să caut cîteva foloase și, între altele, orizontale.

Nu trebuie să-mi închipui că suferă ca una ce m-ar iubi în toate felurile. În mare parte, își face viața și fără mine (familie, ocupații independente, etc.). Mă vrea ca atunci: să o văd din cînd în cînd; dar, poate aștepta, numai să-i spun uneori o vorbă bună de departe și, de aproape, să fim ca anul trecut. În orice caz, să văd ce-mi priește și ce pot; de întrec măsura, e rău pentru toți. Lirismul și copilul au complicat lucrurile, sau, mai bine zis, oboseala și felul cum L. mi s-a ținut de călcie, vorbind mereu de același lucru și fără libertate pentru mine de a deschide ochii și a mă potoli. Am

rămasă întotdeauna la teoria pură —, și o dezlănțuire fără margini a instinctului? Această convulsie barocă, și care dă jurnalului și o anumită monotonie a olimpianismului amînat, este interesantă în grad înalt și face din Pius Servien un personaj românesc situat între mentalitatea lui Titu Maiorescu și aceea a lui Ștef Gheorghidiu. Romanul pe care ar fi putut să-l dea, și nu l-a dat, este însă acest «jurnal» scris sub presiunea clipei, într-o românească ermetizată și de gîndurile exprimate eliptic,

orînduite ca niște ideograme și unde cuvintele se așezau în calcule morale nesfîrșite, unde se depusese mult dintr-un suflet singuratic, pentru care o simplă vorbă avea aproape semnificația unei cifre. Ceva este aci și mai tulburător: solitudinea unui spirit care nu voia să comunice, și atunci se retrăgea într-un eu insondabil, sustras circumstanței. Însă, atunci cînd vorbea cu sine însuși, Pius Servien vorbea românește.

Artur SILVESTRI

greșit în multe și trebu[i]e să mă ocup numai de greșelile mele, și să le dreg cum voi putea, fără să aștept nimic de la alții.

Cu A. n-am văzut clar de la început. *În momente orizontale, toate bune au fost, frumoase, în altele: să nu le stric.*

Primește de la mine numai laude etc. Critici și modificări însă nu. (Cel mult, cine știe, indirect și cu timpul, și poate nici nu-i va folosi, riscă să nu fie nici cal nici măgar.)

Ce nu e de așteptat: conversații; deci în aceste domenii nu e plăcut, nici nu sper să se schimbe.

1) nu avem aceeaș[i] estetică, etică.

2) nu s-a pregătit (cultură etc.) pentru această sferă — chiar presupunind că aș fi ajutat-o cu ceva.

3) vorbește bine și cu plăcere de amintiri, dar din acelea numai prea puține sunt de mine, din sfera mea; restul e bun pentru lumea de aci, familie etc.

4) nu putem colabora decît cel mult pe tărîmuri foarte strîmte și delimitate.

Copilul e o experiență și, la urma urmei, în mîini destul de bune și potrivite cu lumea de aci. Lipsa oricărui copil poate mi-ar fi lăsat o părere de rău: *Deci, trebuie să limitez totul la ce îmi convine, fără alte speranțe. Să aleg ce e bun și să o las în pace cît mai mult.*

26.4.53/14

1) *Să las orice cifru.* Rezultatele au fost rele pentru sănătatea mea — pentru purtarea ei față de mine (înainte, cîntă — după, cite zile rele). Să o las să dorească. Ce folos adevărat în atîta cifru? mai bine, chiar de e să privesc etc., — pictez ori scriu. Mai bine văd și de alte; și cît mai puțin fiecareia.

2) *să tac cu totul.* De e s-o dreg, am vorbit destul. Singur folos, se depărtează tot mai mult de ceea ce arăta, cînd nu știa ce gîndesc, nu credea că o iau în seamă. Dimpotrivă, H, pe ce-i vorbesc, o laud, pe ce se arată mai plăcută, iubitoare etc. Aceea, fiind înaltă, profită îndată și de o muștrare. Asta mereu se tot mai obrăznițește: cînd îi dai nas lui Ivan, el se suflă pe divan.

3) *să nu mai fac nimic pentru ea.* Am făcut destul și puțin a înțeles (în genul plecării singure la țară). În orice caz, să nu văd decît de mine. De aș avea timp pentru cineva, cite alte ar fi meritat mai mult; și chiar azi.

4) *Să fiu extrem de prudent și rezervat.* Cînd nu-i spuneam nimic, în primăvara anului trecut, atunci a fost mai plăcută. De mă duc la țară, să o țin cît mai departe: tăcere, plimbări singur, *oda[i]e singur*. Nu trebuie să stric totul pentru mai nimica. Și dacă mă duc la țară, să fac pentru mine, nu pentru ea.

5) *să nu mai mă amestec în nimic, chiar rugat* (Am alte destule de făcut. Am de făcut ceva și pentru alta, de e vorba (greșit) de vreo astfel de datorie: ce ar fi fost de Sao, sau de Maria, de făceam atîta? Să fiu cum eram cu Maria sau cu Ba, sau cel mult cu Sao (dar asta ar fi prea mult, de vreme ce dinainte am făcut atîta, incît am trecut și așa măsura).

6) *să refuz să ascult ori să cunosc or[i]ce ar fi, despre familie, relații etc.* Într-un cuvînt, să fac ce doream de mult, dar o cerusem de la ea; nu am de cerut, cî de făcut cum îmi convine.

7) *să nu mai explic nimic.* Ce bine era cînd nu începusem. N-are sufletul destul de mare, și știe numai de dor, de frică; nu din înțelegere, lămuri[ri] etc.

8) *să-mi depărtez gîndul de ea,* prin toate mijloacele. Nu mi-a priit. De n-am încotro, să scriu, fără a-i aduce nimic la cunoștință. Un lucru care să mă ocupe îndestul, ar fi excelent. La nevo[i]e, alte femei (dar pot și să mă mai las de cifru și de turburări, mai bine mă las dorit). Să nu vorbesc de ea acasă.

9) *să nu mă duc la țară decît pentru mine* — și atunci cît mai depărtat, și ocupat de munci decise dinainte.

26.4.53/10

(Cele datate 26.4.53/1 — sunt din 25)

Cu așa un caracter, la orice moment din viață nu m-aș fi împăcat. Nu e efectul vreunei doctorii — deoarece e mereu același, cu sau fără doctorie. Așa a fost — și acum la fel, pot trece ore, zile, niciodată nu-și găsește vreo vină, toate sunt asupra mea.

Niciodată vreun tact, ci otrăvește totul. Ce nevoie era, cerindu-mi altele că-i un ajutor pentru o scrisoare, să mă facă de rea credință — și nu și-a luat niciodată vorba îndărăt, ci a adaos a doua zi multe altele care mai de care? Și apoi, scoborînd, prima vorbă a fost: «pleci azi?» — și, d.a. înainte de plecare: «nu încerc să te rețin...» și într-adevăr nu încercase.

(Chiar semne ciudate ca acesta: alaltăieri seară, o ajut în toate să-și facă odaia — și nu aruncă o privire în a mea unde avusem [?!] totul de făcut, și cum eram culcat pe jos... La fel, seara nu scurtează plimbarea pentru nimic, și apoi se duce, pe jos, o dată la cumpărături, apoi la lapte, ostentindu-se numai să-și dea aere de victimă, și apoi să fiu nevoit să mă pun la lucru, niciodată liber cînd sunt acolo.)

Ce mai sper? Așa a fost mereu, și după un șanț un altul. Dacă uneori e inspirată, în ce măsură mă vede cum sunt, ori bate cîmpii frumos, dar singură?

Dar orice ar fi viața și caracterul de toate zilele sunt ceea ce au fost la prima nemulțumire, că niciodată nu-și găsește nici o vină și suferă numai laudele cele mai mari.

26.4.1953/12

Cu un așa caracter nu m-aș potrivi niciodată. Exemplele se repetă mereu. De ar avea vreo remușcare, o hotărîre de a schimba! dar niciodată nu-și găsește nici o vină, pe or[i]ce cale (la nevoie deformînd toate) mi le pune în spate. Nici un tact față de mine, nici o înțelegere a celor necesare ca să pot lucra etc. Rezultatul: sunt turburat mereu în modul cel mai stupid (și explicat apoi în modul cel mai stupid, s[pre] ex[emplu] telefonul despre secretariat — azi explicat: nu mi se datora nimic, o vedeam odată la trei săptămîni — dar atunci de ce să mă turbure cu astfel de întrebări? Pentru a-și da importanță cu orice, chiar mințind, de vreme ce pentru ea, zice, nu era nici o ezitare?)

Și ce explicație sau ameliorare poate fi, cînd, încolțită le deform[ează] așa — și niciodată nu-și recunoaște vreo vină, nu sacrifică nimic pentru mine, nici un pic de vanitate, sau de răbdare adevărată (nu tăcere cu dinții strînși, pentru a zice din cînd în cînd orice — ci meditare pentru a vedea cum poate înceta să-mi facă atîta rău?) Nici măcar acum, nici un efort pentru a studia ce se întîmplă, pentru a mă cruța? Cu înverșunare timpită, apără or[i]ce, s. ex. din partea famili[e]i (afară numai cînd e pentru a-și da sieși vreun rol interesant), chiar împilîndu-mă în orice fel?

Ce mai pot spera, fiind mereu așa, — și la ce vîrstă? nu era destul de tirziu? nu am făcut destul pentru a-i topi gheața din suflet și a-i deschide ochii și sufletul către mine?

26.4.53/13

Lipsa de tact, puterea de a mă turbura cu inițiative stupide și fără nici un rost (afară numai de nu erau dinadins și pentru a mă turbura — *Sich intêresant machen*, fie și în dauna mea, muncii mele — sau atunci fără a sacrifica niciodată un pic din încăpăținare în vederea mea) — a adus atîta rău, uneori din nimic, cînd eu mă spe-team să o ajut. De compar cu biata Sao — de compar cu H, gentilețea ei, preten-țiile ce ar fi putut avea, și ce puțin îi dau — și, de partea asta, ce n-am sacrificat (și cu ce nesimțire, după ce m-a sîcîit cu teoria ei a lecțiilor, le-a lăsat pe toate, numai să stea la sora ei și să mă sîcîie și acolo zi cu zi — ieri a telefonat de o mie [de ori], pentru a cirpi nu știu ce traducere a amicei, pentru care cel mult i se plătește 4—500 ora — și cînd n-a avut un moment pentru a mă ajuta în corecturi, deși plătită de mine în atîtea feluri.

Ce pot face? Să fiu de acum extrem de prudent și rezervat. Să n-o turbur degeaba, bineînțeles — am vorbit destul — și de e să-și deschidă capul, are cum profita, De nu, vorbesc alt an în zadar — și mă duc de mal iar degeaba.

30.4.58

(Răspunsul 1) dacă atunci ar fi avut o mătușă care asta era mai mult decît sufletul etc. 2) J. e drag, H. nu.)

Cîntă numai orizontal. Restul, la fel cu mătușile.

Ce am de făcut? Nevo[i]e adevărată de mine? Iubire *meo sensu*? numai orizontal. Altfel, n-am decît să recitesc: mereu la fel, gofinch, * nimic alt. Și o lipsă totală de înțelegere, bunăvoință față de mine, tact (dar nici nu pare a fi dorit) — dorință de a-mi fi un prieten, a mă înțelege și ajuta lucrurile.

* * *

Nu trebuie să mă uit îndărăt. Poate am folosit cu ceva. Poate am privit în viață ce n-aș fi privit altfel. Dar acum trebuie să văd cum e ziua de azi. De rămin calm — de evit orice noi cuvinte — sunt iar liber. Cele vechi ajung, pare-mi-se, ca să mă lămurească. Turburări am găsit, ajutor însă, fericire, înțelegere, încurajare mai niciodată; și am găsit mari turburări, puțin îi trebuia să mi le evite. Dealtfel, e și în firea mea să fiu turburat peste măsură de aceste moduri ce le găseam și la părinți. Depinde de mine să rămin cît mai departe. Pentru L. se va fi dezvățat de cite ceva; aș fi suferit în or[i]ce caz.

Cît mai sunt aci, să încerc să rămin singur, să nu schimb cuvinte — să nu mă cred obligat la nimic: totul, ca și cum ar fi departe. Să las socoteala greșită, că de vreme ce sunt aci, trebuie să fim împreună; ajunge să fim în pace, fiecare de partea lui și să lăsăm vorbele și încercările mele de a ne înțelege.eram făcuți să stăm departe; însurați n-am fi fost fericiți — chiar de-aș fi putut fi cu vreuna, ceea ce nu prea cred.

Copilul va fi ce va fi. Pentru moment reprezintă un bir. Voi vedea cum cîrpesc și aci, cum va crește? cum am crescut și eu acasă, deși deosebit. Și, de e bun, mă va avea pe mine, ceea ce eu n-am avut.

7.5.58

Or[i]ce model îmi poate servi — dacă-mi place ca unele obiecte ce am pictat — și dacă obțin, fie cu un dar suficient să-mi servească cum îmi convine.

Ca secretară, pot plăti servicii definite, altfel nu și acele servicii, astfel plătite, vor fi obținute în condiții bine definite.

Pentru sănătate, lucru, fericire — pe calea apucată, a fost în zadar. Tot mai rău. E o cale greșită.

Este pentru mine o cale rea — să încerc și de acum înainte să mai comunic, să mă lămuresc. Arar, și numai dacă am socotit bine — lăsînd să treacă timp — i-aș mai putea da note scrise.

Dar și asta nu servește. Destul am vorbit și scris: era leal să lămuresc — dar am întrecut măsura de mult, și nu mai am nimic de adăugat. Cel mult am făcut-o pentru mine, ca să-mi deschid ochii tot mai mult.

E rău să o mai turbur, să fiu altfel de cum am fost cu ea cînd copia pentru mine, sau înainte de vara trecută. Nu trebu[i]e să mă apropiu decît atîta cît să mă liniștesc, și să o liniștesc, nimic mai mult.

A fi cu ea alături nu mi-a priit, decît cînd era pentru o zi la cîmp — alegînd eu ziua cînd era potrivit pentru mine — și numai de-i face plăcere. Acum însă, și aceea cu băgare de seamă, să nu mă turbur iar. Dar nu cred; aș reciti hîrțile.

Uită, să mă dezvăț de a mai pierde timpul într-o cale care nu mi-a priit.

* lecțiune incertă

Nici un folos să continui pentru cifru. Pentru ce alt? servicii plătite, ca anul trecut. O amiciție mai adincă, să-mi priască să-i vorbesc de mine, nu există și nu priește să mă amestec în ale ei.

7.5.53/2

Ce rămîne din ce a fost? O relație, nu o prietenie. Poate ne prindem bine uneori — însă cu băgare de seamă, că nu mi-a priit. Să nu fac nimic, care să-mi poată aduce părere de rău: să tac, să-i fiu plăcut, și să fiu alături în doze cît mai mici, la nevo[i]e, să o las cu foame, nu lihnită. De mă iubește, cum mă iubește, e de acum treaba ei; manifestările nu mi-au fost plăcute, decît cel mult în măsura de la început — sau în ore rare, plătite scump, și care de acum nu mi-ar folosi, m-ar întrista. Trebu[i]e să rămîn departe, dar fără a adăoga o vorbă, — am vorbit destul.

Acum, să plec de aci, fără ceartă, fără alte vorbe, dimpotrivă cît mai gentil și liniștit. Să mă întorc cît mai puțin. Să las orice întrebare — dacă ne iubim etc. Să nu mai încerc lămuriri.

Să încerc așa, măcar cîteva zile, Ce pierd? Experiența mă învață cît am pierdut pe calea veche. Pe a nouă, cu condiția să nu o fac să sufere, poate e mai bine. Iar de suferă, trebuie să fiu cît mai gentil — dar să o mai las să vadă și ea de ce nu merge între noi. Ori e peste măsură de proastă, ori nu mai încap noi lămuriri din parte-mi. Iar de ar fi atît de proastă și încăpățînată, orice alte vorbe tot degeaba, tot am suferi amîndoi.

Pînă la plecare — și apoi — să încerc să fiu cît mai gentil — și să evit orice alte /încercări de lămurire, să mă gîndesc cît mai puțin la ea.

Discută peste măsură cu mine cînd e vorba de medic, de zidar, de mătuși etc.

Cînd e vorba de a drege ceva între noi, ori de a exprima sentimente plăcute pentru mine, cînd le are — tăcere, strimbături parcă i se urăște sau crîmpe[i]e iritate.

* * *

Am rugat-o să-mi exprime, cînd îi place ceva în mine, cînd are o mulțumire că e cu mine, cînd privește cu plăcere pictura etc. Bineînțeles, nu pentru a simula sentimente. Dar cînd are aceste sentimente să nu le ascundă (Sunt pentru mine o explicație a faptului că sunt lingă ea, nu numa[i] pentru amănunte [*indescifrabil*] — sau servicii).

Ori nu are aceste sentimente — și e mai bine să o spunem clar. (Răspuns: 1) nu a servit la nimic să vorbesc, fiindcă eu iau lucrurile altfel —.)

17.5.53

Străin i-am rămas — nu din vina mea — în atîtea, încît trebu[i]e să mă port ca cu o străină, cu care e cuminte să nu mai lămuresc nimic, să găsesc ore liniștite și oarecum plăcute. Cum aș fi poftit în casă străină și, de vreme ce am primit, pînă plec rămîn străin, liniștit, plăcut — dar zilele mi le socot trecute cu mine însumi, și văd de ele să-mi fie cu plin.

Ce i-am scris și spus de atîta timp rămîne. N-a servit; poate a stricat. Or[i]cum, nu voi drege nimic, acum, nici în două zile — nici în două luni. Să-i dau pace cu totul. Să fiu ca la început: un vis — o dată din cînd în cînd. Nimic alt[ceva]. Un vis dorit îndelung — fără a o săruta niciodată — nici, chiar a o liniști — pe viitor.

17.5.53/2

Nu e vorba de scăpat sau dres ce am cheltuit în ziua de ieri. E vorba de azi și de mine.

Au fost multe ore frumoase. Am pictat (2) — am și scris. Dacă o fată ar dori un copil de la mine, aș respinge-o? Și au fost și aceste ore frumoase. Mă puteam măr-gini la atît.

Acum, am învățat că nu trebu[i]e să fac — cum am făcut: e pericol chiar pentru viața mea, și or[i]cum pot ajunge repede beteag și să nu mai pot lucra din plin. Ce trebu[i]e să fac?

Nu mai trebu[i]e să vorbesc din adincul sufletului: m-a costat prea mult, îmi rup inima — și unde e folosul? De aceste, se pot numai scrie și picta, în opere de artă.

Să mă port ca între străini: plăcut, cuminte — ținând sufletul meu pentru mine, fără a-l mai deschide.

Să tac cât mai mult — și să nu vorbesc deloc de ea și de mine. Să nu mai văd de ea, decît pentru a o ajuta, ici și colo, cite puțin, dacă îmi cere. Urmeze calea ei, — un sfat dat pe scurt, în scris, ajungă.

Să-i fiu o imagină plăcută, dorită, cu care să poată visa în zilele de sărbătoare — nu săturarea de toate zilele. Să rămîn mai depărtat, fără spovedanii, fără lămuriri, înțeleagă singură.

Și, mai ales, să trăiesc ziua mea, pentru mine, fără a-mi schimba drumul pentru alții. Ajunge.

18.5.53

Azi dim[ineată] îi comunic ceva gînduri — plănuiind despre întoarcerea ei aci, și cum nu par prea doritor de a veni mult timp, întrebă dacă este fiindcă n-o mai iubesc. Îi explic situația sănătății mele și părerea de rău că măsuri n-au fost luate pentru a micșora ce pat aicea. Îi vorbesc liniștit și prietenos. Nu răspunde nimic — numai, la un moment dat, îmi cere să mă opresc. Așa și fac, tot prietenește, îi servesc cafeaua etc. La 12 e în ba[i]e, și după ce telefonez lui L. îmi spune: «mai bine aș fi L. ...» «dacă aș simți numai melancolie n-ar fi nimic». Îi cer să-mi lămurească ce o întristează. Îmi răspunde: «toate». Îi spun că nu e cîstit să m-asculte îndelung fără o vorbă — fără o încercare de limpezire. Îmi spune că transform și alterez totul, schimb tot ce spune etc. Îi citez un exemplu între atîtea: spun că a fost vorba de vederile ei asupra făgăduințelor (fumat etc.). Îmi spune că i-am făcut atîta rău, fiindcă nu m-am ținut de vorbă — ezitînd 6 săptămîni despre recunoaștere. Îi spun că nu e dorință cîstită de a ne înțelege, cînd a tăcut tot timpul cît am vorbit — și acum introduce alte lucruri: Și nu e cîstit să declare acum pentru a 10-a oară, că din Octombrie trecut e convînsă că nu sunt om de cuvînt. Se cădea de a crede atunci, să mi-o spu[i]e îndată; și să-mi dea puțină să știu că sunt acuzat și să mă apăr. (I-aș fi spus — întocmai ce știe că erau faptele: sic rebus stantibus — iar nu cu atîtea schimbări etc.) ...Încă o dimineată cînd se face iar, ca de atîtea ori — și iar mă turbur văzînd-o urîtă și schimbată ca de atîtea ori.

18.5.53/2

Ora 2: i-am spus: a deschide vorba despre [o] învinuire cu privire la lucruri vechi de șapte luni — cînd atunci nici o învinuire nu mi-a fost comunicată, și nici de atunci — iar eu uit ceea ce apare încheiat — mă găsește oarecum fără amintiri exacte. Dar nu cred că fusese o făgăduință — și mai ales așa precisă: Serv. iar nu Cocul. — În acest caz ar fi fost un tirg: fac un copil sub cutare condiții (moștenitor etc.) — cînd desigur era acceptat numai ca un act — fără așa garanție, care putea veni numai după, proprio motu...

9.6.53

Neînțelegeri: niciuna în împreunare. Curată și neatinsă ca zăpada nouă, un perpetuu deliciu, și în mine și în ea; cea mai dulce, pură, liniștită mulțumire a instinctului.

Mereu neînțelegeri în celelalte ore, întîi fiindcă avem deosebiri de viață și caracter, și apoi fiindcă se turbură și încăpățînează iute, și atunci bate cîmpii și spune orice. De altă parte, lunile acestea, am fost absorbit, turburat și din afară și între noi, am trecut marginea (cu cite 4—5 împreunări succesive cu sămînță, ea cu gioie peste 15 ori) — am vorbit prea mult — ne-am istovit și turburat prea mult — și în [un rînd deteriorat în mannscriș] — călătorii, copilul, greutăți de tot felul.

Ce pot face pe viitor: să o las cit mai mult neturburată în modul ei de a fi. Să nu dau consultații decît în orele mele, și prin scris. Să nu o mai turbur și să văd

de tensiunea mea. Or[i]cît am vrea să ne lăcomim în împreunări și mîngîieri — să găesc un mijloc de a le mărgini: s. ex. să le păstrez pentru cînd se apropie despărțirea. Să-mi văd de muncă, și să nu mai mă gîndesc la ea, nici cu ea, nici cu altele, în vorbe multe: cit mai scurt. Altfel stricăm fericirea din prea multă fericire. Să nu aștept nimic pentru opera mea, decît ceea ce fac însumi.

Cînd vorbești liniștit — nu cînd se sperie, înfurie ori încăpățînează — vorbește mereu drept și adevărat de cele adinci.

Tr. 13.6.53

Mai am ceva de vorbit, și să fie cu bun randament? Nu. Folos infim, p[i]jerdere mare. De acum, cu toată energia și la nevo[i]le plecînd singur să tac // Să nu mă mai justific: de lume nu-mi pasă — prietenii trebu[i]le să mă cunoască și fără să vorbesc; și am vorbit prea destul. Vorbă multă turbură vederea. Să las pe fiecare să facă ce vrea. Dacă dorește să-l ajut cum pot: fără a pierde din vedere cîmpul întreg al bătăliei: nu mă pot opri pentru a îndrepta ochirea unui tun, cînd trebuie să văd de tot cîmpul. / Ca să tac, mai bine nu mai gîndesc, nici de aproape nici de departe, s. ex. îndeajuns am gîndit la α : să-i dau pace — la nevo[i]le să fiu prezent, dar numai atît cît trebu[i]le, nici un dram mai mult; am bătut cîmpii cheltuindu-mă atît și nimic pentru Sao — e nedrept și greșit.

20.8.53

Cînd o văd, să rămîn rece, tăcut — dar plăcut, și vorbind de lucruri hotărîte dinainte ca bune și folositoare — și să nu-mi pierd cumpătul, orice ar zice și face. Dar să o văd încă mai rar de se arată că și așa nu merge.

Să opresc orice cifru, pînă nu găsesc liniștea. Și apoi, îndată, iar depărtare și să văd singur dacă experiența mi-a reușit.

Trebu[i]le să-mi regăsesc liniștea și libertatea. Cu orice preț, chiar de ar fi să ajung la o îndepărtare întreagă. Dar să încerc întîi o îndepărtare măsurată, să văd de nu pot ameliora măcar așa atîta trudă și amar: desigur, e legată de ce se întîmplă acum. Am avut prea multe speranțe, prea am încercat să-i măresc partea; nu mi-a priit.

Din călătorie pot să-i scriu cite o vorbă bună de incurajare și speranță că va fi mai bine. De fapt, însă, să mă gîndesc cît mai puțin la ea. Și să duc o viață monacală. Să fac ce-mi priește, nimic mai mult.

(Ajunge dacă plec cu o săptămînă înainte. Miercuri s. ex. Dar diferența n-are multă importanță. Numai să plec odihnit.)

(Cîte ore mai rămîn, să o văd cu măsură, cam ca vizite medicale — eu rămînînd mai departe, și fără cifru.)

21.8.53

Un fapt se arată indetul: Cum sunt, nu-mi priește, ea fiind cum este, cum a fost. Nici o schimbare nu s-a arătat, eu am dus-o rău. Pot schimba eu? Ce folosesc atît, încît să încerc să mă schimb? Și în ce fel mă pot schimba?

Mult am dat, puțin am folosit: am fost amărit ades și peste poate. Nu am nici un cuvînt să mă mai trudes, de nu văd pentru ce bine m-aș trudi. Nici măcar nu se arată că simte foloase, pentru cît am trudit, și are vreo recunoștință.

În orice caz, atîta trudă amară din parte-mi pune capăt dorului meu de a tot da. Am și alte datorii — și aici nu prea văd să am vreo datorie.

Acum plec — poate mă voi limpezi. Dar nu mai trebu[i]le să bat cîmpii gîndind la imagini lirice fără raport cu realitatea.

Pot rosti, din cînd în cînd, cuvinte liniștitoare — însă să rămîn mai rece și mai departe.

Dar ar trebui, mai ales, de acum, să mă amestec cît mai puțin — să o văd cît mai rar pot, fiindcă nu mi-a priit să o văd des.

Pot, aceste trei zile, să mă limpezesc, să mă gătesc de insulă. Treia va fi acolo în cel mult o săptămână, secunda în o lună.

De vorbit, nu mai am de vorbit. Ce mi se va spune, îl ascult, dar nu pot aștepta nimic nou. Tot ca până acum; ori apuc eu cale nouă, și mă dezvăț de cea de până acum, ori sporesc ca până acum.

Pentru o cale nouă, am de vorbit cu mine însumi, și cu nimeni alt. Aceste trei zile sunt cel mai mic răstimp, trebu[ie] să mi le păstrez.

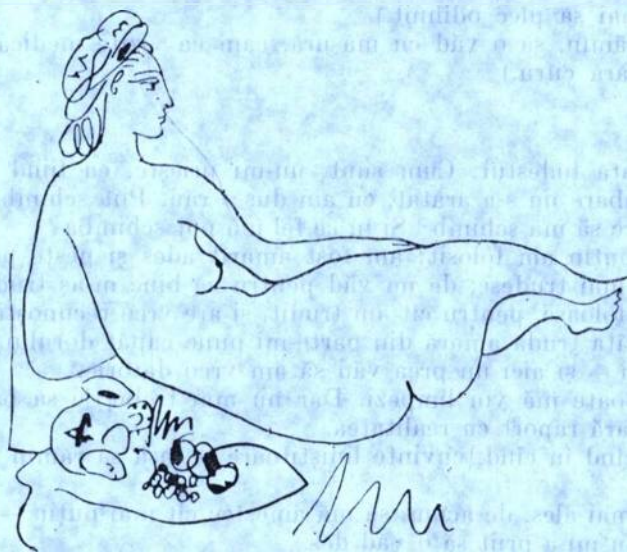
Am dat destul din vremea mea — de acum, fie ce o fi, mi-o păstrez, și să se descurce fără mine, bine, rău. Am pierdut speranța să ne ajutăm mai de aproape: numai eu trag la ham — și am îmbătrinit și am tras destul, mai bine desham și umblu singur. Așa: desham și umblu singur.

În tren spre Geneva 31.8.53

Îmi trebu[ie] liniște; și să-mi îndrept gindurile din nou spre ale mele. Versuri, pagini lirice, știință. Ca și cum aș fi singur.

La Geneva, foarte liniștit. Parc-aș fi invitat numai să ascult — și să fiu acolo pentru a-i ajuta cu vreo lămurire, vreun sfat. Restul timpului, mă odihnesc, vorbesc puțin — nu mă turbur de nimica.

Ce fac cu α ? Nu mă mai amestec în ce face — numai de îmi cere sfatul și numai pentru lucruri mari. Nu o mai critic, nu încerc să o schimb. Îi vorbesc cum i-aș fi vorbit în primele zile. Să nu mai iau nici o inițiativă: să-mi spu[ie] ce vrea, cînd vrea să mă vadă — și să mășor cu măsura mea. Dacă e în insulă, ce-mi poate fi plăcut? plimbări împreună — fără obligații. Fără cifru. Citiri împreună... De fapt, ce vreau? Ar fi plecat trei luni fără mine — nu vroia să prelungească cele 4 săptămîni cît lipseam. Deci, poate sta și fără mine. Cum a trăit până acum, așa poate trăi. Ajunge să o ajut uneori, cînd e vreo greutate. De ce să-i slăbesc sentimentul răspunderii, să o critic în toate? N-o voi schimba, își va pierde numai însușirile și încrederea în sine. Să o las să se descurce, fără a mai spune nimic. De nu am cu ce, am ajutat-o cu sfatul, nu m-a ascultat mai niciodată, și în ce m-a ascultat ajungea să vorbesc puțin și lămurit — și apoi să nu mă mai amestec, orice ar fi hotărit.

ICONOGRAFIA LUI REBREANU

[FILE DE ALBUM]

Despre Liviu Rebreanu cel din viața de toate zilele, văzut la redacție, la masa de cafea ori în biroul său de director al Naționalului, se putea spune că era impozant. Trăsăturile lui aveau sculpturalitate, poate nu numai pentru că un anume tip de viață își sapă pe figura omului urmele într-un anume chip — și la Rebreanu se vedea, pe de o parte nopțile de care vorbește Lovinescu, petrecute luni în șir și ani în șir doar cu scrisul, dincolo de limitele posibilităților unui organism de carne și de sînge, dar și travaliile grave ale lăuntrului său, pe de altă parte, căci autorul « romanului » (poem) Adam și Eva știa că orice viață de om e un examen care poate fi dat o singură dată la nivelul respectiv, și că nu-i e permis insului să-l rateze; așa că-și impunea o disciplină, un autodesaj al stăpînirii de sine și al autoinstrumentalizării în scopul înalt ce-și propusese, de adevărat « brahman » sever cu el însuși și tolerant cu ceilalți — un anume chip, deci, poate nu numai din pricina unei asemenea concepții și a unui astfel de mod de a se autoșlefui, cît și prin naștere: Născutul, ca încă două-trei « țări » intracarpătice, (« Țara » Făgărașului, Almașului, Persanilor, Loviștei și altele, din depresiunile subcarpatice ale Transilvaniei) excelînd în producerea și perpetuarea tipului anthropologic de celt, aparent șters ca aspect, cu « ochi albi » și fața albă, încadrată mai spre bătrînețe și de un păr alb, ceea ce accentua iluzia materialului litic: piatră ori marmură, din care figura părea sculptată. Liviu Rebreanu exemplifica, în persoana sa, această realitate umană, portretul lui neavînd a fi decît în al doilea rînd portretul individualizat, particularizat pînă la infinitesimalul detaliilor fiziognomice, al unui scriitor, pentru că un bun portret al insului identificat în el este în primul rînd un portret al categoriei umane și al etniei în care insul se încadrează.

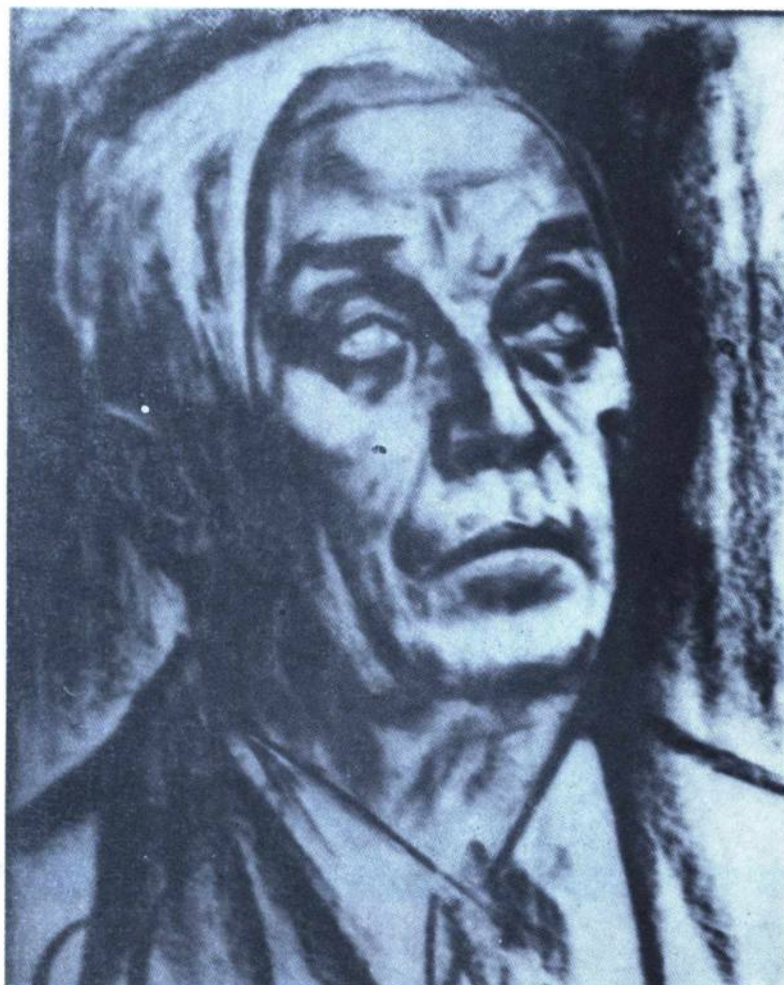
Am cunoscut mai multe din personalitățile ardelenice ce-l încarnau, acel tip celtic, și tiparul de croit după care erau realizați Liviu Rebreanu și Octavian Goga sau ziaristul de înaltă ținută Zenobie Păclișan, apoi criticul Ion Chinez, cîțiva actori și muzicieni și chiar simpli funcționari, oameni politici de mîna a doua, profesori de liceu și învățători ori preoți de țară din Ardeal, părea să perpetueze peste generații un model de piatră al sfinxului din Carpați devenit om. Poate de aceea bustul în marmură de Carrara din care măiestria Miliței Pătrașcu, bust ce se află acum înpostat pe mormîntul de la Cimitirul Bellu al scriitorului, lasă pînă într-atîta să desprindă impresia vieții pentru cei care l-au cunoscut: Rebreanu era « omul de piatră » încă din viață, și chipul lui, grav fără ostentația vreunei melancolii profesionale de artist, arborată de circumstanță, pentru public, părea, încrăvatat și strîns în surtucul modei interbelice, corecte

și cosmopolite, jignit adînc de abuzul care se făcea cu el prin această costumare care-l contemporaneiza, căci modelajul lui era cel al statuii veșnice pe care insul, locuitor al unui trup, vremelnic prezent printre oameni (și recurent prezent, dacă este să credem ca el), o merita, datorită forței lui interne. Apartenența la mineral a aspectului fizic nu împiedica îmbrăcămintea pieritoare de carne a omului să se plieze la mari pasiuni și dacă pentru un scriitor e drept să se identifice biografia sa cu opera, în Rebreanu conviețuiau patima pentru pămînt a lui Ion al Glanetașului și tragismul croului din Pădurea Spinzuraților pus la răscrucea istoriei ca să afirme un crez național și să-l hrănească prin jertfa de sine, și impulsurile genotipului, din Ciuleandra, și freamătul încarcerării în carnalul cotidian din Jar, și încă din Gorila și încă, și încă... Din pricina acestei sculpturalități genuine, alt sculptor decît subtila elevă a lui Brâncuși, citată mai sus, nici nu l-a putut transpune — chipul acesta complex, de o mare simplitate aparentă, al lui Rebreanu, în materialele comune sculpturii. Nu era un chip pentru lut și bronz. Oscar Han l-a realizat (bronz aflat azi la Muzeul din Tulcea), cu lavalieră și tînr, ziaristul descălecător dintre cei « de dincolo » la București în anii din preajma primului război mondial (deși l-a lucrat după primul război) și bustul, altfel construit bine și ponderat, greu, pledînd de pe atunci pentru dreptul modelului său la veșnicie, suferă și pentru vîzul nostru de azi de o stranie diminuare prin concepția imanentizantă, diminuantă de personalitate, impusă de artistul modelator, prea egocentric ca să fi pătruns vreodată fratern în sufletul altui personaj (vezi Tonitza, Saligny, Kogălniceanu, Pârvan, autoportrete ale lui Han deghizat în...).

Pe Rebreanu l-am văzut ani în șir prezidînd o masă, de amici de toate profesiunile intelectuale, la cafeneaua Grand-Hôtel-ului de pe Calea Victoriei, peste drum de Biserica Zlătari, local azi dărîmat ca să fie înlocuit de un zid cu straturi anemice de flori, incerte ca speță și parfumate de cîinii ce le onorează printr-un salut cu piciorul de dinapoi. Acolo au și fost, ani în șir, pînă în al șaptelea deceniu al acestui veac, sub sticlă, puse în rînd cu zeci de alți scriitori și artiști celebri, frecventatori ai aceluiași local, portretul-caricatură al lui Rebreanu, cel din profil semnat Dall, în tuș, cu accente de cărbune, și cel de front, doar tuș, datorat lui Neagu Rădulescu, superficiale ambele și nesalvate nici de acuarela prin petele căreia, anoste, li se adăuga un coloriaj convențional, ad-hoc, ca să intre în pas cu restul celor cîtorva șiruri de portrete, semnate de Victor Ion Popa, de Dragoș, de B'Arg și de alți mari desenatori, ca Ion Anestin, de pildă, ce venea acolo zilnic de peste drum, de la „Vremea” — prețioase opere, desene de spirit și documente umane, distruse cu puțin înainte de demolarea localului, din „prudență”: nu li se știau la toți cei portretizați opiniile despre un viitor pe care nu toți îl apucaseră!... — Un exemplar, semnat de necunoscutul pentru noi, azi, Virgil Săndoiu, în 1925, în peniță, tuș negru și laviu, înfățișîndu-l pe Rebreanu în togă academică, de universitar (nu știu de ce!) avusese grijă să dea date de dicționar, punînd personajul, înfățișat din profil-dreapta, să-și țină operele la subsuoară, vizibile: Ion, Adam și Eva, Pădurea Spinzuraților, — nereușind să-l caracterizeze fără ajutorul-cirjă al recuzitei și epigrafului. Dar Rebreanu a cunoscut și portretiști de marcă.

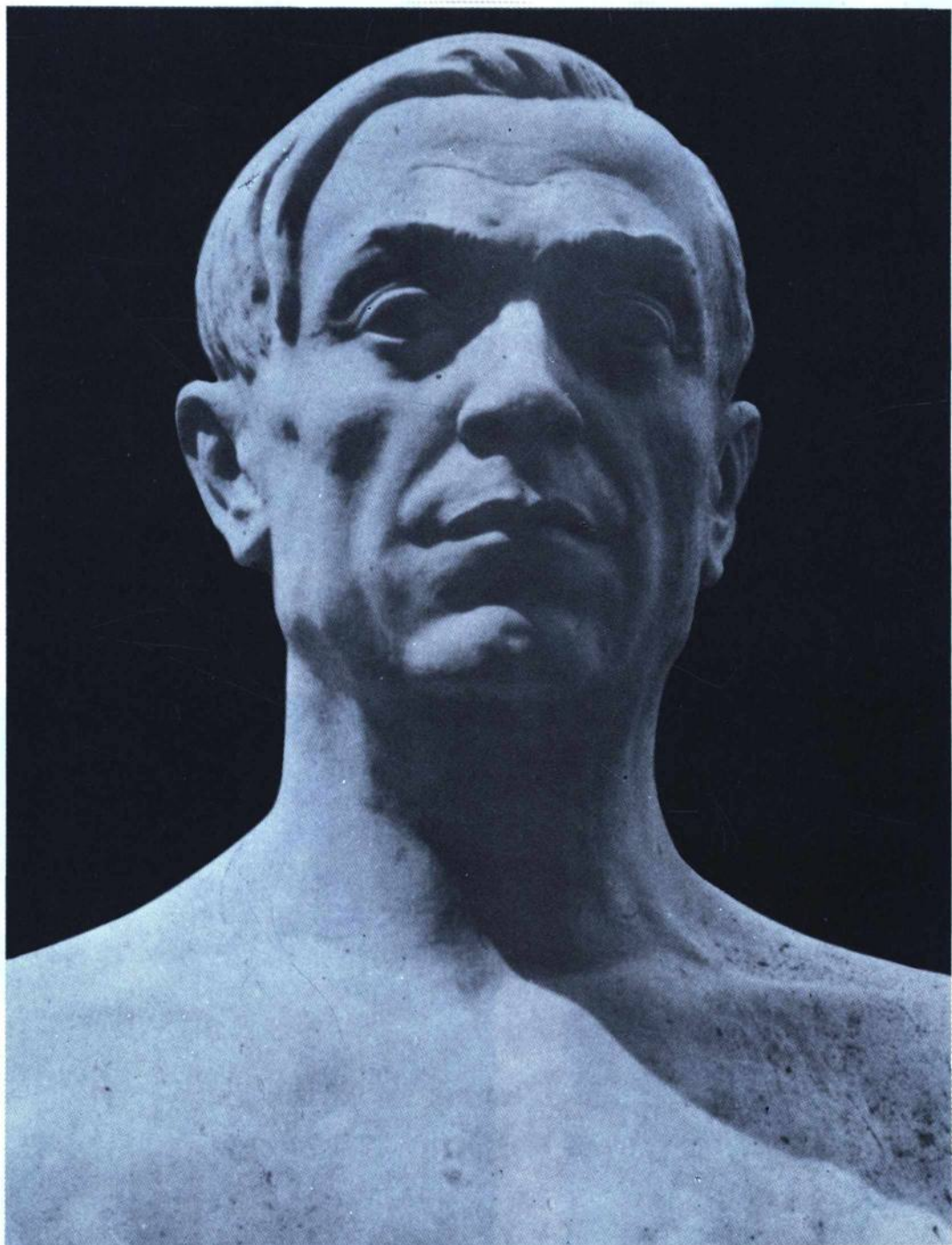
Un creion sumar, dar incisiv, semnat ISER, e un portret în toată puterea cuvîntului; cu o mare economie de mijloace, realizat din cîteva sintetice trăsături ale minci de grafit, el este în felul său contraponderea barocului și analiticului portret în peniță la laviu, dedicat « Maestrului Liviu Rebreanu » (inscripție în stînga) de către Eugen Drăgu-

Liviu REBREANU — portret în cărbune de LÖWENDHAL

DEIȚA — cățelușa lui Rebreanu. Tablou în ulei (40×56 cm) de POITEVIN-SKELETTI

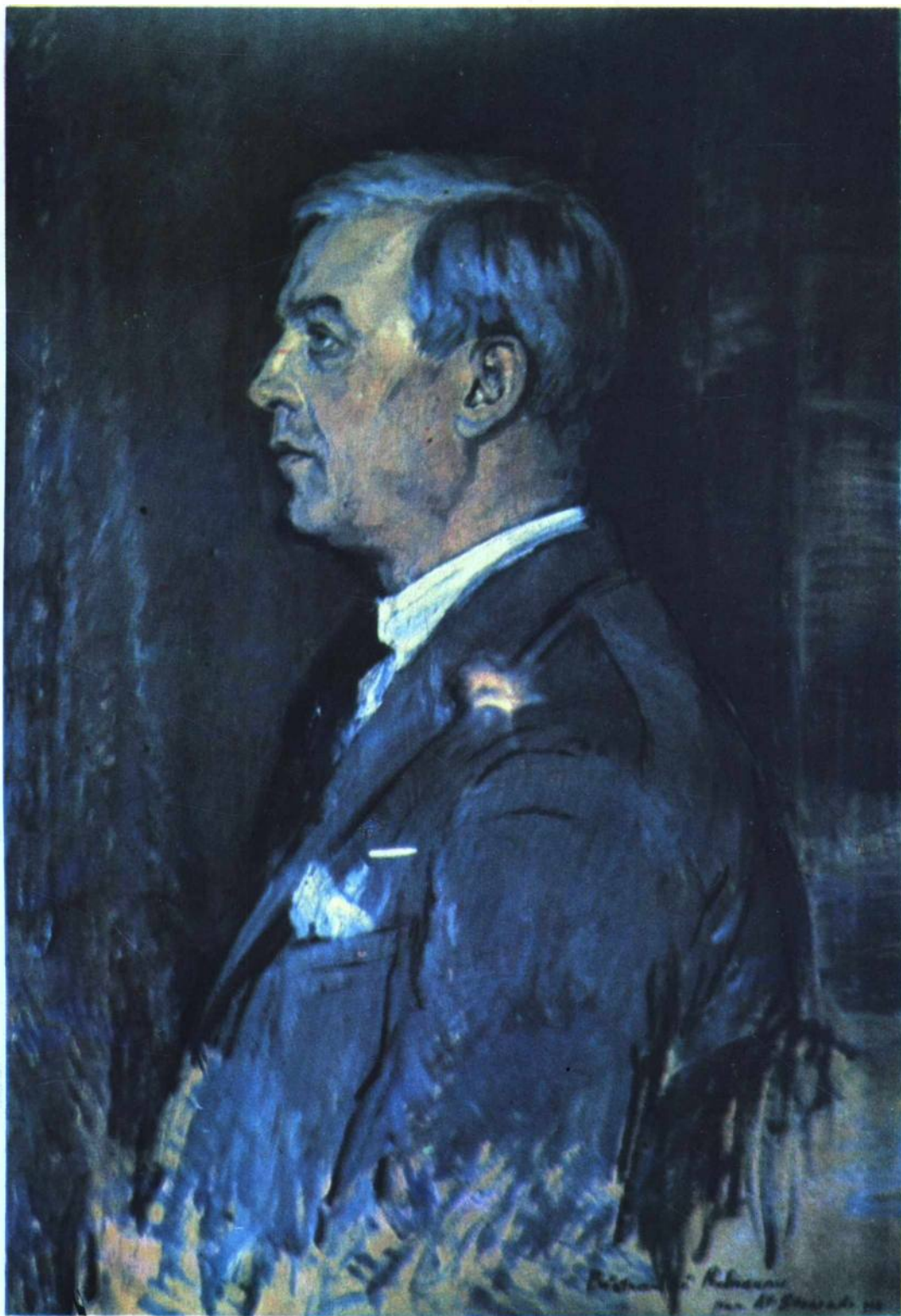
Liviu REBREANU — sculptură în marmură de Carrara (la mormîntul scriitorului din Cimitirul Bellu — București) de Milița PETRAȘCU

Tablouri, sculpturi și desene din colecția *Puia Florica REBREANU*.

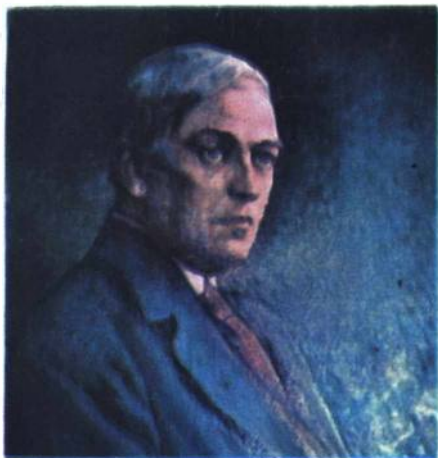
Reversibile color de *Vasile BLENDEA*

Foto alb-negru de *Ioan VLAIC*

Liviu Rebreanu

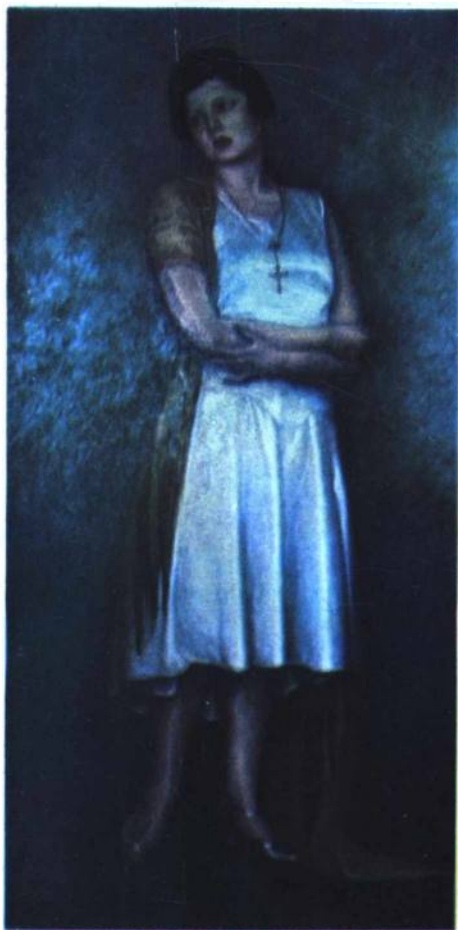
Liviu **EBREANU** — tablou în ulei (95×65 cm) de Jean Al. STERIADI cu dedicația: «Prietenului Rebreanu Jean
Al. S jadi 11/928»

Liviu REBREANU — portret în ulei (64×54 cm) de Camil RESSU cu semnătura: «C. Ressu»

Fanny Liviu REBREANU — tablou în ulei (100×80 cm) de Camil RESSU cu semnătura: «C. Ressu, 1928»

Puia Florica REBREANU — tablou în ulei (185×90 cm) de Camil RESSU. Cu semnătura: C. Ressu, 1929»

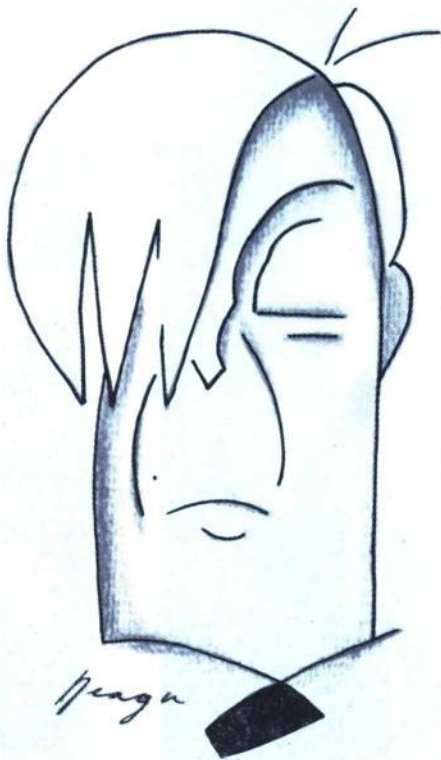
Puia Florica REBREANU — tablou în ulei (62×50 cm) de P. IORGULESCU-YOR — 1929

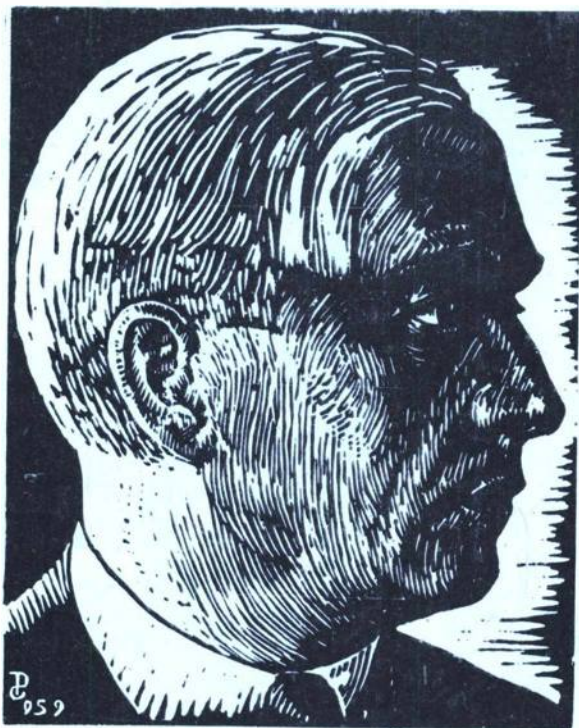
Liviu REBREANU — gravură de epocă (1925)

Liviu REBREANU — desen în creion de ISER

Liviu REBREANU — în viziunea lui Neagu RADULESCU

Liviu REBREANU — portret în penișă de Paul CONSTANTINESCU

Liviu REBREANU — schiță de Francisc ȘIRATO

Fanny Liviu REBREANU — desen de ISER

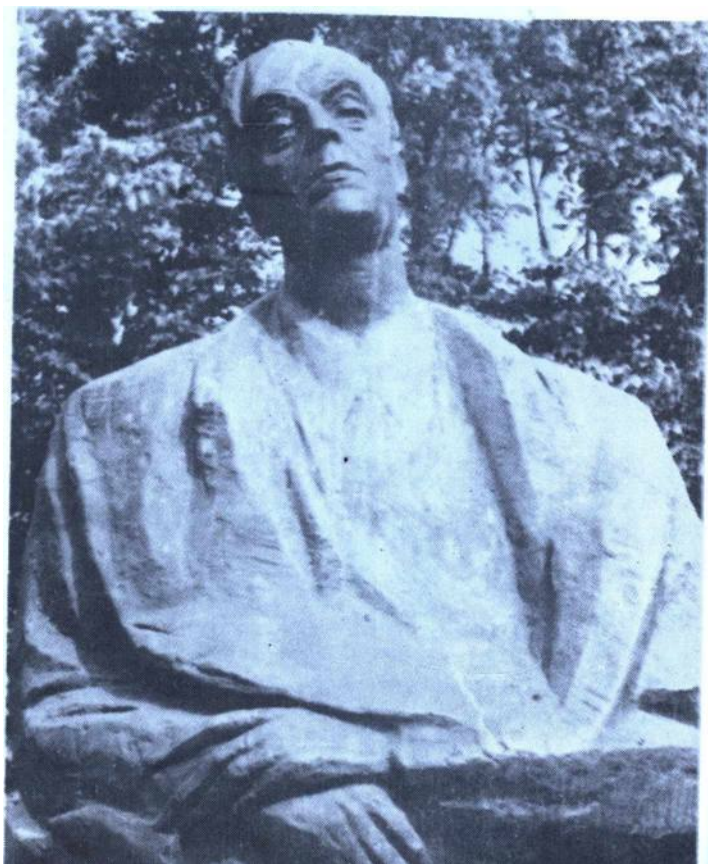
Puia Florica REBREANU — bust în marmură de Mișu PETRĂȘCU

Liviu REBREANU — sculptură în bronz de Oscar HAN

Liviu REBREANU — sculptură în bronz de Romul LA
DEA (Bistrița)

Liviu REBREANU — bronz de Romul LADEA (Năsăud)

Liviu REBREANU — portret în peniță de
Eugen DRAGUȚESCU — 1942

Liviu REBREANU — desen de spina

țescu, marele, incomparabilul stenograf al propriilor sale cutremure lăuntrice, care i-a grafiat rapid portretul din trei-sferturi stînga, extrem de individualizat ca trăsături, dar caracterologic tras către tipul uman al pictorului (la Roma, în 25.X.942).

Acel foarte prețiat de public desenator, original într-un fel, pictorul Georg von Löwendahl i-a cartografiat fața din trei-sferturi dreapta, ca pe un ținut văzut de sus, cu relieful de podiș mîncat de torente, cum îi era semnatarului stilul (G.L., iscălit în stînga jos). G. Löwendahl lucra predilect în cărbune, cu un brio al mîinii nesecondat de un alt brio, al înțelegerii caracterologice. Desenul e exterior și superficial, dar scremut, ca și xilografura din 1959 a lui Paul Constantinescu, pictor de mîna a treia și gravor nul, păstrat nouă azi fără să ne spună ceva.

Figura lui Liviu Rebreanu a avut norocul unor portrete datorate lui Jean-Al. Steriadi, și Camil Ressu, în ulei. Sau poate acești mari artiști au avut, după Iser și Drăguțescu, norocul de a-l cunoaște.

Ressu i-a pictat și familia: soția, în 1928, în rochie de scară și decolteu și etolă de blană albă, și fiica, în 1929. (Pe Fanny Rebreanu a și sculptat-o Constantin Baraschi, pe Puia Rebreanu-Vasilescu, Milița Pătrașcu, opere ce pot da înbold unor considerații de ordinul biografic, care, inteligent folosite, explică anume trăsături și înclinații ale tustrelelor personaje de-a lungul unei vieți.) Uleiul de mari dimensiuni (185 × 90 cm — Puia, 100 × 80 cm — Fanny Rebreanu) se vrea, în ambele portrete, încadrat în genul «de aparat». Sînt însă opere mai mult reprezentative decît expresiune, deși aveau ce spune.

Pe scriitor, numit în inscripția dedicatorie de lîngă semnătura lui Jean-Al. Steriadi, în 1928, «Prietenul» pictorului, acest mare artist l-a înfățișat din profil dreapta, într-o pînză-bust, în ulei, (95 × 65 cm) ce poate sta mărturie peste timp de prezența terestră a lui Liviu Rebreanu, în deplinătatea maturității sale și în plina înflorire a carierei, ceea ce spune și uleiul de mai mici dimensiuni (65 × 54 cm) al lui Camil Ressu, nedatat, dar probabil mult mai tîrziu, cam din al patrulea deceniu al veacului, înfățișîndu-l pe scriitor din trei sferturi dreapta, în costum de stradă, de o monocromie puțin obositoare (cu dominante de griuri reci) dar de o mare forță de caracterizare psihologică, însușire ce se constată și la portretul din 1940, datorat aceluiași maestru, unde costumul, fracul verde de academician, permite o cromatică mai vie.

Șansele de a avea, într-o viață, prilejul de a se înîlni cu acești artiști plastici în repetate rînduri, îi datorăm prețioasele documente umane care sînt portretele marelui Liviu Rebreanu, enumerate mai sus. Interesant de subliniat este că ele, chiar datate, nu ne înfățișează etapele evoluției unui chip uman, treptele autoconștientizării unui cuget de scriitor. În toate — sculpturi, picturi și desene — autorii lor au vrut să surprindă statuia veșniciei lui Rebreanu — omul statuie.

Ion FRUNZETTI

Exact cînd se pagina acest număr al revistei noastre, am aflat funesta veste. Poetul, eseistul, criticul de artă, traducătorul atît de inspirat al Sonetelor lui Shakespeare, al lui Cervantes, Rimbaud sau Tolstoi, omul de vastă cultură Ion FRUNZETTI a plecat dintre noi. Cu doar trei săptămîni în urmă ne dăduse escul de mai sus. (S-ar putea să fie unul din ultimele sale texte). Pentru că a fost nu numai admirator, dar și colaborator entuziast al revistei noastre, pentru că ne îmbrățișa totdeauna activitatea cu îndatoritoare sollicitudine, cu o mare generozitate, cu o prietenie deschisă și declarată, îi aducem, și pe această cale, un călduros omagiu.

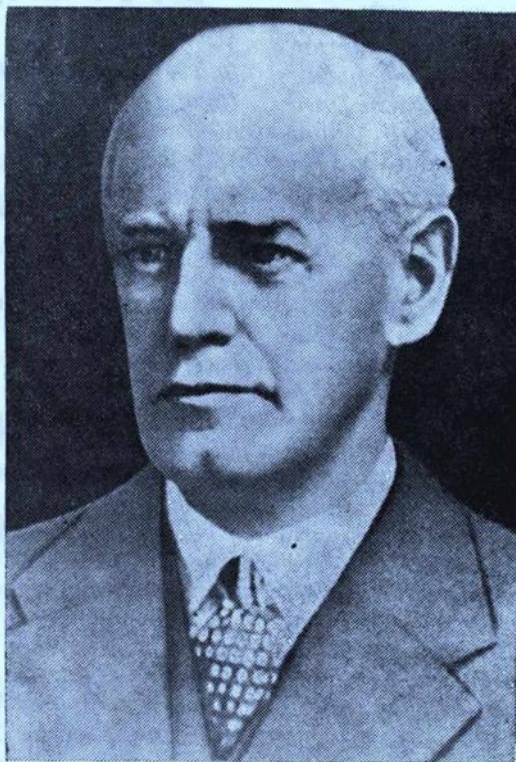
(Red.)

John GALSWORTHY

Scrisori către Mărgărita MILLER-VERGHY

DIN PERSPECTIVA DIACRONICĂ, DIALOGUL dintre literatura engleză și cea română s-a înfiripat ceva mai greu și mai târziu, poate pentru că spiritul românesc a vădit o mai mare afinitate cu spiritul altor națiuni europene, zăbovind mai îndelung înainte de a traversa Canalul Mincii. Așa se explică și de ce, comparate cu relațiile literare franceze, de pildă, contactele dintre scriitorii români și cei englezi, practic ca și inexistente pînă în anul 1918, rămîn relativ sporadice chiar și în deceniile interbelice, perioadă în care cultura română cu o nouă conștiință de sine se deschide larg spre universalitate.

Văzută în această lumină, corespondența dintre John Galsworthy¹ și Mărgărita Miller-

¹ Romancier, dramaturg, nuvelist și esecist, John Galsworthy (1867—1933) este unul din reprezentanții cei mai de seamă ai realismului în literatura modernă. Primele sale opere publicate sînt: volumul de nuvele *Din cele patru vînturi* (*From the Four Winds*, 1897), romanele *Jocelyn* (1898), *Villa Rubein* (1900) și *Insula Fariseilor* (1904). Urmează o serie de romane constituite în trei cicluri importante: *The Forsyte Saga* (1906—1922), *O Comedie Modernă* (*A Modern Comedy*, 1929) cuprinzînd romanele *Maimușa albă* (*The White Monkey*, 1924), *Lingura de argint* (*The Silver Spoon*, 1926) și *Cîntecul lebedei* (*Swan Song*, 1928). Ultimul ciclu, care încheie cariera sa de romancier, este *Sfîrșitul capitoului* (*The End of the Chapter*, 1935), cronică a familiei Cherrell, compus din romanele *Domnișoara de onoare* (*Maid in Waiting*, 1931), *Pustiu în floare* (*Flowering Wilderness*, 1932) și *Peste rîu* (*Over the River*, 1933). Romanele menționate în corespondența cu Mărgărita Miller-Verghy sînt *Fraternitate* (*Fraternity*, 1909) și *Floare întunecată* (*The Dark Flower*, 1913). Galsworthy a mai publicat volume de nuvele, eseuri și 28 piese. Pe lingă distinc-

Verghy, din care Fondul arhivistic „Saint-Georges” a păstrat cinci scrisori ale scriitorului englez, evident răspunsuri la scrisorile ce i le expediase scriitoarea româncă în același an 1923, dobindește o triplă însemnătate ca ilustrare a contactelor directe dintre cele două culturi, a rolului de animator, asumat de Mărgărita Miller-Verghy în traducerea literaturii române în limbi de mare circulație și a literaturii engleze în limba română.

Pînă în prezent au mai fost consemnate două corespondențe ale lui Galsworthy cu oameni

tiile pe care i le-au acordat diverse universități, a fost ales și președinte al P.E.N.-clubului, iar în 1932 i s-a decernat premiul Nobel pentru literatură.

de cultură din România²: prima, cu Marcu Beza, în legătură cu organizarea P.E.N.-Clubului a cărui secție română acesta a condus-o între anii 1923—1933, iar a doua, cu George Oprescu, privitoare la activitatea Institutului Internațional al Cinematografului educativ din cadrul Societății Națiunilor.

Ele relevau rolul prestigios jucat de Galsworthy în viața culturală a Europei și, în special, în cadrul P.E.N.-Clubului internațional, al cărui președinte a fost mai mulți ani, dar nicidecum activitatea sa de scriitor, cu reputație bine consolidată. În această privință, corespondența cu Mărgărita Miller-Verghy constituie un exemplu singular în peisajul literar românesc.

Mărgărita Miller-Verghy³ a urmat studiile gimnaziale și secundare în Geneva, unde a învățat temeinic limba franceză și limba engleză, iar din bogata corespondență cu familia din țară reies preocupările ei pentru studiu, lecturile întinse din literaturile occidentale, consultarea publicațiilor artistice elvețiene, pariziene și din Anglia, pasiunea tinerei românce față de «noutățile literare și artistice» din epocă. Așa cum mărturisește ea însăși, când revine în țară, sub influența unchiului său Alex. Lupașcu reușește să pătrundă și să îndrăgească literatura română. După scurt timp se reîntoarce la Geneva, continuă studiile superioare, și obține licența în litere și filosofie.⁴

La București se împrietenește cu Barbu Delavrancea, D. Zamfirescu, Al. Vlahuță și Caragiale, începe să colaboreze în paginile unor

² Vezi, *Scriitori străini în arhive românești*. John Galsworthy, prezentare de Diana Cristev, în „Manuscriptum”, I, nr. 1, 1970, pp. 139—142, și aceeași rubrică, prezentare de Gabriela Dumitrescu, în „Manuscriptum”, XIII, nr. 2 (47)/1982, pp. 167—169.

³ M. Miller-Verghy s-a născut la Iași, în anul 1865. Mihail Straje, în *Dictionar de pseudonime, alonime, anagrame...*, „Minerva”, 1978, și *Dictionar cronologic. Literatura română*. Coordonatori I. C. Chițimia și Al. Dima, „Ed. științifică și enciclopedică”, 1979, rețin ca an al nașterii 1864, iar al decesului 1951.

În prefața la romanul *Blandina*, Editura „Dacia”, 1980, Colecția „Restituiri”, Emilia Șt. Milicescu dă anii 1865—1953. Anul nașterii 1865 este confirmat și de actele din Arhiva scriitoarei existentă la B.C.S. București, iar data morții este indiscutabil cea reținută de E. Milicescu «31 decembrie 1953». Emilia Milicescu include la sfârșitul ediției și o bibliografie a scrierilor M. Miller-Verghy.

⁴ Vezi, Marg. Miller-Verghy și Ecaterina Săndulescu, *Evoluția scrisului feminin în România*, „Bucovina”, București, 1935, pp. 278 și urm.

publicații ca „Sămănătorul”, „La Patrie”, apoi „Flacăra” etc., este numită directoare a Școalei Normale din Azilul „Elena Doamna”, tipărește *Manualul pentru învățămîntul limbei franceze*, București, 1900, cărți pentru copii și traduceri.

Virtuțile de traducătoare ale Mărgăritei Miller-Verghy se remarcă odată cu antologia — Mihai Eminescu, *Quelques poésies*, Ed. Egghimon et. comp., Genève, Paris, 1900. Cele 118 pagini de carte cuprind 45 de poezii ale marelui romantic și, datorită unor scrupule morale ale tinerei românce, pe carte nu apare numele traducătoarei, care prefera, atunci, să rămînă în «anonimat». În anul 1910, ediția a II-a a acestui debut literar marcat și temerar apare la București.⁵

Expresie a preocupărilor sale de a face cunoscută, în patria lui Balzac, România și literatura ei, Mărgărita Miller-Verghy traduce cartea *România pitorească*.⁶ Se observă că în primii ani ai activității sale literare, ea stăruie numai în traducerea în limba franceză a unor scrieri literare românești și nu este tentată să traducă și din franceză în limba română.

În schimb însă, de prin anul 1906, se va preocupa de realizarea unor traduceri românești din literatura engleză. Fiind o cunosătoare nedeazămințită a limbii engleze, dispunind de informație temeinică despre marea literatură anglo-saxonă și dîndu-și seama de profitul pe care l-ar prezenta pentru literatura română o mai bună cunoaștere a acestei literaturi, Mărgărita Miller-Verghy debutează cu succes ca traducătoare din limba engleză cu celebrele *Sonete portugheze* (*Sonnets from the Portuguese*, 1850) ale scriitoarei Elizabeth Barrett Browning (1806—1861), pe care le publică în ziarul „Patria” din 1907.⁷ Tot în anii 1906—1907, publică în paginile aceluiași ziar traducerea românească a tragediei în 3 acte *Blazon pătat* (*A blot in the „Scuicheon”*, 1841—44) de Robert

⁵ Vezi, Mihai Eminescu, *Quelques poésies*, Traduites par Marg. Miller-Verghy. Notice biographique par A. Vlahutza, II-e édition, Bucarest, 1910.

⁶ Al. Vlahutza, *La Roumanie Pittoresque*. Traduction par M-elle Marg. Miller-Verghy, Bucarest, 1903.

⁷ Vezi, *Bibliografia Relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859—1918)*, volumul I. Lucrare coordonată de Ioan Lupu și Cornelia Ștefănescu, Editura Academiei R.S.R., 1980, pp. 72 și 70. În 1915, *Sonetele portugheze* apar în volum la Editura „Flacăra”, însoțite de o prezentare a traducătoarei. Redacția „Flăcării” le va reproduce și în paginile revistei.

Browning (1812—1889). Mai târziu, se consacră definitiv ca traducătoare din opera shakespeareană: apare *Regele Lear* (*King Lear*), la București, în „Biblioteca teatrului“, nr. 13, 1911, urmează *Macbeth*, apoi *Dacă îți plac* (*As you like it*). Anumit răsunet a avut și traducerea în versuri a tragediei *Mildred* de Robert Browning, cartea fiind tipărită în două ediții, precum și *Grădinarul*, una dintre operele de maturitate ale lui Rabindranath Tagore (1861—1941).⁸

Până în anul 1924, Mărgărita Miller-Verghy se consacrase deja prin traduceri valoroase, îndeosebi din literatura engleză, fiind apreciată de lumea literară și artistică românească, fapt consemnat și de critica literară de notorietate. Eugen Lovinescu îi va dedica un emoționant portret⁹, iar Perpessicius va scrie următoarele, în 1935:

« Biografia d-sale (a M.M.V. — n.n.) este într-adevăr impresionantă prin tot acel cult închinat literaturii, pe care a voit-o difuza, pe cea românească peste graniță, pe cea străină la noi în țară. De aici, acele tălmăciri eminesciene în limba franceză sau shakespeareană în limba română ».¹⁰

O perioadă extrem de fertilă în activitatea sa de animatoare a traducerilor din și în franceză și engleză au fost cei patru ani petrecuți de Mărgărita Miller, după anul 1918, în Paris și, mai cu seamă, în diferite localități din Bre-tania. Acești ani îi înlesnesc cunoașterea cer-curilor literare franceze și largirea informațiilor sale despre viața literară londoneză. Datorită relațiilor cu Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Anne-Elisabeth de Brancovan — Contesă Mathieu de Noailles și alte personalități ale vieții culturale pariziene, traduce în franceză romanul său *Théano*¹¹ care apare în 1921 la Editura „Bernard Grasset“ din Paris, fiind întâmpinat cu înțelegere și chiar elogii de unii critici francezi, precum Charles de Bos, în „*Nouvelle Revue Française*“, care scrie între altele, că: « În

părțile ei cele mai bune, cartea produce aceeași senzație ca *Les Vrilles de la vigne* a Colettei »¹².

Este sigur că Mărgărita Miller a cunoscut ciclul *Claudine*, *La Vagabonde*, *Dialogues de bêtes*, toate apărute până în anul 1910. În aceeași ani, Mărgărita Miller-Verghy începe să scrie nuvele și povestiri.

În mediile pariziene din acei ani de pace și efervescență spirituală, tinăra româncă, încurajată de succesele ei personale, proiectează un program ambițios și destul de ingenios pentru acea vreme privind, pe de-o parte, traducerea unor scrieri literare românești în engleză și publicarea lor în periodice din insulele de peste Canalul Miniciei, pe de altă parte, inaugurarea unei „colecții“ de traduceri românești din scriitori englezi.

Correspondența dintre Mărgărita Miller-Verghy și Galsworthy atestă că primele încercări de a recepta creația scriitorului englez s-au întreprins de pe pozițiile unei concepții moderne și înaintate despre relațiile dintre cele două culturi. Mărgărita Miller are meritul de a recunoaște valoarea operei autorului ciclului *Forsyte Saga*, încercând să înlesnească pătrunderea ei în spațiul culturii române, iar pe de altă parte se subliniază rolul important al traducerilor în cunoașterea reciprocă a popoarelor, a valorilor culturale specifice fiecăruia dintre ele, insistând asupra reciprocității fenomenului receptării. Era preocupată să contribuie în paralel și la afirmarea literaturii române în zone culturale unde era puțin sau deloc cunoscută.

Cum în acea perioadă Galsworthy devenise o personalitate de renume în Franța și în alte țări europene, atingând apogeul carierei sale artistice în 1922, cu publicarea întregului ciclu *Forsyte Saga* (*The Forsyte Saga*) și cum în România de-abia dacă se pomenise¹³ de acest important maestru al realismului englez, autor a nu mai puțin de douăsprezece romane, numeroase nuvele și povestiri, piese de teatru și

⁸ Aceste traduceri sînt citate și de L. Kalustian, în evocarea sa ploasă din *Simple note*, III, Editura „Eminescu“, București, 1983, p. 176.

⁹ Vezi, Eugen Lovinescu, *Scrieri*, 2, *Memorii*. Ediție de Eugen Simion, Editura „Minerva“, 1970, pp. 330—331.

¹⁰ Vezi, Perpessicius, *Opere*, 7, *Mențiuni critice*, Editura „Minerva“, București, 1975, pp. 149—150.

¹¹ Acest roman apare în București, la Editura „Alcalay“, în anul 1910, sub pseudonimul « Dionis », nefiind reținut de critica românească, în afară de Perpessicius.

¹² Sidonie Gabrielle Colette (1873—1954), căsătorită cu scriitorul Willy (Henri Gauthier-Villars) și autoare a numeroase romane foarte răspândite în epocă: *Claudine*; patru volume, *La Vagabonde*, *Chéri*, *La Chatte* etc.

¹³ Din *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859—1918)*, Editura Academiei R.S.R., 1980, rezultă că în perioada menționată nu a apărut nici o traducere Galsworthy, opera sa fiind menționată o singură dată într-un articol din „Minerva“ III (1911), nr. 1005, p. 1, intitulat: « Viața literară în Anglia: Alfred Augustin. Galsworthy. »

eseuri, era firesc ca Mărgărita Miller, cunosătoare a literaturii engleze, să i se adreseze cu propunerea de a realiza o colecție de traduceri din literatura engleză. Operele lui Galsworthy, spre deosebire de cele ale scriitorilor modernişti, ar fi fost mai accesibile cititorului din România, iar pe de altă parte, cine, dacă nu Galsworthy, ar fi putut să susțină, cu prestigiul său cultural, publicarea în Anglia a unor traduceri din literatura română?

În două scrisori (din 12 iulie și 28 iulie), scriitorul englez solicită nuvele și povestiri românești, bine traduse, ca pe baza lor să se poată pronunța în ce măsură au sau nu șansa de a fi publicate în reviste englezești. Din următoarele trei scrisori (din 14 octombrie, 31 octombrie și 2 decembrie 1923) rezultă că a primit o nuvelă a Mărgăritei Miller-Verghy, (intitulată — *Ca să pot muri...*), pe care o apreciază și o recomandă spre publicare agentului său Eric S. Pinker, de la Londra. Se pare că scriitorul englez a avut posibilitatea să citească în ediție franceză și romanul *Théano*, pentru care de asemenea are aprecieri pozitive (*scrisoarea* din 28 iulie).

În privința «colecției de scriitori anglo-saxoni» în românește, Galsworthy își exprimă de două ori îndoiala: o dată în *scrisoarea* din 12 iulie, când se întreabă dacă în România se aplică sau nu convenția de la Berna, privind drepturile de autor, și atrage atenția că nici el și nici vreun alt scriitor englez «nu și-ar asocia numele cu o asemenea colecție dacă nu s-ar obține pentru fiecare din cărțile alese permisiunea respectivului autor», și dacă urmează să ia legătura cu diverși autori englezi în această problemă, atunci înțelege să aibă și el de spus un cuvânt la respectiva colecție. A doua oară, în *scrisoarea* din 28 iulie, se referă la discuția sa cu Marcu Beza¹⁴, la Londra,

¹⁴ Marcu Beza (1882—1949), născut în Clisura (Grecia), lucra din 1920 la Legația Română din Londra. A deținut această funcție până prin 1936. Era bun cunosător al limbii engleze. Debutază editorial, la București, cu lucrarea *De la noi*, 1903. 1918, editează la Paris studiul: *Les Macedo-Roumains. English travellers on the Vlachs*. Peste doi ani, tipărește la Londra: *Papers on the Roumanian people and literature*. With a preface by M. Gaster, apoi, *Roumanian proverbs*. Selected and translated. . ., London 1921, Zidra, Gardona. *The Dead Pool*. (În) *Roumanian stories translated from the original Roumanian* by Lucy Byng, Londra—New-York, 1921 etc. A fost unul dintre pionierii traducerilor românești în limba engleză: *Recollections and othre*

și ridică problema calității traducerilor: «S-ar părea că dificultatea constă în lipsa unor traducători competenți, și mi-e teamă că nu-mi pot angaja numele pînă nu mă veți convinge (*prin Monsieur Béza*) că această dificultate a fost depășită», spune Galsworthy.

Și scrisoarea din 14 octombrie vădește aceeași exigență față de calitatea traducerii. Tonul este subtil și ironic, poate drept răspuns la insistențele Mărgăritei Miller: «Nu cred că M. Beza v-a pus la îndoială talentele de traducătoare, dar a considerat că într-un singur an nu puteți singură să vă ocupați în mod adecvat de mai multe cărți englezești. Poate că îl veți fi convins de contrariul». Așa cum reiese din *scrisoarea* din 28 iulie, scriitoarea se angajase ea însăși în traducerea romanului *Fraternitate* (*Fraternity*), dar și de data aceasta Galsworthy își manifestă grija față de calitatea traducerii. El îi propune să traducă *Floarea întunecată* care ar fi fost mult mai ușor de tradus.

În general, scrisorile lui Galsworthy păstrează o atitudine neutrală, în sfera strictă a profesionalității. Există nuanțe și note personale. De pildă, deși, cu excepția scrisorii din 14 octombrie, toate celelalte epistole sînt dictate altei persoane și numai semnate de prozator, în *scrisoarea* din 12 iulie Galsworthy se interesează de urmările unui accident suferit de Mărgărita Miller¹⁵, iar în *scrisoarea* din 2 decembrie îi dă lămuriri despre *The Forsyte Saga*¹⁶: «...care

tales de Ion Creangă, London, Toronto, 1930; *Sasha* — romanul *Viața la țară* de D. Zamfirescu, în 1926, etc. Om de cultură, prozator, mare colecționar de artă, Marcu Beza ne-a lăsat volumul — *Cartea cu amintiri* (1938) și poezii aromâne, incluse în *Antologia*. . . alcătuită de H. Căndroveanu, în 1975. În 1937, îl propunea lui Carol II un «Plan de traduceri în limba engleză a operelor românești», realizat de „Fundatia pentru literatură și artă” (Arhivele Centrale de Stat, Casa Regală, dosar 3/1937).

¹⁵ Despre «accident», Emilia Șt. Milicescu scrie că a avut loc în 1924, «după ce admirase expozatele Muzeului Gustave Moreau din Paris, plecînd spre locuința lui Patan și Henriette Sihleanu». Un «camion în plină viteză sfărîmă taxiul în care se afla Mărgărita Miller», iar puternica lovitură la cap «îi desprinde retina ambilor ochi» (op. cit. p. 11). Or, din *scrisoarea* lui Galsworthy rezultă că accidentul brutal a avut loc în primăvara lui 1923.

¹⁶ Volumul publicat în 1922 conține următoarele romane: *The Man of Property* (Bogătașul, 1906), *In Chancery* (Încătușă de lege, 1920) și *To Let* (De închiriat, 1921), la care se adaugă două interludii: *Indian Summer of a Forsyte* (1918) și *Awakening* (1920).

«Mi-ar face mare plăcere să citesc două-trei

I

Hotel Cristallo
Cortina
Venezia Tridentina
Italia
July 12, 1923

My dear Madam,

I received your interesting letter, forwarded to me out here. I am sorry that you have had to wait so long for an answer. Thank you, too, very much for your novel, Théano, which I shall read at once.

To answer your other questions: You may certainly print Fraternity «with the author's permission».

As to getting short Roumanian stories printed in our magazines that could only be decided by testing. If you would send me one or two well translated I would read them, and tell you whether I think they have a chance.

Your most important question (2) as to the Anglo-Saxon series: I am ignorant of whether Roumania is or is not under the Berne Copyright Convention. If she is not, I still think no English writer could lend his name to such a series unless the permission of the authors of the books chosen, was obtained in every case: nor could I personally lend my name without knowing more exactly what books would be chosen. In fact it would mean that I should have to have some say in the choice. I am not likely to be much in England for some time and should not be able to get into touch with English authors myself, on this matter. Perhaps you would write me again. My London address is:

Grove Lodge
The Grove
Hampstead
London, N.W. B.

I thank you very much for what you say about my work. I much hope that you have by this time quite recovered from your accident. I shall be in London on July 24th and will try and talk with M. Beza, over the matter.

With good wishes, believe me

Very truly yours

John GALSWORTHY

reunește într-un singur volum toate romanele despre familia Forsyte», numindu-l «opera mea cea mai însemnată publicată pînă acum în această formă».

La rîndul ei, *scrisoarea* din 14 octombrie este scrisă în întregime de Galsworthy însuși — un scris nervos, care leagă cuvintele între ele, așa că descifrarea se face anevoie. Este tocmai epistola în care se resimte tonul abia perceptibil al ironiei cu privire la ambițiile Mărgăritei Miller-Verghy.

Este indiscutabil că pierderea vederii a împiedicat-o pe această inimoasă și neînduplecată

militantă pentru valorile culturale naționale și universale, care a fost Mărgărita Miller-Verghy, să înfăptuiască proiectele sale interesante și posibile totodată. În condiții greu de imaginat, ea a realizat, în continuare, o bogată și originală activitate culturală și literară, inclusiv citeva traduceri din engleză (Wallace Edgar, *Asociația secretă* „Broscoiul“, roman, București, 1933, Parott Ursula, *Lisbeth*, roman, București, „Pro Pace“, 1946, Meredith George, *Rhoda Fleming*, roman, București, „Fantasio“, f.a., etc.).

Rodica MIHĂILĂ și P. ȚUGUI

nuvele românești»

I

Hotel Cristallo
Cortina
Venezia Tridentina
Italia
12 iulie, 1923

^a Scrisorile se află la Biblioteca Centrală de Stat, Cabinetul manuscrise, Fond „Saint Georges“, Arhiva „Marg. Miller-Verghy“, dosar 2, pachet CCXII/2. Scrisoarea din «12 iulie 1923» este scrisă cu cerneală neagră, pe foaie velină, format mare și lat. În dosar, nu se păstrează plicurile.

Mărgărita Miller-Verghy (Arhiva B.C.S. Fotografie comunicată de Maria POLOJINTEV).

Stimată doamnă^a,

Am primit interesanta dumneavoastră scrisoare, care mi-a fost expediată pe adresa de aici. Îmi pare rău că a trebuit să așteptați atita timp răspunsul. Totodată vă mulțumesc foarte mult pentru romanul dumneavoastră *Theano*, pe care mă voi apuca să-l citesc fără nici o întârziere.

Să vă răspund acum la celelalte întrebări: desigur că puteți publica romanul *Fraternitate* «cu permisiunea autorului».

În ceea ce privește publicarea unor nuvele românești în revistele noastre, lucrul acesta se poate hotări numai după o lectură prealabilă. Dacă îmi veți trimite una sau două nuvele bine traduse, le voi citi și vă voi spune dacă ar avea sau nu șanse.

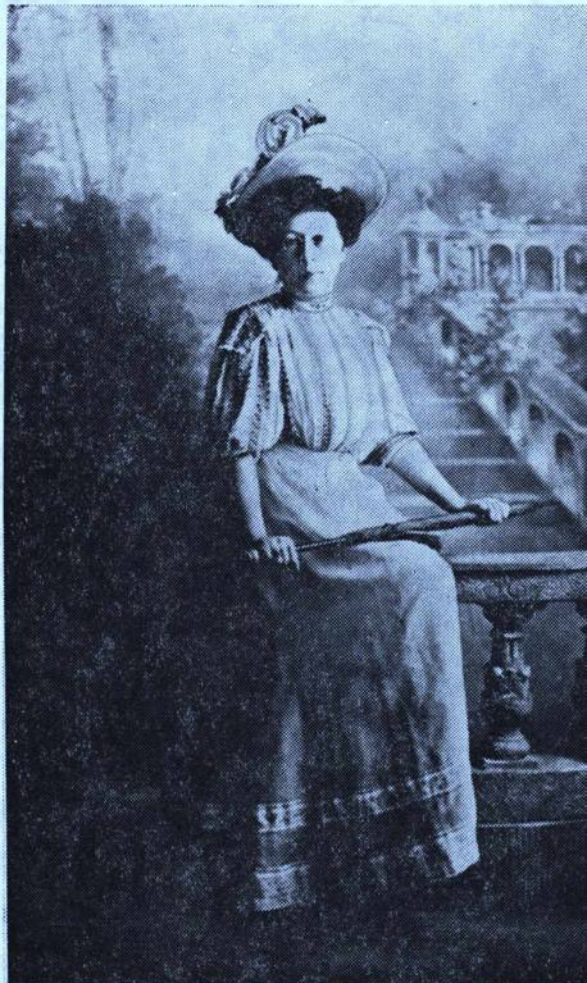
Referitor la întrebarea cea mai importantă (2) privind colecția de scriitori anglo-saxoni: n-am idee dacă în România se aplică sau nu convenția de la Berna privind drepturile de autor. Chiar dacă nu se aplică, cred totuși că nici un scriitor englez nu și-ar putea asocia numele cu o asemenea colecție dacă nu s-ar obține pentru fiecare din cărțile alese permisiunea respectivului autor; nici eu personal nu mi-aș angaja numele fără să știu mai precis care ar fi cărțile alese. De fapt, ar însemna că aș avea și eu un cuvânt de spus la această selecție. Probabil că pentru un timp nu voi prea sta în Anglia și nu cred că voi putea lua personal legătura cu autori englezi în această problemă. Poate veți avea amabilitatea să-mi mai scrieți. Adresa mea de la Londra este:

Grove Lodge
The Grove
Hampstead
London, N. W. B

Vă mulțumesc foarte mult pentru aprecierile la adresa operei mele. Sper din tot sufletul că pînă la această dată v-ați revenit de pe urma accidentului. Voi fi la Londra pe data de 24 iulie și voi încerca să discut problema cu M. Beza.

Cu cele mai bune urări, al dumneavoastră sincer,

John GALSWORTHY

II

WINGSTONE
MANATON
Mr. MORETON HAMPSTEAD
DEVON
July 28, 1923

Dear Madame,

Since receiving your second letter I have had an opportunity of discussing the matter of a Roumanian edition of English books (translated), with Monsieur Béza. The difficulty would appear to lie in the lack of adequate translators; and I am afraid that I cannot lend my name to the scheme until you can satisfy me (through Monsieur Béza) that this difficulty has been overcome. Since I am not capable (naturally) of judging for myself on such a point I shall rely entirely on Monsieur Béza's opinion. At present his opinion is adverse on that particular point.

In regard to Fraternity, what I have already said stands, but I must beg you to use the utmost care to make the translation (of a book very difficult to translate) as good as possible. The Dark Flower would have been an easier book to translate.

I shall be happy to read two or three Roumanian stories, if you care to send them, and to give you my opinion as to their chance with English magazines; but you must remember that I do not control any magazine.

I have found Theano very interesting

Believe me

Very truly yours

John GALSWORTHY

III

Grove Lodge,
The Grove, Hampstead
London, N.W.3.
October 14, 1923

My dear Madam

I have received your letter & your story. I don't think M. Béza questioned your own powers of translation, but he did not think that you could adequately deal with a number of English books a year. Perhaps you will have convinced him to the contrary. I liked your story, but I am afraid I am not able to place it. I could give it to an agent to try, if you wish me to do so. I will wait to hear from you. It is rather too long for most of our magazines.

Believe me

Yours very truly

John GALSWORTHY

IV

Grove Lodge,
The Grove, HAMPSTEAD
LONDON, N.W.B.
October 31, 1923

Dear M-me. Miller-Verghy,

Since I have not received an answer to my letter about your story, I am compelled to return it, for I am just going abroad for the whole of the winter.

With regret, I am

Your very truly

John GALSWORTHY

II

Wingstone
Manaton
Mr. Moreton Hampstead
Devon
28 iulie 1923

^b Scrisoarea din
« 28 iulie 1923 »
este scrisă cu cer-
neală neagră, pe
foaie velină, format
mijlociu și lat.

Stimată Doamnă^b,

De cînd am primit cea de-a doua dumneavoastră scrisoare am avut prilejul să discut cu M. Beza problema unei ediții românești de cărți englezești (în traducere). S-ar părea că dificultatea constă în lipsa unor traducători competenți: și mi-e teamă că nu-mi pot angaja numele pînă nu mă veți convinge (*prin Monsieur Béza*) că această dificultate a fost depășită. De vreme ce nu sînt în măsură (firește) să-mi fac singur o părere în această privință, mă voi bizui în întregime pe părerea lui Monsieur Beza. În momentul de față părerea domniei-sale asupra acestei probleme nu este favorabilă.

În ceea ce privește romanul *Fraternitate*, ceea ce am spus pînă acum rămîne valabil (dar trebuie să vă rog să depunți toată grija pentru a face cît se poate de bine traducerea acestei cărți foarte greu de tradus). *Floarea întunecată* ar fi fost mai ușor de tradus.

Mi-ar face mare plăcere să citesc două sau trei nuvele românești, dacă mi le puteți trimite, pentru a vă spune părerea mea în privința șanselor de-a fi publicate în reviste englezești; dar vă rog să nu uitați că *eu nu dețin controlul asupra nici unei reviste*.

Theano mi s-a părut un roman foarte interesant.

Al dumneavoastră sincer,

John GALSWORTHY

III

Grove Lodge
The Grove, Hampstead
London, N.W. B
31 octombrie 1923

^c Scrisoarea din
« 14 octombrie 1923 »
este scrisă cu cer-
neală neagră, pe
foaie velină, 1/4 de
coală.

Stimată Doamnă^c,

Am primit scrisoarea & nuvela dumneavoastră. Nu cred că M. Beza v-a pus la îndoială talentele de traducătoare, dar a considerat că într-un singur an nu puteți singură să vă ocupați în mod adecvat de mai multe cărți englezești. Poate că îl veți fi convins de contrariu. Mi-a plăcut nuvela dumneavoastră, dar mă tem că nu voi putea să o plasez. Dacă sinteți de acord, aș putea-o da unui agent, să încerce el s-o plaseze. Aștept răspunsul. Pentru majoritatea revistelor noastre nuvela este puțin prea lungă.

Al dumneavoastră sincer,

John GALSWORTHY

IV

Grove Lodge,
The Grove, Hampstead
LONDON, N.W. B
31 octombrie 1932

^d Scrisoarea din
« 31 octombrie
1923 » este scrisă cu
cerneală neagră,
pe foaie velină, 1/4
de coală.

Stimată Mme Miller-Verghy^d,

Neprimind nici un răspuns la scrisoarea mea privind nuvela dumneavoastră, sînt silit să v-o înapoiez, căci plec în străinătate pe toată perioada iernii.

Cu regret, al dumneavoastră sincer,

John GALSWORTHY

V

REID'S PALACE HOTEL
AND ANNEXES
PATRONIZED BY T.R.H.
PRINCE AND PRINCESS
ARTHUR OF CONNAUGHT
FUNCHAL
(MADEIRA)

c/o Thomas Cook and Son
52 Rua Aurea
Lisbon
December 2, 1923

*Dear Mme. Miller-Verghy,
You will, I hope, have received your story back long before now. I have only just received your letter of Oct. 28. My agent is Erick S. Pinker,*

*Talbot House
Arundel Street
Strand
London W.C.2*

and you could send this letter with your story as a credential.

I hope very much he will be able to place it for you.

I shall be very interested to hear whether you succeed in your translation scheme.

The Forsyte Saga contains all the books about the Forsyte family published in one volume. It forms of course my most considerable work, thus collected.

With kind regards,

Sincerely yours

John GALSWORTHY

V

REID'S PALACE HOTEL
AND ANNEXES
PATRONIZED BY T.R.H.
PRINCE AND PRINCESS
ARTHUR OF CONNAUGHT
FUNCHAL
(MADEIRA)

c/o Thomas Cook and Son
52 Rua Aurea
Lisabona

2 decembrie

Stimată Mme Miller-Verghy^e,
Sper că ați primit deja de mult nuvela dumneavoastră pe care v-am restituit-o.
Tocmai am primit scrisoarea dumneavoastră din 28 octombrie. Agentul meu se numește

Eric S. Pinker,
Talbot House
Arundel Street
Strand
London W.C.2

^e Scrisoarea din «2 decembrie 1923» este caligrafiată pe foaie velină, 1/4 de coală, cu cerneală neagră.

și odată cu nuvela îi puteți trimite și această scrisoare drept recomandare.

Sper că va reuși să vă plaseze nuvela.

M-ar interesa foarte mult să afle dacă v-a reușit proiectul cu traducerile.

Forsyte Saga reunește într-un singur volum toate romanele despre familia Forsyte. Reprezintă, fără îndoială, opera mea cea mai însemnată publicată până acum în această formă.

Cu cele mai bune urări,

Al dumneavoastră sincer

John GALSWORTHY
(Traduceri de Rodica MIHĂILĂ)

CARTEA DE ISTORIE LITERARĂ

Raporturile între istorie și literatură, între istoriografie și istorie literară, constituie preocuparea noastră în acest număr. O convorbire a lui Alexandru Zub cu Paul Cornea ridică unele probleme ale interdependenței și limitelor de implicare reciprocă. Cronicile au în vedere două cărți valoroase, care, prin temă și execuție, depășesc orizontul strictei specializări: *Nicolae Bălcescu* de Dan Berindei și *Supplex Libellus Valachorum*, monografia lui David Prodan, unul dintre cei mai mari istorici români în viață.

P.C.

ÎN DEZBATERE:

O convorbire

AL. ZUB — PAUL CORNEA

ÎNTRE LITERATURĂ ȘI ISTORIE

Paul CORNEA : — Raporturile între istorie și literatură sînt deosebit de complexe și nu se pune chestiunea de a le aborda global în discuția noastră. Ceea ce putem face aci e doar să schițăm cîteva probleme. Pentru că d-ta, Alexandru Zub, ești un excelent cunoscător al istoriografiei românești, autor al unor lucrări fundamentale despre Kogălniceanu, Xenopol, Pârvan, cred că ar fi indicat să alegem perspectiva istoriei, privind adică dinspre istorie spre literatură. Spre pildă: nu ne va interesa problema, atît de dezbătută dealtminteri, a temelor istorice în literatură, deoarece modul în care aceasta le utilizează, convertindu-le în ficțiune și expresie, ține de specificitatea convențiilor literare. În schimb, în contextul convorbirii noastre, ar fi util să explorăm aspectul invers: măsura în care literatura furnizează « modele » istoriografiei (de stil, de abordare a naturii umane etc.) sau conlucrează substanțial cu ea. În prima jumătate a secolului trecut, istoricii erau considerați a aparține literaturii — concept pe atunci cu o sferă largă. Dealtfel, în modul de a articula epicul și a cizela expresia, un Michelet sau un Bălcescu sînt socotiți și acum niște prozatori de prim rang. Chiar și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd domeniile au început să se separe iar istoriografia să se autonomizeze, chiar și la începutul secolului nostru, cînd procesul specializării s-a intensificat, un Iorga sau un Pârvan au continuat tradiția scrisului frumos (ori expresiv, ca să nu stîrnesc nici o ambiguitate). Care e situația actuală? Între istoriografie și literatură punțile s-au rupt cu desvăvirșire?

« PENTRU A FI ISTORIC TREBUIE O NATURĂ DE ARTIST »

Alexandru ZUB — Am motive să mă bucur că ai ales această perspectivă, nu numai fiindcă ea a fost mai puțin discutată la noi, dar și pentru că stadiul pe care îl traversează acum istoriografia îi conferă o actualitate mai pregnantă. Ai observat deja, cu deplin temei, că deși impactul pozitivist a dus la o separare progresivă a istoriei de literatură, scientizînd-o pe cea dintîi și recunoscînd doar pentru a doua statutul de artă, divorțul n-a fost decît provizoriu și de scurtă durată. Marii istorici au continuat, fie și tacit, să facă artă. *Cetatea antică* a lui Fustel de Coulanges, unul dintre șefii de prestigiu ai directivei pozitiviste (formula s-a încetățenit, însă nu fără obiecții serioase din partea lui Ch. O. Carbonell) aparține și literaturii prin construcție, prin cizelarea textului, prin valoarea expresivă a narațiunii, deși autorul declarase istoria ca cea mai dificilă dintre științe și înțelegea să se comporte ca un om de știință. Vorbim de istorici. Dar oare Camille Flammarion, cunoscutul astronom din acea epocă, nu e și el un scriitor veritabil? « Calofilia » unui text nu e neapărat intențională. . .

P.C. — Depinde cum înțelegem conceptul. Dacă-i atribuim sensul pe care i l-a dat Camil Petrescu, cel de exces de zel stilistic, de « lustruire » insistentă a expresiei, atunci termenul sugerează o opțiune, un act poate nu premeditat, în orice caz meditat,

vizind un anumit efect asupra cititorului. Cred însă că d-ta nu vezi în « calofilie » efortarea caligrafică, ci realizarea ingenuă, spontană, a frumosului...

A.Z. — În adevăr, mă gândesc la Xenopol, care spunea că pină și matematicienii se cred îndrituiți a vorbi de teoreme frumoase și că o anume frumusețe se degajă din orice « discurs » bine făcut. Este frumusețea organizării și a construcției de care vorbea N. Iorga încă la început de carieră. Nu e poate fără folos să amintesc aci chiar cuvintele celui care avea să devină marele pontif al istoriografiei noastre: « Cine scrie istorie și simte că e chemat să o scrie, va trebui să aibă, mai presus de toate, această convingere. Că zugrăvește o viață și nu descrie o serie de acțiuni mecanice ». Nu poate surprinde, așadar, concluzia aceluiași că « pentru a fi istoric trebuie o natură de artist; eruditul e gata când un intelectual posedă simț istoric și iubire de trecut ». Era în 1897 și vorbea în fața studenților săi de la Universitate, pe când în altă zonă culturală, un Menéndez y Pelayo recomanda istoricilor să nu ignore exigența lui Platon ca narațiunea lor să fie *psihagogică*, să aibă adică putere de a emoționa, ceea ce reclamă desigur însușiri de artă. Situația nu s-a schimbat prea mult de atunci. Pârvan, elevul eminent al lui Iorga, a teoretizat și el, în primii ani ai secolului, « multilateralitatea » de suflet a istoricului. Ocupindu-se de *Estetism și istorie*, tînărul învățat recunoștea și pentru istorie legitimitatea căutării frumosului, amintind consensual acea « religie a frumuseții » preconizată de Ruskin. A și scris mai apoi într-un fel ce livrează literaturii câteva texte memorabile (mă gândesc la cartea despre Marc Aureliu, la unele pagini din *Getica* și bineînțeles la eseuri).

DE LA N. IORGA LA D. PRODAN

P.C. — Ceea ce spui despre Fustel de Coulanges și Flammarion, despre Iorga și Pârvan ar putea șoca pe fideliul conceptului « clasic » de literatură, pe care, azi ca și ieri, îl reduc la « belettrism », la genurile « canonizate » (epopeea, tragedia, comedia etc., ulterior și romanul). Dar acest mod « malthusian » de a vedea apare, pe zi ce trece, ca tot mai inadecvat. Iată o dovadă elementară: considerăm legitim ca un critic al literaturii actuale să dea atenție exclusiv formelor elevate ale ficțiunii și poeziei și, în același timp, nu ni se pare curios că medievalistul, colegul său, se ocupă de cronici, de texte religioase, de genuri minore și vulgare (cîntece de lume, « versuri » etc.) Însă contradicția sare în ochi! În primul caz, literatura e înțeleasă în sens restrîns, în al doilea caz, în sens larg, cu alte cuvinte, același obiect de studiu e definit în două chipuri diferite, așadar nu în funcție de un criteriu intrinsec, ci de unul pragmatic, în funcție de ceea ce oamenii din diverse epoci gândesc despre el. De ce atunci ar fi excluse din sfera « actuală » a literaturii povestirea documentară, anumite specii ale istoriografiei, corespondența, romanul polițist, literatura SF etc., care pasionează cel mai larg public (fără a pune deocamdată problema unor genuri intermediare, de felul benzii desenate, a scenariului T.V. etc.)? Dealtfel, nici limbajul conotativ, nici funcția poetică (așa cum a descris-o Jakobson) nu au un caracter « specific » literar, de vreme ce se aplică și altor practici scripturale. La fel, ca să iau un alt exemplu, categoria narativității structurează deopotrivă, deși nu în mod similar, atât romanul, cât și istoriografia. Dar să revenim — cum se spune — la oile noastre. Crezi că după Iorga și Pârvan s-a produs o schimbare în modul de a concepe « scrierea » istoriei?

A.Z. — Da! Un anume puseu hipercriticist în perioada interbelică a alimentat o polemică destul de dură între Iorga și « școala nouă » de istorie. Programul acestei « școli noi » se revendica de la începuturile direcției critice, așadar de la acea vîrstă a istoriografiei pe care o ilustrează I. Bogdan, D. Onciul și Iorga însuși, tînărul, acea « triadă critică » de care s-a vorbit. Lăsînd la o parte substratul personal, subiectiv, al polemicii declanșate de C. C. Giurescu, reproșurile făcute lui Iorga vizau și « cohețarea cu arta ». Termenul n-a fost utilizat, dar el se poate deduce atât din desfășurarea polemicii, cât și din stilul sec, lipsit de nuanțe, anticalofil, practicat de protagonistul « școlii noi », în ostentativă opoziție cu Iorga.

P.C. — Imediat după război, când cu temeritatea tinereții, mă apucasem concommitent de Litere și de Istorie, am sudiat cităva vreme și cursurile lui Giurescu. Erau în adevăr uscate, lipsite de farmec, dar trebuie să mărturisesc că studentul dornic să-și prepare un examen prefera *Istoria* lui Giurescu, apărută la „Fundatii” (ultimul volum mergînd pînă la sfîrșitul epocii fanariote, a ieșit, dacă nu mă înșel, prin 1946). O prefera fascinantei *Histoire des Roumains*, a lui Iorga, fiindcă era mai bine organizată, mai lesne de consultat, mai didactică în expunere. Talentul de a povesti expresiv nu implică, dealtfel, neapărat, stilul « flamboyant », impetuos și larg desfășurat, cu accente profetice și formulări aforistice memorabile, al lui N. Iorga. Există și alte modalități pregnante și dramatice de a evoca trecutul. Oricum, Iorga rămîne un fenomen nepe-reche, un caz de excepție, ținînd de prodigiu. Dintre istoricii contemporani, ai putea cita exemple de buni « naratori »?

A.Z. — L-aș aminti, în pofida sobrietății expresiei, pe Andrei Oțetea, istoric remarcabil, dar și scriitor cînd portretizează Renașterea și Reforma sau pe Tudor Vladimirescu, Oțetea știe să tragă profit din « dialectica » ideilor și să construiască verosimil, obținînd cu mijloace simple efecte pentru care alții ar pune la lucru preponderent resursele artei. Mai aproape de noi, David Prodan a stîrnit reacții entuziaste cu *Răscoala lui Horca*, unde apelul obstinat la mărturie de epocă pro și contra (memorii, rapoarte, cronici, comentarii de presă, corespondență, amintiri de tot felul, folclor, reprezentări plastice etc.) dă impresia de viață autentică, înlesnind reconstituirea dramei. Un fel de « reportaj istoric » (expresia apare chiar în prefața monografiei) se substituie viziunii omnisciente a istoricului, invitînd pe cititor să asiste, pas cu pas, la desfășurarea evenimentelor. Impresia e formidabilă. Un cineast de talent ar ști să scoată din această iscusită aglomerare de fapte, reproduse în « tumultul și nuditatea lor umană », efectele pe care le dorește arta lui, sugerînd întregul dramatism individual și colectiv al răscoalei. E o veritabilă « istorie de fapte », cum o numește chiar D. Prodan, înțelegînd prin ea o istorie unde aparent autorul dispare pentru a lăsa să vorbească doar faptele în multiplicitatea lor contradictorie.

P.C. — Și eu nutresc o veche admirație pentru David Prodan. În *Răscoala lui Horca* mi se pare în adevăr remarcabilă renunțarea la perspectiva demiurgică a autorului omniscient. Această perspectivă e caracteristică atît romanului balzacian, cît și mării majorități a istoricilor, deopotrivă convinși că stăpînesc destinele și motivațiile eroilor lor. Prodan coboară parcă la nivelul fiecărui martor, îi împrumută vocea și-i transmite depoziția, cu propriile cuvinte, strict în litera și în spiritul documentelor. Desele enclave în stil indirect liber incarcă povestirea cu un soi de halucinantă autenticitate. Despre această monografie fundamentală ar fi încă multe de spus și nu numai de istoricii propriu-zisi, ci și de istoricii literari. N-avem însă timpul. Trec, de aceea, la o chestiune de cu totul alt ordin. În știința literară s-a produs prin anii '60 o urgență de amploare a tendințelor imanentiste. Istoriografia literară, care nu-și remode-lase conceptele, nici metodele, rămînînd la lansonism, a intrat în criză. De fapt, în pofida crizei, la noi au continuat să apară ediții de clasici, monografii, au fost elaborate instrumente de lucru valoroase, ca *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*. Totuși, o anumită depreciere a semnificației cercetărilor istorico-literare s-a manifestat puternic și, în parte, continuă să se manifeste. Unii cred că studiul literaturii poate face economie de încercuirea istorică a fenomenelor, alții consideră traviul de erudiție și arhivistică literară drept o activitate derizorie. Cum vezi d-ta problema?

CERCETAREA ISTORICĂ A LITERATURII ȘI DISCIPLINELE « AUXILIARE »

A.Z. — Perspectiva istorică mi se pare întotdeauna necesară, indiferent de dome-niu. Nici o știință nu se poate lipsi de ea. Reflecția asupra propriei devenirii intră în datoriile fiecăruia. Cu atît mai mult se cuvine ca fenomenele literare să fie circum-

scrise istoric, în ce privește geneza, contextul socio-cultural, scrierile minore etc. Toate își au legitimitatea lor și numai privite global, sincretic, ele pot da un contur mai precis realității studiate. Ceea ce nu înseamnă că la efectuarea anchetelor trebuie să prezideze un spirit documentaristic, meschin, unilateral. Ținta supremă rămâne sinteza, globalitatea, iar aceasta pretinde apelul și la alte discipline.

P.C. — Apelul la « alte discipline » le presupune și pe cele arhivistice? Sau, ca să formulez mai drastic: dumneata, Alexandru Zub, ești autorul unor lucrări bibliografice de mare valoare, fără ca aceasta să-ți fi limitat accesul în sfera eseului și a sintezei; există însă confrăți care tratează lucrările de tip documentarist, bibliografic, cu un dispreț neascuns, drept treburi ancilare etc. Dar, oare, poate trăi cercetătorul literar bazându-se numai pe documentația strinsă de alții? Crezi că se poate dedica sintezelor ignorând practica disciplinelor auxiliare?

A.Z. — În alte literaturi, mai bine situate în istorie și mai organic constituite, poate că da. Acolo separarea domeniilor e posibilă și pe alocuri chiar uzuală. La noi însă recuperarea documentologică, sub formă de culegeri de documente, restituiri de texte, bibliografii, indici etc., e departe de a satisface exigențele cercetării. Istoricul literar nu se poate întemeia doar pe ceea ce au strins alții mai înainte, ci trebuie să descindă el însuși în arhive și alte depozite spre a-și constitui sau ameliora instrumentul de lucru. Ca să scrie despre Macedonski, Adrian Marino a procedat mai întâi la o minuțioasă explorare arhivistică. Bibliografiei și analizei operei i-au urmat o somptuoasă ediție, care rotunjește, fără a-l epuiza, un capitol de istorie literară. Desigur însă că munca istoricului ar fi fost mult mai înlesnită de existența unei bibliografii complete și a unei ediții critice. Ar fi nedrept să limităm realitatea istorico-literară la o formulă. Sinteze demne de toată stima s-au putut înfirișa și numai pe seama textelor puse în circulație. Atâtea exemple onorabile stau la îndemână. În orice caz, merită reamintit că G. Călinescu n-a disprețuit munca de arhivă, nici restituția de tip monografic, nici eseul, nici sinteza cea mai comprehensivă. Ajunge să-i parcurgem bibliografia pentru a ne da seama până la ce punct un om de geniu poate împăca exigențele unor formule cărora spiritele frivole nu le observă compatibilitatea mutuală.

P.C. — E foarte adevărat că, nedisponind de unele dintre instrumentele de lucru fundamentale, cercetătorul e obligat la noi să cheltuiască o mare energie în operațiile preliminare, de stringere a materialului. Pentru a întocmi statistica pe care se bazează studiul meu despre sociologia romanului românesc, publicat în *Regula jocului*, am muncit vreo două luni; dacă ar fi existat continuarea *Bibliografiei analitice a periodiceilor* (după 1858) și *Bibliografia cărții* dintre 1830—1918 (din care, între timp, a apărut primul volum, din patru proiectate), mi-ar fi fost probabil suficiente două zile. A lucra artizanal în era informaticii e desigur un anacronism și e de sperat că documentarea va fi așezată pe baze moderne într-un viitor cit mai apropiat. Dar chiar și după ce planul bibliografic al lui Bianu, din 1894, va fi pe de-a-ntregul dus la bun sfârșit (ceea ce, după ritmul actual de lucru, pare că se va întâmpla, cîndva, prin anul 2000 sau după!), autorul de sinteze istorico-literare nu va fi scutit de efortul traversării personale a colecțiilor de ziare, depozitelor de manuscrise, arhivelor documentare etc., căci despre literatură nu se poate vorbi pe baza titlurilor de opere ori a conspectelor făcute de alții; pe de altă parte, izvoarele nefiind niciodată epuizabile, perfecționarea informației nu va anula investigația, ci o va deplasa doar la alt nivel. Cred că un bun istoric literar trebuie să stăpînească disciplinele auxiliare și, pe cit posibil, să le practice, iar exemplul lui Călinescu e din acest punct de vedere emulativ. Dar iată o altă problemă pe care aș vrea s-o pun în discuție: biografia. « Genul » se află prin excelență la confluența istoriei și a literaturii, iar « metoda » — căci există o metodă biografică în istoria literară, constînd în explicarea operei prin referire la viața autorului — are o veche tradiție. Prin anii '60, odată cu explozia structuralismului și postularea a ceea ce s-a numit « close reading », o serie de cercetători au început să pună sub semnul întrebării metoda biografică, sub cuvînt că nu e posibilă

stabilirea unei relații determinative directe (uneori nici indirecte) între cutare eveniment al existenței și cutare mod de a fi al operei. Refuzul metodei a contribuit și la discreditarea «genului», deși e limpede că rostul unei biografii nu e neapărat de a servi exegezei; semnificația ei poate fi — și cel mai adesea este — de sine stătătoare; biografia restituie profilul moral și reconstituie destinul oamenilor de seamă, care au marcat într-un domeniu sau altul viața contemporanilor lor; ea satisface nevoia individului de a ști mai mult despre semenii săi de excepție, care oferă spectacolul pasionant al atingerii limitelor de sus ale condiției umane. Ce crezi, ca istoric, despre biografie?

STATUTUL BIOGRAFIEI CA «GEN»

A.Z. — Viață și operă? Chiar dacă între una și alta nu e o relație strict necesară, necesitatea studierii amândurora și în strinsă conexiune, mi se pare neîndoielnică. Împotriva celor care au socotit inutil și pernicios apelul la biografie, am impresia că istoria literară a tras deja însemnate profituri din studiul ei. Adversarii biografismului nu încurajează oare un fel de mitologie a creației literare și a oricărei alte creații? Biografia, ca specie, dar și ca metodă, rămâne indispensabilă.

P.C. — Se pare, dealtfel, că de la o vreme încoace asistăm la o veritabilă resurgență a genului. Era post-structuralistă nu se caracterizează doar prin «deconstructivismul» lui Derrida și al discipolilor lui, ci și prin ceea ce Eugen Simion a numit sugestiv «întoarcerea autorului». În decembrie trecut, fiind pentru scurt timp la Roma, am petrecut câteva ceasuri într-o mare librărie, în compania colegului Eugen Todoran. Am fost amindoi uimiți de numărul enorm de biografii etalate pe mese și pe rafturi: «eroii» erau scriitori, din toate timpurile și de pe toate meridianele, dar, alături de ei, prinți și generali, oameni politici și bărbați de stat, artiști și vedete ale ecranului etc. Un asemenea «boom» de producție se explică prin cerere, iar cererea indică un flux de opinie, un anumit «orizont de așteptare». . . Fără îndoială, o bună parte a biografiilor disponibile nu e recomandabilă nici sub raport istoriografic, nici sub raport literar. Ele românează documentul, adesea cu prost gust, flatând curiozități triviale ori exploataind indecent tendințele proiective ale cititorului de rind. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că o bună biografie se reduce la o enumerare seacă de date...

A.Z. — Fără imaginație, ca în orice operă constructivă, nu există istoriografie. Dar e de la sine înțeles că imaginația se exercită în anumite margini, fiind pusă la lucru atît în ce privește construcția ca atare, cit și în detalii. Un edificiu e aproape gata, ceva lipsește ca imaginea lui să capete unitate deplină. Ce-i de făcut? În absența documentelor, istoricul-constructor poate imagina articulația respectivă, întemeiat desigur pe cunoașterea epocii și a împrejurărilor speciale supuse anchetei. El face în felul acesta ca imaginea globală să devină verosimilă. Am dat un exemplu la îndemînă. În fond, orice etapă a muncii istoricului cere, pe lingă însușiri, și imaginație. Fără aceasta lucrurile nici nu devin inteligibile. Nu-mi pot închipui o bună biografie fără concursul imaginației, oricît de acribic s-ar sprjini ea pe document. Cînd știrile au fost strinse laolaltă, cit mai complet posibil, ele sînt «topite» într-o structură, participă solidar la edificiu. Documentul și ficțiunea se solidarizează cu proiectul conceput de biograf, ceea ce nu trebuie să însemne totuși a literaturiza. Adesea materia vieții e destul de incitantă pentru a face inutilă, dealtfel, literaturizarea de care vorbeai.

P.C. — Uneori investiția ficțională într-o biografie pare minimă, cum se vede, de pildă, în cazul cărții lui George Painter despre Proust ori a lui H. Lotman despre Albert Camus, două modele recente ale genului, de stil anglo-american. În aceste cazuri, strategia narativă evită literaturizarea (lasă faptele să vorbească ele însele, nu croiește «frazе» etc.); ea e slujită probabil și de bogăția informației despre cei doi scriitori (care acoperă toate momentele existenței) ca și de caracterul dramatic și expresiv al materialului (conține multă corespondență, fragmente de jurnal, mărturii ale unor intimi etc.) Ocupîndu-se de Eminescu, G. Călinescu a trebuit să inventeze mai mult spre a umple golurile documentării (o invenție, inutil s-o spun, în marginea

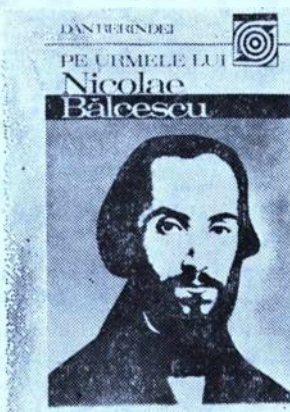
strictă a posibilului). Pe de altă parte, spre deosebire de Painter și de Lotman, Călinescu era un mare scriitor; biografia lui nu e numai exhaustivă și verosimilă, ci și superior scrisă; tocmai conjuncția rară dintre scrupulul istoricului și rafinamentul artistului a făcut din *Viața lui Eminescu* o capodoperă. Oricum, principala lege a biografiei rămâne adevărul, în alte cuvinte, deplina autenticitate a informației și plauzibilitatea interpretării. Romanțările mi se par criticabile: ele falsifică sau printr-o viziune hagiografică sau printr-o umanizare de prost gust, încearcă anume să-l transforme pe omul de seamă într-o icoană sau să-l privească prin gaura cheii — ceea ce e tot atît de deplorabil. « Genul » biografiei e încă insuficient ilustrat la noi, deși există desigur o serie de exemple pozitive, dintre care îmi vin în minte *I. L. Caragiale* de Ș. Cioculescu, *Macedonski* de Adrian Marino, *Hyperion* de George Munteanu, *Gherca* de Z. Ornea, și, fără îndoială, cea de-a doua ediție (din 1983) a cărții d-tale despre *Pârvan*. În ultima vreme istoricii, parcă mai mult decît oamenii de litere, dau impresia că intuiesc sensibilitatea publicului față de biografie și încearcă s-o satisfacă...

A.Z. — N-am să mă refer aici la biografiile romanțate, de felul celor scrise cîndva de C. Gane (care, totuși, ne-a dat și o bună biografie a lui P. P. Carp) sau oarecum romanțate, ca acelea scrise de D. Alinaș, ci la unele încercări recente, care presupun un considerabil efort documentar. S-au publicat numeroase « vieți » de domni, de scriitori, de militanți pe tărîm social și național. Unele, cedînd unei proaste înțelegeri a nevoilor de propagandă, au coborît la simpe ditirambe, schematizînd personajele și făcîndu-le neverosimile prin exces de trăsături « pozitive ». Nu s-ar putea pretinde că dispunem de o bună biografie a lui Ștefan cel Mare, nici de una a Viteazului cu triplă coroană efemeră de la finele secolului al XVI-lea. Pentru cel dintîi, « viața » scrisă de Sadoveanu și « istoria » dată de Iorga sînt formule încă nedepășite. Asemenea exemple ilustre inhibă și îndreaptă atenția creatorilor, fie aceștia scriitori sau istorici, spre subiecte mai accesibile ori demne de interes prin simpla lor noutate. În ce privește inițiativele istoricilor, aș menționa cîteva reușite din seria *Pc urmele lui...*, între care cea dedicată *Stolnicului Constantin Cantacuzino* de Radu Ștefan Ciobanu (1982), *Magherilor* de Paul Cernovodeanu și Maria Ștefan (1983), lui *Nicolae Bălcescu* de Dan Berindei (1984); *Goleștilor* le-a fost dedicat un volum de către Anastasie Iordache (1979). Să mai amintim, în treacăt, cartea lui Nicolae Stoicescu despre *Vlad Țepeș* (1976) și mai recenta monografie *Petru Șchiopul* subscrisă de Gheorghe David. Asemenea « biografii » vădesc în genere un anume progres în ce privește construcția, o detașare de formula clasică, oarecum artizanală.

FILOLOGIA ȘI ISTORIA ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL SUPERIOR

P.C. — O ultimă problemă. Printre istoricii literari de azi sînt puțini cei care au o formație istorică sau sociologică. Invers, printre istorici sînt și mai puțini cei ce au și o pregătire filologică. Desigur, specializarea e o necesitate (și o fatalitate) a epocii noastre. Dar tocmai de aceea se cuvine să nu neglijăm posibilitatea întîlnirilor interdisciplinare. Pentru a pregăti cadrele de cercetători de mîine, deci pentru o categorie restrînsă, dar importantă de specialiști, n-ar fi oare cazul să imaginăm în învățămîntul superior un sistem mai larg de opțiuni decît cel actualmente permis, care să depășească frontiera dintre Facultatea de Filologie și Facultatea de Istorie, geografic despărțite (la București) prin cîteva coridoare dar organizatoric separate printr-un adevărat abis?

A.Z. — Nevoia întîlnirilor între discipline e de la sine înțeleasă. Filologia și istoria au fuzionat multă vreme, administrativ vorbind. Dar nu cadrul administrativ al problemei interesează în primul rînd, ci posibilitatea de a pune în fața studenților mai multe opțiuni, pentru a înlesni legături multiple cu alte discipline. Nu am tangențe cu sfera didactică, așa că mă opresc la o observație de principiu: mai multă flexibilitate în asocierea domeniilor, dincolo de barierele administrative, ar favoriza instalarea efectivă a spiritului interdisciplinar în învățămînt și în cercetare. Deocamdată, cum se întîmplă adesea, a fost preluat doar termenul și urmează ca noi eforturi să-i asigure un conținut.

Dan BERINDEI

Pe urmele lui Nicolae Bălcescu

(Editura „Sport Turism“, București, 1984)

În 1835, Jules Michelet se adresa studenților români aflați la Paris, la studii, cu aceste cuvinte patetice: «Feriți-vă sinteți voi, tinerii români... În țara voastră totul e de făcut, fiecare din voi se poate distinge și chiar ilustra prin fapte patriotice și mărețe...». Printre cei de față nu se afla Nicolae Bălcescu (el a ajuns în capitala Franței abia în 1846), dar făcea și el parte din acea strălucită generație care era menită să înfăptuiască România modernă prin gesturi revoluționare, prin reforme îndrăznețe și oportune, prin lupte ideologice. El era destinat ca, printre multe «fapte patriotice și mărețe» (politice și culturale), pe care le-a dăruit țării sale, să o împlinească și pe aceea morală, să ofere contemporanilor și urmașilor modelul unei vieți exemplare.

Ființa unui popor are nevoie nu numai de doctrine, ci și de modele etice pentru a-și forma o conștiință de sine. Însuși Nicolae Bălcescu voia să înalțe figura lui Mihai Viteazul la nivelul unei imagini mitice, pentru a stimula sentimentele de încredere și speranțele românilor. Mișcarea de la 1840, apoi cea de la 1848 și exilul dramatic l-au impus pe acest «tînăr de o complexiune delicată» (Ion Ghica) popoului din care s-a născut ca pe o sensibilitate creatoare a propriei lui istorii. Același congener și prieten, Ion Ghica, scrie în *Convorbiri economice*: «O națiune nu se constituie și nu se impune doar prin suma aritmetică a oamenilor care o compun, ci după numărul oamenilor care, învingători sau învinși (s.m.), au luptat pentru o idee».

Nicolae Bălcescu a fost un învingător sau un învins?

A fost cineva care în timpul vieții lui să creadă că este un învins? Desigur, au fost. Spiritele retrograde și ocupanții de la 1848 și cei ce i-au slujit. Dar nici prietenii din exil, nici tineretul asupra căruia aruncase sămînța unei vieți noi, nici politicienii și oamenii de cultură de după aceea nu l-au socotit astfel. Nicolae Bălcescu a fost, dincolo de accidentele biografice, un învingător! Pentru că a luptat pentru o idee. Pentru că a acceptat un martiriu necesar și romantic, un nesăbuit sacrificiu pe care doar mințile obtuze îl nesocotesc, îl minimalizează. El a dovedit că «se poate», că viața are un preț numai atunci cînd o încerci de un sens, de o năzuință care depășește cercul strîmt al confortului personal.

Pînă și un istoric ponderat, sever cu datele, înzestrat cu o clară și obiectivă judecată, cum este ilustrul om de știință, eminentul cercetător Dan Berindei, care a consacrat mulți ani analizei activității și ideologiei istorice și politice a lui Nicolae Bălcescu, așa cum a făcut-o și regretatul G. Zane, atunci cînd scrie o nouă biografie a revoluționarului de la 1848 se inflăcărează și, printre rînduri, lasă să se simtă freacă emoțională — semn că pe acest «om între oameni» nu-l va putea nimeni privi cu o rece distanțare, cu o luciditate neangajată. Autorul însuși se mărturisește: «Am fost atras din prima tinerețe de figura eroică a lui Nicolae Bălcescu, luptătorul pasionat, intelectualul militant, patriotul inflăcărat, omul care a știut cu mult bun simț al măsurii și al echilibrului, cu înțelepciune, dar și cu intransigență să se impună respectului contemporanilor săi și al generațiilor următoare». Iar mai departe declară, tot în *Cuvîntul înainte* al acestui ultim volum consacrat celui ce a scris *Românii sub Mihai Viteazul*, că a scris cartea «cu mintea, dar și cu inima».

Mihai Ralea credea că psihologia noastră etnică este dominată de vocația «adaptabilității», fiind o originală atitudine în fața vieții, societății și naturii, deosebită și de creativitatea și inițiativa caim pragmatică a occidentalului, și de pasivitatea și contemplativitatea supusă, resemnăată a orientalului. Dar s-a grăbit literatura să-i infirme teza, căci un erou al romanului românesc dintre cele două războaie îi dezice frapant observația — un erou pe care realitatea l-a oferit cărții, nu cartea l-a creat, deci un personaj de anvergură, care a avut și

după ultima conflagrație individualitățile lui — *intelectualul inadaptat*. Din această perspectivă romanul neterminat, și pe mari porțiuni nerealizat artistic, al lui Camil Petrescu este o probă. Interesul celui care i-a creat pe Ladima, Ștefan Gheorghidiu, Gelu Ruscanu etc. pentru Nicolae Bălcescu se datora temei sale favorite, pentru care găsea în istoricul și revoluționarul de la 1848 un suprem simbol. În romanul lui rezistă ideea formulată de Ion Ghica, aceea că înfrângerea, care în plan personal poate fi catastrofală, are, în plan social, istoric o semnificație etică și națională. Camil Petrescu a descoperit în Bălcescu ființa-mit, inadaptatul absolut. O inadaptare nu față de istorie, ci față de conjunctură. Exemplaritatea «luptei pentru o idee», care te poate pune în conflict cu mediul, pare că merită prețul unei înfringeri biografice. Orice sămânță pentru a rodi în pământ trebuie să putrezească. Ceea ce cartea lui Dan Berindei dovedește cu prisosință este că înălțarea unui model moral are nevoie de socul grav, dramatic al suferinței intime. Nicolae Bălcescu se naște din aceste pagini cu fața marcată de suferință, dar și de iluminarea unei mari credințe.

Nu numai boala este cea care îl macină, ci însăși credința aceasta în revoluție. Dan Berindei surprinde un ciudat paradox al eroului său, ar fi mai corect, fiind vorba de un istoric, să spun al subiectului său: cu cât Bălcescu, afirmat prin spiritul său realist, prin capacitatea sa de om politic în anii premergători și în vara lui 1848, vară care a rupt secolul nostru XIX în două, cu cât se angajează după înfrângerea revoluției în utopie, cu atât sentimentul de venerație al contemporanilor și urmașilor crește. Nu activitatea sa administrativă ireproșabilă, dealtfel, din timpul lunilor fierbinți revoluționare ne impresionează astăzi, ci felul în care a purtat pe hainele sale încă patru ani praful Bucureștilor agitați, dincolo de limita bunului-simț burghez, felul în care a crezut într-o ridicare generală europeană în momentul în care Europa se așeza sub călcâiul unor regimuri autoritare, despolice. Nu este de mirare și nu este impresionant cum o gândire care a mers atât de fidel în spiritul veacului *nu s-a adaptat* situației politice postrevoluționare? Sublimul nu este neapărat donquijotesco, este doar semnul unei aproape violente consecvențe. În clipa în care țările europene se găseau sub dura ordine autocrată, Bălcescu (și alături de el alți «entuziaști, visători») mai credea în

șansele unei revoluții și în ideea confederației est-europene: «Staturile Unite ale Dunării». Odată cu înăbușirea libertății creșteau în spiritele revoltate ale veacului dorințele de revitalizare națională. Voltaire spune că omul nu poate trăi fără entuziasm.

Dacă în februarie '48 Nicolae Bălcescu era îndreptățit să se înflăcăreze și să-i scrie lui Vasile Alecsandri acele rinduri emoționante prin solemnitatea lor pătimasă: «Află că nația cea mare s-a ridicat și că libertatea lumii s-a mintuit. Minunata Revoluție, ce te căiește amarnic că n-ai văzut-o cu ochii, va schimba fața lumii. Regele a fugit. Republica e proclamată de toți», este impresionant să citești scrisorile trimise lui Ion Ghica, aflat la Constantinopol, în 1851 și 1852, în care, în ciuda evidențelor, trecind peste dezamăgirile, neînțelegerile, frământările, nesăbuințele și șovăielile survenite în mediul emigrației române, peste agresiva regroupare a forțelor reacționare din întreaga Europă, Bălcescu își mai păstra credința. În iulie 1851 scria: «*Și fiindcă precum mult înainte de '48 așteptam împreună o revoluție generală și căutam a ne pregăti din vreme, cum o începurăm la 1843, așa și acum cred că are să vie o revoluție mai înfricoșată și socot că e bine să ne pregătim...*». El ironiza ideea prietenului său că ar trebui adoptată o nouă linie politică filo-turcă (subînțeles filo-engleză), o linie diplomatică. În noiembrie '51, cu un an înaintea morții, era de părere că trebuie depuși bani în contul revoluției care se anunța în trei luni, îi recomanda aceluiași să economisească, să cumpere multe puști, să acționeze și se lamentează dramatic: «*Mi se rupe inima cînd gîndesc că vor veni poate vremurile dorite, fără ca să fiu eu de nici un folos țării, nici cu sabie, nici cu condei, nici cu gura*». Își îndemna prietenul ce se făcuse «pilafciu cu totul» să-și abandoneze speranțele în guvernul turc: «*Apoi revoluția europeană firește că nu-i va băga în seamă, ba încă îi va pune poate în primejdie, căci fără indoială mișcarea revoluției viitoare va fi mai serioasă și mai generală și nu se va opri numai la Dunăre. Dacă crezi dar la o revoluție viitoare, ar trebui mai bine să-ți întrebuițezi toate facultățile cu care te-a împodobit Dumnezeu spre a pregăti și conduce la bine acea revoluție*». Asista în timpul acesta la ridicarea pe ruinele mișcării franceze a carierei președintelui Louis-Napoleon Bonaparte (moartea l-a scutit de a afla cum doar peste patru zile acesta se proclama împărat), cum în Anglia

un regim sever autocrat (Regina Victoria, Lord Palmeston) se instala temeinic pentru a domina politica europeană, cum în Prusia «cancelarul de fier», Bismarck, începea să-și consolideze poziția, iar în Austria lua friiele puterii Franz-Iosef, cel care va domni 68 de ani. Se pare însă că «prigoana ațiță credința, toleranța o adoarme» (André Maurois).

Credința în revoluție îi ardea ființa în ciuda semnelor de violență asprime politică: «*Să ne luăm aliați popoare, iar nu guvernuri*», scria el apărînd «*acel drept legitim al popoarelor chinuite*» care este revoluția. Activitatea diplomatică din timpul verii lui '48 îi dezvăluise partea cinică a tratativelor, nu mai vedea o șansă în manipularea intereselor unor guverne pentru a obține libertățile necesare propriei sale țări. De aceea o respingea, deși o vreme, chiar în emigrație, lucrase pentru cucerirea unor cabinete ministeriale: «*În zadar veți inghenchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților pe la ușile miniștrilor lor, ei nu vă vor da nimic căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele*», scria în *Mersul revoluției în istoria românilor*. Avînd un cult pentru suferințele masei și un dispreț pentru aristocratischele hotărîri spoliatoare și retrograde, Bălcescu îmbrățișase ideea de patrie într-un înțeles foarte modern, identificînd-o cu nația și punînd-o totodată în relație cu libertatea din afară și dinlăuntru și cu unirea tuturor românilor («*Toți ne strigă că voim să formăm o Dacie, pentru ce să mai ascundem pisica în sac?*») și a tuturor forțelor revoluționare europene. De aceea, ideea confederației a persistat în programul său politic împotriva neînțelegerilor cu șefii celorlalte mișcări naționale. «Statuturile Unite ale Dunării» aveau în viziunea sa aspectul unei înfrățiri a maselor populare împotriva terorii unor imperii despotice. România și revoluția făceau un trup în imaginația sa, supusă altfel unor rigori doctrinare.

Bălcescu era un înflăcărat, dar nu exaltat, credința și-o trecea prin filtrul lucidității. Ceea ce este acum semn al pasiunii în scrierile și faptele sale ține mai mult de ingratitudinile istoriei, de lipsa ei de respect față de nobilele inspirații mentale, decît de un fanatism ideologic. Coerența lui doctrinară, remarcată de G. Zane în lucrările sale, a fost stimulată de pasiune, dar nu dominată de ea.

În cartea lui Dan Berindei, Bălcescu apare ca figura centrală a Revoluției de la '48. A

fost cu adevărat? Realitatea angajase în luptă prea multe forțe (de la Eliade și Magheru la Brătianu și Rosetti), dar dintre ele Bălcescu a rămas aureolat, tocmai datorită nestrămutatei sale speranțe, de sublima sa dăruire. Această aură a împiedicat uneori analiza atentă a legitimității ideilor sale. Or, el n-a trîșat, n-a aruncat în joc idei fără acoperire emoțională, dar nici fără îndreptățire istorică. Onestitatea aceasta, într-un fel «ascetismul» lui, înclinația spre sacrificiu (nu este el cel ce pleacă în Transilvania agitată, nu este nevoit să fugă de acolo ca un țăran, vînzător de ciubere, nu i se respinge lui, mai tîrziu, să calce pămîntul patriei etc.), dar și energia lui ideologică, acea capacitate de a trăi deopotrivă cerebral și practic pentru o idee, toate acestea l-au înălțat deasupra contemporanilor ca un simbol, ca o figură autentică a revoluționarismului pașoptist.

Dan Berindei notează cu emoție aceste rînduri despre ultimul drum al lui Bălcescu: «Nava a transportat 174 sau 175 de pasageri, între care militari și trei deținuți. Altit în „Giornale ufficiale di Sicilia“, cit și în „Il Commercio“, ambele publicații palermitane, sînt nominalizați o parte dintre cei sosiți cu „Ercolano“, N. Bălcescu fiind desemnat o dată «negoziante», iar altă dată «possidente». Uneori, în cuvintele reci, în ironia amară a frazei palpită mai multă venerație sobră decît în arabescurile metaforice ale unor meșteșugari ai scrisului. Istoricul își păstrează cumpătul și face — într-un volum în care sînt adunate conștiincios datele, sînt înaintate ipoteze asupra unor detalii documentare, se cîntăresc opinii și informații cu multă reticență — o biografie coerentă, un portret de o clasică armonie a trăsăturilor și de o romantică intensitate. Dar atunci cînd comentează textele ilustrului său înaintaș în ale istoriei, scrierile sau corespondența lui, condeiul scapără și emoția se simte.

Nu sînt istoric de profesie și nu-mi permit să comentez materialul documentar al cărții unui specialist, de talia lui Dan Berindei. Ca scriitor, eu sînt cel care aflu din cărțile sale și de aceea îmi cer scuze pentru lectura afectivă pe care am făcut-o. Bălcescu este ca o stea mereu cercetată și mereu necunoscută. Elementele biografice adunate în timp de G. Zane, Elena Zane, Cornelia Bodea, Dan Berindei și alții ne satisfac curiozitatea, dar nu ne potolească nesațul. Avem nevoie de N. Bălcescu, fără îndoială: este cel care ne dovedește că viața are sens și nu este puțin lucru. Eminescu spune

că «în orice om o lume își face încercarea...», or, în însinguratul și pătimașul «possidente» de pe „Ercolano” se încorporează idealitatea noastră vizionară în forma ei cea mai pură. Ultimul dar pe care l-a făcut «iubitei» sale, România, a fost o scriere istorică pentru care n-a precupețit nimic. Ardoarea trăirii, bucuria îndurării martiriului prin religia speranței au făcut din el acel model moral de care vorbeam la început.

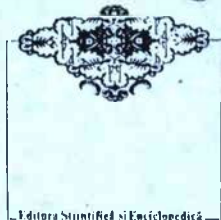
Pentru un scriitor, ultimul mesaj al lui Bălcescu ar putea fi acesta — o frază adresată de el lui Ion Ghica în ultima epistolă, din 1 octombrie 1852, din Malta, cu o lună înaintea morții: «*Eu scriu puțin, căci puterile îmi sînt slabe, tu nu ai dreptul a face ca mine.*»

Dana DUMITRIU

MENTIUNI

**SUPPLEX
LIBELLUS
VALACHORUM**

D. PRODAN

O MONOGRAFIE FUNDAMENTALĂ:

Supplex Libellus Valachorum

la a treia ediție

Am luat în mîini cu mare interes, dar și cu o secretă teamă, recenta monografie a lui David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, apărută în a treia ediție. Prima ediție a acestei cărți, cu mult mai succintă, din 1948, mă impresionase puternic. Îmi păruse o excelentă analiză de istoria ideilor, într-o perspectivă înnoitoare de sociologie a culturii și semantică istorică, puțin utilizată la noi, care redimensiona pur și simplu întreaga viziune asupra luminismului transilvan. În plus, mă aflam pe-atunci într-o fază de «sturm und drang», cînd îmi dibuiam drumurile carierei, cu o disponibilitate la incitații egalată doar de promptitudinea refuzurilor...

Regăsirea vechilor iubiri — cine n-o știe? — e adesea dezamăgitoare. Și nu fiindcă îmbulzirea indecentă a anilor ar vesteji chipurile și ar surpa edificiile — asta se întâmplă firește în lumea fenomenală, supusă contingenței, nu însă în universul valorilor, unde operele nu durează prin materialitate obiectuală, ci prin capacitatea de a fi reactivate și a-și menține puterea de captație mult dincolo de limitele fizice ale unei existențe. Dar tocmai în aceasta consta și îngrijorarea mea. Mă întrebam, brutal spus, dacă după 36 de ani în care cunoștințele noastre au sporit considerabil, metodologia cercetării istorice a traversat o epocă de prefaceri majore iar concepția despre «lumini» s-a adîncit și s-a rafinat, monografia asupra *Supplex*-ului mai «ține» încă, dacă n-a fost cumva depășită sub raportul informației și al interpretării. Desigur, autorul nu s-a mărginit să-și retipărească ediția din 1948, *talé quale*. El a încercat, dimpotrivă, să folosească toate achizițiile anilor noștri, procedînd la o primă remaniere de mari proporții, în 1967, și intervenind iarăși, în 1984, cu precizări și adausuri (ceea ce și explică de ce versiunea actuală a cărții e cel puțin de două ori mai voluminoasă decît cea dintîi). Aici se naște însă o nouă întrebare, tot incomodă, deși în alt chip: avem, oare, de-a face cu «aceeași» monografie? Sau, cumva, asemeni altora care-și remodelează schemele teoretice și opiniile pe parcurs, spre a prinde din urmă o actualitate în continuă metamorfoză, Prodan ne oferă, sub un titlu identic, o imagine substanțial diferită asupra temei?

Voi începe prin a răspunde întrebării din urmă. Nu numai că, la distanță de 36 de ani, e vorba de una și aceeași carte, dar fidelitatea autorului față de sine e cu totul remarcabilă. Tezele sînt riguros aceleași, aceleași sînt și argumentele și concluziile și liniile mari ale construcției. Îmbunătățirile constau în detalieri ale antecedentelor istorice, suplimentarea probelor și introducerea unor modificări în ordinea expunerii, menite să accentueze logica demonstrației. Ca și în 1948, autorul pleacă de la ideea că pentru a înțelege și a evalua un document programatic ca *Supplex Libellus Valachorum* — memoriul adresat la 1791 Curții din Viena de reprezentanții «clerului, nobilimii, stării militare și celei orășenești a întregii națiuni române din Transilvania» pentru a obține «concivilitatea» cu națiunile așa-zise «constituționale» — e necesar ca textul să fie studiat în lumina unei analize contextuale complexe.

Această analiză implică, evident, un examen istoric aprofundat al evoluției relațiilor românilor cu celelalte naționalități din Transilvania; pe de altă parte, reclamă explorarea situației de la finele deceniului al nouălea (moartea lui Iosif al II-lea, politica de «restituții» declanșată de Ordine și Stări pentru recuperarea privilegiilor afectate de reformele imperiale etc.); în fine, necesită o elucidare a fundalului ideologic luminist (în raport cu care se conștientizează revendicările românești).

Noutatea efectivă a ediției a treia rezidă în lărgirea considerabilă și bine venită a părții propriu-zis istorice. Autorul stăruie asupra instituirii sistemului politic exclusivist al Transilvaniei, la 1437, prin faimoasa «Unio trium nationum», care făcea din români, cei mai vechi și cei mai numeroși locuitori ai țării, o națiune «tolerată». În continuare, evocă încercarea vremelnică de unire a lui Mihai Viteazul de la 1600; urmărește raporturile între români și națiunile politice în sec. al XVII-lea; se ocupă de Unirea cu biserica Romei (care «a pornit deliberat în sens material și prea puțin dogmatic», fiind «mai mult un mijloc de ridicare decât de convertire»); dedică un amplu capitol lui Inochentie Micu (dirzul și cutezătorul prelat care a elaborat primul program politic al românilor, mergând în anumite privințe chiar mai departe decât *Supplex*-ul); expune pe larg evenimentele de după Micu (mișcarea lui Sofronie, înființarea regimentelor grănicerești, marea răscoală a lui Horia) până în epoca absolutismului luminat al lui Iosif al II-lea.

Această impresionantă trecere în revistă a etapelor mișcării de emancipare a românilor din Transilvania, cu cele două laturi ale ei, socială și națională, încă disjuncte la 1784 (cum o arată reprobarea lui Horia de către unii fruntași ai Școlii Ardelene), sporește sfera de cuprindere și de interes a monografiei, care devine, pe drept cuvânt — cum o menționează subtitlul — o contribuție de primul ordin la «istoria formării națiunii române». În același timp, ea consolidează ideea că memoriul din 1791 nu constituie nici un început, nici un sfârșit, că e o verigă într-un lanț, o manifestare pregnantă și expresivă a conștiinței de sine a națiunii, o etapă pe calea luptei multiseculare ce avea să izbândească la 1 decembrie 1918.

Răspunsul la prima întrebare de mai sus e tot atât de clar și de neechivoc: deși din 1948 și până azi s-au întâmplat multe iar peisajul inte-

lectual a cunoscut convulsii și răsturnări majore, monografia lui Prodan pare neatinsă de aripa vremii. E adevărat că-i lipsește, probabil, forța de șoc de odinioară. Dar asta, fără paradox, se datorează propriei excelențe: tezele lui Prodan s-au difuzat, au fost asimilate de noile generații, au devenit un bun comun al cercetătorilor actuali. Specialiștii sînt astăzi unanimi în a atribui luminismului o specificitate diferită în raport cu mediul receptor: în Răsărit, el apare astfel ca un factor propulsiv în afirmarea conștiinței naționale, de unde și importanța acordată investigării spațiului istoric autohton. La fel, toată lumea acceptă disocierea laturii sociale și a celei naționale în fazele incipiente ale mișcărilor de emancipare, ori ideea că, în Răsărit, aplicarea principiului drepturilor omului trece prin înfăptuirea dreptului națiunilor la autodeterminare. Chiar și opinia, antidogmatică în esență, că e eronat a atribui *Supplex*-ului o origine burgheză, de vreme ce, la 1790, lipsea o pătură burgheză românească în Transilvania iar pe primul plan al luptei se afla o intelectualitate predominant clericală e acceptată și acceptabilă (cu condiția, totuși, de a nu pune semnul egal între «origine burgheză» și «manifestare burgheză», tocmai fiindcă o ideologie poate fi asumată în funcție de «circumstanțe» și «interese», nu numai în funcție de statutul social al nașterii).

Dar dacă aceste aserțiuni și altele, odinioară singulare, nu mai intrigă și nu mai stîrnesc azi opoziții, asta nu înseamnă că ansamblul și-ar fi pierdut puterea persuasivă ori interesul. În primul rînd, vreau să observ că monografia lui Prodan nu e culegere de material, nici un studiu valoros dar redactat cu mina stîngă, nici o colecție de enunțuri juxtapuse, ci o «carte» o construcție echilibrată, coerentă, scrisă cu fervoare, deși într-un stil sobru și supravegheat. Nu e un roman, evident, fiindcă nu conține ficțiune, dar discursul istoriografic are puterea de sugestie, suspense-ul și rezonanța de adînc a unei proze literare de calitate. Coincidență sau calcul(?!), acest discurs începe descriptiv (cuprinsul *Supplex*-ului), continuă narativ (arătînd cum s-a ajuns la memoriul din 1791) și se încheie dramatic (într-o confruntare pe tema caracterului revoluționar ori retrograd al memoriului). Odată intrat în joc, cititorul avizat trăiește senzația lecturii unui bun roman: fiecare pagină îl trimite spre următoarea, fiecare nou incident sporește miza și îi ațîță curiozitatea, el anticipează semnificația globală dar

rămîne în incertitudine pînă la deznodămînt. În al doilea rînd, monografia lui Prodan e un model de știință, scrupuloasă și pătrunzătoare. Istoricii pozitivisti se înecau în fapte, renunțînd să judece, unii istorici actuali se grăbesc să judece fără a lua în seamă faptele. Deosebindu-se și de unii și de alții, Prodan nu omite nici o sursă, nu repudiază nici o mărturie dar, în același timp, își formulează neted propriul punct de vedere. O face după un examen amănunțit și laborios, întreprins cu calm și probitate, în așa fel încît verdictul are greutatea convingerii și accentul adevărului.

Verdictul? Iată, într-un rezumat foarte strîns, în ce constă miezul dezbaterii. Constituind rezultanta unei complexe interferențe de factori, *Supplex Libellus Valachorum* cuprinde revendicări pledate atît pe temeiul dreptului istoric (invocînd vechimea, continuitatea, originea strălucită a națiunii române) cît și pe temei «contractualist» (invocînd un «pactum conventum», încheiat, conform notarului anonim al regelui Bela, între români și unguri, după victoria lui Tuhutum asupra lui Gelu). Deși argumentarea de natură istorică revine cel mai frecvent și pare a sta pe primul plan, totuși, în finalul memoriului e strecurată o cerere cu adevărat explozivă, care depășește de fapt orizontul luminist: ca românii să fie reprezentați proporțional, în raport cu numărul și sarcinile purtate.

E, atunci, *Supplex*-ul un act revoluționar? Nu — răspunde Prodan. Petiționarii sînt adepți ai luminismului iozefinist (Sonnenfels, Martini, Baumeister), nu ai iacobinilor; ei nu luptă pentru desființarea raporturilor feudale, nu simpatizează cu mișcarea lui Horia, așteaptă o îmbunătățire a situației de la împărat. «*Supplex*-ul — spune Prodan — e obsedat de viziunea reformistă a împăratului Iosif și nu de asaltul răscolitor al Revoluției Franceze».

Dacă nu e revoluționar, e, atunci, memoriul de la 1791 un act retrograd? Faptul că admite inechitatea socială în cadrul națiunii, că nu formulează revendicări în favoarea iobăgimii, că nu cere nimic pe plan cultural (deși, spre a da un singur exemplu, națiunile «politice» reprezentînd 1/3 din populație aveau 25 școli medii iar românii, alcătuiind 2/3 din populație una singură) constituie trăsături negative. Esențial e totuși că *Supplex*-ul nu ridică problema națiunii în sensul feudal, al solidarității nobililor, ci în sensul etnic, al cuprinderii întregului popor (peste deosebiri de «stare» și «confeșiune»). Cît privește orientarea predominantă

șpre dreptul istoric, aceasta e o expresie a raporturilor existente în momentul elaborării memoriului, cînd totul trebuia așezat pe temeiul «restituțiilor», al reintegrării în drepturi posedate cîndva; și cum națiunile «constituționale» invocau convenția medievală de la 1437, românii trebuiau să-și caute legitimitatea într-un trecut mai îndepărtat — în vechimea lor neîntreruptă pe teritoriul Transilvaniei și în originea romanică.

E, deci, *Supplex Libellus Valachorum* un act revoluționar sau retrograd? Răspunsul îl aflăm la finele cărții, după un «suspense» prelungit: «Nici una, nici alta». În devenirea istorică alternativele nu sînt două, ci trei. A treia alternativă e «progresistă», «cea mai persistentă alternativă a devenirii umane, acum sub nume de reformist, luminist. Pe aceasta se plasează, fără echivoc, *Supplex Libellus...*».

Deși termenul «progresist» e apropiat de «revoluționar» și de aceea mi se pare puțin operațional în contextul de față, evitarea falsei dileme retrograd — revoluționar e oportună, înscriindu-se în linia opțiunii de bază a lui Prodan. Căci demersul său caracteristic îmi pare a fi unul demitizant. Dincolo de elucidarea *Supplex*-ului și, în filigran, a întregului luminism românesc, monografia are o valoare metodologică pe care ar fi greu s-o supraevaluăm. Ea dovedește în mod strălucit că sensul conceptelor, programelor și instituțiilor, cu alte cuvinte, sensul oricărei categorii istorice trebuie descifrat printr-o analiză concretă și pragmatică: obiectul studiat devine inteligibil numai după ce-i controlăm denumirea și-i verificăm modul de existență, așadar, numai *hic et nunc*, stabilind de unde vine, în ce relații se găsește cu contextul ambiant, cum funcționează, care-i sînt trăsăturile definitorii (cu grija de a nu sacrifica detaliul conceptului dar nici de a dizolva conceptul în infinitatea spețelor).

Supplex Libellus Valachorum e o sinteză magistrală, o operă de talent, erudiție, onestitate profesională, care a stîrnit și va continua — sînt sigur — să stîrnească vocații. Faptul că autorul ei s-a străduit s-o strunjească și s-o cizeleze în lungul a 36 de ani mi se pare nu mai puțin exemplar: perseverența aceasta neobișnuită exprimă o nobilă încredere în puterile spiritului și un mare respect față de cititori. De ambele avem nevoie, ca de apă și de aer, mai ales cînd traversăm clipe de dezgust ori ne încearcă sentimentul insidios al zădărniceii.

Paul CORNEA

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(ianuarie — martie 1985)

A

ARGHEZI (Tudor)

Baculea-Garbis (Cristina) — [Scrisoare datată: « Marți, 11 august 1939, Eforie (Constanța) », adresată lui Arcadie Baculea, relativ la colaborările lui Arghezi la Radio București.] „Astra“, nr. 1/1985, p. 8.

Corbu (George) — Scuze tardive adresate lui Tudor Arghezi. [Scrisoare adresată lui N. Georgescu-Cocoș, la 21 februarie 1967, București.] *Agenda literară 1985*, pp. 370—371.

B

BACONSKY (A.E.)

Corbu (George) — O scrisoare a lui A. E. Baconsky [adresată poetului Mihai Codreanu]. *Agenda literară 1985*, pp. 371—372.

BACOVIA (G.)

* * * — Bacovia inedit. [4 fotografii de la sărbătorirea scriitorului, în 1956, la Casa Scriitorilor din București.] „Flacăra“, XXXIV, 8 februarie 1985, p. 20.

BARBU (Ion)

Barbilian (Gerda)

Popescu (Sorin) — Ion Barbu în familie. [Scrisoare Constantin Barbilian adresată Smarandei Șiculescu, la 23 februarie 1894; 2 scrisori adresate de Constantin Barbilian generalului Gr. Grecescu, în 1939, în legătură cu obținerea unui certificat de notorietate; actul de notorietate.] „Manuscriptum“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 149—152.

Coloșenco (Mircea) — *Maria Spring* în alte variante. „Manuscriptum“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 108—111.

BELLU (Petre)

Corbu (George) — Petre Bellu într-un spectaculos chestionar. [Răspuns la chestionarul lui Gh. Cardaș, în vederea alcătuirii unei istorii a literaturii române contemporane.] *Agenda literară 1985*, pp. 372—373.

BOTTA (Emil)

Diaconescu (Ioana) — « Ca un ris aruncat deasupra durerii ». O scrisoare a lui Emil Botta [adresată Atenei Parascopol, la 17.XII.1967]. *Agenda literară 1985*, p. 179.

BRĂTESCU-VOINEȘTI (I.Al.)

Crișan (Ion) — Al. Brătescu-Voinești. [Bilet adresat lui Dimitrie Fara, în octombrie 1930]. „Astra“, nr. 1/1985, p. 8.

C

CARAGIALE (Mateiu I.)

Scurtu (Nicolae) — Un caz de... « telepatie literară ». [Scrisoare Mateiu I. Caragiale adresată lui I. Valerian, la 6.II.1934, București.] „*Manuscriptum*“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 54—56.

Cioculescu (Barbu) — Cronică unui început de veac. [*Efemeride*, II — (1908—1911).]; Omul de societate. [Însemnări ocazionale din anii 1913, 1928—1934.] „*Manuscriptum*“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 35—54.

CARAMAN (Petru)

Corbu (George) — Elogiu gânditorului. O scrisoare către Ioan Petrovici [datată: « 4 iulie 1966 »]. *Agenda literară 1985*, pp. 375—377.

CAZIMIR (Otilia)

Corbu (George) — Mărturisiri scrise: Otilia Cazimir. [Scrisoare către C. Manolache]. *Agenda literară 1985*, pp. 377—378.

Corbu (George) — Vezi: Comarnescu (Petru)

CĂLINESCU (G.)

Corbu (George) — Silueta gazetarului superior. [2 dedicații către Petre Pandrea pe volumele: *Opera lui Mihai Eminescu*, volumele II și IV.] *Agenda literară 1985*, p. 406.

COMARNESCU (Petre)

Corbu (George) — Autentice pagini de *Jurnal*. [6 scrisori adresate Otiliei Cazimir, în perioada 1942—1944 și 1958—1959.] *Agenda literară 1985*, pp. 378—383.

CONACHI (Costache)

Păltănea (Paul) — « ...vei cunoaști că stînt prieteșug... întru statornicie ». [Corespondență din perioada martie 1823 — noiembrie 1846, către Iordache Donici, Veniamin Costache, Ștefan Vogoride, domnitorul Mihail Sturdza și Nicolae Vogoride.] „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 92—107.

COSTIN (Miron)

Lința (Elena) — *Descrierea Țării Moldovei și Munteniei*, capitolul III — poem. „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 7—14.

COTRUȘ (Aron)

Corbu (George) — Autografe și scrisori semnate Aron Cotruș. [2 scrisori adresate prof. N. Dașcovici și, respectiv, prof. Al. Popescu-Telega; 4 autografe pe volumele: *Horia, Miine și Maria Doamna*.] *Agenda literară 1985*, pp. 384—385.

D

DELAVRANCEA (Barbu)

Corbu (George) — Barbu Delavrancea către Ioan Slavici. [Dedicație pe volumul *Cestiunea națională*, 1894.] *Agenda literară 1985*, p. 386.

DIANU (Romulus)

Corbu (George) — Misiva către Martha Bibescu trimisă de Romulus Dianu [datată: « Început de februar 1941 »]. *Agenda literară 1985*, pp. 387—388.

DRAGOMIR (Mihu)

Dimiu (Claudia) — Între spectacol și adevărul vieții. [*Incursiune în prezentul imediat...*] — fragment dramatic. „*Manuscriptum*“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 64—74.

E

EMINESCU (M.)

Pintea (Gherasim) — Pagini germane. [Poemul *Im Urwald* (În codru) de Eduard Dorsch.] „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 15—29.

Petrescu (Arcadiu) — « ...a pus pecetea geniului său asupra poporului căruia îi aparține ». [Documentar despre inaugurarea statuii lui Eminescu de la Constanța.] „*Manuscriptum*“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 30—34.

ENĂȘESCU (Artur)

Corbu (George) — O umbră tragică — Artur Enășescu. [Scrisoare către Mihail Dragomirescu, datată: «Vineri 19 iunie 1915 ».] *Agenda literară 1985*, pp. 394—395.

G

GÂRLEANU (Emil)

Corbu (George) — „Obligația“ lui Emil Gârleanu. [Angajament de colaborare la revista „Convorbiri critice“, condusă de Mihail Dragomirescu, datat: «10 April 1908 ».] *Agenda literară 1985*, pp. 395—396.

GEORGESCU-COCOȘ (N.)

Corbu (George) — Vezi: Arghezi (T.)

GOGA (Octavian)

Bălan (Ion Dodu) — Un jurnal inedit. Fărămături dintr-o prăbușire. *Agenda literară 1985*, pp. 110—117.

Nicolae (Mihaela)

Manu Bădescu (Marin) — Octavian Goga — R. W. Seton-Watson. *Scrisori inedite*. [O scrisoare Octavian Goga și 3 scrisori R.W.S.-W. din perioada 3 aprilie 1910 — 18 decembrie 1910.] „Argeș“, XX, nr. 1(161), ianuarie 1985, p. 16.

GOLDIȘ (Vasile)

Sora (Gheorghe)

Craveț (Călin) — 200 de ani de la martiriul lui Horea. Vasile Goldiș despre Horea. [Fragment dintr-un document redactat de V.G., după 1918.] „Familia“, februarie 1985, p. 7.

H

HAGIU (Grigore)

* * * *Ultima*, [ianuarie 1985]; *Descântă bine descîntecul; Scriu și aș scrie în împăcare în uitare; Cîntec tîrziu; Aerul acela tare cu care toți oamenii; Să fi fost ploaie lumină întunecare* — versuri. „Luceafărul“, XXVIII, nr. 7, 16 februarie 1985, p. 3.

* * * *Într-o zi de dimineață* — [facsimilul manuscrisului.] „Luceafărul“, XXVIII, nr. 8, 23 februarie 1985, p. 5.

I

IANOV (Ioan)

Corbu (George) -- Samson Bodnărescu și Ioan Ianov. [Scrisoare datată: «Iassy, 17 Februar 1898 ».] *Agenda literară 1985*, pp. 397—398.

IBRĂILEANU (G.)

Corbu (George) — O carte poștală semnată de G. Ibrăileanu. [Adresată lui V. Bogrea.] *Agenda literară 1985*, p. 398.

J

JAMMES (Francis)

Scurtu (Nicolae) — «...adevărata poezie... un limbaj universal». [Scrisoare către Demostene Botez, expediată din «Hasparren, vineri 10 octombrie 1930 ».] „Manuscriptum“, XVI, 1(58)/1985, pp. 167—169.

M

MACEDONSKI (Al.)

Corbu (George) — O dedicație a lui Al. Macedonski [către Alexandru Bogdan-Pitești, pe volumul *Excelsior*, București, 1895]. *Agenda literară 1985*, p. 402.

MAIORESCU (T.)

Corbu (George) — O scrisoare inedită Titu Maiorescu [adresată Suzanei Cioranelli, la data de «8 august 1862 », București]. *Agenda literară 1985*, pp. 403—404.

MINULESCU (Ion)

Pop (Daniel) — Suvenir minulescian. [Însemnare în cartea de onoare a Muzeului Orășenesc din Oravița, cu prilejul unei șezători literare din 10.VII.1943.] „*Astra*“, nr. 1/1985, p. 8.

MOISIL (Grigore C.)

Moisil (Viorica) — Scrisori din Turcia. [15 aprilie 1946 — 24 decembrie 1946.] „*Manuscriptum*“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 127—142.

P

PANDREA (Petre)

Corbu (George) — Silueta gazetarului superior. [Amintiri despre C. Stere.] *Agenda literară* 1985, pp. 404—407.

PANU (G.)

Corbu (George) — O tranzacție în epocă. [Contract datat « 1 aprilie 1892 » prin care cedează lui A. Lefteriu ziarul „*Lupta*“.] *Agenda literară* 1985, pp. 400—401.

PERPESSICIUS

Bârna (Vlaicu) — *Stihuri pentru un diplomatarium*. [Poem] *Agenda literară* 1985, pp. 298—299.

Pascu (Petre) — Pagini din corespondența lui Perpessicius [adresată lui Petre Pascu la 19 decembrie 1965; o c.p. nedată; o scrisoare din 30 iunie 1942.] *Agenda literară* 1985, pp. 300—301.

PETRESCU (Camil)

Ichim (Florica)
Zamfirescu (Vasile Dem.) — Vederea noosică. [*Doctrina substanței*, V.] „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 75—91.

PHILIPPIDE (Al.)

Corbu (George) — Inedit. Al. Philippide. [Recomandarea lui Al. Philippide la piesa *Armătura* de Mircea Libros.] *Agenda literară* 1985, pp. 126—128.

R

ROLL (Ștefan)

* * * — *Dialog de Revelion* [datat: « 1962, 1 Ianuarie »]. *Agenda literară* 1985, pp. 205—207.

S

SERVIEN (Pius)

Deaconescu (Ion)
Nica (Traian) — Un estetician al ritmului. [*Artă și limbaj și Știința poeziei* — fragmente] „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 157—166.

STAMATIAD (Al. T.)

Goci (Aureliu) — Grandoare și grandilocvență simbolistă. [Versuri din ciclul *Acorduri întrerupte: Crudele amintiri, Castelul, Prinsoș, Numai flori, Pe țărnuț celălalt, Sonet; Unui poet; Cîntecul apei; Arc de triumf; Bătrînul artist; Viața; Astăzi; Caricatura tabloului*.] „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 141—148.

STĂNESCU (Nichita)

Bălaj (Teofil), Crăciun (Victor), Donoiu (Ion), Flora (Ioan), Pituț (Gheorghe), Tăcoi (Cristina), Tomozei (Gheorghe), Tudor (Corneliu Vadim) — [*A fi frumos...*]; [*Pinten aș dori...*]; [*Azi mă mușcă raza de la stea*]; [*Oh, tu care...*]; [*Ți-e ochiul*]; [*Ca niște rădăcini...*]; [*Verdeață dădeau stelele...*]; *Amin*; *Ființa — ființei lui Tom* — versuri. Un poet „coronat“. Interviu inedit după Struga; *Către Teofil* — versuri; Ultimele fotografii ale lui Nichita. *Agenda literară* 1985, pp. 66—101.

* * * — *Ce de nici o M.*; *Către cavalerul Flondor* — versuri. „*Orizont*“ nr. 13(885), 29 martie 1985, p. 8.

Pop (Sinziana) — « *La curțile domnului Eminescu* ». [Un interviu inedit cu Nichita Stănescu (15 iunie 1979).] „*Luceafărul*“, XXVIII, nr. 13, 30 martie 1985, p. 3.

Crăciun (Victor) — Un alfabetar regăsit. *Poezii și șlefuirea limbii contemporane*; *Ridică-te*; Și patru « poezii » stîrnite de nici o întrebare — versuri. „*Luceafărul*“, XXVIII, nr. 13, 30 martie 1985, p. 3.

T

TEODOREANU (Al. O.)

Handoca (Mircea) — *Între estetic și comercial. Croitorul, de pildă...* — conferințe; [Un fel de interviu cu N. M. Condeescu, 9 mai 1935]; Fișă autobiografică [1959]. *Agenda literară 1985*, pp. 238—244.

Oprîșan (I.) — « Fenomenul » Păstorel. [Versuri: *Replică*, [Toast] — « la aniversarea matusii Valentina »; *Scrisoare*; [De ziua onomastică]; *Întîmpinare* « Domnului profesor N. Lupu »; *Cîntecul lebedei*; epigrame.] „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 153—156.

V

VĂCĂRESCU (Elena)

Pippidi (Andrei) — O scrisoare a Elenei Văcărescu [adresată lui N. Iorga, la 10 august 1935]. *Agenda literară 1985*, p. 129.

VOICULESCU (V.)

Florescu (Nicolae) — Fragmente dramatice. [Poemul *Eminescu* — facsimil după o primă variantă; *O glorie a științei*; *Rădăcina de micșunică*; [Achile]; [Ion Vodă]]. „*Manuscriptum*“, XVI, 1(58)/1985, pp. 112—126.

Popescu (Florentin) — *Sihastrul*; *Centrul eternei gravități*; *Divertisment african*; [Nici un uime...] — versuri. *Agenda literară 1985*, pp. 314—315.

Z

ZAMFIRESCU (Duiliu)

Raicu (Al.) — Inedit. Duiliu Zamfirescu. [Acte și 3 cugetări] *Agenda literară 1985*, pp. 302—303.

Diana CRISTEV

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: G. DUHAMEL (84); M. EMINESCU (96); Emil ISAC (81) Pierre MESNARD (61, 65, 76); Samuil MICU (113); Paul MORAND (81); Ramiro ORTIZ (82); Ion PILLAT (84); Liviu REBREANU (16, 29, 32, 33, 37, 40, 44, 47, 48, 56, 58, 79, 81, 85, 87); Christian SCHESÄUS (107, 108, 110); Alice V. WISE (61, 67); Ziya YAMEŞ (82).

FOTOGRAFII: Dimitrie ANGHEL (45); Simion BĂRNUTIU (124); I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI (49); George COȘBUC (138, 143); Ludovic DAUȘ (48); Mihail DRAGOMIRESCU (17); Ion DRAGOSLAV (45); John GALS-WORTHY (162); Emil GĂRLEANU (45); G. HAUPTMANN (17); A. De HERTZ (39); Nicolae IORGA (70); E. LOVINESCU (45);

Simion MEHEDINȚI (49); Margareta MILLER-VERGHY (167); Ion MINULESCU (39); Corneliu MOLDOVANU (45); Constantin I. PARHON (49); Liviu REBREANU (9, 13, 17, 39, 45, 53, 57, 63, 89); Mihail SADOVEANU (49); Mihail SORBUL (39); Al. T. STAMATIAD (45); Caton THEODORIAN (39).

PLASTICĂ: Desen: COSTESCU — Liviu Rebreanu (27); DEPRALON — Liviu Rebreanu (78); PICASSO (151, 158); Victor Ion POPA — Liviu Rebreanu (17); Liviu REBREANU (87) — Cărbune; Liviu REBREANU — autoportret (30); Grafică: Dante ALIGHIERI — Opere minore, ilustrații de Ion STATE (144, 146, 147) M. EMINESCU — ilustrații de SALMEN (100, 101); Sculptură: Ion JALEA — bust Liviu REBREANU

● **CENTENARY LIVIU REBREANU:** An Eminescu of the novel (editorial by *Edgar PAPU*); „Liviu Rebreanu“ prix for the young writers — lines about the Foundation „Liviu Rebreanu“ (*Puia Florica REBREANU*); *I. Journalism: The Mystery of a pseudonym* (dossier made by *Stancu ILIN*); *II. Translations: Gerhart HAUPTMANN: Der Biberpelz (The Beaver fur)*, comedy in four acts — the 4-th act (transcribed and pre-faced by *Claudia DIMIU*); About the translation of *The Knights* by **MIKSZÁTH Kálmán** (New documentary explanatory notes by *Livia BACÁRU*); *III. Correspondence: Liviu REBREANU* in dialogue with: **Mihail DRAGOMIRESCU** (*Ileana ENE*); **Caton THEODORIAN** — letters from the first world war (*Mircea POPA*); **Petre LOCUSTEANU** (*Aureliu GOCI*); **Ludovic DAUȘ** — (*Puia Florica REBREANU*); **Lucian BLAGA**, **Theodor CAPIDAN**, **Ion CHINEZU**, **M. SEVASTOS** — letters kept in the archives of the Romanian Literature Museum (transcribed by *Violeta POPOVICI* and adnotated by *Aureliu GOCI*); His editors from Austria and Czechoslovakia — (presentation by *Puia Florica REBREANU*); his translators in English and French — (*Fănuș BĂILEȘTEANU*). « ... an offer from America for your Forest... », letters received from *Alice V. WISE* — (England); « ... très fier de pouvoir participer ou rayonnement de votre grand talent... » letters received from *Pierre MESNARD* — Algeria; Completions at the writer's correspondence (*Nicolae SCURTU*); *IV. Documentary: Liviu REBREANU* — reviewer at the „School House“ (*S. NICOLAE*); The Library of the writer (dedications and autographs selected and communicated by *Ștefan BARBU*); *V. Addenda: « ... when you were born... »* — congratulatory letters from his mother (*Nicolae GHERAN*); The letters of *Emil REBREANU* (notes by *Valentin RAUS*); *Fanny REBREANU* to the Romanian Embassy in England (note by *P. F. REBREANU*) ● **M. EMINESCU:** Other German Pages about the *Peoples' Psychology (III)* (transliteration and notes by *D. VATA-MANIUC*; translation by *Al. SURDU*) ● **U.N.E.S.C.O. ANNIVERSARIES** — **Christian SCHESĂUS** — The patriotic humanist (*George TOGAN*); About Transylvania — fragment from the poem *Ruinae Pannonicae* ● **Samuil MICU:** A precious document of the epoch (*Vasile CORODI*); Words at the funeral of *Dimitrie Vidrai*..., manuscript kept in the archives of the university Library in Cluj-Napoca (transcription and notes by *V. CORODI*) ● **Simion BĂRNUȚIU:** Pages from the *History of philosophy* (text chosen and established, introduction and notes by *Ioan CHINDRIȘ*) ● **G. COȘBUC:** Projects of some editions of his translation from *Divina Commedia* (*Gh. CHIVU*); *Song I* — in some variants ● **Plus SERVIEN:** *Diary Pages* (presented by *Artur SILVESTRI*) ● **John GALSWORTHY:** Letters to **Mărgărita MILLER-VERGHY** (Preface, translation and notes by *Rodica MIHĂILĂ* and *Pavel ȚUGUI*) ● **Liviu REBREANU:** essaye by *Ion FRUNZETI*; colour slides by *Vasile BLENDEA*; photos by *Ioan VLAIC*) ● **THE BOOK OF LITERARY HISTORY: In debate:** Between literature and history (conversation *Al. ZUB* — *Paul CORNEA*); *Mentions: Dan BERINDEI* — Following *Nicolae Bălcescu* (*Dana DUMITRIU*); *Supplex Libellus Valachorum* at the third edition (*Paul CRONEA*) ● **BIBLIOGRAPHICAL INDEX** ● **ICONOGRAPHY** ● **SUMMARY** (in English, French, German, Russian) ●

● **CENTENAIRE LIVIU REBREANU**: Un Eminescu du roman (éditorial par *Edgar PAPU*); Le Prix „Liviu Rebreanu“ pour les jeunes écrivains — La Fondation „Liviu Rebreanu“ (*Puia Florica REBREANU*); I. *Journalisme*: Le Mistère d'un pseudonyme (dossier rédigé par *Stancu ILIN*); II. *Traductions*: **Gerhart HAUPTMANN**: *Der Biberpeltz* (*La fourrure de castor*) comédie en quatre actes — IV-e acte (transcrit et préfacé par *Claudia DIMIU*); La traduction de *Chevaliers* de **MIKSZÁTH Kálmán** (Nouvelles précisions documentaires par *Livia BACÁRU*); III. *Correspondance*: **Liviu REBREANU** en dialogue avec: **Mihail DRAGOMIRESCU** (*Ileana ENE*); **Caton THEODORIAN** — lettres de la première guerre mondiale (*Mircea POPA*); **Petre LOCUSTEANU** (*Aureliu GOCI*); **Ludovic DAUŞ** (*Puia Florica REBREANU*); **Lucian BLAGA**, **Theodor CAPIDAN**, **Ien CHINEZU**, **M. SEVASTOS** etc. — épîtres dans les archives du Musée de la Littérature Roumaine (transcrites par *Violeta POPOVICI*, annotées par *Aureliu GOCI*); Scs éditeurs d'Autriche et de Tchécoslovaquie (présentation par *Puia Florica REBREANU*); scs traducteurs en anglais et en français (*Fănuş BĂILEŞTEANU*), « ... une offre d'Amérique pour votre Feret ... » lettres d'Alice V. WISE; — Angleterre « ... très fier de pouvoir participer au rayonnement de votre grand talent ... » — lettres reçues de Pierre MESNARD — Algérie; Complètement de la correspondance de l'écrivain (*Nicolae SCURTU*); IV. *Documentaire*: **Liviu REBREANU** — fonctionnaire à la „Maison des Écoles“ (*S. NICOLAE*); La bibliothèque de l'écrivain (dédicaces et autographes sélectionnés et communiqués par *Ştefan BARBU*); V. *Addenda*: « lorsque tu vis le jour ... » félicitations reçues de sa mère (*Nicolae GHERAN*); Lettres d'Emile REBREANU (notes par *Valentin RAUS*); Fanny REBREANU s'adressant à l'Ambassade de la Roumanie en Angleterre (note par *P.F. REBREANU*) ● **M. EMINESCU**: Autres pages allemandes sur la *Psychologie des peuples* (III) (translittération et notes par *D. VATAMANIUC*; traduction par *Al. SURDU*) ● **ANNIVERSAIRES UNESCO** — **Christian SCHESĂUS** — L'humaniste patriote (George TOGAN); *De la Transylvanie* — fragment du poème *Ruinae Pannonicae* ● **Samuil MICU**: Un précieux document d'époque (*Vasile CORODI*); *Propos à l'enterrement de Dimitrie Vidrai...*, manuscrit trouvé dans les archives de la Bibliothèque universitaire de Cluj-Napoca (transcription et notes par *V. CORODI*) ● **Simion BĂRNUŢIU**: Pages de l'*Histoire de la philosophie* (texte choisi et établi, introduction et notes par *Ioan CHINDRIŞ*) ● **G. COŞBUC**: Projets des éditions de sa traduction à la *Divina Commedia* (*Gh. CHIVU*); I-ère *Chanson* — variantes ● **Pius SERVIEN**: Pages de *Journal* (présentées par *Artur SILVESTRI*) ● **John GALSWORTHY**: Lettres à **Mărgărita MILLER-VERGHY** (Préface, traduction et notes par *Rodica MIHĂILĂ* et *Pavel TUGUI*) ● **FEUILLES D'ALBUM**: **Liviu REBREANU** vu par les plasticiens roumains (essai par *Ion FRUNZETTI*; diapositives en couleurs par *Vasile BLENDFA*; clichés de *Ioan VLAIC*) ● **LIVRE D'HISTOIRE LITTÉRAIRE**: *En débat*: Entre la littérature et l'histoire (dialogue *Al. ZUB* — *Paul CORNEA*); *Mentions*: *Dan BERINDEI* — *Aux traces de Nicolae BĂLCESCU* (*Dana DUMITRIU*); *Supplex Libellus Valachorum* — III-e édition (*Paul CORNEA*) ● **FICHER BIBLIOGRAPHIQUE** ● **ICONOGRAPHIE** ● **SOMMAIRE** (en anglais, français, allemand, russe) ●

● **HUNDERTJAHRIGE GEDENKFEIER LIVIU REBREANU:** Ein Eminescu des Romans (Leitartikel von *Edgar PAPU*); „Liviu Rebreanu“ Preis für die jungen Schriftsteller — einige Zeilen über die Stiftung „Liviu Rebreanu“ (*Puia Florica REBREANU*); **I. Publizistik:** Das Geheimnis eines Pseudonyms (*Stancu ILIN*); **II. Übersetzungen:** **Gerhart HAUPTMANN:** *Der Biberperltz* (*Blana de biber*), Lustspiel in vier Aufzügen — 4. Akt (vorgestellt und eingeleitet von *Claudia DIMIU*); Über die Übertragung der *Ritter* von **MIKSZÁTH Kálmán** (Neues zur Dokumentation von *Livia BACÁRU*); **III. Briefwechsel:** **Liviu REBREANU** im Dialog mit: **Mihail DRAGOMIRESCU** (*Ileana ENE*); **Cato THEODORIAN** — Briefe aus dem ersten Weltkrieg (*Mircea POPA*); **Petre LOCUSTEANU** (*Aureliu GOCI*); **Ludovic DAUŞ** — (*Puia Florica REBREANU*); **Lucian BLAGA, Theodor CAPIDAN, Ion CHINEZU, M. SEVATSOS** u.a. — Briefe aus dem Archiv des Literaturmuseums der rumänischen Literatur (abgeschrieben von *Violeta POPOVICI* und Anmerkungen von *A. GOCI*); Rebreanus Verlege aus Österreich und der Tschechoslovakei (vorgestellt von *Puia Florica REBREANU*); seine Übersetzer in English und Französisch (*Fănuş BĂILEŞTEANU*), «... ein Angebot aus Amerika für Ihren Wald...», Briefe von *Alice V. WISE* — England «... très fier de pouvoir participer au rayonnement de votre grand talent...» Briefe von *Pierre MESNARD* — Algerien; Zusätzliches zum Briefwechsel des Schriftstellers (*Nicolae SCURTU*); **IV. Dokumentation:** **Liviu REBREANU** — Referent bei der „Casa Şcoalelor“ (*S. NICOLAE*); Aus der Bibliothek des Schriftstellers (Widmungen und Autographen, ausgewählt und kommentiert von *Stefan BARBU*); **V. Addenda:** «... als du zur Welt kamst...» Glückwünsche von der Mutter (*Nicolae GHERAN*); Die Briefe von *Emil REBREANU* (notiert von *Valentin RAUS*), *Fanny REBREANU* und die rumänische Botschaft in England (Notiz von *P. F. REBREANU*) ● **M. EMINESCU:** Weitere deutsche Seiten über die *Psychologie der Völker* (**III**) (Textbestimmung und Anmerkungen von *D. VATAMANIUC*; Übersetzung) von *Al. SURDU* ● **JAHRESTAGE** bei den Vereinten Nationen — **Christian SCHESĂUS** — der Vaterlandsliebende Humanist (*George TOGAN*); Über Transsilvanien — Fragment aus dem *Pecm Ruinae Pannonicae* ● **Samuil MICU:** ein wertvolles Dokument der Zeit (*Vasile CORODI*); *Ausprache beim Begräbnis des Fürsten Dimitrie Vidrai* ..., Handschrift aus dem Archiv der Universitätsbibliothek Cluj-Napoca (Abschrift und Anmerkungen von *V. CORODI*) ● **Simion BĂRNUŢIU:** Aus der *Geschichte der Philosophie* (Auswahl des Textes, Einleitung und Anmerkungen von *Ioan CHINDRIŞ*) ● **G. COŞBUC:** Projekte einer Ausgabe seiner Übertragung der *Divina Commedia* (*Gh. CHIVU*); *Erster Gesang* — einige Variaten ● **Pius SERVIEN:** *Tagebuchblätter* (vorgestellt von *Artur SILVESTRI*) ● **John GALSWORTHY:** Briefe an **Mărgărita MILLER-VERGHY** (Einleitung, Übersetzung und Anmerkungen von *Rodica MIHĂILĂ* und *Pavel TUGUI*) ● **ALBUMBLÄTTER:** **Liviu REBREANU** in der rumänischen bildenden Kunst (Essay von *Ion FRUNZETTI*; Farbsdias von *Vasile BLENDEA*; schwarz-weiß Fotos von *Ioan VLAIC*) ● **DAS LITERARHISTORISCHE BUCH:** Zur *Debatte:* Zwischen Literatur und Geschichte (Gespräch *Al. ZUB* — *Paul CORNEA*); Weiter: *Dan BERINDEI* — Auf den Spuren von *Nicolae Bălcescu* (*Dana DUMITRIU*); *Supplex Libellus Valachorum* in der dritten Auflage (*Paul CORNEA*) ● **BIBLIOGRAPHISCHE NOTIZ** ● **IKONOGRAPHIE** ● **INHALT** (in englischer, französischer, deutscher und russischer Sprache) ●

- **СТОЛЕТИЕ ЛИВИУ РЕБРЯНУ:** романист Ребряну на высоте Эминеску поэта (передовая статья Эдгар ПАПУ); Премия „Ливиу Ребряну“ для молодых писателей — строки о Фондации «Ливиу Ребряну» (Пуя Флорика РЕБРЯНУ); I. Публицистика: Тайна псевдонима (дело, составленное Станку ИЛИН); II. Переводы: Гернарт ГАУПТМАНН: *Бобровый мех*, комедия в четырёх действиях — IV действие (переписывание и предисловие Клаудия ДИМИУ); О переводе Кавалеров МИКСАТА Кальмана (новые документальные уточнения — Ливия БАКЫРУ); III. Переписка: Ливиу РЕБРЯНУ в диалоге с: Михаилом ДРАГОМИРЕСКУ (Иляна ЕНЕ); Катон ТЕОДОРИАН — письма из периода первой войны (Мирча ПОПА); Петре ЛОКУСТЯНУ (Аурелио ГОЧ); Лудовик ДАУШ (Пуя Флорика РЕБРЯНУ); Лучиан БЛАГА, Теодор КАПИДАН, Ион КИНЕЗУ, М. СЕВАСТОС и др. — письма в архиве МРЛ (переписывание — Виолета ПОПОВИЧ и аннотация — А. ГОЧ); Его издатели в Австрии и Чехословакии — (представляет Пуя Флорика РЕБРЯНУ); его переводчики на английском и французском языках — (Фэнни БЭИЛЕШТЯНУ); «...американское предложение для Вашего Леса...», письма полученные от Алис В. УАЙЗ — (Англия); «...très fier de pouvoir participer au rayonnement de votre grand talent...» письма, полученные от Пьера МЕНАРД (Алгерия); Пополнения к переписке писателя (Николае СКУРТУ); IV. Документальный материал: Ливиу РЕБРЯНУ — докладчик при «Каса Шкоалелор» (С. НИКОЛАЕ); Библиотека писателя (посвящения и автографы — селекция и сообщение — Штефан БАРБУ); V. Addenda «...когда появился и ты на свете...» поздравления со стороны матери (Николае ГЕРАН); Письма Эмиля РЕБРЯНУ (Валентин РАУС) ● **М. ЭМИНЕСКУ:** Новые немецкие страницы о *Психологии народов* (III) (транслитерация и замечания Д. ВАТАМАНЮКА; перевод Ал. СУРДУ) ● **ГОДОВЩИНЫ ЮНЕСКО** — Кристиан ШЕЗЕУС — гуманист — патриот (Джеордже ТОГАН); О Трансильвании — отрывок из поэмы *Ruinae Rannonicae* ● Самуил МИКУ: ценный документ эпохи (Василе КОРОДИ); Слово на похоронах Господина Димитрия Видрай..., рукопись в архиве Университетской библиотеке в Клуже-Напоке (переписывание и замечания В. КОРОДИ) ● **Симеон БЭРНУЦИУ:** Страницы из *Истории философии* (селекция и определение текста, введение и замечания Иоана КИНДРИША) ● **Дж. КОШБУК:** Проекты изданий его перевода из *Божественной Комедии* (Г. КИВУ), I песня в несколько вариантах ● **Пиус СЕРВИЕН:** Страницы журнала (представляет Артур СИЛВЕСТРИ) ● **Джон ГЭЛСВОРСИ:** Письма к Маргарите МИЛЛЕР-ВЕРГЪИ (Предисловие перевод и замечания Родика МИХЭИЛЭ и Павел ЦУГУЙ) ● **СТРАНИЦЫ АЛЬБОМА: Ливиу РЕБРЯНУ** в румынском изобразительном искусстве (очерк Ион ФРУНЗЕТТИ; цветные диапозитивы — Василе БЛЕНДЯ; бело-чёрные плёнки — Иоан ВЛАИК) ● **КНИГА ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ:** На обсуждении Между литературой и историей (участвуют Ал. ЗУБ — Паул КОРНЯ); Замечания: Дан БЕРИНДЕЙ — По следам Николая Бэлэску (Дана ДУМИТРИУ); Третье издание *Supplex Libellus Valachorum* (Паул КОРНЯ) ● **БИБЛИОГРАФИ ЧЕСКИЙ КАТАЛОГ** ● **ИКОНОГРАФИЯ** ● **ОГЛАВЛЕНИЕ** (на английском, французском, немецком, русском языках) ●

TOAMNA, TOAMNA... A venit toamna!

... toamnă
gris ...

RETINEȚI!

Magazinele și raioanele specializate ale comerțului de stat au fost recent aprovizionate cu ultimele noutăți, pentru ținuta dv. vestimentară de toamnă.

Dar garderoba dv. este completă?

Nimic mai simplu! Vizitați magazinele de confecții și tricotaje ale comerțului de stat! Veți găsi acolo noi modele de taioare, blazere, fuste, pantaloni, jachete, sarafane, salopete, bluze, pulovere, impermeabile, umbrele, raglane, pardesie etc.

Ați materialele (moi, lejere), cît și paleta coloristică (tonuri închise, care evoluează fie spre culori clasice, ușor albastrii, fie spre culori vii, tinerești) respectă întru totul tendințele actualei mode.

Reînnoiți garderoba dv. cu confecții și tricotaje de bună calitate, cu linie sport sau clasică, moderne, funcționale și elegante.

„Manuscriptum“ — Publicitate

IMPRIMĂRII DE ÎNALTĂ CALITATE
SALA DE LECTURĂ

Piese de mobilier care au aparținut lui Liviu REBREANU: biroul, ceasul de buzunar, vitrine cu cadouri. Colecția *Puia Florica REBREANU*. (Diapozitive color de Vasile BLENDEA)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor:

- D. CANTEMIR — *Istoria Imperiului Otoman, II*
- C. BRÂNCOVEANU — Un catastif descoperit la Atena
- B. P. HASDEU la Arhivele statului
- Al. ODOBESCU — Scrisori de familie
- M. EMINESCU — Alte pagini germane
- G. COȘBUC — Variante de traducere la *Divina Comedie*
- *Chipurile Thaliei*, trei comedii semnate de George CIPRIAN, Radu STANCA și Victor Ion POPA
- *File de album*: Picu PĂTRUȚ — poet și miniaturist
- În dezbateri: Colecția „B.P.T.”

COLECTIV REDACȚIONAL

FANUȘ BAILEȘTEANU

ADRIAN BOTA (responsabil de număr)

DIANA CRISTEV

RUXANDRA MIHAILA

MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

ADRIAN HOAJA

FLOREA VLAD

TAXELE POȘTALE ACHITATE CONFORM
APROBARII D.G.P.Tc. nr. 137/527/1976

Lei 35

